

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇİN KAYNAKLARINA GÖRE TABGAÇLARIN ARDILLARI
(DOĞU WEİ, BATI WEİ, KUZEY Qİ, KUZEY ZHOU, 534-581)

Adile Balcı Haj Brahım

İstanbul – 2024

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇİN KAYNAKLARINA GÖRE TABGAÇLARIN ARDILLARI (DOĞU WEİ,
BATI WEİ, KUZEY Qİ, KUZEY ZHOU, 534-581)

Hazırlayan
Adile Balcı Haj Brahım

Doktora Tezi
Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı/ Tarih Bölümü

Danışman
Prof Dr. Ahmet Taşağıl

Jüri Üyeleri
Prof. Dr. Ahmet Taşağıl
Prof. Dr. İlyas Kemaloğlu
Prof. Dr. Aydın Usta
Doç. Dr. Furkan Kaya
Doç. Dr. Ayşen Müderrisoğlu

İstanbul – 2024

ETİK BEYANNAMESİ

Bu tezin kendi çalışmam olduğunu ve bu tezde yer alan tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde toplandığını ve sunulduğunu beyan ederim. Bu kuralların gerektirdiği şekilde tüm materyal ve sonuçları tam olarak atıfta bulundum ve referans gösterdim. Tezde kullanılan materyallerin telif hakkı gerektirmesi halinde gerekli izinler alınmış olup, bu tez çalışması herhangi bir intihal içermemektedir.

Bu tezin daha önce başka bir kişi tarafından yazılmış ya da yayımlanmış hiçbir materyali ya da metnini gerekli bilgilendirmenin yapıldığı durumlar dışında hiçbir bölümünü bu üniversitede ya da başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Bu durumların aksi halinde ortaya çıkabilecek her türlü yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Adile BALCI HAJ BRAHİM

ÖZET

ÇİN KAYNAKLARINA GÖRE TABGAÇLARIN ARDILLARI (DOĞU WEİ, BATI WEİ, KUZEY Qİ, KUZEY ZHOU, 534-581)

534 yılında Kuzey Wei Hanedanlığı'na (Tabgaçlar) son veren Xianbeiler, kuzey-doğu Çin'de Doğu Wei Hanedanlığı'nı ve 535 yılında ise Çin'in kuzeyinde Batı Wei Hanedanlığı'nı kurdular. Ancak bu hanedanlıklar arasında sürekli devam eden mücadeleler, idari ve askerî yapıdaki tecrübesizlikleri ve taht kavgaları gibi birçok sebeplerden dolayı çok uzun süre varlıklarını sürdüremedi. 550'de Doğu Wei Hanedanlığı yerine Kuzey Qi Hanedanlığı, 557 yılında da Batı Wei Hanedanlığı yerine Kuzey Zhou Hanedanlığı kuruldu. Bu hanedanlıklar 581 yılında Yang Jian tarafından yıkılarak Sui Hanedanlığı tesis edildi. Bu araştırmanın amacı, adı geçen hanedanlıkların yaşadıkları coğrafya, siyasi tarihi, idari, askerî ve iktisadi yapıları, kültürleri ile Göktürklerle ilişkilerinin kronolojik olarak bir bütün halinde incelenmesidir. Nitel bir yaklaşımın tercih edildiği bu araştırma, birincil kaynaklara dayalı özgün bir tarih araştırması şeklinde tasarlandı. Araştırma verileri, doküman incelemesi tekniğinden yararlanılarak Xianbeilerin ilk ortaya çıktıkları dönemler, 534-581 yılları arasındaki siyasi tarihleri ve 581 yılı sonrası durumları hakkında bilgilerin mevcut olduğu çok sayıdaki Çin yıllıkları ile veri çeşitliliğini sağlayan farklı veri kaynakları kullanıldı. İçerik analizi ile çözümlenen verilere dayanarak hanedanlıkların özellikle siyasi tarihi ve kültürleri hakkındaki önemli bilgiler gün yüzüne çıkartılmış oldu.

Anahtar Kelimeler: Kuzey Wei, Doğu Wei, Batı Wei, Kuzey Qi, Kuzey Zhou, Göktürkler, Xianbei, coğrafya, siyasi tarih, kültür.

ABSTRACT

SUCCESSORS OF THE TABGACHS ACCORDING TO CHINESE SOURCES (EASTERN WEI, WESTERN WEI, NORTHERN QI, NORTHERN ZHOU, 534-581)

The Xianbei, who put an end to the Northern Wei Dynasty (Tabgachs) in 534, founded the Eastern Wei Dynasty in north-eastern China and the Western Wei Dynasty in northern China in 535. However, they could not survive for a very long time due to many reasons such as the constant struggles between those dynasties, their inexperience in the administrative and military structure, and the fights for the throne. In 550, the Northern Qi Dynasty was established instead of the Eastern Wei Dynasty, and in 557, the Northern Zhou Dynasty was established instead of the Western Wei Dynasty. These dynasties were destroyed by Yang Jian in 581 and the Sui Dynasty was established. The aim of this research is to examine the geography of the mentioned dynasties, their political history, administrative, military and economic structures, culture and relations with the Göktürks chronologically as a whole. This research, in which a qualitative approach was preferred, was designed as an original historical research based on primary sources. The research data was used using the document analysis technique, and different data sources that provide data diversity, including numerous Chinese annals that contain information about the periods when the Xianbei first emerged, their political history between 534-581, and their situation after 581. Based on the data analyzed by content analysis, important information about the political history and culture of the dynasties was revealed.

Keywords: Northern Wei, Eastern Wei, Western Wei, Northern Qi, Northern Zhou, Gokturks, Xianbei, geography, political history, culture.

İTHAF

“Bu çalışmamı,
doğumundan 5 yaşına kadar küçücük bedeni ama kocaman yüreğiyle kitaplar
içinde kaybolmuş bir anneyi sabır ve umutla destekleyen, yorgun ve bitkin düştüğüm
anlarda “anne kitabını yazman gerekir” şeklindeki sorumluluk bilinci, azmi ve umudu ile
beni güçlendiren pamuk kalpli, eşi ve benzeri olmayan, bu tezin vücut bulmasındaki en
büyük destekçim olan kızım **Meva Nur’a** ithaf ediyorum...”

TEŞEKKÜR

“世上无难事, 只要肯登攀”

“Deneyecek biri için hiçbir şey zor değildir”

Çin Atasözü.

Meşakkatli ve uzunca bir zaman dilimini kapsayan bu tez çalışmasının sonunda sabrın acılarıyla dolu fakat meyvesinin ise tatlı olduğu anlaşılmıştır.

Tabgaçların ardılları olan Xianbei kökenli halkın kurmuş olduğu Doğu Wei, Batı Wei ile Kuzey Qi, Kuzey Zhou hanedanlıklarının siyasi, idari, askerî, iktisadi ve kültürel yapılarının kayıt altına alındığı tek ana kaynak olan Çin kaynaklarındaki tarih yazımını günümüze aktarabilmek için doktora tezimi yazmama müsaade eden kıymetli danışmanım Prof. Dr. Ahmet Taşağıl, bana hem Çin hem de Türk kültürüne önemli etkiler bırakan Xianbeilerin sesi olma fırsatı tanıdı. Bu tezi yazmama müsaade ederek akademik hayatıma önemli katkılar sunan tez danışmanım Prof. Dr. Ahmet Taşağıl’a sonsuz teşekkür ederim.

Oldukça uzun ve zorlayıcı bir süreci kapsayan doktora tezimin vücut bulmasında manevi desteklerini asla esirgemeyerek beni onurlandıran hocalarım, arkadaşlarım, ailem ve bazı kurumlara ayrı ayrı teşekkür etmeyi kendime bir borç bilirim.

Yüksek lisans tez danışmanım olan, akademik hayatımın yön bulmasına çok ciddi katkılar sunan, bugün bu teşekkür sayfasını yazabilme aşamasına gelmemin en önemli kahramanlarından biri olan, doktora tez danışmanım olmamasına rağmen tezimin her aşamasında fikir danışabildiğim, bilgilerini ve çok değerli vaktini benden hiç esirgemeyen, -onun için ne söylesem kelimelerin yetersiz kalacağı...-, “ipek” gibi değerli hocam Prof. Dr. İlyas Kemaloğlu’na müteşekkirim. Ayrıca tez sürecimde Prof. Dr. İlyas Kemaloğlu’nun metinler üzerindeki sabırlı ve titiz okumaları olmasaydı tezin vücut bulma süreci oldukça zorlayıcı olurdu. Tez yazım sürecinin her aşamasını değerli tavsiyeleri ve destekleriyle kolaylaştırdığı için hocama şükranlarımı sunarım ve kendisine hayatım boyunca minnet borçlu olduğumu ifade etmek isterim.

Tez çalışmama başladığım süreçte Çin kaynaklarındaki IV. ve VI. yüzyıllara ait bazı kavramlar ve terimleri anlamak konusunda oldukça zorlandığımı söyleyebilirim. Bu kavramların anlamları, kullanım alanları ve ilk ne zaman ortaya çıktığı gibi birçok konuda

bilgilerini hiçbir zaman esirgmeden paylaşan, aynı zamanda doktora tezimin başından sonuna kadar ki tüm süreçte klasik Çince'deki bazı kelimeleri okumakta zorlandığım ve anlam karşılığını bulamadığım dönemlerde Türkiye ile Tayvan arasındaki zaman farkını hiç sorun etmeksizin her an sorduğum soruları asla yanıtsız bırakmayan Tayvan National Chengchi Üniversitesi'ndeki değerli hocam Doç. Dr. Hsiung Tao Tien'e şükranlarımı sunarım.

Doktora tezime başladığım günden itibaren en çok zorlandığım kısımlardan birisi de Çin'de yayınlanan makalelere ve konuyla alakalı kitaplara ulaşım, temin etmek oldu. Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki akademik yayınlara dijital ortamda ulaşmak imkânsızdır. Bu sebeple Çin'deki makaleleri ve kitapları oradan satın alarak Türkiye'de bana ulaştıran Ümit Zekeriya Minnetoğlu'na, alanımla alakalı yayınları her türlü zorluğa rağmen bana ulaştırmayı sağladığı için teşekkürü bir borç bilirim. Dr. Öğr. Üyesi Ümmügülsüm Filiz Bayram ve Dr. Öğr. Üyesi Başak Kuzakçı'ya akademik desteklerinin yanı sıra çok kıymetli dostlukları için teşekkür ederim. Ayrıca tezimi yazarken özellikle idari ve askerî yapılanmadaki Çince kelimelerin Türkçe'ye aktarımında tam karşılığının ne olabileceği konusunda fikir karmaşasına düştüğüm dönemlerde doğru kavramların ne olabileceği konusunda bilgi birikimleriyle tezime katkı sağlayan ve manevi desteğiyle her an yanımda olan çok kıymetli dostum sosyolog, Av. Yunus Ustahabipoğlu'na da müteşekkirim.

Doktora tez yazım sürecinde TÜBİTAK desteğiyle düzenlenen “Uygulamalı Tarih Yazımı Okulu: Tarih Yazımında Metodoloji, Uygulamalı Tarih Yazımı Okulu: Tarih Yazımında Sorunlar ve Çözüm Önerileri Eğitimi 3 ve Bilim Tarihi” olmak üzere üç farklı eğitim etkinliğine katılım sağladım. TÜBİTAK'ın ev sahipliği yapmış olduğu bu eğitimler, tez yazım sürecinde özellikle yöntembilimi (metodoloji) konusunda kendimi geliştirme imkânı sundu. Tarih yazımında sorunların ve çözüm önerilerinin tartışılması ve konuşulması, doktora tezimi yazarken geçmişte yapılan hataların neler olduğunu idrak etmeme ve benzer hataları yapmamaya özen göstermemi sağladı. TÜBİTAK tarafından desteklenen bu eğitimlerin doktora tezime çok yönlü katkısı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu sebeplerle bu tür bilimsel etkinliklere öncülük eden TÜBİTAK başta olmak üzere bu eğitimlerde emeği geçen Prof. Dr. Ahmet Şimşek ve tüm hocalarıma teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Doktora tez çalışmasının yalnızca akademik hayatla sınırlı olmadığı bir gerçektir. Çünkü tez süreci insan hayatını geceli gündüzlü olmak üzere bütün varlığıyla esir eder ki benim için de aksini söylemek mümkün değildir. Bu zorlu yolculukta tek

odağının tez olması özellikle beş yaşındaki kızımın sabrı, desteği ve hayatımı kolaylaştırmasıyla mümkün oldu. Bu sebeple bu tezi ithaf edilmeyi en çok hak eden, küçücük bedeni ama kocaman yüreği olan, ilmi, bilimi, kitapları doğduğundan itibaren hayatının kaçınılmaz gerçeklerinden biri olarak odağında bulan, her çocuk gibi sokaklarda oynamak yerine annesinin doktora tezini yazıp bitirmesini beklemesi gerektiği sorumluluk bilinciyle büyümek zorunda kalan biricik kızım Meva Nur’a ne kadar çok teşekkür etsem azdır. Desteklerini biran olsun esirgemeyen aileme ve dostlarıma minnettarım. Doktora tezinin ortaya çıkması başta danışman hocam olmak üzere isimlerini zikrettiğim kıymetli hocalarımın, kızımın, ailemin ve dostlarımla katkılarıyla mümkün oldu.

Tez yazma sürecinde umutsuzluğa kapıldığım ve yorgun hissettiğim anlarda, Yunus Emre’nin “kendimi bir nokta olarak gördüğümde, bir bakmışım ki anlamlı cümlelerin sonundayım” sözleri bana ilham kaynağı oldu. Neticede ise “Deneyecek biri için hiçbir şey zor değildir” Çin atasözü ile yola başladığım ve Yunus Emre’nin sözüyle güç bularak devam ettiğim bu doktora teziyle anlamlı cümlelerin sonuna gelmeyi başarmanın gururunu taşımaktayım.

ETİK BEYANNAMESİ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İTHAF.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ	1
Araştırmanın Amacı	4
Araştırmanın Önemi.....	4
Araştırma Yöntemleri.....	5
Araştırma Soruları.....	7
KAYNAK TANITIMI.....	8
ANA KAYNAKLAR.....	8
ARAŞTIRMA ESERLER.....	13
I. BÖLÜM.....	20
DOĞU WEİ VE BATI WEİ HANEDANLIKLARININ KURULUŞU VE TARİHİ.....	20
1.1. Doğu Wei Hanedanlığı Kurucusu Gao Huan (高歡 496-547) Dönemi.....	21
1.2. Doğu Wei Hanedanlığı Coğrafyası	26
1.3. Batı Wei Hanedanlığı Kurucusu Yuwen-Tai (宇文泰 505-556) Dönemi	27
1.4. Batı Wei Hanedanlığı Coğrafyası	30
1.5. Doğu Wei ile Batı Wei Hanedanlıkları Arasındaki Mücadeleler.....	31
1.6. Batı Wei-Doğu Wei Hanedanlıkları ile Liang Hanedanlığı Mücadeleleri.....	34
1.7. Gao Cheng Döneminde (高澄 521–549) Doğu Wei Hanedanlığı	37
1.8. Yuwen-Hu (宇文護) Döneminde Batı Wei Hanedanlığı.....	41
1.9. Göktürklerle İlişkiler.....	42

1.10. Wei Hanedanlıklarının Yıkılışı	44
2. BÖLÜM.....	46
KUZEY Qİ VE KUZEY ZHOU HANEDANLIKLARI TARİHİ	46
2.1. Kuzey Qi Hanedanlığı Kurucusu Gao Yang'ın (高洋) Hâkimiyet Dönemi (550-559)	47
2.2. Gao Yin(高殷), Gao Yan (高演), Gao Zhan (高湛) ve Gao Wei (高緯)Dönemi (559-577).....	52
2.3. Kuzey Qi Hanedanlığı'nın Yıkılışı	64
2.4. Yuwen-Hu Döneminde (557-572) Kuzey Zhou Hanedanlığı.....	66
2.5. Yuwen-Yong Döneminde (561-578) Kuzey Zhou Hanedanlığı.....	69
2.6. Kuzey Qi ve Kuzey Zhou Hanedanlıkları Arasındaki Mücadeler	71
2.7. Göktürklerle İlişkiler	77
2.8. Kuzey Zhou Hanedanlığı Yıkılışı	83
3. BÖLÜM.....	88
DOĞU WEİ, BATI WEİ, KUZEY Qİ VE KUZEY ZHOU HANEDANLIKLARININ İDARİ VE ASKERÎ YAPISI.....	88
3.1. İdari Yapı	89
3.1.1. İmparator	89
3.1.2. İmparator Seçimi	90
3.1.2.1. Doğu Wei Hanedanlığı	92
3.1.2.2. Kuzey Qi Hanedanlığı	93
3.1.2.3. Batı Wei Hanedanlığı ve Kuzey Zhou Hanedanlığı	94
3.1.3. İmparatorun Görev ve Yetkileri	96
3.1.3.1. Doğu Wei Hanedanlığı ile Kuzey Qi Hanedanlıkları Dönemi	96
3.1.3.2. Batı Wei Hanedanlığı ile Kuzey Zhou Hanedanlığı Dönemi	97
3.1.4 İmparatoriçe.....	98

3.1.5.Altı Ofis (liuguan 六官)	100
3.1.5.1. Göksel Ofis (Tian Guanfu 天官府)	102
3.1.5.2. Karasal Ofis (Di Guanfu 地官府).....	103
3.1.5.3. İlkbahar Ofisi (Chuan Guanfu 春官府).....	104
3.1.5.4. Yaz Ofisi (夏官府)	106
3.1.5.5. Sonbahar Ofisi (Qiu Guanfu 秋官府).....	107
3.1.5.6. Kış Ofisi (Dong Guanfu 冬官府)	107
3.1.6. Danışmanlar.....	109
3.2. Askerî Yapı	113
3.2.1. Ordu Sistemi.....	115
4. BÖLÜM.....	118
DOĞU WEİ, BATI WEİ, KUZEY Qİ VE KUZEY ZHOU HANEDANLIKLARININ SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK YAPISI.....	118
4. 1. Etnik Yapı	118
4.1.1. Xianbeilerin Dili.....	124
4.2. İnanç Sistemi.....	125
4.2.1. Budizm (汉传佛教).....	126
4.3. Sosyo-Ekonomik Yapı	130
4.3.1. Tarım ve Hayvancılık.....	131
4.3.2. Ticaret.....	135
SONUÇ.....	140
KAYNAKÇA.....	145
EKLER.....	157
RESİMLER	157
ANA KAYNAK METİNLER.....	166

KRONOLOJİK OLAYLAR LİSTESİ.....	174
HANEDANLIKLAR DÖNEMİ	182
İMPARATORLAR/BAŞBAKANLAR KRONOLOJİK LİSTESİ	183

KISALTMALAR

BS	北史 (Beishi)
BQS	北齊書 (Beiqishu)
HHS	後漢書 (Hou Hanshu)
HS	漢書 (Hanshu)
SGZ	三國志 (San Guozhi)
SJ	史記 (Shiji)
SS	隋書 (Suishu)
XTS	新唐書 (Xin Tangshu)
WS	魏書 (Weishu)
ZZTC	資治通鑒 (Zizhi Tongjian)
ZS	周書 (Zhoushu)
A.g.e.	Adı geçen eser
Bkz/bkz	Bakınız
Çev	Çeviren
C.	Cilt
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
No	Numara
S.	Sayfa
Vb.	Ve benzeri

GİRİŞ

Çin kaynaklarına göre ilk defa MÖ VII. yüzyılın ortalarında ortaya çıkan Xianbei etnik kökeni, bu dönemlerde Dong Hu (東胡) boylar birliğine dâhil bir kabileydi. Doğu Hu olarak literatüre geçen Dong Hu boylar birliği MÖ. II. yüzyılda, Hunların yenilgisine uğradı. Bu yenilginin sonucunda Doğu Hu boylar birliği kuzey ve güney olarak ikiye ayrıldı. Kuzeyde kalanlar Xianbei (鮮卑) Dağı'nda yaşamaya başladıkları için Xianbei adıyla anıldı. Bu bölünmenin ardından Çin kaynaklarında artık Xianbei etnik kökeninden bahsi edilmeye başlandı. Xianbei adı ilk kez Tarihi Kayıtlar kitabı (Shi Ji-史記) ile Han Kitabında (Han Shu 漢書) Hunlar ile alakalı bölümlerde geçmeye başladı.

MS. I. yüzyılda Hunları ağır yenilgiye uğratan Xianbeiler, uzun yıllar Hunlarla birlikte yaşadığı gibi onlarla akrabalık bağları da kurarak kültür alışverişinde bulundu. Daha sonra Han-Çin etnik kökenliler lehine paralı askerlikler yapmaya başlayan Xianbeiler, MS III. yüzyıldan itibaren İç Moğolistan'ın güneydoğusu olan Çin'in kuzey bölgelerine yerleşmeye başladı.

Çin kaynaklarında Kuzey Wei Hanedanlığı (北魏) olarak geçen ve bir Türk devleti olarak kabul edilen Tabgaçların kurucu boylar birliğinden biri de Xianbeiler idi. Tabgaçların siyasi tarihinde önemli rol oynadıkları gibi Tabgaçlara son veren yine Xianbeilerdi. 534 yılında Xianbei kökenli Gao Huan tarafından, Tabgaçların kuzey-doğu coğrafyası olan bugünkü Pekin sınırlarının yer aldığı bölgedeki hâkimiyetlerine son verilerek, Xianbei kökenliler ilk defa burada kendi müstakil hanedanlıklarından birini, Doğu Wei Hanedanlığı'nı kurmuş oldu. Ardından 535 yılına gelindiğinde ise Tabgaçların kuzey coğrafyası olup bugünkü Xi'an topraklarının yer aldığı bölgede yine Xianbeiler tarafından Batı Wei Hanedanlığı kuruldu. Böylece Xianbeiler tarafından Tabgaç Devleti yıkılarak mevcut coğrafyada doğu ve batı olmak üzere farklı yönetim biçimi ile iki hanedanlık kuruldu.

534 yılında kurulan Doğu Wei Hanedanlığı 550 yılında yıkılarak yerine Kuzey Qi Hanedanlığı kuruldu. Benzer şekilde 535 yılında kurulan Batı Wei Hanedanlığı da 557 yılında yıkıldı ve yerine Kuzey Zhou Hanedanlığı kuruldu. Her iki hanedanlığı da yıkarak yeni bir hanedanlık kuranlar da mevcut yönetimin veliahtlarıydı. Neticede 534 yılında

Xianbei kökenlilerin ilk defa müstakil kurmuş oldukları bu hanedanlıklar, 581 yılında Sui Hanedanlığı tarafından yıkılana kadar İç Moğolistan'ın güneydoğusu, Çin'in kuzey ve kuzey-doğu bölgelerinde siyasi ve kültürel varlıklarını sürdürerek hem Çin tarihine hem de Türk tarihine önemli katkılar sundu.

Xianbeilerin Çin'de hüküm sürdüğü VI. yüzyıl, hem Çin tarihi açısından hem de Türklerin tarihinde geçiş dönemi olması hasebiyle çalkantılı bir siyasi dönemin yaşandığı zaman dilimidir. Özellikle Xianbeilerin Göktürklerle ilişkileri demografik açıdan sosyo-kültürel değişikliklere sebep oldu. Ayrıca askerî alanda yapılan reformlar ve dinî inanç ritüelleri alanındaki önemli faaliyetler Çin'de kurulacak olan Han-Çin kökenli hanedanlıklar için bir temel oluşturduğu gibi emsal teşkil etti. Bunun yanında Çin, Göktürkler ve Soğdlar arasında canlı bir ticaret ağının kurulduğu VI. yüzyılın İpek Yolu tarihindeki önemi de kayda değer bir husus oluşturduğu açıktır.

Bu araştırma, ele alınan konulara göre kronolojik sıralama ön planda tutularak bölümlere ayrılmıştır. Siyasi tarihteki bölümler imparatorların tahta çıkış sıralaması dikkate alınarak alt bölümlere ayrılırken, askerî, idari, sosyo-kültürel ve ekonomik yapı bir hiyerarşi düzeni ile birlikte düşüncelerin de vurgulandığı şekliyle alt bölümlere ayrılmıştır. Tez çalışması, *giriş*, *dört araştırma bölümü* ve *sonuç* olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü araştırmanın konusunu, amaçlarını, önemini, yöntemini ve metodolojisinin yanında kullanılan kaynakları tartışmaktadır. Birinci bölümde, Xianbei etnik kökenlilerin müstakil olarak ilk defa kurmuş olduğu Doğu ve Batı Wei hanedanlıklarının siyasi tarihi değerlendirilmiştir. Xianbeilerin nereden ve nasıl yönetimi devraldıklarını tanımak amacı güdülerek ilk önce Tabgaç Devleti'nin son yıllarındaki rolleri hakkında bir girizgâh yapılmıştır. Ardından hüküm sürdükleri şehirlerin ve toprakların önemini kavrayabilmek adına kısaca coğrafya bilgisi verilmiştir. Siyasi tarih çalışmalarında bir bütünün parçaları olan kuruluş, yükseliş ve yıkılış süreçleri dikkate alınarak çalışma vücut bulmuştur. Bu gerekçeyle, Doğu Wei ile Batı Wei hanedanlıklarının kurucuları, her iki hanedanlığın birbirleri ile ilişkileri ve mücadelelerinin yanı sıra Göktürklerle ilişkilerinin önemi ve yıkılışları bu bölümde incelenmiştir.

İkinci bölümün ana temasını yine siyasi tarih oluşturmaktadır. Doğu Wei Hanedanlığı'na son veren Kuzey Qi Hanedanlığı ve Batı Wei Hanedanlığı'na son veren Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın kuruluşu ile birbirleri arasında geçen mücadeleler bu bölümde incelenmiştir. Ayrıca Orta Asya'nın önemli bir gücü olan Göktürklerin kurulduğu

ve yükselişe geçtiği yıllarda Çin topraklarında egemen olan Xianbeilerdi. Göktürkleri bir devlet olarak tanıyan ilk halk Xianbeilerdi. Bu gerekçelerle Xianbeiler ile Göktürklerin siyasi ve kültürel ilişkileri bu bölümde detaylı bir şekilde incelenmiştir. Xianbeilerin kurmuş olduğu hanedanlıkların yıkılışı ile birlikte bu bölüm son bulmuştur.

Bu araştırmanın üçüncü bölümünde, Xianbeilerin kurmuş olduğu dört hanedanlığın askerî ve idari yapısı detaylı bir şekilde incelenmiştir. İdari yapıyı oluşturan imparator, başbakan, imparatoriçe, danışman gibi birimlerin görevleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca araştırmanın idari yapı başlığı altında incelenen “Altı Ofis” dönemin önemli reform hareketlerinden olup, ilerleyen dönemlerde Çin tarihinin idari yapılanmasına bir emsal teşkil etmiştir. Askerî yapı başlığı altında dönemin ordu sistemi hakkında önemli bilgiler mevcuttur. Xianbeiler tarafından kurulan Fubing ordu sistemi bu dönemin askerî yapıyı güçlendirmek amacı güdülerek oluşturulan en önemli reform hareketi olmuştur. Bu bölümde özellikle dönemin reform hareketleri incelenmiş ve gelecekteki Çin tarihine sunduğu katkılar hakkında da bilgiler verilmiştir.

Devletlerin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı dördüncü bölümde değerlendirilmiştir. Sosyo-kültürel açıdan Xianbeilerin etnik kökenleri, dil kökenleri ve inanç sistemleri incelenirken sosyo-ekonomi başlığı altında ise tarım, hayvancılık ve ticaret konuları alt başlıklar halinde ele alındı. Xianbeilerin etnik kökeni başlığı üç aşamada incelendi. Birinci aşama VII. yüzyılda ilk ortaya çıktıkları coğrafya ile o dönemdeki isimleri olup daha sonra Xianbei adını nasıl aldıkları şeklindedir. İkinci aşama, araştırmanın konusu olan VI. yüzyılda kurulan müstakil hanedanlıklar döneminin detaylandırılmasıdır. Son aşama ise Xianbeilerin kurmuş olduğu hanedanlıkların 581 yılında yıkılması sonucunda birkaç yüzyıl daha farklı isimle varlıklarını sürdürmeleri hakkında bilgilerin verilmesidir. İnanç sistemleri başlığı altında dönemin en yaygın olan Budizm inancı hakkında bilgiler mevcuttur. Tarım ve hayvancılık alt başlıklarında ipekböcekçiliğinin önemi ile ekonomiye katkıları ve aynı zamanda da tarım alanında yapılan bazı reformlar değerlendirildi. Son olarak ticaret konu başlığında, İpek Yolu güzergâhının bazı noktaları ile özellikle doğudaki son noktasının Xianbeilerin yaşadığı topraklar üzerinden geçmesi hasebiyle bu dönemde yaşanan ipek ticareti, ipeğin parasal değer taşıması ve batıdan doğuya İpek Yolu güzergâhı üzerinden gelen farklı ticari mallar gibi konular ele alındı. Ayrıca VI. yüzyılın İpek Yolu güzergâhında Göktürkler-Xianbeiler ve Soğdlar arasında canlı ticaret ağının yaşandığı en önemli dönem olduğu bilgisi ortaya çıkarıldı.

Araştırmanın Amacı

Türkiye’de Genel Türk Tarihi alanında yapılan araştırmalar incelendiğinde, siyasi tarih bağlamında çalışılan konuların nerdeyse tamamı sadece olayların yaşandığı ve son bulduğu yıllar şeklinde değerlendirildiği görülmektedir. Fakat her kurulan devletin veya hanedanlıkların kurulmadan önceki bir dönemi olduğu gibi yıkıldıktan sonra da varlıklarını sürdürdükleri bir süreçleri muhakkak vardır. Ayrıca hem siyasi tarih hem de kültür tarihi çalışmalarında konuları bir bütün olarak değerlendirebilmek için çalışılan dönemin öncesi gibi sonrası da büyük önem arz etmektedir. Yani bir bütün içindeki parçaya “bütünsel anlamı” kaçırmadan yaklaşmanın daha doğru olduğu düşünülerek, bu araştırmada bu durum dikkate alınmıştır. Bu sebeple Xianbeilerin müstakil kurmuş oldukları dört hanedanlıkları olan Doğu Wei ile Batı Wei ve Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıkları öncesinde Tabgaçların yıkılış sürecindeki önemli rolleri hakkında bilgiler verilerek bu hanedanlıkların kuruluş süreçleri, siyasi tarihleri, kültürleri, iktisadi yapısı ve 581 yılında yıkıldıktan sonra Xianbeilere ne olduğu gibi konular tarihsel perspektif açısından değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın bir diğer amacı ise siyasi tarih içerisindeki tarihlendirmeye netlik kazandırmaktır. Çünkü birçok çalışmada Tabgaçların yıkılış tarihi farklı verildiği gibi Xianbeilerin Tabgaç Devleti’ne son vererek, 534 ile 535 yıllarında kurmuş oldukları Doğu Wei ve Batı Wei hanedanlıkları Tabgaçların ikiye bölünmesi olarak düşünülmektedir. Xianbei boyu, Tabgaçların kurucu boylar birliğinden birisi olsa da Tabgaçlar birçok farklı boy birliğinden bir araya gelmiş bir Türk Devleti’dir. Bu sebeple Çin kaynaklarının ana kaynak olarak kullanıldığı bu araştırmada, Tabgaç Devleti’ne Xianbeilerin son verdiği ile birlikte yıkılış tarihine netlik kazandırılmıştır. Ayrıca 534 ile 581 yılları arasında İç Moğolistan’ın güneyinde hüküm süren bu dört hanedanlığın Xianbei kökenlilerin kurmuş olduğu bir yönetim sistemi olduğu kanıtlanmıştır.

Araştırmanın Önemi

Xianbeiler, MÖ VII. ile MS VI. yüzyıllar arasında hem Çin hem de Türklerin tarihi sürecinde önemli roller oynayan kadim halklardan biridir. Türk tarihinde adlarından çok fazla söz edilmeyen bu halk özellikle Hunlar ve Göktürkler dönemi arasında bir kültür taşıyıcı mahiyetindedir. Bu kadim topluluk nihayetinde ilk defa 534 yılında kendi müstakil

devletlerini kurmuş olup 534 ile 581 yılları arasında toplam dört hanedanlık yönetim süreci gerçekleştirerek Çin'in önemli coğrafi bölgelerinden biri olan kuzey ve kuzey-doğuya hükmettiler. Türkiye'de yapılan bazı araştırmalarda Xianbeilerden bahis edilmiş olsa da hem siyasi tarih hem de kültür tarihî niteliğinde bir çalışma bugüne kadar yapılmamıştır.

Bu araştırma ile Çin kaynakları esas alınıp ilk defa Xianbeilerin 534-581 yılları arasındaki Doğu Wei ile Batı Wei ve Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıklarının siyasi tarihleri, etnik kökenleri, kültür tarihi, iktisadi yapısı gibi konular bir bütün olarak çalışılarak literatürdeki önemli bir boşluğun doldurulmasına olanak sağlandı. Ayrıca bu çalışma neticesinde Xianbeilerin, hem Çin hem de Türklerin siyasi, idari, askerî yapıları ile kültürlerine önemli katkıları bulunan bir halk olduğu gerçeği ortaya konuldu. Tüm bunlara ek olarak Xianbeilerin Türk tarihi açısından en mühim noktası, Tabgaç Devleti ile Göktürkler arasında bir geçiş dönemi olmasıdır. Bu araştırma ile hem siyasi tarih hem de kültür tarihi açısında Tabgaçların yıkılışı ve Göktürklerin kuruluşu arasındaki önemli bir tarihî sürecin boşluğunun doldurulmuş olacağı kanaatindeyiz.

Araştırma Yöntemleri

Bu araştırmanın ilk aşaması olan konu belirleme süreci en meşakkatli zaman diliminden biridir. Tez konusu tercih etme sürecinde, öncelikli olarak bugüne kadar çalışılmamış bir alandan seçim yaparak literatürdeki boşluğu doldurabilmek amaçlanmıştır. Bu sebeple günümüze kadar yapılmış olan tez çalışmaları hakkında bir literatür taraması yapmak çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Literatür taraması yapıldıktan sonra Xianbeiler hakkında bazı çalışmaların olduğu anlaşılmış olmakla birlikte Xianbeilerin kurmuş olduğu Doğu Wei, Batı Wei, Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıklarının siyasi tarihi ile birlikte kültür tarihi alanında bit bütün olarak bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. VI. yüzyılın ikinci çeyreği ile sonuna kadar geçen kısa bir zaman dilimi de olsa Çin'in kuzey-doğusu ile kuzeyinde tarihin seyrini değiştiren önemli bir yönetim sistemi oluşturan Xianbeilerin, bir Türk Devleti olan Tabgaçlara son vermeleri ile birlikte diğer bir Türk Devleti olan Göktürkler arasında bir geçiş dönemi oluşturmaları, siyasi tarih açısından önemli bir boşluk olduğu anlaşılmıştır. Bu sebeple tezin konu başlığı Çin Kaynaklarına Göre Tabgaçların Ardılları (Doğu Wei, Batı Wei, Kuzey Qi ve Kuzey Zhou, 534-581) olarak karar verilmiştir.

Araştırmanın yapılacağı tez konusuna karar verdikten sonra konunun sınırları belirlenmiştir. Xianbeiler, ilk olarak 534 yılında Doğu Wei Hanedanlığı'nı kurmuş olup 581 yılında Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın yıkılması ile son bulmuştur. Konu başlığı 534-581 yılları arasında sınırlandırılması gerekirken çalışmanın bit bütün olarak daha net anlaşılır ve kapsamlı olması adına Doğu Wei Hanedanlığı kurulana kadar geçen süreçte Xianbeilerin ilk ortaya çıkışları hakkında da genel bir literatür değerlendirmesi yapılmıştır. Ayrıca 581 yılında yıkılan Kuzey Zhou Hanedanlığı sonrasında Xianbei etnik kökenlilere ne olduğu sorusuna da cevap aranmıştır.

Konu başlığı ile konunun sınırları çizildikten sonra veri toplama süreci başlamıştır. VI. yüzyılda Çin coğrafyasında geçen konu başlığı hakkındaki tarih yazımına baktığımızda bu döneme ait ana kaynaklarının hepsinin Çin kaynaklarından ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeple Çin kaynaklarından VI. yüzyılın konu edildiği ana kaynakların taraması yapıldı. Xianbeiler, Doğu Wei Hanedanlığı'nı kurmak için Tabgaç Devleti'nin kurmuş olduğu Kuzey Wei Hanedanlığı'na son verdi. Ayrıca Xianbeilerin Tabgaç Devleti'nin kurucu boylarından biri olmaları gerekçesiyle ilk olarak 386 yılında kurulan Kuzey Wei Hanedanlığı'nı konu alan Wei Hanedanlığı Kitabı'ndan (Wei Shu 魏书) başlanılarak Çin kaynaklarında Xianbeilerle alakalı olan bilgilerin geçtiği tüm ana kaynakların taraması ve okunması yapıldı.

Konuyla ilgili araştırmalar da doğal olarak Çin'de yapıldı. Buradaki araştırma eserlerine ulaşmak çalışmanın en zorlayıcı aşamalarından biri olmuştur. Çünkü Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki özellikle dergilerde yayımlanmış makalelerin dijital platforma açık olmaması sebebiyle, konuyla alakalı tüm makaleler Çin'den satın alma yoluyla elde edilmiştir.

Çalışmaya konu olan tüm eserlere ulaştıktan sonra ana kaynakların çeviri ve tahlilleri yapıldı. Ardından ise elde edilen veriler araştırma eserleri ile mukayese edildi. Böylece tez yazımında ortaya çıkan veriler ile birlikte yapılan analizler belirli bir kronoloji ve metodolojik süreç ile gerçekleşti. Bu araştırma, bir tarihsel inceleme eseri olup doküman incelemeye dayalı olarak tarih yazımının çalışma esaslarına göre hazırlanmıştır. Xianbeiler hakkındaki mevcut ana kaynakların kullanıldığı gibi araştırma eserleri ile de desteklenmiş olan bu çalışma, bir yöntem bilimi çerçevesinde Xianbeilerin siyasi ve kültür tarihinin yanında, Göktürklerle ilişkileri ve gelecek dönemdeki Çin coğrafyasında kurulan Han-Çin

kökenli diğer hanedanlıklara nasıl bir kültür birikimi bıraktığı gibi konuları literatüre kazandırarak bu yaklaşımların tartışılmasını amaçlamaktadır.

Araştırma Soruları

Bu çalışmada aşağıdaki temel soruların cevaplarına yanıt bulmak amaçlanmıştır:

1. Doğu Wei, Batı Wei ve Kuzey Qi, Kuzey Zhou hanedanlıklarının kurucuları kimdir?
2. Xianbeilerin Tabgaçların yıkılışındaki önemli rolleri nelerdir?
3. Xianbeilerin kurmuş olduğu dört hanedanlıkların kuruluş, yükseliş ve yıkılış süreçleri nasıl gelişmiştir?
4. -Doğu Wei, Batı Wei ve Kuzey Qi, Kuzey Zhou hanedanlıkları ile Göktürk ilişkileri nasıl başlamış ve karşılıklı kazanımları neler olmuştur?
5. Xianbeilerin Çinlileşme süreci nasıl başlamış ve sonuçları nelerdir?
6. Askerî ve idari yapıdaki önemli reformlar nelerdir?
7. Xianbeilerin Budizm alanındaki faaliyetleri Çin'in geleceğini nasıl şekillendirmiştir?
8. İpek Yolu için VI. yüzyılın önemi nedir?
9. Xianbei-Soğd ilişkilerinin ticari ve kültürel etkileri neler olmuştur?
10. Doğu Wei, Batı Wei ve Kuzey Qi, Kuzey Zhou hanedanlıklarının yıkılış sebepleri nelerdir?
11. Çin yönetimi altına giren Xianbeilere ne oldu?

KAYNAK TANITIMI

ANA KAYNAKLAR

Araştırmamızın konusu açısından Çin kaynakları önemli rol oynamaktadır. Çin’de ilk kez resmî tarih yazımı Han Hanedanlığı (汉朝) döneminde (M.Ö. 206-M.S. 220) başladı. Kadim bir kültüre sahip olan Çin kaynakları, resmî tarihler olarak bilinen Zhengshi (正史), yarı resmî eserler ve ansiklopedik kaynaklar ve diğer kaynaklar olmak üzere üç farklı bölümde değerlendirilmektedir. Resmî tarih olarak adlandırılanlar hanedan yıllıklarından oluşmaktadır ve Yirmi Dört Tarih (Er Shi Si Shi- 二十四史) olarak adlandırılmaktadır. Yirmi Dört Tarih, her müstakil hanedanlığın resmî tarihî kayıtlarıdır ve olayların yaşandığı sırada tutulmuştur. Bu kayıtlar dönemin imparatorunun görevlendirmiş olduğu vakanüvisler tarafından kaleme alınmıştır¹.

Resmî tarih olarak bilinen Yirmi Dört Tarih’ten; Weishu (魏书), Zhoushu (周书), Beishi (北史) ve Bei Qishu (北齐书) hanedanlık yıllıkları araştırmamızda istifa ettiğimiz ana kaynaklardır. Ayrıca yarı resmî eserler ve ansiklopedik kaynaklar içerisinde olan Zizhi Tongjian (資治通鑑) de araştırmanın bir diğer önemli ana kaynağı olmuştur.

24 resmi tarihten biri olan Weishu (魏書)², Tabgaçlar’ın kurduğu Kuzey Wei Hanedanlığı’nın resmî tarih kitabıdır. Tabgaçların kurucu boylarından biri olan Xianbeiler ve diğer Moğol boyları hakkında ayrıntılı bilgi Weishu’da mevcuttur. Ayrıca burada Tabgaçların idari yapıdaki Çinlileşme siyaseti hakkında da ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Çalışmamızın siyasi tarihine giriş kısmında yer verilen Xianbeilerin Tabgaçların yıkılış sürecindeki önemli rolleri ve Doğu Wei Hanedanlığı ile Batı Wei Hanedanlığı kuruluş süreci hakkındaki bilgiler konusunda Weishu’dan yararlanılmıştır. Bu eser genel olarak Türk tarihinin erken dönemleri ile Xianbeiler gibi adından çok fazla söz edilmeyen boyların tarihi açısından çok değerli bir kaynaktır.

¹ Erkoç, Hayrettin İhsan, “Göktürk Tarihinin Çin Kaynakları”, Doğan, Orhan, Demirci Hikmet (ed.) Genel Türk Tarihi Araştırmaları ve Günümüzdeki Durumu, s. 191-195.

² 魏收, 魏書, 北京, 中華書局 (Wei Shou, Weishu. Beijing, Zhonghua Shuju), 1974

Beiqishu (北齊書)³, Kuzey Qi Hanedanlığı kitabıdır. Tabgaçlara son vererek müstakil hanedanlık kuran, Tabgaçların ardıllarından olan Kuzey Qi Hanedanlığı'nın tarihini anlatmaktadır. Li Baiyao (李百藥-564-647) tarafından 636 yılında tamamlanmıştır. 50 bölümden (卷 juan) oluşmaktadır. İlk 8 bölüm imparator kayıtları (帝紀) hakkında bilgi vermektedir. Çalışmamızın II. bölümünü oluşturan Kuzey Qi Hanedanlığı siyasi tarihi kısmındaki imparatorların yönetim şekli, Ruanruanlarla ilişkileri, idari yapısı, Göktürklerle münasebetleri ve kültür tarihi gibi veriler imparator kayıtları bölümlerinden elde edilmiştir. Beiqishu'nun diğer bölümleri ise biyografilerden (列傳 Liezhuan) oluşmaktadır. Beiqishu, diğer resmî tarih Çin kaynaklarıyla kıyaslandığında Kuzey Qi Hanedanlığı kitabındaki monografiler içerisinde yabancı halklara ayrılmış kısımlar yoktur. Yalnızca bu dönem yükselişe geçen ve Kuzey Qi Hanedanlığı müttefiki olan Ruanruanlar ile ilişkiler hakkında bilgi vermektedir.

Zhoushu (周書)⁴: Zhou Hanedanlığı kitabı demektir. Çalışmamıza konu olan Kuzey Zhou Hanedanlığı tarihini anlatır. Linghu Defen (令狐德棻-583-666) tarafından derlenen bu önemli eser 629'da tamamlanmıştır. Kuzey Çin'de Tabgaçların kurduğu Kuzey Wei Hanedanlığı yıkıldıktan sonra Batı Wei Hanedanlığı kuruldu. Daha sonra Xianbeilerin mevcut veliahtları Batı Wei'ye son vererek aynı coğrafyada Kuzey Zhou Hanedanlığı'nı kurdu. Zhoushu da bu dönemin siyasi ve kültürel olayların anlatıldığı resmî tarih kitabıdır.

Zhoushu, 50 bölümden oluşmaktadır. İlk 8 bölüm imparator kayıtlarını (diji 帝紀) içermektedir. İmparator kayıtları arasında Batı Wei Hanedanlığı kurucusu Yuwen-Tai'den başlayarak Kuzey Zhou Hanedanlığı kurucusu Yuwen Jue ve diğer imparatorlar olan Yuwen Yu, Yuwen Yong, Yuwen Yun ile Yuwen Yan dönemlerinin kayıtları mevcuttur. Zhoushu'nun 9. bölümünden başlayarak 50. bölümüne kadar kayıtlar ise biyografilerden (列傳 Liezhuan) oluşmaktadır. Biyografiler bölümünün 9. bölümü imparatoriçelere ayrılmıştır. Bölüm 11 ise Kuzey Zhou Hanedanlığı başbakanı Yuwen Hu dönemine ait kayıtlardır. Kuzey Zhou Hanedanlığı döneminin önemli askerî komutanları başta olmak üzere dönemin imparator ve başbakanları dışında idari ve askerî yapıda önemli görevlerde bulunmuş birçok kişi hakkındaki bilgilere biyografiler bölümlerindeki verilerden elde edilmiştir. Ayrıca Batı Wei Hanedanlığı döneminde Yuwen-Tai emriyle idari yapının en

³ 李百藥, 北齊書, 北京: 中華書局 (Li Baiyao, Beiqishu, Beijing: Zhonghua Shuju), 1974

⁴ 令狐德棻, 周書, 台北, 史學出版社, 1974 年 (Linghu Defen, Zhoushu, Taipei, Shixue Chubanshe, 1974)

ilgi çekici reformlarından biri olan Altı Ofis (liuguan 六官) sisteminin mimarı olan ve aynı zamanda dönemin tarım alanında ciddi uygulamaları hayata geçiren Su Chuo (蘇綽) hakkındaki tüm kayıtlar Zhoushu'nun 23. bölümünde yer almaktadır.

Zhoushu kayıtlarında doğrudan yabancı halklarla ilgili bilgilere ulaştığımız 49 ile 50. bölümlerdir. 49. bölüm Goguryeo olarak kaynaklarda geçen Kore, Tibet, Güney Çin halkları ile beş barbarlar olarak adlandırılmış yabancı halkların kayıtlarına ayrılmıştır. 50. bölümde ise Türk Kağanlığı olarak yer verilen Göktürkler, Tuyuhunlar, Sasani İmparatorluğu olarak adlandırılan İran ve çalışmamızın özellikle iktisadi yapısında ele aldığımız Soğdlar hakkında bilgilere yer verilmiştir. Zhoushu'daki yabancı halklara yer verilen bu iki bölüm coğrafya temel alınarak iki bölüme ayrılmıştır. Çünkü 49. bölümdeki yabancı halklar incelendiğinde Çin'in doğusuna ve güneyine düşen kavimler olduğu görülmektedirken, 50. bölümdekilerin ise Çin'in batısına düşen kavimler veya devletler olduğu anlaşılmaktadır⁵.

Beishi (北史)⁶: Kuzey Tarihi kitabı anlamına gelmektedir. Li Dashi (李大师-570-628) tarafından Beishi'nin derlemesi yapılmaya başlanmıştır. Fakat Li Dashi'nin ömrü bu derlemeyi tamamlamaya yetmediği için onun ölümünden sonra oğlu Li Yanshou (李延寿) tarafından 659 yılında tamamlanmıştır. Beishi, Tabgaçların kuruluş yılı olan 386'dan başlayarak Sui Hanedanlığı'nın kurulduğu 618 yılı arasında Çin'de kurulmuş olan bütün kuzey hanedanlıklarının tarihinden oluşmaktadır.

Weishu'dan sonra kuzey hanedanlıkları dönemiyle ilgili en önemli kaynak Beishi'dir. Ayrıca Beishi; Weishu ve Zizhi Tongjian (資治通鑑) ile birlikte okunduğunda, yani kaynaklardaki bilgiler karşılaştırılma yapıldığında daha anlamlı hale gelmektedir. Çünkü Beishi, Weishu ve Zizhi Tongjian'daki kayıtlar benzerlik göstermektedir. Bu üç kaynağın birbiri ile kıyaslama yapma imkânı vardır. Böylece kaynaklar arası benzerlik veya farklılıkları değerlendirme ve eleştiri yapma fırsatı elde edilmiş olmaktadır.

Beishi, 100 bölümden oluşmaktadır. Kuzey Hanedanlıkları tarihi olarak derlendiği için özellikle Tabgaçlar dönemi ile Doğu Wei, Batı Wei ile Kuzey Qi ve Kuzey Zhou

⁵ Pearce, Scott (2015). "Zhou shu 周書", Dien, Albert E; Chennault, Cynthia Louise; Knapp, Keith Nathaniel; Berkowitz, Alan J (ed.). Early Medieval Chinese Texts: A Bibliographical Guide. Berkeley: Institute of East Asian Studies University of California. s.510–513.

⁶ 李延壽, 北史, 北京: 中華書局, 1974 年 (Li Yanshou, Beishi, Beijing: Zhonghuashuju), 1974.

hanedanlıkları hakkında bilgi yer almaktadır. Beishi'nin bölümlerini detaylı olarak incelediğimizde 1. bölüm ile 5. bölüm arası Tabgaçlar ile Doğu Wei ve Batı Wei hanedanlıkları imparatorları ve başbakanları kayıtlarına ayrılmıştır. 6. bölüm ile 8. bölüm arası Kuzey Qi Hanedanlığı dönemi imparatorları kayıtlarından oluşmaktadır. 9. bölüm ile 10. bölümde ise Kuzey Zhou Hanedanlığı imparatorlarına ait kayıtlar yer almaktadır. 51. bölüm ile 56. bölüm arası Kuzey Qi Hanedanlığı dönemi biyografilerine ayrılırken 59. bölüm ile 70. Bölümlerde Kuzey Zhou Hanedanlığı dönemine ait biyografiler verilmiştir. 93-99 bölümlerde yabancı halklar ve devletlere ait veriler mevcuttur⁷. Yabancı halklara ait olan bu bölümlerden özellikle Xianbeilerin Sui Hanedanlığı kurulduktan sonra uzun yıllar boyunca Shiwei (室韋) adı altında varlıklarını devam ettikleri bilgilerine ulaşmaktayız.

Zizhi Tongjian (資治通鑑)⁸; Yönetime Yardımcı Olması İçin Kapsamlı Ayna anlamına gelen ansiklopedik eserler grubundandır⁹. Sima Guang (司馬光-1019-1086) tarafından derlenen bu eser 1084 yılında tamamlanmıştır. 294 bölümden (卷 juan) oluşmaktadır. Çin'in en kadim hanedanlıklarından biri olan Zhou (周 Hanedanlığı'nın (M.Ö. 1046-M.Ö. 256) M.Ö. 403 yılından başlayarak sıralı bir şekilde Qin Hanedanlığı (M.Ö. 221-207), Han Hanedanlığı (M.Ö. 206-M.S. 220), Wei Hanedanlığı (M.S. 220–265), Jin Hanedanlığı (266–420), Liu Song Hanedanlığı (420–479), Güney Qi Hanedanlığı (479–502), Güney Liang Hanedanlığı (502–557), Güney Chen Hanedanlığı (557–589), Sui Hanedanlığı (589–618), Tang Hanedanlığı (618–907) ve Beş Hanedanlık olarak bilinen Sonraki Liang (907–923), Sonraki Tang (923–936), Sonraki Jin (936–947), Sonraki Han (947–951) ile Sonraki Zhou (951–960) hanedanlıklarının tarihî kayıtlarıdır. Çin'in 1400 yıllık siyasi tarihini kronolojik olarak ele almıştır. Diğer resmî tarih kayıtlarından en önemli farkı konu temelli değil kronolojik olarak ilerlemesidir. Bu sebeple diğer Çin kaynakları ile kıyaslandığında incelenmesi daha kolay bir eserdir. Çünkü Zizhi Tongjian'da doğrudan hangi yıla ait olay örgüsü araştırılacaksa kronolojiye göre belgeyi analiz etmek oldukça kolay olmaktadır. Ayrıca diğer Çin kaynaklarından önemli bir farkı

⁷ Graff, David (2015). "Bei shi 北史", Dien, Albert E.; Chennault, Cynthia Louise; Knapp, Keith Nathaniel; Berkowitz, Alan J. (ed.) Early Medieval Chinese Texts: A Bibliographical Guide. Berkeley, CA: Institute of East Asian Studies, University of California. s. 18–23

⁸ 司馬光, 資治通鑑, 上海: 中華書局, 1976 年 (Sima Guang, Zizhi Tongjian, Shanghai, Zhonghua Shuju), 1976.

⁹ Erkoç, Hayrettin İhsan, "Göktürk Tarihinin Çin Kaynakları", Doğan Orhan, Demirci Hikmet (ed.) Genel Türk Tarihi Araştırmaları ve Günümüzdeki Durumu, s. 199.

da kronolojik bir eser olması sebebiyle olayların gerçekleştiği tarihi en doğru şekilde vermesidir.

Güney Liang Hanedanlığı (502-557) kayıtlarının kronolojik olarak verildiği Liang Ji (梁紀) bölümü olan 145-166 bölümleri Güney Cheng Hanedanlığı (557-589) kronik tarihinin anlatıldığı Chen Ji'nin (陳紀) 167-176 bölümleri tez çalışmamızda yararlandığımız başlıca bölümler olmuştur. Özellikle Batı Wei Hanedanlığı'nın Liang Hanedanlığı topraklarını ele geçirmesi sonucunda Liang Hanedanlığı'nın yıkılması, ardından aynı topraklarda Chen Hanedanlığı'nın kurulması, Liang Hanedanlığı ile Batı Wei Hanedanlığı ilişkileri, Kuzey Zhou Hanedanlığı ile Göktürklerin müttefiklikleri, Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıklarının siyasi tarihleri, Göktürklerden Kuzey Zhou Hanedanlığı'na gelin gitmesi vb. gibi birçok konuda yararlandığımız temel ana kaynak eserlerden biri olmuştur.

Ayrıca Doğu Wei ile Batı Wei ve Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıklarını kuran Xianbeilerin 534 yılı öncesine ait bazı bilgilerin mevcut olduğu başka ana kaynaklar da vardır. Bunlardan Hanshu (漢書)¹⁰, Çin'de kurulan Yirmi Dört Hanedan'dan ikincisidir ve “Han Kitabı” anlamına gelmektedir. Han Hanedanlığı'nın (漢朝 M.Ö. 202-M.S. 220) ilk dönemini (M.Ö 206-M.S. 26) ele alan Hanshu'daki yabancı halklarla ilgili bölümlerden yararlanılmıştır. Hanshu içerisindeki Hun (Xiongnu) biyografisini içeren 94. Bölüm ile Batı Bölgeleri (西域 Xiyu) ile ilgili olan 96. bölümler tez çalışmamızda yararlandığımız bölümlerdir. Daha önce Dong Hu boylar birliğine mensup olan Xianbeilerin adı ilk defa Han Shu da(漢書) Hunlar ile alakalı olan açıklamalar bölümünde geçmeye başlamıştır.

Han Hanedanlığı'nın sonraki dönemleri ile Doğu Han Hanedanlığı dönemini (M.S. 6-189) konu alan Hou Hanshu (後漢書)¹¹ ise “Sonraki Han Kitabı” demektir. Toplam 120 bölümden oluşan Hou Hanshu'nun ilk 90 bölümü imparator kayıtları ile biyografilere ayrılmıştır. Biyografilerin sonuncusu olan 90. bölüm Wuhuan ve Xianbei biyografilerine ayrılmış bir bölümdür. Hou Hanshu, Doğu Hu boylar birliğine mensup olan Xianbei ve Wuhuan boyuna ait bir biyografi bölümü oluşturan ilk resmî kayıt olması açısından son derece önemlidir. Tez çalışmamızda, Hou Hanshu'nun 90. bölümü, Xianbeilerin ilk ortaya çıktıkları yer, Doğu Hulara mensup olmaları ve M.S. I. yüzyılda Kuzey Hunlardan kaçarak

¹⁰ 班固, 漢書, 中華書局, 北京, 2000 年 Ban Gu, Hanshu, Zhonghua Shuju, Beijing, 2000)

¹¹ 范曄, 後漢書, 中華書局, 北京, 1976 年(Fan Ye, Hou Hanshu, Zhonghua Shuju, Beijing, 1976)

İç Moğolistan platolarına yerleşmeleri konusunda yararlandığımız önemli ana kaynaklar içerisinde yer almaktadır.

Son olarak Xianbeilerin ilk ortaya çıkışları hakkında literatür taraması yaptığımızda San Guo Zhi'nin (三國志)¹² da az da olsa çalışmamız açısından önemli bilgiler verdiği görülmektedir. San Guo Zhi, Üç Krallık Yıllığı/ Kayıtları demektir. Han Hanedanlığı'nın M.S. 220'de yıkılmasının ardından Çin'de kurulan Üç krallığın (Cao Wei 曹魏, Shu Han 蜀漢, Doğu Wu 东吴) resmî tarihini anlatmaktadır. Cao Wei Hanedanlığı'nın tarihi kayıtlarının yer aldığı 30. Bölüm Xianbei ve Wuhuan boylarının biyografilerine ayrılmıştır. San Guo Zhi kayıtları özellikle Doğu Hu boylar birliğinin, Hunlar tarafından ağır yenilgiye uğramaları sonucu kuzey ve güneye kaçarak Xianbei ve Wuhuan olarak ikiye ayrılmaları ve Xianbei ismini yaşadıkları yerin dağından aldıkları bilgilerine ulaşmamız açısından önem arz etmektedir.

ARAŞTIRMA ESERLER

Literatür taraması sonucunda dünyada ve Türkiye'de yapılmış birçok araştırma eserlerle tez çalışmamız zenginleştirilirken bazı konularda farklı ve benzer görüşlerin olduğu ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de özellikle Göktürk çalışmaları alanının uzman isimlerinden Ahmet Taşağıl'ın *Göktürkler I-II-III*¹³ kitabı, Göktürklerin Batı Wei, Doğu Wei ile Kuzey Qi, Kuzey Zhou münasebetlerinden kapsamlı bir şekilde bahis etmeye başlayan ilk araştırma eserlerden biri olma özelliği taşımaktadır. Bu çalışmanın diğer bir önemi ise Çin kaynaklarının ana kaynak olarak kullanılmış olmasıdır. Çalışmamızda ifade ettiğimiz üzere, Doğu Wei, Batı Wei, Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları Tabgaçlardan Göktürk Devleti'ne geçiş sürecinde önemli rol oynamaktadır. Bu sebeple Ahmet Taşağıl'ın *Göktürkler I-II-III* kitabında, Göktürklerin 552 yılında resmen kurulmadan önceki döneminin ele alındığı kısımlarda Göktürk- Batı Wei, Doğu Wei, Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları ile ilişkilerinden bahis edildiği görülmektedir. Bu araştırma eseri Göktürk-Batı Wei münasebetlerinin nasıl başladığı sorularına yanıt bulmamızda ve Bumin Kağan dönemi (542-552) ile Mukan Kağan dönemindeki (553-572) Göktürklerle ilişkileri

¹² 陳壽, 三國志中華書局, 北京, 1971 年 Shou Chen, Sanguozhi, Zhonghua Shuju, Beijing, 1971.

¹³ Ahmet Taşağıl, *Göktürkler I-II-III*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2012.

konusunda oldukça yararlı bir kaynak olmuştur. Ayrıca Çin kaynaklarından dönem ile alakalı bölümlerde tercüme yapılrken bu araştırma eserindeki bilgiler yol gösterici olmanın yanında, Çin kaynaklarındaki bilgilerle bunları kıyas etme imkânını da sunmuştur.

Ahmet Taşağıl'ın *Bozkırın İlk İmparatorluğu Hunlar*¹⁴ adlı eseri ise yine çalışmamızda oldukça faydalandığımız bir başka araştırma eseri olmuştur. Çalışmamızın özellikle etnik yapı başlığı altında Doğu Wei, Batı Wei, Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıklarının Xianbei kökenli oldukları bilgisi Çin kaynaklarından tespit edildi. Bu sebeple etnik yapıda Xianbeilerin 534 yılında ilk Doğu Wei Hanedanlığı'nı kurmadan önceki süreçlerinin incelenmesi sonucunda Hunlarla münasebetleri olduğu anlaşıldı. Çünkü M.Ö. II. yüzyılda Hunların yenilgisine uğrayan Doğu Hular kuzey ve güney olarak ayrıldı. Kuzeyde yaşayanlar Xianbei adıyla anılmaya başlandı. M.S.48'de Hunlar, kuzey ve güney Hunlar olmak üzere ikiye ayrıldı. Kuzeydeki Xianbei halkı kuzey Hunları'na baskı yapmaya başladı. Bunun sonucunda ise M.S.87'de binlerce Hun halkı Xianbeilerin egemenliği altına girdi. Böylece uzun yıllar Xianbei-Hun kültür kaynaşması oldu. Bu araştırma eseri, çalışmamızın etnik yapı başlığındaki Hun kültür kaynaşması hususunda yararlandığımız önemli eserlerden biri olmuştur.

Wolfram Eberhard, Türkiye'de *Çin Tarihi*¹⁵ adı altında ilk defa oldukça kapsamlı bir eser ortaya koyan ve bugün bile hâlâ Genel Türk Tarihi alanında çalışma yapanların başucu eserini kaleme alandır. Adından da anlaşıldığı üzere Çin'in coğrafi durumundan başlayarak, ilk insanlar ve ilk taş devrinden itibaren Çin'de kurulan Shang Hanedanlığı'ndan 1945 yılına kadar çok geniş bir coğrafyayı ve zaman dilimini ele alan önemli bir kaynaktır. Wolfram Eberhard'ın Çin Tarihi kitabı Türkiye'de Xianbeiler adının ilk kez geçtiği eserdir. Fakat Wolfram Eberhard, klasik Çince pinyin sistemini kullanması sebebiyle eserinde Hsien-pi olarak bahis etmektedir. Bu eserde Doğu ve Batı Wei hanedanlıkları doğu ve batı Toba olarak ifade edilmiştir. Hatta Tabgaçların yıkılışı da 550 yılında Kuzey Qi Hanedanlığı'nın kurulması olarak tarihlendirilmiştir. Wolfram Eberhard bu eserinde özellikle Göktürklerle ilişkiler üzerinde durarak, Göktürklerin Ruanruanları (juan-juanları) mağlup etme süreçlerinden dolayı sadece Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıklarına ait alt başlıklar oluşturarak kısaca bunlardan bahsetmektedir. Çin tarihi kitabı, hem Türkiye'de ilk çalışma olması sebebiyle hem de çalışmamıza ilk başladığımız

¹⁴ Ahmet Taşağıl, *Bozkırın İlk İmparatorluğu Hunlar*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2020.

¹⁵ Dr. Wolfram Eberhard, *Çin Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007.

süreçte konuya bir giriş yapmak ve temel bilgilere ulaşmak açısından son derece önemli bir eser olmuştur.

Tuğba Gökçe Balcı'nın Tabgaç Devleti (386-534)¹⁶ adlı doktora tezi ve *Tabgaçlar Bozkırdan Çin Tahtına*¹⁷ adlı eserleri çalışmamızda yararlandığımız Tabgaçlar döneminin önemli çalışmalarındandır. Her iki çalışmada Tabgaçlar üzerine olmasına rağmen Doğu Wei Hanedanlığı'nın kurucusu Gao Huan ile Batı Wei Hanedanlığı'nın kurucusu Yuwen-Tai'nin Tabgaçların yıkılış sürecindeki önemli rollerinden söz etmektedir. Bu sebeple Doğu Wei ile Batı Wei hanedanlıklarının kuruluş öncesini incelediğimiz bölümler ile Tabgaçların kurucu boylarından birinin de Xianbeiler olduğu bilgilerine ulaşmamız hususunda bu çalışmanın oldukça faydalı olduğunu söylemek mümkündür.

Araştırmamız ile ilgili batıda yapılan çalışmalar incelendiğinde halen Stanford Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan Profesör Albert E. Dien'in bu alanda en fazla çalışma yapan kişilerden biri olduğu anlaşılmaktadır. *The Cambridge History of China Volume 2 The Six Dynasties, 220-589*¹⁸ adlı çalışma çoklu yazarlar tarafından kaleme alınmış, Han Hanedanlığı yıkılışından (M.S.189) başlayarak Çin'de kurulan kuzey ve güney hanedanlıklarının kapsamlı incelendiği bir çalışmadır. Bu eserin editörlerinden biri olan Albert E. Dien, Doğu Wei, Batı Wei, Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıklarının siyasi tarihini oldukça detaylı bir şekilde ele almıştır. Çalışmada sadece pinyin sistemi kullanılmıştır. Çince karakterlere rastlamak pek mümkün değildir. Ayrıca çalışmada bazı bölümlerde imparator veya başbakanların kişisel isimleri verilirken başka bir sayfada aynı kişinin imparatorluk unvanı ile verilmiş olması konuya hâkim olmayanlar için karışıklıklara sebep olabilmektedir. Ancak Xianbeilerin kurmuş olduğu dört hanedanlığın siyasi tarihi açısından çok kıymetli bir eser olması hasebiyle, çalışmamıza fazlaca katkısı olmuştur. Siyasi tarih ile birlikte Göktürk ilişkileri ve Budizm etkileri hakkında da bilgi edinmemizi sağlamış kıymetli bir araştırma eseridir. Aynı eser içerisinde John Kieschnick tarafından yazılan Budizm bölümü (s.531-553) de çalışmamızda faydalandığımız bir başka önemli kısımdır. Dönemin Budizm etkisi hakkında doğrudan bilgi elde etmiş olmasak bile genel anlamda hanedanlık yönetimindeki Budizm etkileri hususunda yol gösterici bir çalışma olmuştur.

¹⁶ Tuğba Gökçe Balcı, Tabgaç Devleti (386-534), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi (doktora tezi), İstanbul, 2018.

¹⁷ Tuğba Gökçe Balcı, Tabgaçlar Bozkırdan Çin Tahtına, Kronik, İstanbul, 2021.

¹⁸ Albert E. Dien, *Western Wei- Northern Qi*, s. 184-210, *Western Wei-Northern Zhou*, s.210-237, Albert E.Dien, Keith N. Knapp (ed.), Cambridge University Press, 2019.

Andrew Eisenberg tarafından kaleme alınmış olan *Kingship in Early Medieval China* ¹⁹, çalışmamızı zenginleştiren başka önemli eserdir. Bu çalışmada, Çin kaynaklarında Kuzey Wei Hanedanlığı olarak geçen Tabgaçların siyasi ve kültür tarihinden başlayarak, Tabgaçların yıkılışı ve Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıkları anlatılmaktadır. Yazar, eserinde Kuzey Qi Hanedanlığı kuruluş öncesine dair bilgiler vermekte olup, Doğu Wei Hanedanlığı'nın kurucusu Gao Huan'ın yönetimi ele geçirmesi, başkenti Luoyang'dan Ye şehrine taşınması ile Batı Wei Hanedanlığı'nın kurucusu Yuwen-Tai hakkında detaylı anlatımlar yapmasına rağmen Doğu Wei ile Batı Wei hanedanlıkları yönetimine, siyasi ve kültür tarihine, kuruluşları ve yıkılışlarına değinmemektedir. Kuzey Wei Hanedanlığı'nın 550 yılında Kuzey Qi Hanedanlığı'nın kuruluşuna kadar devam etmiş olduğunu ifade ederek Tabgaçların yıkılışını 550 yılı olarak kabul etmektedir. Gao Huan ile Yuwen-Tai yönetimleri hakkında ise Gao Huan rejimi, Yuwen-Tai rejimi ifadesini kullanmaktadır. Yazar Çin kaynaklarından Zhoushu (Zhou Hanedanlığı Kitabı) ile Zizhi Tongjian'ı (Yönetime Yardımcı Olması İçin Kapsamlı Ayna anlamına gelen ansiklopedik eser) ana kaynak olarak kullanmasına rağmen Doğu Wei ile Batı Wei hanedanlıklarını müstakil bir hanedanlık olarak kabul etmemektedir. Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıklarını ele aldığı başlıklar altında kısa siyasi tarih, Göktük ilişkileri gibi bazı konulara değinmektedir.

David A. Graff'ın yazmış olduğu *Medieval Chinese Warfare, 300-900*²⁰ adlı eser, tez çalışmamızın başucu eserlerinden bir diğeridir. Batı Jin Hanedanlığı'nın (M.S. 266-316) yıkılışından başlayarak Kuzey Wei Hanedanlığı'nın yıkılış sürecinde Xianbeilerin etki alanları, Gao Huan ve Yuwen-Tai'nin Doğu ile Batı Wei hanedanlıklarına imparator ve başbakan olma süreçleri ile birlikte kültür ve siyasi tarihlerini anlatmaktadır. Ayrıca Batı Wei Hanedanlığı'nın yıkılarak veliahtlar tarafından Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın kurulması ve Doğu Wei Hanedanlığı'nın da yıkılarak yerine Kuzey Qi Hanedanlığı'nın kurulması şeklinde kronolojik ilerleyen çalışma Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın yıkılarak yerine Sui Hanedanlığı'nın kurulması ile devam etmektedir. Bu çalışmanın devamında Sui Hanedanlığı ile Tang Hanedanlığı hakkında da detaylı bilgiler verilmektedir. Bu eser, tez çalışmamızda özellikle Çin kaynaklarındaki bilgilerle karşılaştırma yapabilme imkânı sağlamıştır. Yazarın çalışmada sadece pinyin sistemi kullanmamış olması, çalışmayı daha

¹⁹ Andrew Eisenberg, *Kingship in Early Medieval China*, Brill, Leiden Boston, 2008.

²⁰ David A. Graff, *Medieval Chinese Warfare, 300-900*, Routledge, London, 2002.

kıymetli hale getirmiştir. Çin kaynaklarının tercümesi esnasında özel isimleri karşılaştırma yapmakta en çok yararlandığımız eserlerden biridir.

Suzanne G. Valenstein tarafından hazırlanan ve bir araştırma monografisi olan *Cultural Convergence in the Northern Qi Period; A Flamboyant Chinese Ceramic Container: a research monograph*²¹ adlı eser çalışmamızda faydalandığımız başka bir önemli eserdir. Bu eserin diğerlerinden en büyük farkı başlığından da anlaşılacağı üzere bir monografi olması sebebiyle sadece Kuzey Qi Hanedanlığı dönemini ele almasıdır. Bu eser, New York Başkent Sanat Müzesi’nde sergilenmekte olan Kuzey Qi Hanedanlığı dönemine ait seramik toprak eşyaların görsellerini bulabildiğimiz nadir çalışmalardandır. Yazar, eserinde Gao ailesi ile Kuzey Qi Hanedanlığı’nı ele almıştır. Kuzey Qi Hanedanlığı, Doğu Wei Hanedanlığı’nın yıkılması sonucu kurulmuştu ve her iki hanedanlık mensupları Gao soy ismine mensup aile kökenine dayanmaktadır. Bu sebeple yazar, çalışmasında öncelikle Gao ailesi kökenleri hakkında bilgi vermiş, ardından da Kuzey Qi Hanedanlığı dönemine ait toprak eşyaların müzede sergilenen görselleriyle çalışmasını zenginleştirmiştir. Çalışmamızda Doğu Wei Hanedanlığı kurucu aile kökeni hakkında ve görsellerinden istifade ettiğimiz önemli eserlerden birisidir.

Şükrü Aktaş’ın *Çin Kaynaklarına Göre Türklerin Menşei Hakkında Bir İnceleme “Xianbeilerden Tuobalara (Tuoba Xianbei)Türk Tarihi”*²² adlı doktora tezinde, Xianbeilerin kültür tarihi incelenmiştir. Özellikle Xianbeilerin etnik kökeni ve dil kökenleri hakkında inceleme yapan araştırmacı Xianbeilerin Türk olduğu kanısına varmıştır. Çalışma Xianbeilerin erken dönemi ile Tabgaçlar dönemindeki soybağı, kültürü ve sosyo ekonomik yapısı hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca Batı Wei Hanedanlığı kurucusu olan Yuwen-Tai’nin soy bağının ise IV. yüzyıl ortalarında dağıldıklarını ve Tabgaçlara katılmadıklarını ifade etmiştir. Ancak Çin kaynaklarından anlaşıldığı üzere Yuwen soybağının Tabgaçların yıkılış sürecinde etkin rol oynanarak Çin’in kuzeyinde Batı Wei Hanedanlığı’nı kurmuş oldukları çalışmamızda ortaya çıkmıştır.

Junming Ha tarafından hazırlanan *Shaping Religious and Cultural Aspiration: Engraved Sutras in Southwestern Shandong Province from the Northern Qi Dynasty (550-*

²¹ Suzanne G. Valenstein, *Cultural Convergence in the Northern Qi Period; A Flamboyant Chinese Ceramic Container: a research monograph*, Department of Asian Art, The Metropolitan Museum of Art Publication, Canada, 2007

²² Şükrü Aktaş, *Çin Kaynaklarına Göre Türklerin Menşei Hakkında Bir İnceleme “Xianbeilerden Tuobalara (Tuoba Xianbei)Türk Tarihi”*, basılmamış doktora tezi, Ankara, 2020.

577 CE), *China*²³, bu eser çalışmamızda faydalandığımız bir başka önemli doktora tezidir. Çalışma, Çin'in Shandong Eyaleti'nin güneybatısında Kuzey Wei Hanedanlığı, Liang Hanedanlığı ve Kuzey Qi Hanedanlığı dönemindeki Budist eserleri ile Budist metinleri ele almaktadır.

Tez çalışmamızda kitap ve doktora tezleri dışında oldukça fazla istifade ettiğimiz bazı önemli makaleler vardır. Bunların başında Çin'de yazılan makaleler gelmektedir. Çin'deki makaleler batı ve Türkiye'deki makaleler ile kıyas edildiğinde sadece birkaç sayfadan oluşan, makale konusunun öz bir şekilde ifade edildiği çalışmalar olduğunu görmekteyiz. Sun Xinmeng (孙新萌) tarafından kaleme alınan Nan bei chao shiqi Tujue yu Xiwei, Beizhoujian heqin shiliao pashu (南北朝时期突厥与西魏,北周间和亲史料爬梳)²⁴ adlı eser “Erken Türkler ile Batı Wei ve Kuzey Zhou hanedanlıkları arasındaki Politik evlilik ilişkileri üzerine bir çalışma” anlamına gelmektedir. Makalenin başlığından da anlaşılacağı üzere Batı Wei Hanedanlığı'ndan Göktürlere gelin giden prenses Changle ile Göktürklerden Kuzey Zhou Hanedanlığı'na gelin giden imparatoriçe Aşina hakkında bilgiler vermektedir.

Tang Qinfu (汤勤福) tarafından yazılan Guanyu Yuwen-Tai chuzhi Ershi jun de ruogan wenti (关于宇文泰初置十二军的若干问题)²⁵ eser “Yuwen-Tai rejiminin erken dönemlerindeki 12 ordunun kesin sayıları hakkındaki sorunlar üzerine” anlamına gelmektedir. Bu çalışma Yuwen-Tai'nin kurmuş olduğu fubing sisteminin başlangıçta 12 ordu olarak başladığı ile 12li ordudaki unvanlar hakkında bilgiler veren kapsamlı bir çalışmadır.

²³ Junming Ha, *Shaping Religious and Cultural Aspiration: Engraved Sutras in Southwestern Shandong Province from the Northern Qi Dynasty (550-577 CE), China*, Duke University, Durham, Kuzey Karolina, ABD, 2016.

²⁴ 孙新萌, 南北朝时期突厥与西魏、北周间和亲史料爬梳, 西部蒙古论坛, 2023 年第 2 期 (Sun Xinmeng, Nan bei chao shiqi Tujue yu Xiwei, Beizhoujian heqin shiliao pashu, Xibu Menggu Luntan, 2023 Niandi 2 qi,)s. 64-69.

²⁵ 汤勤福, 关于宇文泰初置十二军的若干问题, 上烧师专学报 1991 年第 3 期 (Tang Qinfu, Guanyu Yuwen-Tai chuzhi Ershi jun de ruogan wenti, Shangrao shizhuan xuebao, 1991 Niandi 3 qi.)s.65-76..

Jin Shenghe ile (靳生禾) Xie Hongxi (谢鸿喜) tarafından hazırlanan Dong Xi Wei Yubi Zhizhan Yanjiu (东西魏玉壁之战研究)²⁶ konu başlıklı bu eser “Doğu Batı Wei arasındaki Yubi Savaşı hakkında bir araştırma” anlamına gelmektedir. Doğu Wei ile Batı Wei hanedanlıkları arasında iki defa gerçekleşen ve her ikisinin de Doğu Wei Hanedanlığı başarısızlığı ile sonlanan bu stratejik savaş öneme sahip olan Yubi savaşını anlatan bir çalışmadır.

Piero Corradini’nin yazmış olduğu “Notes On The Policy And The Administration Of The Northern Zhou²⁷” adlı makale idari yapı hakkında önemli bilgilere sahiptir. Batı Wei Hanedanlığı’nın kurucusu Yuwen-Tai tarafından başlatılan ve Kuzey Zhou Hanedanlığı döneminde uygulamaya geçirilen Altı Ofis olarak adlandırılan idari yapıdaki bakanlık sistemini ve her bakanlığın alt birimlerinde çalışanların görev, yetki ve unvanlarını anlatan bir çalışmadır.

Nuraniye Hidayet Ekrem, “Göktürk Prensesi Ve Çin İmparatoriçesi Asena’nın (Aşina/Ashina) Kayıp Altınları”²⁸ adlı makalesinde Göktürklerden Kuzey Zhou Hanedanlığı’na gelin giden imparatoriçe Aşina hakkında çalışma yapmıştır. Ayrıca bu çalışmada Kuzey Zhou Hanedanlığı tarihi hakkında da bilgilere yer vermiştir. Fakat Kuzey Zhou Hanedanlığı’nı Tabgaç Hanedanlığı olarak ele almıştır. Türkiye’de bu konuya dair yazılmış nadir makalelerden biri olmasının yanında Çin kaynaklarındaki bilgilerle örtüşmeyen yanları olduğu gibi Çince isimlerin telaffuzları ve pinyin sistemi hususlarında hatalar görülmektedir. Çalışmada bazı yerlerde Türkçe telaffuz, bazı yerlerde Çince karakterler kullanılması çalışmanın bütünlüğünde bir ortak nokta olmadığını göstermektedir. Kuzey Zhou Hanedanlığı “Cou” şeklinde yazılmıştır. Çalışmamızda Mandarin Çince pinyin sistemine göre Zhou şeklinde telaffuz yapıldı. Zhou kelimesinin klasik Çince’de kullanılan Wade Giles’e göre yazılışı ise “Chou” şeklindedir. Bu gerekçelerle Cou yazım şeklinin hatalı olduğunu düşünmekteyiz.

²⁶ 靳生禾,谢鸿喜, 东西魏玉壁之战研究²⁶, 太原大学学报, 2002年9月第3 卷第3期总第11期第 (Jin sheng he, xiehongxi, dongxi weiyubi zhi zhan yanjiu, taiyuan daxue xuebao, 2002 nian), s.7-12.

²⁷ Piero Corradini, Notes On The Policy And The Administration Of The Northern Zhou, JSTOR, Sapienza - Universita di Roma, 2004, s.123-137.

²⁸ Nuraniye Hidayet Ekrem, Göktürk Prensesi Ve Çin İmparatoriçesi Asena’nın (Aşina/Ashina) Kayıp Altınları, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Ankara, 2020 Güz (33), 57-89.

I. BÖLÜM

DOĞU WEİ VE BATI WEİ HANEDANLIKLARININ KURULUŞU VE TARİHİ

Kuzey Wei Hanedanlığı'nın (Tabgaçlar) ardılları olan Doğu ve Batı Wei hanedanlıklarının kuruluş süreci aslında 524 yılında Kuzey Wei Hanedanlığı'nın yıkılış sürecine geçmesi ile başlamıştır. Kuzey Wei Hanedanlığı'nda önemli görevlerde bulunmuş Xianbei kökenli bazı askerî komutanlar çeşitli isyanlar çıkararak ya da mevcut isyanları destekleyerek yıkılış sürecini hızlandırmıştır. Kuzey Wei Hanedanlığı'na son vererek 534 yılında Doğu Wei Hanedanlığı'nı kuran Xianbei kökenli bu liderlerden en önemlisi, Gao Huan'dı²⁹. Kuzey Wei Hanedanlığı'nın yıkılış sürecinde Xianbei kökenli liderler arasında yaşanan imparator seçimi ya da mevcut imparatoru destekleme gibi hususlarda Gao Huan ile fikir ayrılığı yaşayan taraflar ise daha sonra yine Xianbei kökenli olan Yuwen-Tai etrafında toplanarak 535 yılında Batı Wei Hanedanlığı'nı kurmuştur. Doğu ve Batı Wei hanedanlıkları kuruluşlarının ardından sık sık birbirleri ile mücadeleye girmişlerdir. Kazanan taraflarda sürekli değişiklikler olmuştur³⁰. Orta Asya'da yeni bir güç olarak ortaya çıkan Göktürkler ile de 542 yılından sonra her iki hanedanlığın da kendi mevcut topraklarını koruma ve bir diğerini yok etme amaçlarını gerçekleştirmek için yakın ilişkileri olmuştur. 550 yılında yine Xianbei kökenli olan Gao Yang tarafından Doğu Wei Hanedanlığı'na son verilerek Kuzey Qi Hanedanlığı kurulmuştur. 557 yılına gelindiğinde de Yuwen Tai soyundan gelen Yuwen Jue, Batı Wei Hanedanlığı'na son vererek Kuzey Zhou Hanedanlığı'nı kurmuştur.

Doğu ve Batı Wei hanedanlıklarının siyasi tarihi yaşadıkları coğrafya, kuruluş dönemi, kronolojik olarak verilen imparatorlar döneminin siyasi olayları, iki hanedanlığın kendi aralarındaki mücadeleleri, Orta Asya'nın yeni gücü Göktürklerle olan ilişkileri ve yıkılış süreci olarak ele alınmıştır.

²⁹ BQS, 1. Bölüm s. 1-2. Gao Huan Biyografisi.

³⁰ BQS, s.14-15.

1.1. Doğu Wei Hanedanlığı Kurucusu Gao Huan (高歡 496-547) Dönemi

Doğu Wei Hanedanlığı kurucusu olan Gao Huan'ı anlamak için öncelikle onun Kuzey Wei Hanedanlığı'nın yıkılış sürecindeki faaliyetlerini incelemek gerekmektedir.

Kuzey Wei Hanedanlığı olarak bilinen Tabgaçların yıkılış süreci 524 yılında Sarı Nehir'in Ordos kıvrımında bulunan Woye (沃野鎮) kasabasındaki Hun liderlerinden biri olan Poliuhun Baling (破六韓拔陵) tarafından çıkarılan ve kendi adıyla anılan isyan ile başlamıştır³¹. Poliuhun Baling, hem Çinli hem de Çinli olmayan birçok kavmin desteğini almıştır. Poliuhun isyanını destekleyen kuvvetler Wuchuan 吴川市³² ve Huaishuo 怀朔鎮³³ bölgelerini kuşatmak için doğuya doğru hareket ettiler. Bu isyanlar sırasında Hun liderlerinden olan Erzhu, Kuzey Wei Hanedanlığı yönetimi lehine hareket ederek Xirong'daki ((西戎)) isyanları bastırmak için büyük çaba sarf etti. Erzhu ailesi Kuzey Wei Hanedanlığı'nın ilk yıllarında (398) Xirong (西戎)³⁴ bölgesinde gerçekleşme ihtimali olan isyanları önceden öngörüp, isyanları engellemek için dönemin hükümdarı tarafından kendilerine bu bölgede toprak verilmişti³⁵. Xirong bölgesinde yaşayan Erzhu ailesi Xianbei soyundan gelen liderler ile hem askerî anlamda ilişkiler kurdu hem de evlilik bağları tesis etti. Böylece Kuzey Wei Hanedanlığı için stratejik öneme sahip olan bu bölgenin kontrolünü ellerinde tuttular. Erzhu ailesine mensup olan Erzhu Rong³⁶ kendisine sadık olabileceğine inandığı Hou Jing (侯景)³⁷, Sima Ziru (司馬子如), Liu Gui (劉貴), Jia Xianzhi (賈顯智), Sun Teng (孫騰) ve Cai Jun (蔡儁) gibi adamları kendi etrafında

³¹ Pearce, Scott, *The Cambridge History of China: Volume 2, The Six Dynasties, 220–589*. Cambridge University Press, 2019, s. 179.

³² Wuchuan, bugünkü Çin'in Guangdong Eyaleti'nde bulunan bir şehirdir. Ancak VI. yüzyılda İç Moğolistan'daki Bayan Nur bölgesinde yer almaktaydı ve altı karargahdan biridir.

³³ İç Moğolistan'daki Baotou dâhil Guyang şehri kuzey doğusundaki kalıntılar, altı karargahdan biridir.

³⁴ Bugünkü Gansu ve Qinghai bölgesidir.

³⁵ Peter Boodberg, "Marginalia to the histories of the Northern Dynasties," *HJAS* 3 (1938), s. 245; *ZZTJ* 149.4674–4675.

³⁶ *WS*, Bölüm 10, s. 255.

³⁷ Doğum tarihi kesin bilinmeyen Hou Jing'in lakabı ise "Wanjing"(萬景) idi. Hem Kuzey Wei Hanedanlığı hem Doğu Wei Hanedanlığı'nda hem de Liang Hanedanlığı'nda komutanlık yapmış önemli askerlerden biriydi. Kuzey Wei Hanedanlığı döneminde kurulan Huaishuo Karargâhı (懷朔鎮) içinden gelmektedir. Hem Doğu Wei Hanedanlığı'na hem de Liang Hanedanlığı'na karşı isyan etmiş bir komutandır. 552 yılında öldüğü bilinmektedir.

topladı. Bu kişiler Kuzey Wei Hanedanlığı'nın yıkılma sürecinde önemli rol oynamış kişiler olmuştur³⁸.

525 yılına gelindiğinde Kuzey Wei Hanedanlığı her taraftan baskı altına alındı. Batıda bir huzursuzluk mevcuttu ve burada isyan çıkması her an mümkündü. Güneyde Liang Hanedanlığı baskı yapmaktaydı ve kuzeyde ise yine isyancılardan biri Poliuhan Baling oluşturmuyordu. Kuzey Wei Hanedanlığı'na karşı en büyük tehdidi Poliuhan görülmekteydi. Poliuhan ordusu 200.000 askeri ile birlikte güneye doğru saldırıya geçti. Ancak Kuzey Wei Hanedanlığı tarafından bastırılarak başarısızlığa uğradı. Poliuhan'ın yenilgisinin ardından onun yerini alarak kuzeydeki boşluğu Du Luo Zhou (杜洛周) doldurdu ve Poliuhan'ın yaptığı gibi güneye doğru ilerlemeye başladı. Du Luo Zhou'nun güneye ilerlemesine en büyük engel ise Dingzhou'da (定州)³⁹ bulunan bir başka isyancı lider Xianyu Xiuli ((鮮于修禮) idi. Fakat o da Ge Rong (葛榮) tarafından öldürüldü ve onun yerine Ge Rong geçti⁴⁰. Ge Rong ise hızlı bir şekilde kendi gücünü ortaya koyarak güven kazanmak istiyordu. Çünkü Kuzey Wei Hanedanlığı'nın artık sonu geldiğini, bu sebeple de yeni kurulacak hanedanlık yönetiminde kendisinin hükümdar olacağını ileri sürüyordu. Böylece ordusuyla birlikte Yinzhou'a (鄆州) hareket etti. Kuzey Wei Hanedanlığı Ge Rong'un Yinzhou şehri kuşatmasını kaldırtmak için yaklaşık bir ay sonra ordu gönderebildi. Fakat gönderdikleri ordu, Ge Rong'un 100.000 kişilik askeri ile karşı karşıya gelerek büyük kayıp verdi. 528 yılına gelindiğinde ise Ge Rong, güneye doğru ilerleyen Du Luo Zhou'nun baskısını hissetmekteydi. Bu sebeple Du Luo Zhou'nu öldürüp onun ordusunu da kendisine dâhil etmek istedi. Ancak Ge Rong'un gücüne güç kattığı bu sırada kendisine bağlı olan Duan Rong, Wei Jing ve Cai Jun gibi adamlarının ihaneti ile karşılaştı. Bu kişiler Du Luo Zhou ile birlik olup Ge Rong'a karşı saldırdı. Ge Rong bu ihanet karşısında son derece hayal kırıklığına uğrayıp Erzhu Rong'un yanına kaçtı. Ge Rong'un sadık adamları iken ona karşı Du Luo Zhou ile birlik olan isimler arasında bir de Gao Huan vardı. Fakat Gao Huan akıllıca bir yol izleyerek Ge Rong'a karşı ihanet eden kişileri yönlendirirken kendisi doğrudan bu ihanetin içinde bulunmadı. Gao Huan, Kuzey Wei Hanedanlığı'nın artık bir gelecek vadetmediğinin farkındaydı. Bu sebeple artık kendi

³⁸ BQS, Bölüm 18 Biyografiler s. 243-235; Wang Yichen, Dong Wei, s. 31-34.

³⁹ Dingzhou (定州), MS 400 yılında Kuzey Wei Hanedanlığı döneminde bu adı aldı. Çin'in kuzeyinde yer alan Hebei 河北 Eyaleti'nde bir şehirdir.

⁴⁰ Ge Rong'nun etrafındaki kişilerin detaylı analizi için bkz. 王怡辰著 (Wang Yichen), Dong Wei bei Qi de tong zhi ji tuan, (2006), 台北市 : 文津出版社 (Taibei Shi : Wen jin chu ban she), s. 22-30

çözümleri ile kendi amaçlarını gerçekleştirmek için fırsatlar yaratmaya çalıştı. Öncelikle kendine sadık olabileceğine inandığı kişileri etrafında topladı. Daha sonra ise ilk Du Luozhou ile, daha sonrada Ge Rong ile ilişkilerini bitirdi. En sonunda ise Fen Nehri vadisinde bulunan Xirong'da Erzhu birliklerinin kalesi olan bölgeyi göçe zorladı⁴¹.

Erzhu Rong bu dönemde Kuzey Wei Hanedanlığı'nın sadık adamlarından biri olarak tüm Fen Nehri vadisinin bölgesel yönetiminden sorumlu kişiydi. Ge Rong ise güneye doğru ilerlemeye devam ediyordu. Sonuçta Yecheng şehrini kuşatma altına almayı başarmıştı. Erzhu Rong bu haberi alınca tüm gayretini doğu ovalarındaki rakipleri ile mücadele etmek için harcadı. Ge Rong'un Erzhu Rong topraklarından bütün geçişlerini kapatmak için ordusunu seferber etti. Ge Rong'a karşı önemli bir zafer kazanmak için ise bir ordusunu onun üzerine gönderdi. Sonuçta Ge Rong yakalanıp öldürüldü. Ge Rong'un yüz binlerce kişiden oluşan ordusu Erzhu askerleri arasına dağıtıldı⁴².

530 yılında da önemli olaylar yaşandı. Güneyde hüküm süren Liang Devleti, Luoyang için başka bir Yuan⁴³ prensi getirtmek istedi. Bu sırada Jinyang'da yaşamakta olan Erzhu Rong, hanedanlığın kontrolünü elinde tutabilmek amacıyla kızını hükümdar ile evlendirmek istedi. Fakat bu tertibatı 530 yılında hükümdarın Luoyang ziyareti sırasında Erzhu Rong'un suikasta kurban gitmesine sebep oldu. Erzhu Rong'un ölümünde sonra geride kalan Erzhu birlikleri hükümdardan ve Yuan prenslerinden intikam almak için uğraştı. Sonuçta ülke Erzhu ailesinin mirasçıları tarafından bölündü. Erzhu Zhao, Jinyang'da, Erzhu Shilong Luoyang'da kendilerini lider ilan etti. Erzhu Zhongyuan güneydoğuyu yönetirken Erzhu Tianguang ise batıda Chang'an'ın yönetiminden sorumlu oldu⁴⁴.

Bu talihsiz olayların yaşandığı yıllarda ise Gao Huan'ın hem etkinliği hem de görevi sürekli arttı. Sayısız mücadelede başarılı işler yaptı. Ayrıca Erzhu Rong'a da yakından danışmanlık yaptı. Fen Nehri güzergâhının en önemli askerî birlik koruması olan

⁴¹ BQS 1. s. 1-3; Chen Haibo, "Lun Bei Wei monian Erzhu Rong junshi jituanzhong de liuzhen haoqiang qiushuai", 2011, s. 381-391.

⁴² WS 74.1645-1649; Wang Yichen, Dong Wei, s. 36.

⁴³ 495 yılında Tabgaçların başkenti Pingcheng'dan Luoyang'a taşındı. Luoyang, geleneksel Çin kültürünün merkeziydi. Bu atmosferin etkisiyle birlikte önce Tabgaçların kendi kullandıkları dil yasaklandı. Bunun hemen ardından 496 yılında ise Tabgaçların imparatoru Xiaowen Huangdi (孝文皇帝) Xianbei isimlerini kullanmayı kaldırarak yerine Çince isimler kullanılmasına karar verdi. Böylece Tubo kabile isminde yer alan ve toprak manasına gelen "tu" (土) yerine toprağın ve her şeyin ana kaynağı manasına gelen Yuan (元) kelimesi ile aile, kabile isimlerini değiştirdiler. Metin içerisindeki Yuan prensleri aslında Tabgaçlardır. WS, s. 117.

⁴⁴ WS 10.265-267; WS 74.1654-1655.

Jinyang'dan ırmağın aşağısına doğru olan Jizhou'a eyalet valisi oldu. Luoyang bölgesinde çok sayıda kargaşa yaşanmasına rağmen Gao Huan'ın konumu bu durumdan asla olumsuz etkilenmedi. Daha sonraları Erzhu Zhao, Jinyang'da kuzey bozkırlarından gelen bir saldırı ile karşılaştığında Gao Huan harekete geçerek önemli bir savunma hattı oluşturdu. Gao Huan bu başarılarıyla Erzhu Zhao'nın minnetini kazandı. Gao Huan'ın bu başarısı neticesinde Ge Rong'un destekçileri olan ve Ge Rong'un ölümünden sonra kötü yönetilen kişileri kendi yönetimine alıp asker olarak yetiştirmesine izin verildi. Böylece Gao Huan'ın başarıları dilden dile dolaşmaya başladı ve Xianbei kökenli çok sayıda kişi onun birliğine katıldı. Neticede Gao Huan hem ordusunu genişletti hem de başarılarıyla adını herkese duyurdu. Bu sıralarda Gao Huan, Erzhu Zhao'a Jinyang bölgesinin kaynaklarının bu kadar büyük birliği desteklemek için yeterli olmadığını ileri sürerek ondan dağlardan ovalara taşınmak için izin istedi. Erzhu Zhao'nın izni ile Gao Huan birliğini düzlüklere taşıdı⁴⁵.

Jinyang'ı yöneten Erzhu ailesinin yönetimi altında olan Gao Huan, birliğini Jinyang'dan ovalara taşıyınca artık Erzhu baskısı, kontrolü ve yönetiminden uzaklaşmış oldu. Tam da bu sırada daha önce öldürülen imparator Yuan Ziyu'nun sadık adamlarından biri olan Gao Qian, Erzhu ailesinin yönetimine karşı isyan etti ve bu isyan neticesinde Jizhou bölgesinin kontrolünü eline geçirdi. Bunun üzerine Gao Qian, Erzhu yönetimine karşı birlik olmak için Gao Huan'dan destek istedi. Çünkü Gao Qian, eğer Gao Huan ile beraber hareket ederse Gao Huan'ın ve aynı zamanda Hun liderlerinden önemli kişilerin de desteğini alabileceğini düşündü. Böylece Gao Huan ile Gao Qian birlikte Erzhu yönetimine başkaldırarak Gao Huan yönünü güneye çevirerek Xindu bölgesine doğru harekete geçti⁴⁶. Gao Huan dışındakiler ise Yinzhou yakınlarında siper aldılar. Bu tutumuyla Gao Huan tarafını seçmiş oldu ve Erzhu yönetimine karşı çıktığını açıkça ortaya koydu⁴⁷.

Erzhu ailesi hızlı bir şekilde yönetime karşı yapılan bu başkaldırı tehdidini ortadan kaldırmak için 100.000 kişilik ordusuyla birlikte Xindu'da Gao Huan ile karşı karşıya geldi. Fakat Gao Huan ordu içinde yalan haberlerin yayılmasını sağlayarak askerlerin Erzhu ailesine olan güvenini sarstı. Neticede Erzhu ordusunun bir kısmı dağıldı. 531 yılının Kasım ayında ise Gao Huan Yinzhou'da sayıca çok fazla olmalarına rağmen Erzhu Zhao ordusunu yenilgiye uğrattı. Hemen ardından Yecheng şehrini kuşatma altına aldı ve

⁴⁵ WS 11. s. 281.

⁴⁶ BQS, 1. Bölüm Gao Huan Biyografisi.

⁴⁷ BQS 1. s. 6-7; Wang Yichen, Dong Wei, s. 47-55.

532 yılının Şubat ayında Yecheng şehrini ele geçirdi⁴⁸. Erzhu liderleri bu yenilgiyi kabul etmek istemeyerek Gao Huan'a saldırdılar. 18 Mayıs 532 yılında Yecheng şehrinin güneyinde çok sert bir mücadele oldu. Gao Huan büyük bir zafer kazanırken Erzhu ordusu ve liderleri perişan hâlde dağıldı. Bu savaş neticesinde Erzhu ordusu tamamen güç kaybetti. Askerlerin çoğu ya öldürüldü ya da kaçtı. Erzhu komutanlarından biri olan Hou Jing, daha önceden Gao Huan'a teslim olduğu için kendisi Jizhou şehrinin yöneticisi olarak görevlendirildi. Böylelikle Gao Huan artık kendi yönetim temellerini oluşturmaya başladı. Ancak aynı zamanlarda Gao Huan'ın yeni bir rakibi de ortaya çıktı. Çünkü yine Erzhu komutanlarından biri olan Yuwen-Tai, Erzhu askerî birliklerini yenilgiye uğratıp Chang'an yönetimini ele geçirmişti⁴⁹.

Gao Huan'ı telaşa düşüren bir başka durum, Kuzey Wei Hanedanlığı'nın hükümdarının kim olacağına karar vermektir. Çünkü mevcut olan iki Kuzey Wei Hanedanlığı hükümdarı vardı. Bunlardan biri Yuan Gong olarak bilinen Erzhu ailesi tarafından başa getirilmiş ve çok sayıdaki Yuan prensesi arasından seçilmiş biriydi. Diğeri ise Gao Huan tarafından hükümdar yapılmış olan Yuan Lang'dı. Fakat Gao Huan, Yuan Lang'ın hükümdarlık yapması hususunda çok tatminkâr olmadığı için üçüncü bir hükümdar olarak Xiao Wu-ti'nin torunu olan Yuan Xiu'yu Luoyang'a getirterek tahta çıkarttı. Yuan Xiu'nun diğer Kuzey Wei Hanedanlığı imparatorlarından en büyük farkı doğuda tahta çıkması olmuştu. Ayrıca yeni imparatorun tahta çıkma geleneği de diğer imparatorlardan farklı biçimde yapıldı. Yuan Xiu'ya eski Xianbei geleneklerine göre tahta çıkma merasimi düzenlendi. Bu gelenek ise hükümdarı siyah keçe üzerine oturtarak, hanedan üyelerinden yedi kişinin taşıması töreniydi. Hükümdarı taşıyan bu yedi kişiden biri de Gao Huan'dı. Hükümdar tahta çıkma sırasında keçe üstünden yüzünü batıya dönerek, tanrıya minnet borcunu dile getirdi. Daha sonra ise Luoyang'da Çin geleneklerine göre bir yönetim biçimi oluşturuldu⁵⁰. Böylece Gao Huan, Yuan Xiu'yu sadece kendi çıkarları uğruna tahta çıkarmış oldu. Bu sebeple kısa süre içinde bugünkü Taiyuan yakınlarında Altı Karargâh⁵¹ ordularından geriye kalanların bulunduğu yerde kendi

⁴⁸ ZZTJ. Bölüm 163.

⁴⁹ BQS 1. s. 7–8.

⁵⁰ BS 5.170; ZZTJ 155.4824; Boodberg, "Marginalia to the histories of the Northern Dynasties," HJAS 4 (1939), s. 273–277.

⁵¹ İngilizce de Six Frontier Towns olarak karşılık bulan ve Türkçe'ye ise Altı Öncü Şehir olarak karşılık bulan Liu Zhen (六镇) kelimesi incelendiğinde Türkçe birkaç karşılığı vardır. Zhen kelime anlamı, güvenlik, bekçi, muhafız, koruma ve kent, şehir, kasaba şeklinde karşılıkları vardır. Aynı zamanda Altı Garnizon olarak İngilizce ve Türkçe'de kullanılmaktadır. Fakat garnizon kelimesi Fransızca kökenli olması sebebiyle Türkçe anlam kargaşasına sebep verdiğini düşünmekteyiz. Liu Zhen kelimesi anlam bilgisi yanında

karargâhını kurmuş oldu. Bunun üzerine Gao Huan ile imparator Yuan Xiu arasında anlaşmazlıklar yaşanmaya başladı. Bunun sonucunda Yuan Xiu, o dönemde Chang'an'da vali olan ve 535 yılında Batı Wei Hanedanlığı'nı kuran Yüwen-Tai'nin yanına kaçtı. Gao Huan yeni bir kukla imparator olan Xiao Qing-ti'yi tahta çıkardı. Hemen ardından ise 534 yılında başkenti Luoyang'dan Yecheng şehrine taşıyarak Doğu Wei Hanedanlığı'nı (534-550) resmen kurdu⁵².

1.2. Doğu Wei Hanedanlığı Coğrafyası

Doğu Wei Hanedanlığı 534 yılında kurulduğunda coğrafya olarak bugünkü Çin'in kuzeydoğusunu işgal etmişti⁵³. Doğu Wei Hanedanlığı toprakları, Büyük Okyanus'a açılan, Çin ve Kore yarımadasının içlerine kadar giren Doğu Çin Denizi'nin bir uzantısı olan "Sarı Deniz'e"⁵⁴ (黄海) doğu kanadından doğrudan ulaşmaktadır. Doğu Wei Hanedanlığı toprakları en uç kuzey-doğu kıvrımında Goguryeo⁵⁵ ile kara sınırı bulunmaktadır. Goguryeo ile Doğu Wei Hanedanlığı topraklarını ayıran en keskin sınır,

kurulma, oluşturulma amacı da dikkate alındığında bir şehrin veya bölgenin güvenliğini sağlamak, korumak amaçlı toplam altı yerde kurulmuş bir çeşit askerî karargâh anlamına gelmektedir. Bu sebeple Türkçe'deki karşılığının Altı Askerî Karargâh olarak kullanmayı uygun gördük. Bu 6 Karargâh şunlardır: 1: Wo-ye Zhen (沃野鎮); İç Moğolistan'daki Bayannur şehrinde bulunan Linhe ilçesinin (临河区) kuzeydoğusunda kurulmuş bir karargâhtır. 2: Huaishuo Zhen (懷朔鎮); İç Moğolistan'ın en büyük şehri olan Baotou (包头市) şehrine bağlı Guyang (固阳县) kasabasının kuzeydoğusunda yer alan karargâh Bailingnao kalıntıları olarak bilinmektedir. 3: Wuchuan Zhen (武川鎮); İç Moğolistan'daki Hohhot Şehri Çince karşılığı Huhehaote (呼和浩特市) olmasına rağmen literatüre doğrudan Moğolca karşılığı ile geçmiştir ve akademik çalışmalarda Moğolca olan Hohhot şehri olarak ifade edilmiştir. Wuchuan Karargâhı da Hohhot şehrinin Wuchuan ilçesinin batısında yer almakta ve Erfenzi şehir kalıntıları olarak bilinmektedir. 4: Fuming Zhen (撫冥鎮); İç Moğolistan'ın Siziwang (四子王旗) sancağının güneydoğusunda yer almakta olup Tuchengzi kalıntıları olarak bilinmektedir. (Sancak: İlçe düzeyindeki idareye eşdeğer bir idari bölümüdür.) 5: Rouxuan Zhen (柔玄鎮); İç Moğolistan'ın eyalet düzeyinde olan Ulanqab (Çince karşılığı Wulanchabu 乌兰察布) şehrinin Xinghe (兴和县) kasabasının kuzeydoğusunda yer almakta olan karargâh Halagou şehri kalıntıları olarak bilinir. 6: Huihuang Zhen (懷荒鎮); Çin'in Hebei (河北) Eyaleti'nin büyük kentinden biri olan Zhangjiakou (张家口) şehrinin Zhangbei (张北县) kasabasında yer almaktadır.

⁵² ZZTJ 156.4829; Wang Yichen, Dong Wei, s. 134–137.

⁵³ Kuzeydoğu Çin (中国东北; pinyin: Zhongguo Dongbei), Çin'in coğrafi bölgelerinden biridir. Bölge Üç Kuzeydoğu Eyaleti olarak anılan Liaoning (辽宁), Jilin (吉林) ve Heilongjiang (黑龙江) ile aynı zamanda İç Moğolistan'ın doğusunu kapsamaktadır. Bölge tarihsel olarak Mançurya olarak da adlandırılmaktadır. Kuzeydoğu Çin ovası bölgenin kalbini oluşturmaktadır.

⁵⁴ Denizin adı, içine dökülen Sarı Nehir'in getirdiği alüvyonlarda bulunan sarı kum taneciklerinden gelmektedir. Denizin en batıdaki uzantısı, çoğu zaman ayrı bir deniz olarak adlandırılır. Eskiden Pechihli Körfezi adı verilen bu yer bugün, Bohai Denizi olarak adlandırılır ve Sarı Nehir aslında buraya dökülür. Sarı Deniz ile Bohai Denizi'ni Liaotung Yarımadası birbirinden ayırır. Kore Körfezi de Sarı Deniz'in bir uzantısı olarak kabul edilir.

⁵⁵ Bugünkü Kore topraklarında 705 yıl hüküm sürmüş Goguryeo, 668 yılında dağılmıştır. 6. yüzyılda Kore adı henüz mevcut olmadığı için Doğu Wei Hanedanlığı'nın kara sınırı komşusu Goguryeo olarak ifade edilmiştir.

Sarı Deniz'dir. Doğu Wei Hanedanlığı kuzeyde Kitanlar ile, güneyde ise Liang Hanedanlığı ile sınır komşusuydu. En büyük kara sınırı ise Batı Wei Hanedanlığı'yladır⁵⁶.

Doğu Wei Hanedanlığı'nın en kuzey şehri Luoyang'dı (洛阳). Kuzey Wei Hanedanlığı döneminde Luoyang başkent olarak kullanılırken, Gao Huan 534 yılında Doğu Wei Hanedanlığı'nı kurduktan sonra başkenti de Luoyang'dan Yecheng⁵⁷ (邺城) şehrine taşıdı. Luoyang şehri Doğu Wei Hanedanlığı coğrafyası içinde en kuzeyde kalması sebebiyle kuzey, doğu ve batı sınırlarına uzak mesafedeydi. Yeni başkent Yecheng şehri ise Doğu Wei topraklarının neredeyse orta kesiminde bulunuyordu. Yecheng şehri aynı zamanda Sarı Nehir'in Sarı Deniz ile birleşip Yecheng şehri yakınlarından Batı Wei Hanedanlığı topraklarına ulaşan kıvrımda yer almaktaydı. Doğu Wei Hanedanlığı'nın hâkim olduğu beş şehir vardı. Bunlar; en güneyde Luoyang (洛阳), en kuzeyde Youzhou (幽州), batıda Bingzhou (并州), coğrafyanın tam ortasında yer alan Jizhou (济州) ve Jizhou'nun hemen altında güneyinde yer alan Yecheng (邺城) şehriydi.

1.3. Batı Wei Hanedanlığı Kurucusu Yuwen-Tai (宇文泰 505-556) Dönemi

Batı Wei Hanedanlığı'nın kurucusu Yuwen Tai'nin ataları, V. yüzyılın ilk yıllarında yerleştikleri Sarı Nehir'in Ordos Platosu'nun kuzeydoğusundaki bir askerî karargâh olan Wuchuan bölgesinde yaşayan Xianbei kabilesiydi. Kuzey Wei Hanedanlığı'nın son yılları olan çalkantılı dönemlerde birbiri ardına mağlup olmuş çok sayıda liderler vardı. Yuwen-Tai ise bu mağlup olan liderler arasında başarılı olarak hayatta kalan nadir kişilerdendi. Bu sebeple Kuzey Wei Hanedanlığı saltanatının arkasında önemli bir güç olan Erzhu Rong'dan, Yuwen Tai önemli görevlendirmeler aldı. Bir Erzhu generali olan Heba Yue'nin ordusunda subay olma şansı elde eden Yuwen Tai, onunla yakın ilişkilerde olmasından dolayı büyük şans elde etti. Yeteneklerinin ve başarısının ispatının ilk başlangıcını Tongguan (Geçidi) şehrine girmekle yaptı ve böylece saltanat yolundaki çalışmalarına batıda başlamış oldu⁵⁸.

⁵⁶ 白话二十四史, 魏书, 下 北齐书, 八, s. 311.

⁵⁷ Hebei Eyaleti'nde yer alan günümüzde Linzhang şehri olarak bilinen tarihi bir şehirdir. Kaynaklarda hem Yecheng hem de Ye şehri olarak geçmektedir.

⁵⁸ ZZTJ 156.4857.

Küçük bir gruptan oluşan Xianbei kabilesi Yuwen-Tai ve oğlu Yuwen Yong'un güçlü liderliğinde Kuzey Wei Hanedanlığı'nın batı kısmının yönetimini ele geçirerek tarihsel öneme sahip olacak ciddi politikalarını burada başlattılar⁵⁹.

Kuzey Wei Hanedanlığı'nın batı kısmı, coğrafya olarak kontrolün oldukça zor olduğu bir bölgeydi. Bunun yanında karışık etnik gruplardan oluşması da başka bir sorun teşkil ediyordu. Han-Çin nüfusu esas olarak Wei Nehri vadisinde bulunuyordu. Ancak bölgede aynı zamanda Han olmayan farklı etnik gruplara da ev sahipliği yapıyordu. 450 yılında, kendisi de bir Xianbei olan Kuzey Wei imparatoru Tuoba Dao, bir kuşatma sırasında, ordusunun Guanzhong bölgesinde yaşayan Di ve Qiang da dâhil olmak üzere çeşitli etnik gruplardan oluştuğunu söyledi. Kuzey Wei Hanedanlığı zamanında bozkır halklar ile Türkçe konuşanlar ve diğer halklar birbiri ile karıştı. Bölgede Soğdlu toplulukların da olduğu bilinmektedir⁶⁰.

Kuzey Wei Hanedanlığı'nın son yıllarında doğuda yaşanan huzursuzluklar ve savaşlar nedeniyle Guanzhong'daki halkın bir kısmı yeniden bağımsızlık mücadelesine girişti. 526 yılında bir Qiang isyanı görüldü ve bölge, kontrolünü Qiang kabilesine kaptırma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. İsyanı bastırıp, düzeni sağlamak için ordu gönderildi. 529 yılında yeni bir Qiang isyanı ortaya çıkınca, doğudaki rakiplerine karşı üstünlük sağlayan ve böylece de hanedanlığın kontrolünü eline geçiren Erzhu Rong, Qiang isyanını bastırmak için yeğeni Erzhu Tianguang önderliğinde bir ordu gönderdi. Erzhu Tianguang'ın emrindeki iki komutan Heba Yue ve Houmochen başarılı bir şekilde orduya komuta ettiler ve isyanı bastırdılar⁶¹. Guanzhong'un kontrolünü yeniden ele geçirdikten sonra Heba Yue ve Houmochen stratejik bölgelerde görevlendirildiler. Erzhu Tianguang ise eyalet başkenti olan Chang'an'da kaldı. 533 yılında Gao Huan, Erzhu birliklerini ezici bir yenilgiye uğrattığında ise Heba Yue ve Houmochen Chang'an'daki genç Erzhu komutanının yenilgiye uğraması için Gao Huan'a destek verdiler. Neticede Heba Yue, Guanxi bölgesi, yani Batı Geçidi Bölgesi olarak bilinen kuzeybatının tamamını ele geçirdi⁶².

⁵⁹ BQS, s. 15.

⁶⁰ BS, Bölüm 98, s.349-377.

⁶¹ ZS, Bölüm 14 Heba Yue ve Houmochen Biyografisi, s. 215-226.

⁶² Albert E. Dien, The Cambridge History of China Volume 2 The Six Dynasties, 220–589, 2019, s. 212.

534 yılı, bu bölgenin kontrolünü sağlamak için verilen mücadelede çok önemli bir yıldır. Gao Huan, Heba Yue'nin potansiyel müttefiklerini kontrol altına alabilmek için eyaletin kuzey kesiminde askerî harekâtlar başlatırken, Heba Yue karşı hamle yaparak birliklerini kuzeye doğru yönlendirdi. Heba Yue, sefer planı yapmak için Houmochen ile bir araya geldiğinde, Houmochen tarafından öldürüldü. Fakat Houmochen, Heba Yue'nin ordusunu etkisiz hâle getirmedi. Böylece artık lideri olmayan subaylardan oluşan Heba Yue'nin ordusu bir toplantı yaparak ordularına komuta etmesi için Yuwen Tai'i seçme kararı aldı⁶³. Yuwen Tai hızlı ve kararlı hareket ederek Houmochen'i intihara zorladı ve düşman birliklerini kendi ordusuna kattı. Yuwen Tai, Qiang ve Di kabile üyeleri tarafından uzun süredir devam eden isyanlardan bazılarını bastırmak için harekete geçti. Houmochen davasına yardım etmek için Gao Huan tarafından gönderilen destek kuvvet olan orduyu bastırdı. Bunun sonucunda ise Wei Nehri vadisi ile Chang'an üzerindeki kontrolünü sağlamlaştırmış oldu. Aynı zamanda, Gao Huan ile Luoyang'daki Kuzey Wei Hanedanlığı imparatoru arasındaki mücadele, Kuzey Wei Hanedanı Yuan Xiu'nun (532-535, ölümünden sonra İmparator Xiaowu) Batı'ya kaçarak Yuwen Tai'nin korumasına girmekle sonuçlandı. Gao Huan'ın ordusu Kuzey Wei Hanedanı peşine düşmesine rağmen başarılı olamadı. Çünkü imparator Tongguan Geçidi'nden kaçmayı başarmıştı. Böylece doğu ve batı eyaletleri arasında resmî bir ayrım başladı. İmparatorun kaışı; meşru olan hanedan sahibini bölgesel bir isyancı kabul edilen Gao Huan'dan koruduğu gerekçesiyle Yuwen Tai'nin itibarını arttırarak herkes tarafından övgüyle karşıladı. Fakat bu durum Gao Huan ve Yuwen Tai'nin arasının açılmasına sebep oldu. Gao Huan başarısız olduğu için büyük bir darbe almış oldu. Yuwen Tai ise imparatorun kaçmasına yardım ederek başarılı bir sonuç aldığı için prestijini arttırdı⁶⁴.

Kuzey Wei Hanedanlığı imparatoru Yuan Xiu, Yuwen Tai tarafından Chang'an sarayına yerleştirildi. Burada hanedanlıkla alakalı uygun düzenlemeler ve idari kararlar alındı. Yuwen Tai'nin karısı prenses oldu. Ancak Yuwen Tai'nin hanedanlıkta bu kadar fazla söz sahibi ve yetkili olması imparator ile Yuwen Tai'nin arasını açtı. Beş ay kadar bir süre sonra imparator Yuan Xiu zehirlenerek öldürüldü. Kuzey Wei Hanedanı olarak yeni

⁶³ ZS, Bölüm1, s. 3.

⁶⁴ BQS, Bölüm 2, s.14.

bir hükümdar seçilmiş olsa da 18 Şubat 535 yılı Batı Wei Hanedanlığı'nın resmen kurulduğu tarih oldu⁶⁵.

1.4. Batı Wei Hanedanlığı Coğrafyası

Kuzey Wei Hanedanlığı topraklarının batı kısmında bugünkü Shaanxi (山西) ve Gansu (甘肃)⁶⁶ eyaletleri yer almaktaydı. Bu eyaletler Batı Wei Hanedanlığı'nın başkenti Chang'an (长安)⁶⁷ Eyaleti'nin doğusundaydı. Chang'an Eyaleti ile Shaanxi ve Gansu'yu ayıran ise bölgedeki dik yamaçlı dağlar ve Sarı Nehir'di. Çin'deki bu tarihî bölgeye Guanzhong (关中) Havzası veya Wei Nehri (渭河)⁶⁸ Havzası denilmektedir. Bu havza, bölgenin ihtiyaçlarını karşılamak için kendi kendine yetebilen verimli topraklara sahipti. Bu sebeple bölge genellikle Guanzhong, yani "geçitlerin içinde" olarak adlandırılmaktadır. Guanzhong'u besleyen ise Wei Nehri Vadisi'ydı. Bu vadi Longshan (陇山) Dağları'ndan⁶⁹ nehrin doğuya akan kıvrımında Wei Nehri ile Sarı Nehir'in birleştiği yaklaşık 170 mil uzunluğunda ve 40 mil genişliğinde verimli toprakların bulunduğu bölgeydi. Vadinin güney tarafında, muson yağmurlarına karşı bir bariyer görevi gören ve yıllık yağış miktarını yaklaşık 15 inçle sınırlayan sarp Qinling Dağları (秦岭)⁷⁰ yer almaktaydı. Kuzeydeki arazi, kuzey Shaanxi platosunu oluşturmak için Wei Nehri'nin vadi tabanından itibaren yükselmekteydi. Hem sürüleri otlatmak için daha ideal olan hem de tarım yapmak için yeterli suyun olduğu yerlerde mahsul üretmek için yeterince verimli löslü arazi vardı. Kuzeye doğru olan plato ise Sarı Nehir'in büyük kıvrımından Ordos bölgesine doğru uzanarak kuzeyden gelen istilalara bir engel oluşturan çöllere kadar ulaşmaktaydı. Longshan Dağları'nın batısında yer alan Lanzhou Havzası (兰州)⁷¹, batı cephesini

⁶⁵ ZS, Bölüm 2, s. 40-41.

⁶⁶ Gansu veya Kansu olarak da bilinen Çin'in kuzeybatısında yer alan şehirdir.

⁶⁷ Kaynaklarda Chang'an olarak geçen şehir günümüzde Çin'deki Xian (西安) şehridir.

⁶⁸ Günümüzde Wei Nehri karşılığı Wei He olarak bilinse de eski kaynaklarda Wei suyu anlamına gelen Wei shui (渭水) kullanılmaktadır.

⁶⁹ Çin'in kuzeybatısında, çoğunlukla Ningxia (宁夏) Hui Özerk Bölgesi'nin güneyinde bulunan Liupan dağlarının (六盘山) sadece güney bölümü Longshan Dağları olarak adlandırılır. Qinling Dağları ile birleşmeden önce doğu Gansu ve batı Shaanxi Eyaleti boyunca güneydoğuya doğru ilerleyen bu dağlar "Longxi" (陇西, "Longshan'ın batısı") ve "Longdong" (陇东, Longshan'ın doğusu) gibi bölge isimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Qin Hanedanlığı kurucusu olan Qin Shi Huangdi ilk kez Lonxi Komutanlığı kurmuştur ve Tang Hanedanlığı'na kadar bu isimle devam etmiştir.

⁷⁰ Shaanxi Eyaleti'nin güneyinde yer alırken doğu-batı şeklinde uzanır. Güney Dağları olarak da bilinir. Qinling Dağları, Yangtze ve Sarı Nehir arasındaki havzaları komşu havzalardan ayırmaktadır.

⁷¹ Lanzhou, Gansu Eyaleti'nin başkenti ve aynı zamanda en büyük şehridir. Ülkenin kuzeybatısında yer alırken Sarı Nehir'in kıyısındadır. Kuzey İpek yolu üzerinde önemli bir bağlantı oluşturmıştır.

korumakla görevli çeşitli karargâhlar için sığınak sağlıyordu. Ticari amaçla kullanılan yollardan ve ordu güzergâhlarından daha kuzeydeki geçitlere ulaşabilmek için Longshan dağlarından inerek Wei Nehri vadisinden uzaklaşıp Lanzhou havzasına ulaşılır; oradan batıya, Gansu koridoruna, Taklamakan'a ve daha sonra daha batıdaki varış noktalarına giden yollara ulaşılır⁷².

1.5. Doğu Wei ile Batı Wei Hanedanlıkları Arasındaki Mücadeleler

535 yılında Batı Wei Hanedanlığı resmen kurulduktan sonra ordu dâhil herkes kendisine bir taraf seçmeye başladı. Yuwen Tai'nin elindeki maddi kaynakları ve ordusu Doğu Wei Hanedanlığı kurucusu Gao Huan'ın komutasındakilerden hem sayıca çok az hem de güçsüzdü. Fakat Yuwen Tai tarafından ordu ciddi bir şekilde motive edildi. Ordunun ana gövdesini oluşturanlar Heba Yue hizmetindeyken gücünü ispat etmiş komutanlardı⁷³. Bu nedenle bu güçlü komutanların Gao Huan tarafından öldürülecekleri düşüncesi kendi aralarında dolaşmaktaydı. İmparator ile birlikte batıya gelen askerler ve komutanlar ise kendilerini Luoyang'dan kaçmak zorunda bırakan Gao Huan'ı suçlamaktaydılar. Bu sebeple ona karşı düşmanlık beslemekteydiler. Diğer taraftan ise Guanzhong yerlilerinden oluşan ordunun bir kısmı topraklarını ve mallarını korumakla ilgilenmekteydiler. Bu sebeple mevcut topraklarını kaybetmemek için Batı Wei Hanedanlığı'nı destekleme arzusundaydılar. İster bir intikam uğruna olsun ister kendi mevcut güçlerini korumak adına olsun Gao Huan ile karşılaşacak olan Batı Wei Hanedanlığı ordusunu oluşturanlar birbirine güçlü bir şekilde bağlanmışlardı. Amaçları ortak düşmana karşı birlik olup başarı kazanmaktı⁷⁴.

Batı Wei Hanedanlığı'nın kurulmasının ardından gerçekleşen savaşın ana merkezi, Sarı Nehir'in kıvrım yeri, Tongguan Geçidi ve doğuda Luoyang ve batıda Chang'an ile Wei ve Sarı Nehir boyunca uzanan Pujin geçidiydi. İlk büyük saldırı 537 yılının başlarında Doğu Wei Hanedanlığı'ndan yapıldı. Doğu Wei'nin planına göre General Dou Tai seçilmiş olan askerleriyle Tongguan Geçidi'ne gelirken, Gao Huan komutasındaki ana ordu Sarı

⁷² Albert E. Dien, "The role of the military in the Western Wei/Northern Chou state," in *State and society in early medieval China*, ed. idem (Stanford, 1990), s. 333–334.

⁷³ ZS, Bölüm 14, s. 215.

⁷⁴ ZS, Bölüm 2, s. 22.

Nehir kıyısındaki Puban'ı ele geçirecek ve orada Sarı Nehir'i geçmek için Pujin geçidinde köprü inşa edecekti. Yuwen Tai, subaylarının tavsiyesini dinlemeyip, Dou Tai'nin ordusunu bozguna uğratmak için tüm orduyu yönetme riskini aldı. Yuwen Tai'nin düşündüğü gibi oldu ve Gao Huan generaline yardım etmek için geldiğinde Sarı Nehir üstündeki ince buzı geçemedi. Yuwen Tai zaferi kazanmıştı. Sonuçta Dou Tai intihar etti ve Gao Huan farklı bir hamle yapıp güneyden Lantian'da bir geçit üzerinden geri çekildi⁷⁵. Ancak, biri için kayıp diğeri için başarı olan bu durum ikisinin kaderini belirlemek için yeterli değildi. Ana orduların savaşı henüz yapılmamıştı.

Yılın ilerleyen zamanlarında, Yuwen Tai'nin ordusu, herhangi olası bir saldırıyı kontrol altına almayı kolaylaştıracak olan Hongnong'u (恒農郡)⁷⁶ ele geçirmek adına karşı saldırı yaptı⁷⁷. Bölgenin daha doğusunda ve Sarı Nehir'in kuzey kıyısında bulunan Shao komutanlığı Batı Wei Hanedanlığı'na geçti. Ancak bu defa Gao Huan çok ciddi bir saldırıyla karşılık verdi. Tongguan ve Pujin geçitlerinin yer aldığı bölge ciddi bir kuraklık ile sıranmaktaydı. Gao Huan bunu kendine avantaja çevirmeye çalıştı. Bu sebeple Gao Huan 200.000 askeriyle Pujin Geçidi'ne (Taiyuan 太原) geri dönüp Batı Wei Hanedanlığı'nı geçitten geri çekilmeye zorladı. 30.000 kişilik başka bir Doğu Wei ordusu ise tahıl depolarının batıya doğru taşınmasına engel olmak için güneye Hongnong'a gönderildi. Doğu Wei ordusu kıtlık sebebiyle Batı Wei'nin teslim olacağını düşünmekteydi. Bu sebeple ordu mensupları Gao Huan'a beklemesini tavsiye ettiler. Ancak Gao Huan bu önerilere kulak asmadı. Huazhou şehri (化州市 Çin'in güneybatısı) teslim olmayı reddettiği için Gao Huan kuzeye doğru yöneldi⁷⁸. Batı Wei Hanedanlığı ordusu sayıca Doğu Wei ordusundan çok azdı. Yuwen Tai'nin ordusu sırtını Wei Nehri'ne dönerek Shayuan'da 沙苑⁷⁹ Batı Wei Hanedanlığı Generali Li Bi sağ kanadı, Zhao Gui solu yönetti⁸⁰. General Yu Jin ise merkezi yönetiyordu. Doğu Wei ordusu sayıca çok üstün olduğu için sert bir şekilde ilerliyordu. 19 Kasım 537'de Yu Jin liderliğindeki Batı Wei birlikleri merkezde çarpışırken, Li Bi komutasındaki Batı Wei zırhlı süvarileri sağ kanattan

⁷⁵ BQS, Bölüm 15 Dou Tai Biyografisi, s. 193.

⁷⁶ Hongnong M.Ö 113 yılında kurulmuştur. Hongnong şehri stratejik öneme sahip olan Hangu Geçiti'nin yanındadır. Tarihte büyük öneme sahip olan yer kaynaklarda Hongnong Komutanlığı (弘農郡) olarak geçmektedir. Çin'in batı Henan ve güneydoğu Shaanxi bölgelerinde yer alan ve Han Hanedanlığı'ndan Tang Hanedanlığı'na kadarki süreçte tüm Çin Hanedanlıklarına askeri komutanlık yapmış yerdir.

⁷⁷ ZS, Bölüm 2, s. 38.

⁷⁸ BQS, Bölüm 2, s. 15.

⁷⁹ Cambridge History of China: Volume 2, The Six Dynasties, 220–589. s.179.

⁸⁰ ZS, Bölüm15 Li Bi Biyografisi, Bölüm 16 Zhao Gui Biyografisi s. 239, 261.

saldırıya geçti. Neticede Doğu Wei ordusu ağır bir yenilgiye uğrayıp sağ kalanlar geri çekildi. Doğu Wei o gün 80.000 asker ve 180.000 zırh kaybetti. Shayuan Savaşı zaferi, Batı Wei'nin en önemli zaferlerinden biriydi. Shayuan savaşı Batı Wei ile Doğu Wei arasındaki dengelerin değişmesi açısından da çok önemli bir savaş olmuştu⁸¹. Batı Wei Hanedanlığı Luoyang şehrinin güney bölgelerinin kontrolünü ele geçirdi. Doğu Wei Hanedanlığı ise Batı Wei'nin merkezi olan Guanzhong Platoları'na hâkim olamayacağı gerçeği ile yüzleşmiş oldu⁸².

Yuwen Tai'nin kontrolü altındaki 20 yıl boyunca Batı Wei Hanedanlığı doğuda ve güneyde düşmanları ile mücadele verdi. Batı Wei topraklarının doğusunda önce Doğu Wei Hanedanlığı ile ardından Doğu Wei yerine kurulan Kuzey Qi Hanedanlığı ile savaşlar oldu. Güneyde ise Liang Devleti ile mücadeleler devam etti⁸³. Shayuan'daki savaşın ardından, Sarı Nehir'in güneyindeki bölgede Batı Wei Hanedanlığı'na katılmak isteyen şehirler vardı. Bunun iki sebebi vardı. İlk olarak kaçan imparatoru destekleyenler, ona sadakatin bir parçası olarak katılmak istiyordu. İkinci sebep ise bu şehirlerin Doğu Wei Hanedanlığı yönetiminde yer almak istememesiydi. Böylece bir tasnif etme süreci yaşandı. Batı Wei kuvvetleri, Doğu Wei saldırılarını püskürtemediler ve bu nedenle 538'de geri çekilmek zorunda kaldılar, ancak General Dugu Xin (獨孤信 503-557) komutasındaki bir kuvvet, Luoyang'ın Jinyong kalesinde bir süre mesken tuttu⁸⁴. Doğu Wei ordusu yaklaştığında, Yuwen Tai onlara bir destek kuvveti gönderdi. Ancak aralarındaki şiddetli bir savaşın ardından, Batı Wei tamamen geri çekilmek zorunda kaldı. Fakat geri çekilirken Luoyang kalesi başta olmak üzere Luoyang şehri tamamen yok edildi. Her iki hanedanlık tarafında kısa süreli bir durağan dönem yaşandı. 540 yılında Doğu Wei generali Hou Jing liderliğindeki bir ordu yeniden saldırıya geçti. Amaçları, Shayuan savaşından sonra kaybettikleri toprakları geri almaktı. Bu sebeple Luoyang'ın güneyinde ve batısında eşzamanlı saldırıya geçildi. Ancak, Dugu Xin ve Li Bi komutasındaki Batı Wei, Hou Jing'e sert bir karşılık verdi. Sonuçta Hou Jing geri çekilmek zorunda kaldı⁸⁵. Bu yaşanan olaylar dizisi Batı Wei Hanedanlığı'nın Batı-Doğu Wei coğrafyasının en uç sınırı olan güneyden neredeyse Han Nehri'ne kadar olan toprakların tamamına egemen olmak istediğini göstermektedir.

⁸¹ 关治中 刘树友, 沙苑之战述评, 西北大学学报, 1990年第2期第20卷, s. 18-22.

⁸² Dien, s. 194.

⁸³ ZS, Bölüm 2, s. 32.

⁸⁴ BS, Bölüm 61, Dugu Xin Biyografisi, s. 367-369.

⁸⁵ ZZTJ 158-159.

542’de Batı ve Doğu arasında düşmanlıklar sert bir şekilde yeniden başladı. Bu sefer Doğu Wei saldırısı, Fen Nehri’nin aşağısına kadar devam etti. Fen Nehri, Tongguan Geçidi’nde karşılaşılacak olan çatışmalarda darboğazı korumaktaydı. Batı Wei komutanlarından olan güçlü savunmacı Wang Sizheng komutasında olan Yubi’deki (玉壁) kale uzun süre direnmeyi başardı⁸⁶. Gao Huan saldırı girişimlerinden vazgeçerek geri çekilmek zorunda kaldı. Batı Wei kazandığı bu zafer sonrasında ise 543 yılında Luoyang’ı geri almak için Sarı Nehir güzergâhı boyunca bir ordu gönderdi. Bu olay, Mang dağlarında savaşa yol açtı ve Batı Wei, sınırlı sayıda olan mevcut Xianbei savaşçısıyla ciddi kayıplar vererek geri çekildi⁸⁷. Ordunun acil olarak yeniden inşa edilmesi gerekiyordu. Yerel halk arasından askere alınmayı artırma yönünde büyük çaba sarf edildi. 542’nin bir tekrarı şeklinde, 546 yılında Doğu Wei, Fen Nehri’ne yeniden başka bir ordu gönderdi ve bu kez de Yubi’de Batı Wei komutanı Wei Xiaokuan komutasındaki inatçı bir birlik tarafından yine engellendi. Gao Huan, iki aylık bir kuşatmanın ardından saldırı girişimini iptal etti⁸⁸. Yubi’yi dolambaçlı yollardan kuşatmak mümkün değildi. Çünkü sahadaki bir ordu, ikmal güzergâhı ve hareket esnekliğinden taviz verilmesin diye, güçlü bir düşman karargâhının arkasında kalmasına izin veremezdi.

1.6. Batı Wei-Doğu Wei Hanedanlıkları ile Liang Hanedanlığı Mücadeleleri

547’de Gao Huan öldüğünde Doğu Wei Hanedanlığı’nın durumunda ciddi değişiklikler oldu. Seçkin bir Doğu Wei generali olan Hou Jing, Gao Huan’ın oğlu Gao Cheng’in imparator olmasını kabul etmedi. Bunun sonucunda Hou Jing, Doğu Wei Hanedanlığı’na isyan ederek kaçtı. Güneyde Liang Hanedanlığı’nın, batıda ise Batı Wei’nin desteğini istedi. Hou Jing’in Batı Wei ile Liang hanedanlıklarından yardım istediği haberini alan Doğu Wei ordusu, Hou Jing’in kaçtığı Yinchuan şehrini kuşattı. Doğu Wei tarafından kuşatılarak zor duruma düşürülen Hou Jing kuşatıldığı şehir de dâhil olmak üzere Doğu Wei Hanedanlığı’nın kuzeybatı bölümünü devretme karşılığında hem Batı Wei hem de Liang hanedanlıklarından yardım istedi⁸⁹. Batı Wei Hanedanlığı başbakanı Yuwen Tai, Hou Jing’e güvenmemesine rağmen kuşatmayı hafifletmek için

⁸⁶ 靳生禾, 谢鸿喜, 东西魏玉壁之战研究, 太原大学学报, 2002 年 9 月 第 3 卷第 3 期总第 11 期, s. 7-12.

⁸⁷ ZZTJ 158.4915–4918.

⁸⁸ Benjamin E. Wallacker, “Studies in medieval Chinese siegecraft: The siege of Yü-pi, a.d. 546,” JAS 28.4 (1968), s. 789–794).

⁸⁹ Hou Jing’in isyanı hakkında detaylı bilgi için bkz. Pearce Scott, “Who, and what, was Hou Jing?” EMC 6 (2000), s. 49–73.

birliklerini yardıma gönderdi. Fakat kuşatma kaldırıldıktan sonra Hou Jing, Batı Wei'nin başkenti Chang'an'a gelmeyi reddettiğinde, Hou Jing'in ne kadar güvenilmez olduğu ve aldatici kişiliği göz önüne alınarak, bütün Batı Wei desteği geri çekildi. Batı Wei Hanedanlığı'nın Hou Jing üzerinden desteğini çekmesi sonucunda, Hou Jing kendisini Liang Hanedanlığı'ndan destek istemeye yöneltti. Liang Hanedanlığı'nın Hou Jing'e vermiş olduğu destek ileride Liang için olumsuz sonuçlara sebebiyet verecektir⁹⁰.

Doğu Wei Hanedanlığı ile Batı Wei Hanedanlığı arasındaki bir sonraki çatışma ise Hou Jing'in Batı Wei'ye teslim ettiği Yinchuan (银川) şehri için yapıldı. Doğu Wei Hanedanlığı Yinchuan şehrini almak için 548'de Batı Wei Hanedanlığı'na saldırdı. Yinchuan bölgesinde herhangi bir savunma ordusu olmamasına rağmen burası Batı Wei Hanedanlığı'nın sefer ordusu karargâhı haline getirilmişti. Karargâh için iyi bir yerin daha batıda ve ön cephe savunmasının Yinchuan'da tutulması gerektiği generaller tarafından teklif edildi. Fakat Yuwen Tai bu teklifi reddetti. Kuşatma 549 yılına kadar devam etti. Yinchuan şehrinde yaşayan halkın yüzde 80-90'ının öldüğü bildirilen çaresiz bir savunmanın ardından Yinchuan şehri Doğu Wei Hanedanlığı'na geçti⁹¹. Generaller karargâh konusunda Yuwen-Tai'ye öneride bulunmuştu, ancak bu önerilerinin kabul edilmemesi Yuwen-Tai'nin ciddi bir kayıpla Yinchuan'ı kaybetmesine sebep olmuştu.

Bu sırada Hou Jing ise tüm dikkatini Liang Hanedanlığı'nın sunduğu fırsatlara yöneltti. 549 yılında Liang imparatoru Wudi'nin ölümünün ardından Liang tahtı Hou Jing tarafından gasp edildi. Bunun sonucunda ise bazı Liang prensleri tahtı yeniden ele geçirmek için rekabete girişti. Liang Hanedanlığı'ndaki bu kargaşadan Batı Wei Hanedanlığı yararlandı. Yinchuan savunması sırasında Yuwen-Tai'nin ordusu çok geniş bir sahaya yayılmıştı. Yinchuan'ı kaybeden Yuwen Tai daha sonra Hou Jing'in maceracılığa yöneldiği Liang topraklarına doğru genişleme kararı aldı. Yuwen Tai'nin bu yön değişikliğinin ilk kanıtı, o dönemde Liang Hanedanlığı'nın Ningzhou (宁州) bölgesinin generali olan Yang Zhong'u⁹² (楊忠) harekete geçirmesiydi. Yang Zhong, 550

⁹⁰ ZS 2.30–31; ZZTJ 160.4952–4955.

⁹¹ Benjamin E. Wallacker, “Studies in medieval Chinese siegecraft: The siege of Ying-ch'uan, a.d. 548–549,” JAS 31 (1971), s. 612–622.)

⁹² ZS, Bölüm 19, Yang Zhong Biyografisi, s. 303-319; Yang Zhong (507-568), Xianbei kökenli olup Xianbei ismi Puluru Nunu'dur (普六茹奴奴). 581 yılında Sui Hanedanlığı'nı kuran Xianbei kökenli Yang Jian'ın babasıdır.

yılının başlarında Huai Nehri'nin (淮河) güneyindeki 安陆 Anlu'ya⁹³ ve 汉水 Han Nehri'nin⁹⁴ Yangtze⁹⁵ ile birleştiği yerden 100 kilometre kadar yukarısına geldi. Çünkü bu bölgelere Batı Wei Hanedanlığı tarafından geniş alanlara yayılmış uzun bir süre baskın düzenlenmekteydi. Batı Wei Hanedanlığı'nın bu saldırıları sonucunda Liang toprakları olan Anlu ile yakınındaki 竟陵 Jingling⁹⁶ Batı Wei'ye teslim oldu. Anlu ile Jingling'in teslim olması, Han Nehri ile doğu bölgesi arasında yer alan ve Doğu Wei Hanedanlığı topraklarının güneyinde yer alan Handong'un (寒冻镇)⁹⁷ Batı Wei'ye düştüğü anlamına geliyordu. Güneye doğru olan bu hamle, 江陵 Jiangling'de⁹⁸ görev yapan Liang prensi Xiao Yi'de ciddi bir endişeye neden oldu. Bu sebeple bir oğlunu Batı Wei Hanedanlığı'na rehin olarak gönderip iki devlet arasında sınırlar oluşturmak için müzakere etmek istedi⁹⁹.

Güneydeki genişleme, Xiangzhou veya Xiangyang'da bulunan Liang prensi Xiao Cha'yı Batı Wei baskısına karşı savunmasız hale getirmişti; ayrıca bir oğlunu rehin olarak göndermiş ve Batı Wei'ye bağlılığını ilan etmişti. Daha batıda Daxi Wu, Baima'da bir savaş kazandı ve başka bir prens olan Xiao Xun'u teslim olmaya ikna etti, böylece Batı Wei'ye Jianmen Geçidi'nin kuzeyindeki tüm bölgeyi verdi. Bu durum, güneyde daha sonra gerçekleşen seferlerde avantajlı oldu. Aynı zamanda, Liang'ın Yangtze'nin kuzeyindeki çok sayıda vilayet ve komutanlığı Batı Wei'ye kaydırmaya başladı. Yuwen Tai, güneyde bir sonraki hamlesini yapmadan önce Liang'daki çok değişken durumun nasıl geliştiğini görmek için bir süre beklemeye karar verdi. Yuwen Tai, bir orduyu doğuya gönderdi, ancak karşılaştığı şiddetli savunma sonucunda geri çekildi. Açıkçası, Liang'ın huzursuz bir durum içinde olması genişleme adına daha iyi fırsatlar sunuyordu.

553 yılına gelindiğinde Liang Devleti dönüm noktası yaşadı. Çünkü Liang prensi olan Xiao Ji, kendi bölgesi olan Sichuan'daki bir orduyu Yangtze'ye götürmekle asıl ana üssü olan kendi topraklarını savunmasız bırakmış oldu. Yuchi Jiong tarafından yönetilen

⁹³ Hubei Eyaleti'nin kuzeydoğusunda yer alan Tongbo ve Dahong Dağları'na yakın olan bir şehirdir.

⁹⁴ İsmi Han Hanedanlığı'ndan alan Han Nehri, Asya'nın en büyük nehridir. Shaanxi Eyaleti'nde yer almakta olup Qin Dağları'ndan başlar ve Wuhuan şehrinde ise Yangtze Nehri ile birleşir.

⁹⁵ Mandarin Çince'de Yangtze'nin, resmi adı Chang jiang (长江) yani uzun nehirdir. Avrasya'nın en uzun, dünyanın ise üçüncü uzun nehridir.

⁹⁶ Qing Hanedanlığı döneminde (1726 yılı) Tianmen 天门 olarak adı değiştirildi. Wuhuan şehrinin batısında, Jingzhou (荊州) şehrinin doğusunda yer alan şehir günümüzde hala Tianmen olarak bilinmektedir.

⁹⁷ Henan Eyaleti'nin güneydoğusunda yer alan Zhengyang şehrinde bulunan bir ilçedir.

⁹⁸ Hubei Eyaleti'nin güneyinde yer alan şehirdir.

⁹⁹ ZS 2.32; ZZTJ 163.5036.

120.000 erkek ve 10.000 süvariden oluşan Batı Wei ordusu, Sanguan Geçidi¹⁰⁰ 大散关 ve Jianmen Geçidi'nden¹⁰¹ 剑门关 aşağı doğru yöneldi. Ordunun bölgede ilerleyişi Tongzhou (bugünkü Mianyang) ve Shazhou'da (bugünkü Zhaohua) iki yönetici (eyalet valisi 州刺史 zhou cishi) tarafından kolaylaştırıldı. Bu iki bölge de hem önemli geçitlere hem de Sichuan ovasına sınır oldukları için stratejik olarak önemli bölgelerdi. Batı Wei Hanedanlığı Chengdu'yu 5 hafta kadar kısa bir sürede kuşattı¹⁰². Çünkü tahıl ambarları dahi boş olan Chengdu halkı yiyecek kıtlığı yaşadığı için açlıktan çok fazla direniş gösteremedi. Bu durum Batı Wei Hanedanlığı'nın Yukarı Yangzte Nehri'nin kontrolünü ele geçirmesine vesile oldu. Yukarı Yangzte Nehri'nin kontrolünü elde tutmak ise Batı Wei'nin Liang Devleti'ne karşı bir sonraki hamlesi için çok önemli bir avantaj yarattı. Sichuan'ın Batı Wei tarafından fethedilmesinin hemen ardından Batı Wei ordusu Liang Hanedanlığı topraklarına daha da ilerlemeye devam etti. Yuwen Tai, Xianbei soyismi verme hususunu oldukça yaygınlaştırmıştı ki devletini neredeyse tamamen Xianbeili yapma politikasını gerçekleştirmişti. Hatta sadece soyisim değişikliği ile yetinmedi. İllere, bölgelere ve ordugâhlara da yeni isimler vermek için kapsamlı bir çalışma başlattı¹⁰³.

1.7. Gao Cheng Döneminde (高澄 521–549) Doğu Wei Hanedanlığı

Gao Huan'ın hayatı; Kuzey Wei Hanedanlığı'ndaki askerî ve idari alandaki görev ve yetkilerinden başlayarak 534 yılında Doğu Wei Hanedanlığı'nı kurduğu tarihe kadar yaşanan olaylar “Doğu Wei Hanedanlığı'nın Kurucusu” başlığı altında anlatılmıştır¹⁰⁴. Gao Huan'ın ömrünün neredeyse tamamı Batı Wei Hanedanlığı ile mücadelelerle geçti. Bu sebeple Gao Huan'ın 534-547 yılları arasında geçen hayatı “Doğu Wei- Batı Wei Mücadeleleri” başlığında anlatılmıştır. Gao Huan 547 yılında öldü. Onun yerine oğlu Gao Cheng tahta çıktı¹⁰⁵. Bu bölümde Gao Huan'ın ölmeden önceki son seferi, Gao Cheng'in imparator olması ve Gao Cheng döneminde gerçekleşen siyasi olaylar anlatılmıştır.

¹⁰⁰ Shaanxi Eyaleti'nin Baoji şehrinde yer alan batı dağları üzerindeki geçittir.

¹⁰¹ Sichuan Eyaleti'nin Guangyuan şehrinin güneybatısında yer alan geçittir.

¹⁰² ZS 21.350; ZTJ 165.5098–5100; ZS 2.33.

¹⁰³ ZS 36.643; Dien, s. 217-218.

¹⁰⁴ BS, Bölüm 6 Shenwu Biyografisi, s. 209-232.

¹⁰⁵ BQS 2.23–24.

546 yılının dokuzuncu ayında Gao Huan ikinci Yubi (玉壁) savaşı için hazırlıklarını tamamladı. Aslında Gao Huan daha 542 yılında Yubi'ye ilk saldırısını gerçekleştirdiyse de başarısız oldu¹⁰⁶.

Yubi, Shanxi (山西) Eyaleti'ne bağlı Yuncheng (运城市) şehrinin idaresindeki Jishan (稷山) ilçesinin güneybatısında ve Emei Ovası'nın (峨嵋) kuzey ucunda, Fen Nehri ile Sushui (涑水) Nehri'nin alt kısımları arasındaki havzada yer almaktaydı. Emei Ovası coğrafyası, “(峨嵋台地 Emei Taidi) Emei Platosu” olarak adlandırılmaktaydı. Emei Platosu, kıyılarına akan sular tarafından aşındırılır, Fen Nehri ile Sushui Nehri tarafından yıkanır, böylece de dik lös kayalıkları ve oluklar oluştu. Bu nedenle Emei Platosu'nun neredeyse tamamı bir lös kalesi gibidir. Ayrıca platonun merkezinde 1.000 metreden daha uzun, doğudan batıya doğru birbirine doğru bakan Gufeng (孤峰山) ve Jiwang (稷王山) dağları bulunmaktaydı. Emei Platosu'nu elinde tutanlar güneydoğu bölgesinden kuzeyi ve aynı zamanda Sushui Nehri Vadisi'nden güney tünellerini, aynı zamanda ise kuzeybatıdan da Fen Nehri Vadisi'ndeki hem doğu hem de batı tünellerini kontrol etme imkânını elde etmiş oluyordu. Plato aynı zamanda ılıman iklime ve verimli topraklara sahipti. Ilıman iklim ve aynı zamanda verimli toprakların olması bölgede tahıl ve kenevir yetiştirilmesi için oldukça uygun bir bölgeydi. Bu koşulların var olması da platonun önemini arttırıyor ve halka askerî malzeme sağlamak için ideal bir yer haline geliyordu. Bu nedenle Emei bölgesini kim işgal ederse stratejik üstünlüğe o sahip olmuş olacaktı¹⁰⁷.

Gao Huan, ikinci Yubi kuşatması için orduya önemli vaatlerde bulundu¹⁰⁸. Bunlar:

1: Fen Nehri¹⁰⁹ taşıdığı için halka maddi manevi zararlara sebep olmaktaydı. Bu nedenle Gao Huan Fen Nehri'nin akış yönünü değiştirecek ve böylece de nehrin taşmasını engelleyecekti.

2: Şehrin surlarına tepeden bakmak için yüksek bir höyük inşa edilecek ve aynı zamanda höyüklerin altına da çok sayıda tünel kazılacaktı. Bu tüneller olası Yubi saldırılarında şehrin savunması için önem arz edecekti.

¹⁰⁶ BS, Bölüm 6, s. 215-221.

¹⁰⁷ 白话二十四史, 魏书, 下 北齐书, 八, s. 316.

¹⁰⁸ 靳生禾, 谢鸿喜, 东西魏玉壁之战研究, 太原大学学报, 2002 年 9 月第 3 卷第 3 期总第 11 期, s.7-12.

¹⁰⁹ Fen Nehri, Antik çağda Fenshui (汾水) olarak da bilinmekteydi. Sarı Nehir'in ikinci büyük koludur. Bu sebeple büyük anlamına gelen 汾 Fen Nehri adı verilmiştir.

3: Her kim batı komutanını yani Batı Wei başbakanı Yuwen-Tai'yi öldürürse o kişiyi önemli ödüllerle mükâfatlandıracaktı. Aslında bunların hepsi, gerçekleştirilmesi imkânsız olan vaatlerdi.

Gao Huan, Yubi'yi işgal etmeyi başardığı takdirde batı sınırlarını da genişletme yolunda önemli bir zafer kazanmış olacaktı. Bu nedenlerle tüm orduyu Yubi'yi işgal etmek için seferber etti. Fakat ordunun büyük çabalarına rağmen, kuşatma başarısız oldu. 55 günlük mücadele ağır kayıplarla sonuçlandı. Çünkü Batı Wei Hanedanlığı, Yubi bölgesinin stratejik önemine son derece önem veriyor ve bu sebeple de Yubi şehrini kendisine karargâh belirlemişti. Ayrıca Batı Wei Hanedanlığı askerî ve idari yapısını sağlamlaştırmak, fetihler düzenlemek ve sınırlarını genişletmek istiyorsa Yubi bölgesini, Emei Platosunu savunmak zorundaydı. Batı Wei Hanedanlığı, Doğu Wei saldırısı karşısında çetin bir mücadele vererek çok güçlü bir savunma hattı oluşturdu. Neticede Gao Huan 70.000 askerini kaybederek geri çekilmek zorunda kaldı. Yubi işgaline kadar geçen zamanda batı sınırındaki orduya önemli destekler sağlanmıştı. Fakat buna rağmen Yubi işgali başarısız oldu. Doğu Wei Hanedanlığı'nın batı sınırlarını genişletmek için Yubi işgali son hamlesi olmuştu. Böylece başarısızlıkla sonuçlanan işgal ile batı sınırını genişletme hayali de son buldu¹¹⁰.

Yubi işgalinin başarısızlıkla sonuçlanması Gao Huan için büyük bir yenilgi oldu. İşgalin başarısızlığının sonucu olan batı sınırı genişletme hayallerine de veda eden Gao Huan bu yenilgiyi kabul edemedi. 8 Şubat 547 tarihinde Gao Huan 52 yaşında öldü¹¹¹. Gao Huan'ın ölümünün ardından Doğu Wei Hanedanlığı'nda taht mücadelesi başladı. Bu mücadeleyi kazanan, Gao Huan'ın on oğlundan en büyüğü olan Gao Cheng oldu. Hanedanlığın başına geçtiğinde 26 yaşında olan Gao Cheng, 15 yaşından beri saltanat varisi olarak yetiştiriliyordu. Gao Huan hayattayken oğlu Gao Cheng'a tecrübelerini aktarıyordu. Hatta bir gün hanedanlığın başına geçtiğinde güvenebileceği ve aynı zamanda da uzak durması gerektiği kişilerin kimler olduğunu zaman zaman anlatıyordu¹¹². Gao Huan, Xianbei kabilesinin kıdemli askerlerinden olan ve eski kurt olarak nitelendirdiği Kudi Gan'ın (库迪干) hanedanlığın ayrılmaz bir parçası olduğunu söylüyordu. Bu sebeple Gao Cheng'ın onun desteğine her zaman ihtiyaç duyacağını bilmesini istiyordu. Kudi Gan ile birlikte yine kıdemli askerlerden olan Hulü Jin (斛律金), Kezhuhan Daoyuan (可朱渾

¹¹⁰ ZS, Bölüm 31, Wei Xiaokuan Biyografisi, s. 538.

¹¹¹ BQS, Bölüm 2, Gao Huan Bölümü, s. 24.

¹¹² BQS, Bölüm Gao Cheng Biyografisi, s. 31-32.

道元) ve Liu Fengsheng (劉豐生) güvенеbileceđi önemli kişilerdi. Gao Huan oğlu Gao Cheng'a sadece güvенеbileceđi kişileri değil aynı zamanda tehlike olarak gördüğü Hou Jing hakkında da önemli bilgiler vermişti. Hou Jing yaklaşık 14 yıl boyunca Doğu Wei Hanedanlığı'nın güney sınırlarında ciddi tehdit oluşturan biriydi. Gao Huan'ın ölümünün ardından Hou Jing, Gao Huan'ın düşüncelerinin ne kadar doğru ve yerinde tespitler olduğunu gösterdi. Hou Jing, Gao Huan saltanatına karşı uzun yıllardır isyan etmeyi başaramamıştı. Çünkü Gao Huan'a karşı galip gelemeyeceğini düşünmekteydi. Fakat Gao Huan'ın ölüm haberini alır almaz artık bir Xianbei çocuğu olan Gao Cheng'a biat etmeyeceğini açıkça dile getirdi¹¹³.

Hou Jing, Doğu Wei Hanedanlığı'nın güney bölgesi ile Luoyang'ın güney doğu bölgelerinin kontrolünü sağlamaktaydı. Gao Cheng'ın imparatorluğuunu kabul etmeyip Doğu Wei Hanedanlığı'nın gücünü zayıflatmak için hızlı bir şekilde Batı Wei Hanedanlığı ile Liang Hanedanlığı'ndan destek istedi¹¹⁴. Güneydeki yönetim, Hou Jing'i daha yakından tanımak ve böylece Doğu Wei ile daha önceden yapılan barış anlaşmasını bozmanın sonuçlarının neler olabileceği hususunda bazı değerlendirmeler yaptı. Daha sonra Hou Jing'e bir destek hattı kurması için 30.000 asker gönderdi. Fakat Batı Wei Hanedanlığı Hou Jing'in kurnazca olan davranışlarının farkındaydı. Bu sebeple Hou Jing'e karşı hep temkinli yaklaşmaya çalıştıkları gibi ona olan desteklerini de geri çektiler. Doğu Wei Hanedanlığı kaybettiği toprakları geri kazanmayı başarırken Huai Nehri'nin ötesine neredeyse Yangtze kıyısına kadar ilerlemeyi başardı. Bu durumda Hou Jing ise başarısız olarak Liang Devleti'ne sığınmak zorunda kaldı¹¹⁵.

15 Eylül 549'da Gao Cheng, yakın yardımcıları olan Chen Yuankang, Yang Yin ve Cui Jishu ile resmî atamalar hakkında görüşme yaptı. Liang Devleti ile çatışmalar sırasında esir alınan Liang Devleti'nin yöneticilerinden birinin oğlu Gao Cheng'ın emriyle hanedanlıkta mutfakta çalıştırılıyor ve yemek servislerinden sorumlu tutuluyordu. Gao Cheng, zamanında bu kişinin fidye karşılığında serbest bırakılmasını kabul etmeyip onu kendi emrinde çalıştırmayı seçmişti. 15 Eylül 549'da Gao Cheng, yakın yardımcıları olan Chen Yuankang, Yang Yin ve Cui Jishu ile resmi atamalar hakkında görüşüyordu. Bu

¹¹³ BS, Bölüm 6, s. 233; BQS, s. 32.

¹¹⁴ ZZTJ, 163-5550-5553.

¹¹⁵ ZZTJ 160.4948.

sırada Gao Cheng, Liang Devleti mensubu olan çalışan tarafından suikasta uğradı ve öldürüldü¹¹⁶.

1.8. Yuwen-Hu (宇文護) Döneminde Batı Wei Hanedanlığı

Batı Wei Hanedanlığı'nın imparatoru Yuan Baoju (元寶炬, 507-551) (ölümünden sonra imparator Wenming olarak adlandırıldı) 551 yılında öldü ve onun yerine oğlu Yuan Qin (元欽, doğumu bilinmiyor-ölümü 554) imparator oldu. Yuan Qin diğer imparatorlardan farklı olarak imparatorun hiçbir yetkisinin olmaması, yani imparatorluğun sadece sembolik bir statü olması durumunu kabul etmemekteydi. Bu sebeple Batı Wei Hanedanı'nın başbakanı olan ve önemli görevlerde bulunan Yuwen-Tai için imparator suikast planları yapmaya başladı. Fakat imparatorun planı kısa sürede açığa çıktı. 554 yılında imparatorluk görevinden alındı, daha sonra ise zehirlenerek öldürüldü. Yuan Qin'nin ölümünden sonra kardeşi Yuan Kuo (元廓, 554-557) imparator oldu¹¹⁷.

556 yılının sonlarına doğru gelindiğinde Yuwen-Tai kuzey sınırlarına bir gezinti yaparken hastalandı ve öldü. Yuwen-Tai ölmeden önce yiğeni Yuwen Hu'ya (宇文護) hem devlet işlerini yürütme yetkisini vermişti hem de ailesiyle ilgilenmesi konusunda onu sorumlu tutmuştu. Hatta Yuwen-Tai ölünce tüm cenaze işlemleri ve masraflarını da Yuwen Hu yaptı. Hâlbuki kendisinin de çocukları vardı. Yuwen-Tai'nin henüz 14 yaşında olan en büyük oğlu Yuwen Jue (宇文覺) tüm yetkilerin Yuwen Hu'ya verilmesinden rahatsız oldu¹¹⁸.

Yönetici değişikliğinin yapıldığı bu dönemin sorunsuz geçmiş olduğu söylenemez. Yuwen Hu hem yönetim işleri ile ilgilenme hem de Yuwen-Tai'nin ailesi ile ilgilenme sorumluluğunu üstlenmiş olsa da hem sessizliğini koruyor hem de oldukça alçakgönüllü bir şekilde davranıyordu. Çünkü Yuwen Hu tüm yetkileri devralmış olsa da yönetimde ondan yaşça büyük, yüksek mevkilerde bulunan kıdemli generaller vardı. Bu sebeple Yuwen Hu, Yuwen-Tai'nin çok yakın arkadaşı olan Yu Jin'e endişelerinden bahsetti. Fakat Yu Jin ona bu hususta sağlam bir duruş sergilemesi yönünde tavsiyelerde bulundu. Daha sonra Batı Wei Hanedanlığı yönetimindeki üst düzey yetkililerin hepsinin hükümdarlık için

¹¹⁶ BQS 3.37–38; BQS 4.44; ZZTJ 162.5026.

¹¹⁷ ZS 2.35; ZZTJ 165.5117.

¹¹⁸ ZS 2.37; ZZTJ 166.5153–5154.

toplandığı sırada, Yu Jin onlara Yuwen Hu hakkındaki olumlu düşüncelerini dile getirdi. Yu Jin, Yuwen-Tai'nin ölmeden önce yönetimdeki sorumluluğu Yuwen Hu'ya bıraktığını ve bunun ise Yuwen-Tai'nin ölmeden önceki vasiyeti olduğunu söyledi. Yu Jin, Yuwen-Tai'nin isteğinin yerine gelmesi gerektiğini düşünerek kendisinin de Yuwen Hu'nun yetkilendirilmesi gerektiği fikrini desteklediğini ifade etti¹¹⁹. Bu konuşma üzerine ise diğer yetkililer de kendilerini Yu Jin'nin düşüncesini onaylama zorunluluğu hissetti. Neticede Yuwen Hu hem askerî hem de idari olarak yönetimi ele geçirmiş oldu¹²⁰.

Her ne kadar Yuwen-Hu, Batı Wei Hanedanlığı'nın başbakanı olarak ilan edilmiş olsa da Yuwen-Tai'nin en büyük oğlu Yuwen-Jue, kendisinin yönetim kadrosundan uzak tutulmasına ve tüm yetkilerin kuzeni Yuwen-Hu'ya devredilmesinden son derece huzursuz oldu. Neticede 557 yılında Yuwen-Jue Batı Wei Hanedanlığı'na son vererek Kuzey Zhou Hanedanlığı'nı kurdu. Kendisini imparator ilan ederken kuzeni Yuwen-Hu ise başbakanlık görevini Kuzey Zhou Hanedanlığı döneminde yerine getirebilme imkânı buldu¹²¹.

1.9. Göktürklerle İlişkiler

Batı Wei Hanedanlığı ile Göktürklerin ilk teması Bumin Kağan (542-552) döneminde oldu. Bumin Kağan, Batı Wei Hanedanlığı sınırlarına çok sayıda akınlar düzenledi. Bu akınlar sonucunda Çin Seddi'nin kuzey taraflarında ipek ticaretinde bulunmaya başladı. Bumin Kağan Orta Asya'da yeni bir siyasi güç olma arzusu içindeydi. O dönemde ise Çin topraklarının kuzey, kuzeydoğu, doğu ve batı sınırında Batı Wei ile Doğu Wei hanedanlıkları dışında hiçbir devlet olmadığı için siyasi gücünü mevcut devletlere tanıtmak için onlarla ilişki kurmak istedi. Batı Wei Hanedanlığı'nın Göktürkler ile ilişki kurmak istemesinin sebebi ise rakibi olan Doğu Wei Hanedanlığı'nın Ruanruanlarla yakın temas içinde olmasıdır. Bu sebeple Batı Wei Hanedanlığı Göktürklerin ilişki kurma isteğini hemen kabul etti. Batı Wei Hanedanlığı başbakanı Yuwen-Tai hemen vakit kaybetmeden 545 yılında Göktürlere bir elçi gönderdi. Göktürkler ile Batı Wei Hanedanlığı teması her iki taraf için de karşılıklı menfaatlerine son derece uygundu. Bu sebeple Göktürkler Batı Wei tarafından gönderilen elçiyi büyük bir sevinçle karşıladılar. Çünkü siyasi güç olma yolundaki ilk aşamalardan biri başka bir devlet tarafından tanınmaktı. Dönemin Çin topraklarına hâkim ve Çin'in kuzeybatısında

¹¹⁹ BS 89. 2947–2948.

¹²⁰ ZS 15.248.

¹²¹ ZS 3.45–46.

varlığını sürdüren Batı Wei Hanedanlığı tarafından gönderilen elçi sayesinde Göktürkler başka bir devlet ile siyasi temas kurma amacını gerçekleştirmiş oluyordu.

Aradan bir yıl geçmeden Bumin Kağan, Batı Wei Hanedanlığı'nın göndermiş olduğu elçiye karşılık vermek için onlara bir elçi gönderdi. Elçiyle birlikte Göktürklerin mallarından hediyeler de gönderdi. Bumin Kağan müttefik arayışına devam etmekteydi. Bu sebeple Batı Wei ile ilişkilerini kuvvetlendirmek için onlara bir prensesle evlenme teklifi sundu. Batı Wei'nin Göktürkler ile müttefikliğine karşılık Doğu Wei Hanedanlığı uzun zamandır Ruanruanlarla¹²² (蠕蠕) müttefik halindeydi. 550 yılında Doğu Wei Hanedanlığı yıkılıp Kuzey Qi Hanedanlığı kurulunca onlar da Batı Wei Hanedanlığı'na karşı Ruanruanlarla müttefikliğe devam etti. Batı Wei Hanedanlığı'na karşı kurulan bu ittifak nedeniyle Batı Wei Hanedanlığı da Göktürkler ile yakınlaşmayı kendi çıkarlarına uygun buldu. Bu sebeple de Bumin Kagan'ın Batı Wei prensesi ile evlenme teklifi hemen kabul edilip 551 yılında prenses Changle (长乐) Göktürlere gelin olarak gönderildi¹²³.

Mukan dönemine gelindiğinde ise Çin ile ilişkilerdeki müttefiklerde zaman zaman değişikliklerin olduğu görülmektedir. Mukan, kağan olduktan kısa bir süre sonra atalarının başından beri mücadele ettiği Ruanruanları ortadan kaldırmayı hedefledi. 553 yılının sonunda Ruanruanlara defalarca saldırı düzenleyerek onları bozguna uğrattı. Bozguna uğrayan Ruanruan halkının kaçanları ise Kuzey Qi Hanedanlığı'na sığındı. Kuzey Qi Hanedanlığı kendilerine sığınan Ruanruanları kabul ettiği gibi bir de kaçanları takip eden Göktürkleri Jinyang'ın¹²⁴ 晋阳 kuzeyinde durdurdu. Bunun akabinde ise Göktürkler ile Kuzey Qi Hanedanlığı arasında barış anlaşması yapıldı. Bu anlaşmaya göre Göktürkler Ruanruanların Çin'de yaşamalarını kabul etti. Fakat bu barış anlaşması ile Göktürkler için olumlu sonuçlar getirecek bir ticaret anlaşması da yapıldı. Göktürkler ile Kuzey Qi yakınlaşması ilk defa bu şekilde başlamış oldu. Ancak bu yakınlaşma Batı Wei Hanedanlığı'nın hoşuna gitmedi. Kuzey Qi ile Göktürk müttefikliğinin ilerlemesine engel olmak için Batı Wei Hanedanlığı 554 yılında Mukan Kagan'a bir elçi gönderdi. Netice Batı

¹²² Çin kaynaklarında Ruanruan ((蠕蠕)) ve Rouran (柔然) olarak geçen kavim Türkçe eserlerde çoğunlukla Juan-juan veya Avarlar olarak geçmektedir. Çalışmamızda Çin kaynaklarında geçtiği orijinal pinyin karşılığı olan Ruanruan kullanmayı tercih ettik. Bkz. BQS, s. 22.

¹²³ BQS, Bölüm 14, s.188; 孙新萌, 西部蒙古论坛 Journal of the Western Mongolian Studies, 2023 年第 2 期, s.65-66).

¹²⁴ Bugünkü Taiyuan 太原 şehrinin eski adıdır. Taiyuan ise Çin'in Shanxi 山西 Eyaleti'nin başkenti ve aynı zamanda en büyük şehridir. Büyük Ova anlamına gelmektedir. Çünkü Fen Nehri'nin kıyısında yer alıp nehrin oluşturduğu verimli bölgelerinin ise kuzeyinde yer almaktadır. BQS, s. 22.

Wei Hanedanlığı'nın aleyhine sonuçlandı. Mukan Kagan, Batı Wei Hanedanlığı tarafından gönderilen elçiyi tutuklattı. Göktürk Devleti doğudaki yeni müttefiki Kuzey Qi Hanedanlığı'nı uzun yıllardır müttefik olduğu Batı Wei Hanedanlığı'na tercih etmiş oldu. Fakat Göktürkler ile Batı Wei Hanedanlığı arasındaki ilişkiler burada bitmedi.

555 yılına gelindiğinde Göktürklerin defalarca Batı Wei Hanedanlığı topraklarına akınlar düzenlediği görülmektedir. Bu akınlara karşılık olarak ise Batı Wei imparatoru evlenme yoluyla Göktürkler ile yeniden müttefik olmak istedi. Batı Wei Hanedanlığı çok sayıda hediyelerle birlikte Göktürlere elçi gönderdi. Göktürlere elçi olarak giden Yuan Hui, Batı Wei Hanedanlığı ile Göktürk ilişkilerinin yeniden güçlenmesini sağladı. Ancak Göktürk Devleti kısa süre içinde Orta Asya'da önemli bir güç haline gelmişti. Çin'de hüküm süren Batı Wei ile Kuzey Qi hanedanlıklarının siyasi güçleri Göktürklerle aynı olmadığı gibi onlar ile ilişkileri de farklı durumdaydı. Batı Wei Hanedanlığı, Göktürk saldırılarını durdurmak için ipek verme karşılığında barış yaparken, doğudaki Kuzey Qi Hanedanlığı ise artık güçlenmiş ve savunma tedbirleri almaya başlamıştı. 557 yılında Göktürkler Tuyuhunlara saldırmak istediğinde Batı Wei Hanedanlığı'ndan yardım istedi. Batı Wei Hanedanlığı'nın desteği ile Göktürkler Tuyuhunları mağlup etti. Bu olaydan kısa süre sonra Çin'in kuzeyindeki devletler ile Göktürkler arasında münasebetlerin azaldığı görülmektedir. Çünkü Batı Wei Hanedanlığı 557 yılında yıkılarak yerine Kuzey Zhou Hanedanlığı kuruldu.

1.10. Wei Hanedanlıklarının Yıkılışı

Gao Huan'ın ikinci oğlu Gao Yang 549 yılında abisinin suikasta uğradığını öğrenir öğrenmez hızlı bir şekilde durumu kontrol altına almak için Doğu Wei Hanedanlığı'nın başına geçti¹²⁵.

Gao Yang sakin ve kararlı tavrıyla herkesi şaşırttı. Gao Yang içine kapanık ve çekingen biriydi. Fakat hanedanlığın başına geçtiğinde bu hallerinden eser yoktu. Bu sebeple herkes tarafından Gao Cheng'in suikasta uğramasının Gao Yang'ın bir planı olduğu düşünüldü. Fakat Gao Cheng'in ölümünün sebebi bir sır olarak kalıp asla sebebi ortaya çıkartılmadı. Gao Yang başkentte güvendiği kişileri hanedanlığın sorumluluğunu üstlenmeleri için bırakıp hemen Jinyang'a gitti. Jinyang'daki yetkililere abisinin başına

¹²⁵ BQS 3.37–38; BQS 4.44; ZZTJ 162.5026

gelenleri anlattı ve hanedanlığın başına geçtiğini bildirdi. Gao Cheng'in yakın arkadaşlarının hepsi ise yönetimden uzaklaştırıldı. Cui Xian ve Cui Jishu gibi kıdemli askerler ise halkı galeyana getirip Gao Yang'a düşmanlık beslerler düşüncesiyle suç işlemekle itham edilip, kırbaçlandılar ve sınır bölgelerine sürüldüler¹²⁶. 19 Şubat 550 tarihinde Gao Yang resmen Doğu Wei Hanedanlığı'nın hükümdarı olarak atandı. Tüm ordunun komutanlığını üstlendi ve devletin tamamen kontrolünü eline geçirdi. Gao Yang yeni bir hanedanlık kurma çalışmalarına hız kesmeden devam etti. Neticede 9 Haziran 550 tarihinde Gao Yang Doğu Wei Hanedanlığı'na son vererek yeni hanedanlık olan Kuzey Qi Hanedanlığı'nı (550-577) kurduğunu resmen açıkladı¹²⁷.

Batı Wei Hanedanlığı tarafına bakıldığında ise 556 yılının sonuna gelindiğinde Yuwen-Tai öldü¹²⁸. Yuwen-Tai'nin gömülmesinin ardından Yuwen Hu, Yuan Kuo'ya imparatorluğu Yuwen-Tai'nin oğlu Yuwen Jue'ye bırakması için baskı yapmaya başladı. Neticede ise 557 yılı Şubat ayında Yuwen-Tai'nin oğlu Yuwen Jue (宇文覺) Batı Wei Hanedanlığı'na son vererek, Kuzey Zhou (北周, 557-581) Hanedanlığı'nı kurdu ve kendisini de imparator ilan etti. Yeni hanedanlığın kurulmasından sonra yeni görev dağılımları yapılırken Yuwen Hu'ya ise ordunun başına geçme görevi verildi¹²⁹.

¹²⁶ ZZTJ 162.5027.

¹²⁷ BQS 4.49.

¹²⁸ ZS 2.37; ZZTJ 166.5153–5154.

¹²⁹ ZS 15.248.

2. BÖLÜM

KUZEY Qİ VE KUZEY ZHOU HANEDANLIKLARI TARİHİ

Kuzey Qi Hanedanlığı Gao Yang tarafından 550 yılında Doğu Wei Hanedanlığı'na son verilerek kurulmuştur. Kuzey Qi Hanedanlığı müstakil bir hanedanlık olmanın yanında Doğu Wei Hanedanlığı'nın devamı niteliğindedir. Kuzey Zhou Hanedanlığı ise 557 yılında Batı Wei Hanedanlığı'na son veren Yuwen-Jue tarafından kurulmuştur. Bu hanedanlıklar birbirinin devamı olarak Doğu ve Batı şeklinde iki hanedanlık gibi düşünülmüş ise de kaynaklarda dört hanedanlık (Doğu Wei, Batı Wei, Kuzey Qi, Kuzey Zhou) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kuzey Wei Hanedanlığı olarak bilinen Tabgaçların yıkılmasının ardından Doğu ve Batı olarak kurulan Wei hanedanlıkları, Türklerdeki idari yönetimin tek devlete bağlı olan doğu kanadı ve batı kanadı yönetim şekliyle benzerlik göstermektedir. Fakat bu hanedanlıklarda karşımıza çıkan; doğu ve batıda iki farklı hanedanlığın olmasıdır. Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları ise Çin'deki Kuzey-Güney hanedanlıklar döneminde kurulmuştur. Her iki hanedanlık kuzey hanedanlık olarak anılsa da Kuzey Qi Hanedanlığı doğuda, Kuzey Zhou Hanedanlığı ise batıda hüküm sürmüştür.

Kuzey Qi Hanedanlığı yönetimde olduğu 550-577 yılları arasında Göktürkler, Ruanruanlar, Kitanlar ve Liang Hanedanlığı dâhil çok sayıda devletle ilişki ve mücadele içerisinde olmuştur. Aynı zamanda Kuzey Zhou Hanedanlığı ile de sürekli savaşılmaya devam etmişlerdir. Bu dönemde askerî reformların yanında vergi düzenlemelerindeki değişiklikler dikkat çekmektedir. Ayrıca Kuzey Qi Hanedanlığı'nın kurucusu Gao Yang imparatoriçe olarak Xianbei asıllı eşi yerine Han kökenli bir eş seçmiştir. Bunun sonucunda ise ilk kez Han kökenli Çinli oğullar hanedanlık soyunu devam ettirecek veliaht olmuştur¹³⁰.

557 yılında kurulan Kuzey Zhou Hanedanlığı 581 yılında yıkılana kadar geçen zamanda sürekli Kuzey Qi Hanedanlığı ile mücadelelerle meşgul olmuştur. Göktürklerle olan ilişkilerinde ise zaman zaman değişiklikler görülmüştür. Çünkü Göktürkler kurulma aşamasında oldukları için kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmişlerdir. Bu nedenle

¹³⁰ BQS 9.125.

Göktürkler zaman zaman Kuzey Zhou Hanedanlığı ile ittifak kurarak bazı zamanlarda aralarında savaşlar da yaşanmıştır.

Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın özellikle son yıllarında Xianbei kültürüne ait tüm unsurların neredeyse tamamen kaybolduğu görülmektedir. Özellikle hem yönetim anlayışında hem de kültürel yapıda Çinileşme yolunda büyük değişikliklerin olduğu dikkat çekmektedir. Çinileşmeye doğru geçen sürecin vermiş olduğu etkiyle 581 yılında Xianbei kökenli Yang Jian¹³¹, Kuzey Zhou Hanedanlığı'na son vermiştir. Çin'de yeni bir dönemin başladığı Sui Hanedanlığı, Yang Jian tarafından kurulmuştur.

2.1. Kuzey Qi Hanedanlığı Kurucusu Gao Yang'ın (高洋) Hâkimiyet Dönemi (550-559)

Kuzey Qi Hanedanlığı, Çin'de kuzey-güney hanedanlıkları döneminde hüküm sürmüş olan kuzey hanedanlıklarından biridir. 550-577 yılları arasında Çin'in kuzey bölgesinin doğu kanadını yönetmişti. Kuzey Qi Hanedanlığı 550 yılında imparator Wenxuan olarak bilinen Gao Yang tarafından kuruldu¹³².

Gao Yang tarafından Kuzey Qi Hanedanlığı kurulduktan sonra, hanedanlığı ilgilendiren bazı önemli sorunlar ortaya çıktı. Gao Yang'ın iki eşi vardı. Bunlardan ilk oğlu Gao Yin'in annesi bir Han Çinlisiydi. İkinci eşi ise yine bir erkek çocuğu olan Xianbei kökenli biriydi. Jinyang'daki Xianbei kökenli olan devletin ileri gelenleri Han kökenli eşin imparatoriçe seçilmesi durumunda veliahtın da Han kökenli bir prens olacağı endişesini yaşamaktaydılar. Bu konu sıklıkla yönetimdeki önemli kişiler tarafından tartışıldı ve imparatorun bir Han kadını imparatoriçe yapamayacağı, devletin Xianbei kökenleriyle devam etmesi için ikinci karısını imparatoriçe seçmesi gerektiği hususunda ortak bir fikir birliğine vardılar¹³³. Fakat tüm bunlara rağmen imparator Gao Yang söylenenlere itibar

¹³¹ Yang Jian, 541 yılında Batı Wei Hanedanlığı yönetimi sırasında Chang'an'da doğdu. Yang Jian'nın ailesi Hongnong (弘農楊氏) şehri veya komutanlığı olarak bilinen stratejik öneme sahip bu bölgedeki Yang kabilesine mensuptu. Aslen Han-Çin kökenli olan bu kabile nesiller boyu Xianbei kökenlilerle evlilik yoluyla akrabalık ilişkisi kurmuştur. Yang Jian, Xianbei gelenekleri içerisinde yetişmiş olmasına rağmen bir Budistti ve Budizmin yayılmasında öncülük yapmış kişiydi. 581 yılında Kuzey Zhou Hanedanlığı'na son vererek Sui Hanedanlığı'nı kurmuştur. 604 yılında Sui Hanedanlığı imparatoruyken hastalanıp ölmüştür. Kaynaklarda imparator Wen (隋文帝) olarak bahsedilmektedir. Kuzey Zhou Hanedanlığı döneminde İç İşlerinden sorumlu üst düzey yönetici olarak görevde bulunmuş ve imparatora danışmanlık yapmıştır.

¹³² BQS 4.49.

¹³³ ZZTJ, 163, 5562.

etmeyerek Han kökenli olup Li soyadına sahip ilk eşini imparatoriçe ilan etti. Böylece Han kökenli oğulları da Kuzey Qi Hanedanlığı veliahtı oldu¹³⁴.

Hanedanlığın kuruluşunun hemen ardından veliaht seçimi yapıldıktan sonra ise hanedanlık yönetimi konusunda yapılması gereken değişiklikler sıralandı. Hukuk alanında bazı reformların yapılması gerektiği kararına varılsa da henüz bunun için yeterli hazırlıkların olmadığı anlaşıldı. Ardından orduda seçilmiş kişilerden bir ordu birliği oluşturuldu. Bu birliğe ise 100 sıradan askerle tek başına mücadele edebilecek kabiliyette olan Xianbei kökenli seçilmiş askerlerdi. Bu askerler, cesur savaşçı anlamına gelen yongshi (勇士) adıyla anıldılar¹³⁵.

Orduda yapılan düzenlemelerin hemen ardından vergi ödemeleri, takvim oluşturma gibi birçok konuda reform yapıldı. Eyaletin hane halkı 9 farklı sınıfa ayrıldı. Bu sınıflandırmaya göre birinci sınıfta yer alanlar en düşük seviyede olup 9. derecede yer alanlar ise üst seviyeyi temsil etmekteydi. Buna göre de vergi yükümlülükleri düzenlendi. Zengin olan aileler için vergilerini madeni parayla ödemelerine karar verilirken, diğerleri için ise vergi borçlarını çeşitli işlerde çalışarak emekleriyle ödemeleri uygun görüldü. Yeni hanedana yakışacak bir şekilde yeni bir takvim sipariş edildi¹³⁶. Klasik kitabeler hakkındaki çalışmaları geliştirmek için de hemen hızlı adımlar atılmaya başlandı. Bunun için 52 hanedana ait olan dikili taşların uygun bir yere taşınması için gerekli önlemler alındı¹³⁷. Gao Yang yönetimde kendisine yardımcı olacak yetkililerin seçiminde de oldukça profesyonelce davranmış ve kusursuzca seçtiği Yang Yin, Gao Dezheng, Gao Longzhi ve Du Bi gibi yetenekli adamları kendi etrafında toplamıştır¹³⁸. İmparatorun bu görevlendirmiş olduğu yetkililer sayesinde Xianbei elit tabakanın bazı aşırı davranışlarına da engel olunmaya çalışıldı.

Kuzey Qi Hanedanlığı henüz yeni kurulmuştu. Fakat imparator, hanedanlığın başarılı bir yönetim ile varlığını devam ettirebilmesi için tüm dikkatini yeni reformlara verdi. Ayrıca yönetime engel teşkil edecek tüm sorunları ortadan kaldırmaya çaba harcadı. Gao Yang, hanedanlığa bir reform niteliği taşıyan bu yenilikçi hareketlerle meşgul olurken bir yandan da hanedanlığın güney bölgesinde ortaya çıkan ufak çaplı çatışmalarla da uğraştı.

¹³⁴ BQS 9.125.

¹³⁵ ZS, Bölüm 2, s.

¹³⁶ ZZTJ 163.5051, 5059; BQS 4.53.

¹³⁷ BQS 4.53.

¹³⁸ BQS, 4. 44-45.

Ancak güneydeki çatışmaların basit saldırılar olduğu düşünülerek önemsenmezken birden hanedanlık yönetimini endişelendirecek kadar önemli görülen kuzey bölgesinde ciddi çatışmalar başladı¹³⁹.

Uzun zamandır bozkırın baskın gücü ve hatta bozkıra hâkim olan Ruanruanlar, 552 yılında Göktürklerin saldırısına uğradı. Bu saldırı sebebiyle bazı Ruanruanlar Kuzey Qi Hanedanlığı'na teslim oldu. Hem Kuzey Qi Hanedanlığı'nın egemenliğine girmek istemeyen hem de Göktürklerden kaçan grup bir yıl sonra, 553'te bozkırlara yeniden geri döndüler. Burada Ruanruanlar bu defa da Kitanların (契丹) saldırısına uğradılar. Ruanruanlara saldıran Kitanlar daha sonra ise Kuzey Qi Hanedanlığı'nın kuzeydoğu bölgesine sürekli saldırı düzenledi. Kitanlara karşı Kuzey Qi Hanedanlığı tarafından düzenlenen savunma saldırılarında Gao Yang'ın başarıları dillere destan oldu. Gao Yang, bir lider olarak, başı çıplak ve zırhsız, dinlenmeden veya özel erzak olmadan gece gündüz hareket eden, kahramanca davranışlar sergileyen yüce bir kişi olarak tasvir edildi¹⁴⁰. Hanedanlığın yönetimine ilk geldiğinde sakin, sessiz, içine kapanık ve kendi halinde biri olarak tanımlanan Gao Yang'ın, Kitanlara karşı göstermiş olduğu mücadele ilk imparatorluk zamanındaki haliyle kıyas dahi edilemez durumdadır. Gao Yang'ın Kitanlara karşı kuzeydoğu bölgesinde başarılı baskınlar düzenlemiş olmasına rağmen kuzeydeki istikrarsız durum bununla son bulmadı. Çünkü Ruanruanların kuzeye baskınları olmasa da, o dönemde bozkırlarda baskın güç olarak onların yerini alma sürecinde olan Göktürklerin baskınları aralıksız devam etti¹⁴¹.

554 yılına gelindiğinde Kuzey Qi Hanedanlığı gücünü ispat etmiş bir konumdaydı. Kuzeydeki Kitanlar yenilgiye uğratılmıştı. Kuzey Qi Hanedanlığı artık Batı Wei Hanedanlığı'na baskınlar düzenlemeye başlamıştı. Kuzey Qi Hanedanlığı'nın batıya saldırılar düzenlemesine rağmen yayılmacı politikasını güney bölgelerine çevirmişti. Kuzey Qi Hanedanlığı'nın güney sınırında Liang Hanedanlığı hüküm sürüyordu ve Liang Hanedanlığı'ndaki Hou Jing¹⁴² işgali yeni son bulmuştu. Fakat tam da bu sıralarda Batı Wei Hanedanlığı, Liang Hanedanlığı'nı işgal etmiş ve hanedanlığın topraklarının çoğunu kendi topraklarına katmıştı¹⁴³. Kuzey Qi Hanedanlığı'nın güney toprakları henüz gücünü

¹³⁹ BQS 4.57.

¹⁴⁰ BQS 4.57.

¹⁴¹ BQS 4.57; Dien Albert, s. 198.

¹⁴² Detaylı bilgi için Bkz. sayfa 4.

¹⁴³ BQS 45.609–610.

toparlayamamış, ciddi sorunlarla uğraşan bir bölge olmasının yanında işgal edilmeye oldukça müsait durumdaydı.

Bir yıl sonra 555 yılında, Liang Hanedanlığı'nda yaşanan iç karışıklıkların daha da artması sebebiyle hanedanlık iyice zayıflamıştı. Kuzey Qi Hanedanlığı da Liang'ın bu zayıflığından yararlanmak istedi. Kuzey Qi Hanedanlığı, Liang'a bir elçi göndererek Liang'ı bir arada tutabilecek, gücünü toparlayabilecek önerileri olduğunu bildirdi. Bunun üzerine de eski Liang imparatoru Wudi'nin yeğeni Xiao Yuanming'in Liang tahtına geçmesini sağlayarak Liang'ı bir Kuzey Qi derebeyliği hâline getirmiş oldu¹⁴⁴. Fakat Kuzey Qi Hanedanlığı'nın Liang üzerindeki dolaylı hâkimiyeti çok uzun sürmedi. Liang generallerinden olan Chen Baxian, bir baskın neticesinde Liang imparatoru Xiao Yuanming'in saltanatına son verdi. Kuzey Qi Hanedanlığı Xiao Yuanming'in saltanatı yeniden ele geçirmesi için ona destek kuvvet gönderdi. Fakat buna rağmen başarısız olup Xiao Yuanming'i de yanlarına alarak Kuzey Qi ordusu geri çekildi. Kısa bir süre sonra Xiao Yuanming Kuzey Qi Hanedanlığı sığınmasındayken öldü. Kuzey Qi Hanedanlığı'nın Liang karşısındaki geri çekilmesi sadece bir aldatmacadan ibaretti. Çünkü Kuzey Qi Hanedanlığı yönetiminin hedefi sadece Liang'ın başkenti Jiankang'ı (建康) değil, Liang'a son verip tüm hanedanlık topraklarını ele geçirmektir. Bu amaçla 556 yılında Kuzey Qi Hanedanlığı ordusu Yangzte Nehrini geçerek Liang başkenti Jiankang'a yaklaştı¹⁴⁵. Birkaç gün içinde Kuzey Qi ordusu Liang'ın bazı karakollarına ve hatta başkent içlerine kadar girme fırsatını yakaladılar. Fakat tam da bu sırada başlayan çok şiddetli yağmurlar Kuzey Qi ordusunun ilerleyişini durdurdu. Hatta Liang Hanedanlığı tarafından Kuzey Qi ordusunun yiyecekleri ele geçirildi. Aç ve susuz kalan Kuzey Qi ordusu Liang tarafından feci bir şekilde yenilgiye uğratıldı. Kuzey Qi ordusundan sağ kurtulanlar hızlı bir şekilde kaçmaya başladı. Neticede Liang Hanedanlığı'nı silahlandırmaya çalışarak kendi topraklarına katma çabası Kuzey Qi için ağır bir yenilgiyle sonuçlanmış oldu¹⁴⁶.

Bu süreçte Kuzey Qi Hanedanlığı'nı ayakta tutan hanedanlığın üst düzey yetkililerinden biri olan Yang Yin (楊愔, 511–560) idi. Devletin desteğini bekleyen seçkin yerel ailelerin taleplerini karşılamak için çok sayıda valilik ve askerî komutanlıklar kurulmasına dair kararlar verildi. Sistemin teşkilatlandırılması için üç idari bölge ve 153 ordu komutanlığı bertaraf edildi. Kuzeydeki duvar yapımına devam edildi ve denize

¹⁴⁴ ZZTJ 166.5126–5129.

¹⁴⁵ BQS 4.61–62; ZS 8.139–140.

¹⁴⁶ ZZTJ 166.5144–5146.

uzanan son bölüm tamamlandı; duvar daha sonra 300 li kadar uzatıldı. Her 10 li'de bir nöbet noktası vardı ve önemli yerlere, toplam 25 tane olmak üzere, valilikler ve karargâhlar yerleştirildi¹⁴⁷.

Kuzey Qi Hanedanlığı'nın Liang Hanedanlığı karşısında ağır yenilgiye uğratılmasının ardından imparator Gao Yang artık eski gücünü toparlayamadı. Gao Yang sağlık açısından da gün geçtikçe kötüleşmeye başladı. Davranışlarında ciddi derece bozukluklar görülmekteydi¹⁴⁸. Bu da hanedanlık yönetimi için önemli sorunlar yarattı. Çünkü Gao Yang sık sık alkol kullanıp, sarhoşluğun etkisiyle de hanedanlık çalışanlarına yönelik şiddet içeren davranışlarda bulunmakta ve hatta bazıları için ölümle sonuçlanacak kararlar vermektedir. Hatta sarhoş olduğu bir zamanda tüm saray mensuplarını topladı ve etraflarını da askerleriyle çevirdi. Bir işareti sonucunda tüm çalışanların öldürülmesi emrini verdi. Bunlarla kalmayıp Gao Yang'ın iki erkek kardeşini öldürttüğü ve hatta Yuan¹⁴⁹ ailesinden geriye kalanlarının tümünü vahşice katlettiği hakkında tarihî kayıtlarda bilgiler mevcuttur¹⁵⁰. Kuzey Qi Hanedanlığı'nda tüm bu olumsuzluklar yaşandığı esnada bir de ordu ile alakalı alınan bazı kararlar yönetimin gücünün azalmasına yol açtı. Gao Yang, ordunun Jinyang'daki otoritesinin kademeli olarak azaltılmasına karar verdi. Bunu yapmaktaki amacı ise Yecheng şehrinde bulunan orduya iyi görünme çabalarıydı. Bu yaşanan sorunlar ilerde Kuzey Qi Hanedanlığı için ciddi sonuçlara sebep olacaktı¹⁵¹.

Gao Yang bir gün yine çok aşırı sarhoşken Han-Çin kökenli eşinden olan oğlu Gao Yin'in onun yerine hanedanlığı yönetebilecek yaşta olmadığını, henüz varis olması için çok küçük olduğunu, bu sebeple de Gao Yin'in veliaht olması hususlarında endişelerinin olduğunu dile getirdi. Hatta Yang Yin, Yan Zixian ve Zheng Yi'nin de hepsinin bir Han-Çinli olmalarından ötürü hanedanlığa varis olmalarını istemediğini de ifade etti. Kaifeng Prensi Yang Yin (楊愔 511–560), Pingqin Prensi Gao Guiyan (高歸彥), Yan Zixian (燕子獻) ve Zheng Yi (鄭頤) Kuzey Qi Hanedanlığı'nda üst düzey görevlerde yer alan önemli

¹⁴⁷ BQS 4.61; ZZTJ 166.5156.

¹⁴⁸ Gao Yang'ın zihinsel rahatsızlığı hakkında detaylı bilgi için bkz. Holmgren, "Seeds of madness: A portrait of Kao Yang, First Emperor of Northern Ch'i, 530–560 a.d.," PFEH 24 (1981), s. 83–134.

¹⁴⁹ Detaylı bilgi için bkz. s. 5.

¹⁵⁰ Dien Albert, s. 200.

¹⁵¹ BQS 4. 65.

kişilerdi ¹⁵². Bu yetkililer (Gao Guiyan hariç) Gao Yang'ın varisi olan Gao Yin'in destekçisi olacağına inandıkları amcaları Gao Zhan ve onun ağabeyi Gao Yan'a güvenmiyorlardı. 559 yılında henüz 31 yaşında olan Gao Yang öldü ¹⁵³, Gao Yang'ın ölümünün ardından hanedanlıkta yas tutulmadı. Aksine herkes rahatlamış oldu. Çünkü özellikle hayatının son yıllarında hanedanlık mensuplarına yönelik son derece kötü davrandı, hatta birçok kişiyi sebepsiz olarak idam ettirdi ¹⁵⁴.

2.2. Gao Yin(高殷), Gao Yan (高演), Gao Zhan (高湛) ve Gao Wei (高緯)Dönemi (559-577)

İmparatorluğa varis seçimleri konusunda her zaman sorunlar çıkmıştır. Kardeşler arasından verasetin daha kolay kabul görmesine rağmen bozkırdaki hanedanlıklarda ikinci derece akrabalar da hanedanlıkta söz sahibi olmalarından dolayı seçilen varis kişi kabul görmeyebiliyordu. Kuzey Qi Hanedanlığı'nda bu sorunla karşılaşılmaktadır. Gao Yang'ın oğlu Gao Yin (高殷; 545–561) tahta çıkar çıkmaz Gao Huan'ın altıncı ve dokuzuncu oğlu olan aynı zamanda da Gao Yin'in amcaları olan Gao Yan (高演) ve Gao Zhan (高湛 537-569) hanedanlık yönetimini ele geçirmek için uğraş verdi ¹⁵⁵.

Genç imparator olan Gao Yin'in amcaları imparatora karşı bir tehdit oluşturmaktaydı. Çünkü Gao Yan ve Gao Zhan imparator Gao Yin'in henüz 15 yaşında olduğu için yönetim konusunda tecrübesi olmadığı gerekçesiyle de Kuzey Qi Hanedanlığı'nı yönetemeyeceğini ve bunun da hanedanlığın sonunu getireceğini düşünüyordu. Bu arada Kaifeng Prensi olan Yang Yin (楊愔) (511–560) çok hırslıydı ve gereksiz makam ve unvanları azaltmak ve beceriksiz memurları görevden almak için yönetimde yeniden yapılanma planı yürütüyordu ¹⁵⁶. Yang'ın eylemlerinden zarar gören yetkililer huzursuz oldular. Büyük ölçüde Gao Yan ve Gao Zhan'ın harekete geçeceğini düşündüler ve onları bunu yapmaya teşvik etmeye başladılar. Yang Yin, Gao Yan ve Gao Zhan'ı başkentin dışına eyalet valileri olarak göndermeyi düşündü. İmparator Gao Yin Kaifeng prensi ile başlangıçta aynı fikirde olmamasına rağmen neticede bunu kabul etti. 560 yazında, Gao Yan'ın eyalet valisi olarak seçileceği bir törende Gao Guiyan ve

¹⁵² ZZTJ, 163, 5561.

¹⁵³ BQS 4.67.

¹⁵⁴ ZZTJ, 167, 5721.

¹⁵⁵ BQS 5-73-76.

¹⁵⁶ BQS 5. 74.

generaller Heba Ren (賀拔仁) ve Hulü Jin (斛律金)¹⁵⁷ ile birlikte Gao Yan'ı öldürmek için bir pusu kurdular. Fakat Gao Yan ve Gao Zhan generallerin kurduğu bu pusudan haberdar olmuştu. Bu sebeple işler Gao Guiyan ve generallerin planladığı gibi gitmedi. Yang, Kezhuhun, Yan, Zheng ve Song Qindao (宋欽道) yakalandı ve Gao Zhan'ın emriyle hepsi ciddi şekilde dövüldü. Gao Yan ve Gao Zhan daha sonra saraya girdiler ve alenen Yang ve ortaklarının kurduğu suikast planlarını açıklayarak onları suçladılar. Neticede ise Yang ve ortakları idam edildi. Bu yaşanan suikast girişimleri sonucunda genç imparator Gao Yin'in yönetimi idare edemeyeceği kanısına varıldı ve nihayetinde Gao Yan hükümetin kontrolünü ele geçirdi. İlk olarak başkentte ve Jinyang'daki ordunun komutasını kendileri devraldı. Hanedanlığın iç yönetimindeki hâkimiyetlerini de kontrol altına almaya yönelik girişimlerde bulundular. Hanedanlıkta Gao Yin tarafını tutan tüm üst düzey yetkililer yakalanarak öldürüldü¹⁵⁸. Kısa süre sonra ise Gao Yan ikinci başkent Jinyang'da (晋阳, bugünkü Shanxi Eyaleti'nde yer alan Taiyuan (太原) o dönemde Jinyang veya (并州) olarak adlandırılmaktaydı.) göreve başladı. Gao Yan hükümeti uzaktan kontrol etti. Başkent Yecheng'i (邺城) Gao Zhan'ın kontrolüne bıraktı¹⁵⁹.

Gao Yang'ın hükümdarlığı zamanında hem yaşanan kıtlıklar sebebiyle hem de Gao Yang'ın hanedanlık yönetimindeki ilgisizliği sebebiyle tahıl fiyatlarında ciddi bir artış görülmüştü. Fakat Gao Yin hükümdar olduktan sonra tarım alanında bazı reformlar yapmaya başladı. Tahıl üretiminin artırılması ve artan fiyatların kontrol altına alınması amacıyla Gao Yan bu reformlar için görevlendirildi. Huai Nehri'nin güneyinde, Sarı Nehir'in merkezinde ve kuzey sınırındaki karargâhlarda bulunan tarım arazilerinde hem tahıl üretimi yapıldı hem de bu arazilerin sulamalarıyla yakından ilgilenildi. Böylece tahıl üretimi arttırılarak tahıl fiyatları düşürüldü, nakliye maliyetinden de kurtulmuş olundu¹⁶⁰.

Başarılı bir yönetim döneminin başlangıcı olan bu süreç, Gao Yan'ın attan düşüp aldığı yaralardan dolayı ölmesiyle yarıda kaldı. Başlangıçta, kardeşi Gao Zhan varis olarak seçilmişti, ancak daha sonra Gao Yan kendi oğlu Gao Bainian'ı (高百年, 556–564) varis olarak seçti ve bu da Gao Zhan'ın hoşuna gitmedi. Bunun farkında olan imparator, Gao Zhan'ın başkentteki nüfuzunu sınırlamak için bazı atamalar yaptı. Varisi çok genç ve

¹⁵⁷ BQS 17. 219-220.

¹⁵⁸ BQS 5.76.

¹⁵⁹ Dien Albert, s. 200.

¹⁶⁰ BQS 22.319.

savunmasız olduğundan, ölüm döşeğindeki imparator, Gao Zhan'a bir mektup yazarak Gao Yin'den sonraki saltanat değişimi sırasında yaşananların tekrarlanmaması için ve oğlunu öldürmemesi için ricada bulundu. Gao Zhan tüm bunların bir oyun olduğundan şüphelense de ve çok geçmeden kardeşi öldü. Daha sonra aceleyle Jinyang'a gitti, muhafızları değiştirdi ve görünürdeki varis olan Gao Yan'ın oğlunu görmezden gelerek kendisini imparator ilan etti¹⁶¹ ve kendi yandaşları arasından yeni bir görevliler listesi atadı. Genç prens Gao Bainian 564 yılında idam edildi¹⁶².

Bu noktada sarayda hanedanın kaderi üzerinde derin etkisi olacak yeni isimler ortaya çıktı. Bunlardan biri de Soğd kökenli olduğu anlaşılan He Shikai'ydi (和士开). Askerî alandaki yetenekleri ve pipa (bir tür ud) çalma becerisi onu daha önce Gao Zhan'ın favorisi haline getirmişti. Şimdi ise ona yeni sarayda önemli bir görev verildi¹⁶³.

He Shikai (和士开) (524–571, takma adı ise Yantong (彦通), Kuzey Qi Hanedanlığı döneminde önemli görevlerde bulunmuş yönetici sınıfından biridir. Batı Bölgeleri olarak adlandırılan Xiyu (西域) topluluklarından oluşmuş bir tüccar ailenin oğludur. Bilindiği üzere Batı Bölgeleri topluluğu çok sayıda farklı kabile, soy ve milletten oluşmaktadır. He Shikai'nin ise bu topluluğun Soğd kökenli ailesine mensup olduğu bilinmektedir. He Shikai'nin babası He An (和安), Doğu Wei Hanedanlığı döneminde önemli görevlerde bulunmuştu. Böylece Doğu Wei Hanedanlığı kurucusu olan Gao Huan, He Shikai'nin çocukluk ve gençlik yıllarından onun ne kadar başarılı olduğunun farkına varmış ve onu devlet üniversitesine seçmiş bir imparatordu¹⁶⁴. Kuzey Qi Hanedanlığı kurucusu olan Gao Yang ise imparator olduktan sonra Changguang Prensi olarak Gao Zhan'ı seçmişti ve He Shikai da onun hizmetinde çalışmaya başlamıştı. Gao Zhan, bir tür kumar oyunu olan Shuo (槊) oynamayı çok severdi. He Shikai da Shuo oynamada oldukça ustaydı. Bu sayede ikisinin dostlukları pekişmişti. Yine her ikisinin de ortak ilgi alanı, Çin (Han) versiyonu olmayan bir çalgı aleti olan pipa (琵琶) çalmaktı¹⁶⁵. Böylece birbirleri ile olan yakınlıkları artmıştı. Fakat İmparator Gao Yang, He Shikai'dan pek hoşlanmıyordu ve bu sebeple de onu Gao Zhan'ın yanından alarak başkent Yecheng'a göndermişti¹⁶⁶. 561 yılında Gao

¹⁶¹ Gao Zhan'ın hükümdarlık dönemi 561-565 yılları arasında sürmüş olup ölümü ise 568 yılıdır. Ölümünden sonra İmparator Wucheng olarak adlandırıldı. BQS 7.89–90.

¹⁶² BQS 12.158.

¹⁶³ ZZTJ. 169.5762.

¹⁶⁴ BS 92.3042–3047.

¹⁶⁵ BQS, 50.686–688.

¹⁶⁶ ZZTJ.169.5762.

Zhan, Kuzey Qi Hanedanlığı imparatoru olduktan sonra ise hemen He Shikai'yi kendi yanına çağırıldı. Gao Zhan'ın imparatorluk dönemi boyunca ve hatta ölene kadar He Shikai onu hiç yalnız bırakmadı¹⁶⁷.

Gao Zhan'ın imparator olmasından kısa bir süre sonra annesi imparatoriçe Lou Zhaojun (婁昭君) 20 Mayıs 562'de öldü¹⁶⁸. İmparatoriçe, Kuzey Qi Hanedanlığı'nın kuruluşundan itibaren hanedanlığı ayakta tutmaya çalışan önemli biriydi. Hem Doğu Wei Hanedanlığı kurucusu eşi Gao Huan'ın hem de Kuzey Qi Hanedanlığı imparatoru olan oğullarının destekçisi olmuştu. İmparatoriçenin ölümünün ardından Gao Zhan kendisini tamamen alkole verdi. He Shikai bu süreçte Gao Zhan'ı sürekli uyarmasına rağmen olumlu bir sonuç alamadı. İmparator artık saraya da uğramaz oldu¹⁶⁹.

Gao Zhan'ın hanedanlık yönetimindeki ilgisizlikleri sebebiyle yavaş yavaş iki kuzeyli hanedanlık olan Kuzey Zhou ve Kuzey Qi hanedanlıkları arasındaki ilişkilerde değişiklikler yaşanmaya başlandı. 560 yılına gelene kadar Kuzey Zhou Hanedanlığı sürekli Kuzey Qi saldırısına uğramaktaydı ve Kuzey Zhou Hanedanlığı devamlı savunma hâlindeydi. Kuzey Qi Hanedanlığı ile Kuzey Zhou Hanedanlığı sınırlarını ayıran Sarı Nehir kış aylarında buz tutuyordu. Her yıl Kuzey Qi saldırısından korkup Sarı Nehir buzlarını kırıp kaçan Kuzey Zhou Hanedanlığı oluyordu. Ancak artık durum tersine dönmüştü ve Kuzey Zhou Hanedanlığı gücüne güç katıp saldıran taraf olmuştu. Kuzey Qi Hanedanlığı'nda Gao Zhan imparator olduktan sonra hanedanlık işlerinden devletin gözde kişileri sorumluydu. Bu durum da yönetimde sürekli bir kargaşaya sebep vermekteydi. Bu sebeple artık saldıran taraf, Kuzey Qi Hanedanlığı olmuştu¹⁷⁰. Bu duruma Töles boyuna mensup olan ve Kuzey Qi'de önemli görevlerde bulunmuş olan General Hulü Guang (斛律光) (515–572) çok üzülüyordu. Çünkü bir zamanlar düşmanına karşı saldırılar düzenleyip, sınırlarını genişletmek amacıyla düşmanını yok etme gayesinde hırslı bir hanedanlık, yönetim ve yöneticiler varken şimdi ise sadece eğlence düşkünü bir Kuzey Qi yönetimi mevcuttu. Yönetimdeki bu umursamazca tutumlar, alkol ve eğlenceyle geçen zamanların git gide artması sebebiyle hanedanlığın gücü de azalmaya başladı.

¹⁶⁷ BS 92.3044.

¹⁶⁸ ZZTJ 5043; BQS 9.123–124.

¹⁶⁹ BS 92.3044.

¹⁷⁰ BS 54.1968.

563 yılında Kuzey Qi Hanedanlığı tarafından önemli bir adım atıldı. Luoyang'dan itibaren başlayarak Sarı Nehir'in karşısında bulunan dağlardaki geçitlere olası savaşta takviye amaçlı kullanılması için güçlendirme birlikleri yerleştirilmesine karar verildi. Bu takviye amaçlı kullanılacak orduya Hulü Guang önderlik etti. Ayrıca onun emrine de 20.000 süvari verildi ¹⁷¹. Bunu yapmalarındaki amaç ise Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın güneyden Jinyang'a olası bir saldırı için erişim yolunu engelleyebilmektir. Hulü Guang önderliğinde oluşturulan bu savunma hattının çok da yerinde olduğu ve işe yarar sonuçlar getirdiği en kısa sürede tecrübe edildi. Çünkü aradan çok kısa bir zaman sonra iki hanedanlık da kuzeydeki Göktürkler ile ittifak kurmak için bir yarış içine girdi. Bu ittifakı sağlamakta başarılı olan ise Kuzey Zhou imparatoru oldu ve Göktürk kağanının kızını gelin alma karşılığında ittifak anlaşması imzaladı ¹⁷². Daha sonra Kuzey Zhou, 563 yılının 9. ayında Göktürkler ile birlikte kuzey ve güneyden Kuzey Qi'ye ciddi bir saldırı düzenledi. Şiddetli kar fırtınası saldırıyı düzenleyen Kuzey Zhou ordusunun ilerlemesini yavaşlattı. Bu sayede Kuzey Qi ordusu Jinzhou'ya ulaşır oradan gelecek saldırıya karşı korunmak için Pingyang'a 30.000 savunma askerlerini yerleştirmek için zaman kazandı ¹⁷³. Kuzey Zhou Hanedanlığı ile Göktürkler, kuzeyden Jinzhou'ya baskı yaptı. Kuzey Zhou Hanedanlığı saldırı öncesi Göktürlere Kuzey Qi birliklerinin hem düzensiz olduğu hem de saldırı için hazırlıksız oldukları bilgisini vererek saldırının başarılı sonuçlanacağı güvencesini vermişti. Ancak Kuzey Qi ordusunun savunma birliklerinin başarılı bir şekilde yerleştirilmiş olması Göktürkleri tedirgin etti ve bu nedenle Göktürkler ilk çatışmada savaşmayı reddederek geri çekildi. Sonuç olarak ise Kuzey Zhou ordusu yenildi ve geri çekilmek zorunda kaldı. Kuzey Qi Hanedanlığı'nın güney saldırı kolunu yöneten General Hulü Guang ise Pingyang'a ulaştıktan sonra kuzey seferinin başarısız olduğunu öğrenince birçok esirle birlikte geri döndü ¹⁷⁴. Kuzey Qi Hanedanlığı Jinzhou saldırısını püskürtmede başarılı olmasına rağmen Kuzey Zhou Hanedanlığı ile daha iyi ilişkiler kurma çabası içindeydi. Çünkü Kuzey Qi Hanedanlığı imparatoru Gao Zhan annesinin ölümünün ardından devlet işlerini neredeyse tamamen bırakmıştı ve bu sebeple de hanedanlık gücünü kaybetmişti. Kuzey Zhou Hanedanlığı tarafından gelecek olan herhangi yeni bir saldırı Kuzey Qi'nin sonu olabilirdi. Bu sebeple de Kuzey Qi Hanedanlığı önceden tutsak ettiği

¹⁷¹ BQS 17.223.

¹⁷² ZZTJ.169. 5773-5774.

¹⁷³ ZZTJ 169.5242.

¹⁷⁴ ZZTJ 169.5236.

Yuwen Hu'nun annesini serbest bırakarak Kuzey Zhou ile ilişkilerini düzelterek ümit etti. Ancak gidişat hiç de umdukları gibi olmadı¹⁷⁵.

564 yılının 8. ayında Kuzey Qi-Zhou hanedanlıkları arasındaki ikinci mücadele başladı. Bu savaşa Göktürkler de katılmak istedi. İlk olarak Göktürkler bugünkü Pekin'in olduğu Youzhou (幽州) bölgesine baskın düzenledi. Ardından ise Kuzey Zhou Hanedanlığı ile ortak bir saldırı düzenlemek için plan yaptılar¹⁷⁶. Sınırın dışına kamp kurarak burada olası saldırılar için daha fazla asker toplanmaya başlandı. Göktürkler, Youzhou'a yeniden baskınlar düzenlerken Kuzey Zhou Hanedanlığı ordusu ise güneyde birden fazla kola bölündü. Ordunun bir kısmı Luoyang'a saldırı düzenlerken diğer birlik güney bölgesinden Jinyang'a geçişi kolaylaştıracak olan Zhiguan Geçidi'ne (Taihang Dağları 太行山) saldırdı. Üçüncü birlik ise Sarı Nehir ile Huai Nehri arasındaki Xuanwu'yu (宣武) kuşatmak için hareket etti¹⁷⁷.

Xuanwu'ya giden ordu birlikleri başarılı oldu ve 12. ayda burası teslim oldu. Fakat kendine aşırı güvenen bir generalin önderliğinde Zhiguan Geçidi'ne gönderilen ordu ise beklenmedik bir karşı saldırı ile mağlup edildi. Sonuçta, Kuzey Zhou ordusunun Zhiguan kanadı teslim olmak zorunda kaldı. Diğer taraftan Luoyang'daki savaş çok şiddetli geçmekteydi. Zhiguan'a saldıran Kuzey Zhou ordusu teslim olmak zorunda kalınca Zhiguan Geçidi Kuzey Qi ordusu için artık bir tehlike teşkil etmez oldu. Böylece Zhiguan geçitinden geçen yollar Kuzey Qi Hanedanlığı için açılmış oldu. Bu sayede Jinyang'dan gelen Kuzey Qi ordusu Zhiguan Geçit'inden kolaylıkla Luoyang'a ulaşmayı başardı. Luoyang'daki Kuzey Qi ordusuna Jinyang'dan gelen birliklerin de destek olmasıyla Kuzey Zhou ordusu geri çekilmek zorunda kaldı. Kuzey Zhou Hanedanlığı ikinci defa Kuzey Qi saldırısında başarıya ulaşamadı. Sonuç olarak ise Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın güney seferi iptal edilmiş oldu¹⁷⁸.

Kuzey Qi Hanedanlığı ardı ardına 563-564 yıllarında gerçekleşen Kuzey Zhou saldırılarına karşı savunma hattında başarılı olmuştu. Fakat ordunun başarısı tamamen hanedanlığı idare eden önemli generaller sayesindeydi. Çünkü dönemin imparatoru Gao Zhan neredeyse tamamen yönetimle ilgisini kesmişti. Ancak Kuzey Qi Hanedanlığı'nın

¹⁷⁵ ZZTJ 169.5242.

¹⁷⁶ ZZTJ. 5779.

¹⁷⁷ ZZTJ 169.5242.

¹⁷⁸ ZZTJ 169.5243-5248.

ardı ardına saldırılara uğradığı dönemde önemli bir lider hanedanlığın kurtarıcısı oldu. Bu lider, Doğu Wei Hanedanlığı döneminde önemli bir general olan Zu Ying'in (祖瑩) oğlu Zu Ting'dir (祖珽)¹⁷⁹. Zu Ting, babasının Doğu Wei Hanedanlığı'nda önemli görevlerde bulunduğu yıllarda henüz çok küçük yaşta olmasına rağmen zekâsı ve bilgisi sayesinde Doğu Wei Hanedanlığı kurucusu Gao Huan'ın dikkatini çekmeyi başarmıştı. Gao Huan sayesinde henüz küçük yaşta olan Zu Ting, Gao Huan yanında önemli görevlere getirilmişti. Zu Ting, zeki ve bilgili olduğu gibi aşırı kurnazdı. Hırsızlık yapmaktan dolayı defalarca suçu sabit olmuş, kırbaçlanmış ve hapse atılmıştı. Ancak her defasında zekâsı ve kurnazlığıyla bir yolunu bularak kendisini haklı çıkartmış ve mevcut kötü şartlarından kurtulmayı başarmıştı¹⁸⁰. Bu kurnazlıkları sayesinde dönemin imparatoru olan Gao Zhan'ın da güvenini kazanarak onun destekçilerinden biri olmayı başardı. Zu Ting, Kuzey Qi Hanedanlığı'nda başarılı komutanlardan biri olan He Shikai ile imparator Gao Zhan'ın kendisine güven duyduğunu paylaştı. Böylece He Shikai'nin da desteğini almayı sağladı. Zu Ting, daha önceki iki saltanat değişikliğinde (Gao Yan ve Gao Zhan dönemi) imparatorların kendi mirasçılara tahtı devredemedikleri meselesini gündeme getirdi. Bu noktada Zu Ting'in aklına, verasetin garanti altına alınabilmesi için imparator Gao Zhan'ın kendi oğlu lehine tahttan çekilmesi ve böylece arzu edilen verasetin sağlanması gerektiği fikri ortaya çıktı¹⁸¹. Fikrini He Shikai'ye açıkladı ve onlar da tamamen kendi çıkarları doğrultusunda bu fikri Gao Zhan'a iletiler. Kuzey Qi Hanedanlığı'nın içinde bulunduğu olumsuz şartlar gereğince imparator değişikliği yapmanın hanedanlık için büyük sorunlara sebebiyet verecek olmasına rağmen Gao Zhan'ın hanedanlık yönetimine olan ilgisizliği de göz önüne alındı. He Shikai ve Zu Ting veraset değişikliği durumunu Gao Zhan ile paylaştılar. Gao Zhan da onların fikrine katıldı ve 8 Haziran 565'te, henüz 9 yaşında olan oğlu Gao Wei (hükümdarlık dönemi 565-577) tahta çıktı¹⁸². Zu Ting'in imparator değişikliği yapma arzusu gerçekleşmiş oldu. Bu davranışı eski kurnazlıklarıyla kıyaslandığında olumlu bir tutum olarak görüldü. Böylece Zu Ting, kısa süreliğine de olsa hanedanlıkta güvene dayalı varlığını sürdürerek hizmet etti. Fakat Zu Ting eskiden olduğu gibi aşırıya kaçan davranışlarından vazgeçmediği için görevinden alınarak hapsedilmek

¹⁷⁹ BQS. 38. 513.

¹⁸⁰ BQS. 39.515.

¹⁸¹ ZZTJ.169.5788-5789.

¹⁸² Andrew Eisenberg, *Kingship in early medieval China* (Leiden, 2008), s. 106–114.

üzere güneye gönderildi. Esaret altındayken yaktığı ateşten gözleri zarar görerek kör oldu. Bu da onun sonunu getirdi¹⁸³.

2 Ağustos 567 tarihinde Hulü Guang'ın babası yetenekli büyük General Hulü Jin (斛律金) 80 yaşında öldü. Onun ölümü üzerine oğlu Hulü Guang Kuzey Qi Hanedanlığı'nda büyük general unvanını aldı. Ancak bu görev değişikliği bile Kuzey Qi'nin Kuzey Zhou karşısındaki güçsüzlüğünü değiştirmede. Nitekim Kuzey Qi Hanedanlığı'nın ardı ardına yenilgilere uğraması hanedanlığın yıkılmasına neden oldu¹⁸⁴.

Gao Zhan henüz 30 yaşındayken 568 yılında öldü¹⁸⁵. Onun ölüm haberinin yayılmasının ardından hanedanlıkta entrikaların, iç kargaşaların, kavgaların arttığı yeni bir dönem başlamış oldu. Dönemin önemli generallerinden biri olan He Shikai, hem Gao Zhan'a yakınlığı ile biliniyordu hem de Gao Zhan'ın karısı imparatoriçe Hu ile de yakın arkadaşı. Fakat He Shikai'nin hanedanlıkta etkili olması ve ayrıca yetkilerinin de artırılması ancak Gao Zhan'ın oğlu Gao Wei döneminde gerçekleşebilmişti. He Shikai, Yanzhou (兗州) valisi oldu¹⁸⁶. Gao Wei döneminde onun yönetimdeki yetkilerinin artırılması bazı aile üyeleri ve hatta yönetimdeki başkaları tarafından kabul görmediği gibi He Shikai'nin görevden alınması bile talep edildi. Fakat onu görevden uzaklaştırma girişimleri başarılı olmadı. Hatta bu duruma tepki gösteren isyancıların idam edilmesi ile sonuçlandı¹⁸⁷.

Kuzey Qi Hanedanlığı imparatoru Gao Wei'nin çok genç yaşta olması nedeniyle yeterince tecrübeli değildi. Onun bu tecrübesizliğinden yararlanan çok sayıda kişi oldu. İmparatorun tecrübesiz olduğu hanedanlık yönetiminde kısa sürede çok sayıda yeteneksiz ve tecrübesiz kişiler önemli görevlerde yer aldı. Buna verilebilecek en önemli örnek ise isyancı olması sebebiyle idam edilen Xianbei kökenli Luo Chao'nın (駱超) eşi olan Lu Lingxuan'ın (陸令萱) durumuydu. Eşinin idamı sonrası Lu Lingxuan köleliğe mahkûm edildi. Lu Lixuan daha önce imparator Gao Wei'ye sütannelik yapmış biriydi. Bu sayede Gao Wei'nin annesi imparatoriçe Hu (胡皇后) ile yakın ilişkiler kurma fırsatı bulmuştu. Kaynaklarda Lu Lingxuan'ın oldukça kurnaz bir kişiliğe sahip olduğundan sık sık

¹⁸³ ZZTJ. 169. 5788.

¹⁸⁴ BQS 8.100, 17.222.

¹⁸⁵ BQS 8.101.

¹⁸⁶ ZZTJ. 169. 5762.

¹⁸⁷ BQS 50.692.

bahsedilmektedir. Bu kurnazlığı sayesinde hem otorite hem de zenginlik elde etti. Gao Wei imparator olduktan sonra Lu Lingxuan hanedanlıkta söz sahibi olmaya başladı. Hanedanlıkta söz sahibi olmaktan faydalanarak oğlu Luo Tipo'yu (駱提婆)¹⁸⁸ Gao Wei'ye yardımcı olarak saraya getirdi. Oğlunun saraydaki güvenliğini garanti altına almak için ise Gao Wei'ye hanedanlıkta en yakın olan He Shikai ve Gao Anagong'a (高阿那肱)¹⁸⁹ kendi anneleriymiş gibi muamele yapıp oğlu Luo Tipo ile yakınlaşmalarını sağlamış oldu. Lu Lingxuan'ın kurnazca davranışları bunlarla kalmadı. Sürgüne gönderilen Zu Ting ile iletişimi devam ettirdi. Bu sebeple Lu Lingxuan, kısa sürede imparator Gao Wei ile imparatoriçe Hu'yu ikna ederek Zu Ting'i esaretten kurtararip yeniden hanedanlığa geri getirtmeyi başardı. Zu Ting, kör haliyle hanedanlığın sonunu getirecek kurnazca planların yapıldığı bu grubun içinde yeniden yer aldı¹⁹⁰.

570 yılına gelindiğinde Kuzey Qi ile Kuzey Zhou arasındaki mücadele yeniden başladı. Fakat bu defa savaşın merkezi Luoyang değil, Kuzey Qi Hanedanlığı'nın kalbine giden Fen Nehri Vadisi'ndeydi. Her iki hanedanlık da Fen Nehri vadisinde üstünlük kazanmak için mücadele ediyordu. Hulü Guang'a önemli bir görev verildi ve Bingzhou (并州) valisi olarak atandı. Bingzhou valisi diğer valilere kıyasla stratejik öneme sahip bir bölge için görevlendirildi. Çünkü Bingzhou'ya valilik yapan kişinin asıl görevi Jinyang'ı koruma altına almaktı. 571 yılının başlarına gelindiğinde Kuzey Qi Hanedanlığı, Kuzey Zhou Hanedanlığı'nı Sarı Nehir'in kıyılarına kadar geri püskürtmeyi başardı¹⁹¹.

Kuzey Zhou Hanedanlığı ile mücadeleler sürerken hanedanlık içinde yine iç karışıklıklar başladı. İmparator Gao Wei'nin kardeşi olan Gao Yan, Kuzey Qi Hanedanlığı yönetiminde önemli görevlerde bulunan He Shikai, Mu Tipo ve onların işbirlikçilerinin Gao Wei tarafından fazlaca yetkilendirilmelerinden rahatsız oldu¹⁹². Çünkü Gao Wei tarafından onlara sağlanan gücü kötüye kullandıklarını düşünüyor ve aynı zamanda onların savurgan davranışlarından rahatsız oluyordu. Hatta hanedanlığa ciddi zararlara sebep olan bu durumlar Gao Yan'ın öfkesini günden güne arttırıyordu. Gao Yan'ın yönetimdeki

¹⁸⁸ 577 yılında ölen Luo Tipo'nun adını annesi Lu Lingxuan 565 yılında Mu Tipo (穆提婆) olarak değiştirdi. Bu sebeple kaynaklarda her iki şekilde bahsedilmektedir.

¹⁸⁹ BQS, Bölüm 8, s. 101-112.

¹⁹⁰ BQS 50-692; Holmgren, "Politics of the Inner Court under the Hou-chu (Last Lord) of the Northern Ch'i (ca. 565-73)," in *State and society in early medieval China*, ed. Albert E. Dien (Stanford, 1990), s. 269-328.

¹⁹¹ BQS 17. 224.

¹⁹² ZTJ. 5836.

sorunlardan kaynaklı rahatsızlığını ve öfkesini He Shikai ve Mu Tipo kısa sürede farkettiler. Bu duruma engel olmak için Gao Yan'ın annesi imparatoriçe ile görüşmesine engel oldular. Gao Wei'nin henüz küçük yaşta olması sebebiyle imparatoriçe hanedanlık yönetiminde söz sahibiydi. Gao Yan hanedanlıkta muhafızlık (太保) görevi yapmaktaydı. Görevi gereğince cephaneliklere çok rahat erişim sağlayabiliyordu. He Shikai ve dostları ise Gao Yan'ı görevinden uzaklaştırmayı planlamaktaydı. Bu durumu farkederek Gao Yan'ın öfkesi daha da arttı. Hanedanlıktaki mevcut tüm görev ve yetkilerini kaybetme riski ile karşı karşıya kalan Gao Yan, He Shikai'ni yakalamak için peşine düştü ve sonunda onu yakalatıp öldürdü. Gao Yan sadece bununla yetinmedi. He Shikai ve dostlarının hanedanlık yönetimini ele geçirerek hanedanlığın üst düzey yöneticilerini ve hatta sarayın çoğunu kendi adamları ile doldurarak hanedanlığın iç yönetimine zarar verdiklerini düşünen Gao Yan, He Shikai'nin öldürülmesinin ardından geri kalanları da ortadan kaldırma ümidiyle yaklaşık 3.000 kişilik orduyu toplayıp hanedanlık kapısına dayandı¹⁹³. Kardeşini saltanatından etme gibi bir derdi olmamasına rağmen, imparator Gao Wei, Gao Yan'ın ordu ile hanedanlık kapısına dayanmasını doğru bulmadığı için kardeşler arası anlaşmazlıklar ortaya çıktı. İki kardeş arasındaki anlaşmazlığı çözen kişi ise Hulü Guang oldu. Dönemin Bingzhou valisi olan Hulü Guang, Gao Yan ile imparatorun yüzleşmelerini sağladı. Aynı zamanda imparatorun genç bir adamın aceleci davranışlarına karşın merhamet göstermesini istedi. Gao Yan'ın etrafındaki destekçilerinin çoğu idam edildi. Fakat Hulü Guang, imparatora Jinyang'daki kıdemli komutanların çocuklarının idam edilmemesi gerektiğini, aksi hâlde geriye kalanların rejime karşı isyan çıkartabileceklerini söyledi. Gao Yan ise annesi imparatoriçe Hu'nun koruması altına verildi. Gao Yan'ın tüm davranışları izlenmeye başlandı. Annesi Hu ise Gao Yan'ın zehirlenmesinden endişe ettiği için yemeklerinin tadına bile önce kendisi bakıp sonra oğluna yedirdi. İmparator Gao Wei, danışmanlarının ısrarlarına rağmen Gao Yan'ı idam ettirmedi, fakat bunun yerine avlanma bahanesiyle onu saraydan dışarı çıkartarak öldürttü. Gao Yan öldüğünde henüz 13 yaşındaydı¹⁹⁴. Tüm bu yaşananlar, hanedanlıktaki durumu daha da gerginleştirdi. Ancak olaylar bunlarla da kalmadı. İmparator, rahibe kılığındaki Budist rahiplerin annesini ziyaret ettiğini fark etti. Bu sebeple annesi imparatoriçe Hu gözaltına alındı¹⁹⁵.

¹⁹³ ZZTJ.170.5837.

¹⁹⁴ BQS 12.161–163.

¹⁹⁵ BQS 9.126–127.

He Shikai'nin öldürülmesinin hemen ardından, 572 yılında, Zu Ting, hem sivil hayatta hem de askerî konularda çok güçlü hâle geldi¹⁹⁶. Zu Ting'in daha fazla otorite kazanma çabası Hulü Guang'ın yönettiği ordu tarafından hoşnutsuzlukla karşılandı. Hulü Guang ise hanedanlığın askerî konularda aldığı kararlarda kıdemli generallerin fikirlerinin ve kararlarının göz ardı edilmesinden rahatsızlık duymaya başladı. Hatta hanedanlığın yönetimindeki yetkilerin çoğunun kör bir Çinli olan Zu Ting'e teslim edilmesinin hanedanlığı yıkılışa götürecektir önemli sebepler olduğu için imparatora karşı düşmanlık beslemeye başladı. İmparator Gao Wei, neredeyse tüm yetkileri Zu Ting'e vermekle kalmadı Jinyang'daki atlı birliklerinin otlak yeri olan araziye Mu Tipo'ya verdi¹⁹⁷. Hulü Guang, bu askerî arazinin Mu Tipo'ya verilmesi sonucunda otlaklardan atların çekilmesinin düşman saldırılarına karşı olan savunma hattının tehlikeye düşeceği anlamına geldiğini söyleyerek bu karara karşı çıktı. Kuzey Qi Hanedanlığı'nda yaşanan bu kaotik dönemde Kuzey Zhou Hanedanlığı ise Hulü Guang gibi başarılı bir generalin Kuzey Qi Hanedanlığı'ndaki güveninin sarsılması için çaba sarf etti. Hulü Guang'ın sadakati konusunda şüpheler uyandırmayı hedefleyen bazı sözler yazılarak Kuzey Qi Hanedanlığı içinde dağıtıldı. Kısa bir süre sonra Kuzey Qi Hanedanlığı imparatoru Gao Wei, Hulü Guang'ın öldürülmesine karar verdi. Hem Hulü Guang'ın hem de oğullarının öldürülmesi planlandı ve sonuçta hepsi idam edilerek öldürüldüler. Kuzey Zhou Hanedanlığı'nda ise bu haber büyük coşkuyla karşılandı. Çünkü en yiğit düşman liderlerinin idamı Kuzey Zhou'nun amaçlarına ulaşmayı daha da kolaylaştıracaktı. Hatta kaynaklarda Hulü Guang'ın ölümünden sonra Kuzey Qi Hanedanlığı'nın yenilgisinin kesinleştiği de söylenmektedir¹⁹⁸.

Gao Anagong, Mu Tipo ve Han Zhangluan güçlerini birleştirerek ordudaki askerî yönetimi kendi aralarında paylaştılar. Hatta bu güç birleşimi ve görev dağılımı ile de kendilerine Üç Değerli Kişi manasına gelmekte olan San Gui (三贵) denilmeye başlandı. Han Zhangluan, diğerlerine kıyasla aşırı saldırgan bir yapıya sahipti ve her zaman “Han kökenlilerin” öldürülmesi gerektiğini dile getiriyordu. Diğer taraftan ise Zu Ting, imparatoriçenin desteğini alabileceğine inanarak Üç Önemli Kişi grubuyla anlaşmazlıklar yaşamaya başladı. En sonunda Zu Ting görevinden alındı ve kuzeydoğudaki bir vilayetin valisi olarak atanarak hanedanlıktan uzaklaştırıldı. 13 Temmuz 573 tarihine gelindiğinde

¹⁹⁶ ZZTJ.171.5849.

¹⁹⁷ ZZTJ. 5850.

¹⁹⁸ ZZTJ 171.5307–5309.

bu üçlü otorite hanedanlık yönetimini tamamen kendi kontrollerine aldı¹⁹⁹. 574 yılının başlarında Kuzey Qi Hanedanlığı artık otoritesiyle birlikte tüm gücünü de kaybetmişti. Kuzey Qi Hanedanlığı'nın güneyindeki topraklara hâkim olan Chen Hanedanlığı (陈朝, 557-589) saldırı başlattı ve adım adım Kuzey Qi'nin güneyinden başlayarak içlerine kadar ilerledi. 13 Eylül 574'te Shanxi Eyaletine bağlı Shouyang (寿阳县) kaybedildi. Bu haber Kuzey Qi Hanedanlığı'nın başkentine ulaştığında hanedanlığın üst düzey yöneticisi olan Mu Tipo ve Han Zhangluan tarafından umursamazca karşılandı. Shouyang'ın elden gitmesi, güney hanedanlıkları için büyük bir zaferdi²⁰⁰.

Bu dönemde gerçekleşen savaşlarda bir savaş hattı bulunmuyordu. Bunun yerine bölgeye yayılmış surlarla çevrili şehirler vardı. Önce surlarla çevrili şehirler kuşatma altına alınırdı. Ardından ya surlar yıkılarak ya da teslim olma yoluyla şehir ele geçirilirdi. Kuşatmayı yapan tarafın başarılı olması veya kaybetmesi, bölgeye yayılmış ordunun birbirleriyle olan iletişim hattına bağlıydı. Ekim ayı ortalarına gelindiğinde Chen Hanedanlığı'nın istikrarlı bir şekilde ilerlemesi Kuzey Qi'nin başkentinde endişelere yol açtı. Bu nedenle imparatorun düzenli yaptığı gibi Jinyang'a doğru yola çıktığı öğrenildiğinde, hepsi Han kökenli olan yüksek rütbeli saray yetkililerinden bazıları, halk paniğe kapılmasın diye imparatorun hanedanlıktan ayrılmamasını talep eden yazılı beyanlarda bulundular. Fakat Han Zhangluan, bunun imparatoru tehlikeye atmak ve devleti baltalamak isteyen yetkililerin bahanesi olduğu konusunda imparatoru uyardı. Sonuç olarak, 19 Ekim 573'te dilekçe sahipleri mahkemeye çağrıldı, idam edildi ve onların aileleri ise köleleştirildi. İki gün sonra imparator Jinyang'a doğru yola çıktı²⁰¹.

İmparator Gao Wei'nin Jinyang'da olduğu süreçte Kuzey Qi Hanedanlığı toprakları kuzeyde Kuzey Zhou Hanedanlığı saldırılarıyla, güneyde ise Chen Hanedanlığı saldırılarıyla mücadele etmek zorunda kaldı. Hem yönetimdeki zafiyetten kaynaklı sebepler hem de ordunun kuzeyden ve güneyden aynı anda saldırılara maruz kalması hanedanlığın yıkılışına neden olacaktır.

¹⁹⁹ ZZTJ.5858.

²⁰⁰ Dien, s. 206.

²⁰¹ ZZTJ 171.5874; Albert E. Dien, "Yen Chih-t'ui (531-591): A Buddho-Confucian," in Confucian personalities, ed. Arthur F. Wright and Denis Twitchett (Stanford, 1962), s. 60-62.

2.3. Kuzey Qi Hanedanlığı'nın Yıkılışı

Kuzey Qi Hanedanlığı'nın son dönemleri oldukça kasvetli geçti. O zamanlarda henüz 18 yaşında olan imparator Gao Wei, devlet işlerine ilgisizdi. Yönetimle ilgilenmediği gibi bir de çok savurgan davranıyordu. İmparatorun bu aşırıya kaçan harcamaları ve davranışları nedeniyle devlet hazinesi çok geçmeden tükendi. Müziğe aşırı düşkünlü ve hüzünlü şarkılar bestelemekten hoşlanıyordu. Ayrıca pipa çalmaktan da zevk alıyordu. Bir grup Soğdlu gencin onun müziğine eşlik etmesi müziğe olan tutkusunu daha da arttırıyordu²⁰². İmparator Gao Wei, kendi zevkleri ile uğraşırken hanedanlık yönetiminde işler her geçen gün kötüye gitmekteydi. Hanedanlıkta üst düzey görev dağılımları hiçbir özellik aranmaksızın rastgele yapılırken görevde yükselmeler rüşvet karşılığında gerçekleşiyordu. Ahlaki değerlerden yoksun, açgözlülüğün sınır tanımadığı bir yönetim ile karşı karşıya gelinmişti.

Kuzey Qi Hanedanlığı'nın başıboş yönetiminden faydalanan Kuzey Zhou Hanedanlığı saldırılar düzenlemeye devam etti. Öncelikli olarak Luoyang'ı kuşatma amacıyla bir saldırı düzenlense de bu saldırı başarısız oldu. Fakat Kuzey Zhou Hanedanlığı dışında Kuzey Qi'ye saldırmak için güneydeki Chen Hanedanlığı da fırsat kollamaktaydı. Chen Hanedanlığı ilk olarak Huai Nehri'nin kuzeyindeki Pengcheng (彭城)²⁰³ şehrine bir saldırı başlattı. Kuzey Qi Hanedanlığı güney bölgelerine önem vermediği için Chen Hanedanlığı yaptığı saldırıda başarılı olmuştu. Çünkü Kuzey Qi Hanedanlığı'nın güçlü ordusu Kuzey Zhou Hanedanlığı'na karşı koruma sağlamak için kuzeyde tutuldu. Güneye gönderilen asker, vali, birlik ise Xianbei kökenli olmayıp iyi bir liderlik yapabilecek becerisi olmayan kişilerdi²⁰⁴.

Kuzey Zhou Hanedanlığı tam da bu sırada Chen Hanedanlığı'na elçiler gönderdi. Birden fazla elçi gönderilmesinin nedeni ise Kuzey Qi Hanedanlığı'nın güney savunma birliğinin çok zayıf olması sebebiyle Chen Hanedanlığı'nı güneyden Kuzey Qi'ye sürekli saldırı düzenlemeye teşvik etmektir. Kuzey Qi Hanedanlığı güney bölgesine yeterince önem vermediği için güneydeki hanedanlıklar da Kuzey Qi'nin bu yönetim boşluğundan yararlandı. Bu durum ise en çok Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın işine yaradı. Çünkü Kuzey

²⁰² Edwin G. Pulleyblank, A Sogdian colony in Inner Mongolia, 1952, s. 344-347.

²⁰³ Jiangsu Eyaleti'nin kuzeybatısında yer alan ve günümüzde Xuzhou (徐州) olarak bilinen yerdir.

²⁰⁴ ZZTJ 172.5899.

Qi Hanedanlığı'nın ordusu kuzeye ve güneye bölünerek gücünü zayıflatmış oldu. Kuzey Zhou Hanedanlığı, Kuzey Qi Hanedanlığı'na kuzeyden saldırırken güneyden de Chen Hanedanlığı'nın saldırılar düzenlemesini sağladı. Neticede Kuzey Qi Hanedanlığı'nın güneyi önemsemeyişi aslında devletin çöküşünü getiren en önemli sebeplerden biridir²⁰⁵.

Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın, Kuzey Qi'ye karşı bir sonraki saldırısı aynı zamanda son saldırısı olacaktı. Kuzey Zhou Hanedanlığı, Jizhou'nun idari merkezi ve aynı zamanda da Fen Nehri Vadisi'nin savunmasında en kritik bölge olan Pingyang'ı kuşattı. Çetin bir mücadelenin ardından Pingyang şehri 3 Aralık 576 tarihinde Kuzey Zhou Hanedanlığı tarafından kuşatıldı. Kuzey Zhou Hanedanlığı kuşatma için Kuzey Qi Hanedanlığı imparatoru Gao Wei'nin Jinyang'da olduğu bir zamanı seçmişti²⁰⁶. Bu tesadüf olmadığı gibi aksine planlanmış bir durumdu. Çünkü imparatorun ordunun başında olmaması birliklerin yönetiminin deneyimsiz kişilerin elinde olacağı anlamına gelmekteydi. Tecrübesiz kişiler tarafından yönetilen bir orduyu da yenilgiye uğratmak kolay olmuştu.

Kuzey Zhou Hanedanlığı Pingyang'ı ele geçirince şehre bir karargâh yerleştirerek geri çekildi. Kuzey Qi Hanedanlığı ise ilerlemeye devam edip Pingyang'ı geri almak için çaba sarfetti. Kuşatma devam ederken Kuzey Zhou ordusu savaşmak için Pinyang'daki karargâha geri döndü²⁰⁷. Gao Wei ise kuşatılan Pingyang şehri için bir savunma hattı oluşturmak yerine orduya öncülük ederek Kuzey Zhou ile karşı karşıya savaşmayı seçti. Karşılıklı savaş devam ederken Kuzey Qi ordusu ağır bir saldırıyla karşılaştı. Savaşın kötü gidişatından dolayı ümitsizliğe kapılan imparator Gao Wei, Mu Tipo'nun tavsiyesine uyarak savaş alanını terk etti. İmparatorun savaş alanını terk etmesi sonucunda ordu büyük bir yenilgiye uğrayarak Kuzey Zhou Hanedanlığı'na teslim oldu²⁰⁸.

Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın ilerleyişini durdurmak artık imkânsızdı. 17 Ocak 577 tarihinde Kuzey Zhou Hanedanlığı ordusu Jinyang'a ulaştı. Kuzey Qi Hanedanlığı imparatoru Gao Wei, Gao Cheng'in oğlu ve aynı zamanda da Gao Wei'nin kuzeni olan Gao Yanzong'u Jinyang'ı savunması için görevlendirdi. Gao Wei ise Göktürklerle sığınmayı düşünerek Jinyang'dan kaçtı. Fakat Göktürklerle sığınmak yerine Yecheng şehrine gitmek için yola çıktı. Jinyang'ı savunan Gao Yanzong ise kendisini imparator ilan

²⁰⁵ Su Xiaohua, Dong Wei Bei Qi zhong bei qing nan de yuanyin ji qi yingxiang, Yunnan minzu daxue xuebao, zhaxue shuhui kexueban, 2008., s. 2.

²⁰⁶ ZZTJ.172.5904.

²⁰⁷ ZZTJ. 172.5908.

²⁰⁸ BQS 50.691.

etti²⁰⁹. Ardından Jinyang'da kalan askerin güvenini kazanmak ve onların kendisine olan sadakatini güvence altına almak için imparatorluğa ait hazineyi askerlere dağıttı. 19 Ocak 577 tarihinde Jinyang şehri Kuzey Zhou Hanedanlığı tarafından kuşatıldı²¹⁰. Kuzey Qi Hanedanlığı ordusu kuşatmayı kaldırmak için saldırıya karşı direnmeye çalıştı. Fakat iki gün sonra Kuzey Zhou ordusu şafak vakti Jinyang şehrinin surlarını aşmayı başarak şehri ele geçirdi. Gao Yanzong dâhil tüm hanedanlık mensupları esir alındı²¹¹.

20 Ocak 577 tarihinde Gao Wei, Yecheng şehrine ulaşmayı başardı. Burada yapılan görüşmelerde bazı önerilerde bulunuldu. Bunlardan biri, Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın başkenti Chang'an'a giden geçitlere saldırılar düzenlemektir. Mevcut krizin çözümü için neler yapılabileceğine dair fikir alışverişleri yapılsa da imparator Gao Wei ne yapacağı konusunda karar veremedi. Gao Wei'nin sorumsuz davranışları, başarısızlıkları, Jinyang'ı teslim olmaya terk etmesi, kararsızlıkları gibi çok sayıda sebepten dolayı imparator değişikliği yapmanın çözüm olacağına karar verildi. Bu sebeplerle yönetim değişikliğine gidilerek 4 Şubat 577'de Gao Wei'nin oğlu Gao Heng (高恒 570–577) henüz 8 yaşındayken tahta çıktı²¹².

22 Şubat 577 tarihinde Kuzey Zhou Hanedanlığı imparator Gao Wei'nin kaçtığı Yecheng şehrini de işgal etti²¹³. Kuzey Zhou ordusunun Yecheng şehrine yaklaşmakta olduğunu öğrenen yeni imparator Gao Heng ve babası Gao Wei şehri terk edip Qingzhou (青州, bugünkü Qingzhou şehri, Shandong) şehrine kaçtılar²¹⁴. Son bir direniş göstermek için güneyde birlikler toplamak için plan yapacaklardı. Bu plan gerçekleşmediği takdirde ise güneydeki Chen Hanedanlığı'na sığınacaklardı. Ancak burada da Kuzey Zhou Hanedanlığı ordusunun baskınıyla karşılaştılar. Gao Wei ve Gao Heng, Kuzey Zhou imparatorunun emriyle yeniden Yecheng şehrine geri getirildiler. Böylece Kuzey Qi Hanedanlığı toprakları tamamen Kuzey Zhou Hanedanlığı egemenliğine geçmiş oldu²¹⁵.

2.4. Yuwen-Hu Döneminde (557-572) Kuzey Zhou Hanedanlığı

²⁰⁹ BQS 11.150.

²¹⁰ ZZTJ 172.5919..

²¹¹ ZZTJ 173.5925.

²¹² BQS 8.110–111; ZZTJ. 173.5917.

²¹³ Albert E. Dien, Pei Chi'i Shu 45: Biography of Yen Chih-t'ui. Würzburger Sino-Japonica 6, Bern, 1976, s. 14.

²¹⁴ ZZTJ.173.5920-5921.

²¹⁵ BQS 8.111.

Batı Wei Hanedanlığı başbakanı Yuwen-Tai, ölmeden önce yeğeni Yuwen-Hu'yu veliaht ilan etti. Böylece hanedanlığın siyasi ve askerî alandaki tüm yetki ve sorumluluklarına sahip başbakanlık görevi ona bırakılmıştı²¹⁶. Fakat 557 yılında Batı Wei Hanedanlığı'na son vererek Kuzey Zhou Hanedanlığı'nı kuran Yuwen Jue yeni görev dağılımları yaparken Yuwen Hu'ya ordunun başına geçme görevi de verdi²¹⁷.

Yuwen Hu, Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın başbakanı olup aynı zamanda da ordunun başına geçtiğinde, imparatorun bu kararına bazı kişiler tarafından müdahale edilmek istendi. İmparatorun bu kararına itiraz edenlerden birisi, Xianbei kökenli olan Dugu Xin'di (獨孤信). Dugu Xin, Çin'deki kaotik sürecin yaşandığı Kuzey-Güney hanedanlıkları döneminde önemli rol oynayan bir generaldi. Ancak 534 yılında Yuwen-Tai'a katılarak, Batı Wei Hanedanlığı düşmanlarına karşı Yuwen-Tai'nin büyük destekçisi olarak yer aldı. Yuwen-Tai'nin ölümünün ardından Dugu Xin ve başka bir yönetici olan Zhao Gui (趙貴) kendilerini Yuwen-Tai ile aynı seviyede yetkili olduklarını düşünerek hükümdarlıkta ortak alınan karar sonucu Yuwen Hu'nun hanedanlıktaki yönetim işlerindeki hâkimiyetini sorgulayıp, tartışmaya başladılar. Bu haber kısa sürede Yuwen Hu'ya ulaştı ve neticede Yuwen-Hu hızlı bir şekilde harekete geçti. Zhao Gui hemen yakalandı ve idam edildi. Dugu Xin ise yönetimde daha etkin olması sebebiyle itibarı düşünülerek idam edilmeyip intihara zorlandı²¹⁸.

Yuwen Hu'nun önemli yetkilere sahip olmasına karşı gelen sadece Dugu Xin ve Zhao Gui değildi. Onlar dışında yönetimdeki başka kişiler de Yuwen Hu'yu kıskanıp ona karşı komplolar düzenlemeye kalkıştı. Yuwen Hu bunları zamanında fark edip önlemlerini aldı. Ancak ona karşı düzenlenen entrikalar son bulmak bilmiyordu. Neticede Yuwen Hu çözüm olarak imparatorun görevine son verip Yuwen-Tai'nin başka oğlu Yuwen Yu'yu (宇文毓)²¹⁹ imparator yapmakta buldu. Yuwen Yu (557-560) hükümdar olduğunda 23 yaşındaydı. Yuwen Yu imparator olduktan çok kısa süre sonra ise daha önce intihara zorlanan önemli görevlerde yer almış Dugu Xin'in kızı ile evlendi. 559 yılında Yuwen Hu'nun görevli olduğu sivil yönetim imparatora devredildi. Ancak ordu hâlâ Yuwen Hu'nun kontrolündeydi.

²¹⁶ ZS 15.248.

²¹⁷ ZS 3.45–46.

²¹⁸ ZS 16.263.

²¹⁹ Yuwen Yu, Yuwen-Tai'nin oğluydu. Xianbei kökenli olan Yu'nun Xianbei adı ise Tongwantu (統萬突) idi. 534 yılında Shaanxi Eyaleti'nin Tongwan şehrinde dünyaya geldi. Kuzey Zhou Hanedanlığı imparatoru 北周明帝 Ming olarak bilinmektedir.

Bu döneme gelene kadar hükümdara kral anlamına gelen Wang (王) unvanı veriliyordu. Wang unvanı eski Zhou Hanedanlığı (M.Ö 1046-256) döneminden beri yaygın bir şekilde kullanılmaktaydı. Ancak artık bu terim (Wang 王) imparator çocukları için de kullanılmaktaydı²²⁰. Bu terminolojinin kullanılmasının hem unvan karmaşasına sebep verdiği için hem de günümüz Kuzey Zhou'yu eski Zhou Hanedanlığı ile karıştırdığı ve ilişkilerinde dezavantajlı duruma düşürdüğü düşünülerek wang unvanı yerine huangdi (皇帝) terimi, saltanat unvanları ve imparatorun ölümünden sonra kullanılacak unvan olarak kabul edildi.

İmparator Yuwen Yu, daha önceki imparator Yuwen Jue gibi Yuwen Hu'nun yönetimde çok fazla yetkilerinin olması nedeniyle her şeyde söz sahibi olmasından rahatsız oldu. İmparator olarak kendisinin yetkilerinin çok sınırlı olması, hatta bir imparator olarak Yuwen Hu'nun kontrolü altında olmaktan hoşnut değildi. Yuwen Hu ile imparator Yuwen Yu arasında yaşanan bu anlaşmazlık, Yuwen Yu'nun 561 yılında imparatorun Yuwen Hu tarafından zehirlenmesi ile sonuçlandı. Yuwen Hu bir başka kuzeni olan Yuwen Yong'u²²¹ (宇文邕) imparator ilan etti.

İmparator Yuwen Yong, hükümdarlığının başlarında büyük ölçüde sessiz bir imparator olup idareyi neredeyse tamamen Yuwen Hu'ya bıraktı. Yuwen Hu'ya sadece askerî alanda yetkileri değil, aynı zamanda 6 bakanlığın²²² tümü üzerinde yetkiyi de resmen verdi. Ancak yıllar geçtikçe imparator kendisine sadık olacak bir grup yetkili yetiştirmeye başladı²²³.

Ancak Yuwen Yong (宇文邕) yaşı ilerledikçe artık sadece resmîyetle bir hükümdar olmasına ve hiçbir konuda söz sahibi olamayışından rahatsız olmaya başladı. Artık hanedanlıktaki herkese imparatorun sadece ismen yer işgal etmeyip, yetkilerinin olduğu, söz sahibi olduğu ve kararlar verebilen biri olduğunu ispat etmek istiyordu. Genç hükümdar aile büyüğü olması sebebiyle ve aynı zamanda da önemli bir askerî komutan olan Yuwen Hu'ya son derece saygı duymaktaydı. Ancak hükümdar yetkilerinin çoğunun

²²⁰ Prens için kullanılan kelime tam olarak 王子 wangzi'dır.

²²¹ Yuwen Yong Xianbei kökenli olan Yuwen-Tai'nin üç oğlundan biriydi. Xianbei kökenli ismi Miluotu 彌羅突 idi. 北周武帝 Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın Wu imparatoru olarak bilinmektedir. 543 yılında doğup 578'de öldü.

²²² Bu 6 bakanlık şunlardır: iç işlerinden sorumlu, dış işlerden sorumlu, hukuk alanından sorumlu, ekonomi işlerinden sorumlu, tarım ve hayvancılıktan sorumlu birimlerdir.

²²³ Dien, Yü-wen Hu, s. 56-57

askerî komutanda olması sebebiyle Yuwen Hu'ya karşı bir kin beslemeye başlamıştı²²⁴. Hükümdar bu düşünceleri sebebiyle 572 yılında yönetime müdahale etmeye karar verdi. Hükümdar Yuwen Yong tam bu düşünceler içindeyken erkek kardeşi Yuwen Zhi, bir sefer sırasında yenilgiye uğradığı için Yuwen Hu tarafından görevine son verildi. Bu sebeple Yuwen Zhi'nin de bir intikam planı vardı. Böylece Yuwen Zhi ağabeyi olan hükümdar Yuwen Yong'u, Yuwen Hu'ya karşı kışkırtmaya başladı. Bunun sonucunda hükümdar Yuwen Yong, Yuwen Hu'ya bir komplo kurma konusunda hanedanlık ailesinden bazı kişilerle görüştü. Neticede 12 Nisan 572 tarihinde Yuwen Hu'ya suikast düzenlenerek Yuwen Zhi tarafından kafası kesilerek öldürüldü²²⁵.

2.5. Yuwen-Yong Döneminde (561-578) Kuzey Zhou Hanedanlığı

572 yılında Yuwen Hu'nun ölümünün ardından, hükümdar Yuwen Yong artık kendisini ve yetkilerini kısıtlayacak birinin olmayışının vermiş olduğu güvenle hanedanlığın yönetimini tamamen ele geçirdi. Artık Yuwen Tai'nin güçlü bir varisi olduğunu kanıtlama vaktiydi. Bununla birlikte Yuwen Yong hanedanlığı döneminde başka bir sorun ile daha karşılaştı. İmparator Yuwen Yong'u Yuwen Hu'yu öldürmeye teşvik eden kardeşi Yuwen Zhi aşırı hırslıydı. Yuwen Zhi umduğu gibi yüksek rütbeli bir devlet görevine getirilmedi²²⁶. Eski görev yeri olan ordudaki memuriyetine de iade talebi reddedilince Yuwen Zhi'nin hayal kırıklıkları arttı. Kişisel hırsları sebebiyle bir gün hükümdarın başkentte olmadığı zamanda etrafına topladığı bir grup kişiyle isyan etti. Bu hareketi başarısız olunca da kaçmaya çalıştı. Ancak kaçma girişimi sırasında yaralanarak yakalandı. Bunun üzerine Yuwen Zhi, 29 Ağustos 574 tarihinde idam edildi²²⁷.

İmparator Yuwen Yong, hükümdarlık sürdüğü yıllarda batıdaki düşmanı Kuzey Qi Hanedanlığı'na son vermeyi amaçlayarak doğuda ve batıda gücünü ispat etmek için çalışmalar yaptı. Öncelikle doğu ve batıda hâkimiyet kazanmak için gerekli olan ekonomik gücünü toparlamakla meşgul oldu. Ayrıca Kuzey Qi'ye karşı düzenleyeceği savaş için daha acil hazırlıklar ve hızlandırılmış eğitim tatbikatları yapmalıydı. Aynı zamanda da

²²⁴ ZS 11.176–77; Dien, Yü-wen Hu, s. 59–61.

²²⁵ ZS 11.175–176

²²⁶ ZS 40.714–716.

²²⁷ ZS 13.203.

Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın bölge sınırlarında Kuzey Qi dışında herhangi başka bir tehdit olmadığından emin olmak gerekiyordu²²⁸.

İmparator Yuwen Yong diğer taraftan da kendisi için tehdit oluşturabilecek olan Göktürkler hakkında bilgi toplamaya devam etti. Göktürkler Çin'den yılda 100.000 rulo çeşitli türde ipek alıyorlardı. Başkentte ise sırmalı ipek kumaş olarak bilinen brokar (Xu jin-絮锦)²²⁹ giyen ve et yiyen binlerce Türk vardı²³⁰. İmparator düşmanları ve sınırda kendilerine tehdit gördükleri halklar hakkında bu bilgileri edinirken kendisine sevineceği bir haber ulaştırıldı. Kuzey Qi Hanedanlığı'nın önemli generallerinden Hulü Guang'ın (斛律光 515–572) idam edildiği haberi geldi. Bunun üzerine Yuwen Yong kutlamalar yaptı²³¹. Çünkü düşmanı Kuzey Qi Hanedanlığı başarılı bir generalini kaybetmişti.

Kuzey Zhou Hanedanlığı imparatoru Yuwen Yong kendine savaş stratejileri belirlemekteydi. Bu stratejiler, gerektiğinde geri adım atmak, açık açık meydan savaşı yapmaktan kaçınmak, dostane ilişkiler kurmak ve en beklenmedik anda, en uygun fırsatta düşmana saldırma planları şeklindeydi²³².

Savaş için hazırlıklar tamamlanınca Kuzey Zhou Hanedanlığı tarafından Kuzey Qi Hanedanlığı'na 16 Ağustos 575'te savaş ilan edildi. Kuzey Zhou ile Kuzey Qi arasındaki savaş 576 yılı sonunda sonuçlandı. Kuzey Zhou Hanedanlığı, Kuzey Qi'yi bozguna uğrattı ve Kuzey Qi'nin önemli şehri Jinzhou'yu ele geçirdi²³³.

İmparator Yuwen Yong, Jinzhou'yu ele geçirmesinin ardından iki yıl kadar daha yaşadı. Bu süreçte ise yeni bölgelerin kendi hanedanlığına katılma taleplerine engel teşkil edebilecek herkesi ortadan kaldırdı. Teslim olan kişileri ise onurlu davrandıklarını düşünerek ödüllendirdi. Kuzey Qi Hanedanlığı'nın askerî kalesi olan Bingzhou bölgesi tamamen dağıtıldı²³⁴. Önceden Kuzey Qi Hanedanlığı'nda köle olarak tutulanlar serbest bırakıldı. Bununla da kalmayarak 554 yılında Jiangling'in ele geçirilmesinin ardından

²²⁸ ZZTJ 172.5346.

²²⁹ Brokar, genellikle renkli ipekle yapılan ve zengin desenlere sahip, dokuma kumaşı sınıfında yer alan bir tür kıyafettir. Fars brokarı olarak bilinmektedir. Soğd tüccarlar aracılığıyla Sasani-İran kültürüne ait olan brokar İpek Yolu üzerinden batıdan doğuya doğru yayılmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Jin Xu, *Engraving Identities In Stone: Stone Mortuary Equipment Of The Northern Dynasties (386-581 Ce)*, Chicago 2017, Basılmamış Doktora Tezi.

²³⁰ ZS 50.911.

²³¹ BQS 17. 226.

²³² ZZTJ.173.5886.

²³³ ZZTJ. 173. 5925; ZS-6-95.

²³⁴ ZS 6.105.

köleleştirilen tüm güneyliler de serbest bırakıldı. Bunun için ise yeni bir kanun çıkartıldı²³⁵. İmparator Yuwen Yong 578 yılında henüz 36 yaşındayken öldü.

Hemen hemen tarihteki bütün imparatorlar hakkında övgüler yazılmıştır. Elbette taraflı olanları olduğu gibi abartılı anlatımlar da vardır. Zhoushu'da İmparator Yuwen Yong hakkında da övgü dolu sözler edilmiştir. İmparatorun sorumluluklarına karşı düşkünlüğünden bahsedilirken, askerlerin ondan korkmalarına rağmen yine de ona son derece saygı duydukları sıkça dile getirilmiştir. Hatta askerlerin imparatora olan hizmetleri uğruna ölmekten mutlu bile olduklarına dair methiyeler dizilmiştir²³⁶.

2.6. Kuzey Qi ve Kuzey Zhou Hanedanlıkları Arasındaki Mücadeler

563-564 yıllarında Kuzey Zhou Hanedanlığı, Kuzey Qi Hanedanlığı'na karşı çok sert politikalar izledi. 563 yılının sonbaharında Kuzey Zhou Hanedanlığı ile Göktürkler Kuzey Qi'ye karşı bir ittifak anlaşması imzaladı. Bu, Kuzey Zhou Hanedanlığı imparatoru Yuwen Yong'un (宇文邕) Göktürk kağanı Mukan'ın kızıyla evleneceğine dair bir anlaşmaydı²³⁷. Böylece Kuzey Zhou, Kuzey Qi'ye karşı düzenleyeceği saldırılarda bozkırlara hâkim gücü Göktürkler ile ilişkilerini evlilik yoluyla taçlandırarak gücüne güç kattı.

Kuzey Zhou Hanedanlığı askerî komutanı Yang Zhong (楊忠, 507-568)²³⁸, Kuzey Wei Hanedanlığı döneminde orduda görev almış bir askerdir. Kuzey Zhou Hanedanlığı kurulduktan sonra ise ordunun en yetkili komutanı olarak görev alıp ondan fazla generale komutanlık etmiş önemli biriydi. Sui Hanedanlığı kurucusu olan Yang Jian'nin (楊堅) babasıydı ve 10.000 askerî vardı²³⁹. Yang Zhong, Göktürklerin 100.000 askeri ile birleşerek kuzeyden Kuzey Qi Hanedanlığı'na saldırdı²⁴⁰. Güneyden ise Daxi Wu (達奚武) Pingyang'dan (平陽, bugünkü Linfen 临汾市, Shanxi 山西) Fen Nehri vadisine 30.000 asker götürdü²⁴¹. Jinyang'da (晉陽, bugünkü Taiyuan 太原市, Shanxi 山西) olarak da bilinmektedir) Fen Nehri'nin yukarısında orduların birleşmesini planladılar. Hem kuzeyden hem de güneyden Kuzey Qi'ye karşı iki taraflı saldırıya geçilecekti. General

²³⁵ ZS 6.104.

²³⁶ ZS-6-107-108.

²³⁷ ZS 5.75.

²³⁸ Bkz. s.20.

²³⁹ ZZTJ 170.5274.

²⁴⁰ ZZTJ 169.5237.

²⁴¹ ZZTJ. 169. 5772.

Yang Zhong (楊忠) komutasındaki ordu Pingyang'ı kuşatma altına aldı. Kuzey kanadından Kuzey Qi'ye saldıran ordu Yanmen Geçidi'nde (雁门关) büyük bir direnişle karşılaştı. Kuzey Zhou Hanedanlığı bu direnişe rağmen Kuzey Qi ordusunu geri çekilmeye zorlayıp Jinyang'a doğru ilerlemeye devam etti. Ancak kısa süre sonra Kuzey Zhou ordusu Kuzey Qi generali Duan Shao (段韶) tarafından mağlup edilince ordu geri çekilmek zorunda kaldı²⁴². Göktürkler de Kuzey Qi'nin şiddetli bir direniş göstermesine şaşırıp ve geri çekildi. Kuzey kanadı geri çekilince, güneyden kuşatma yapan Daxi Wu (達奚武) komutasındaki ordu da geri çekildi. Göktürklerin geri çekilmesi ise Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın yenilgisine yol açtı. Kuzey Qi Hanedanlığı'nın başarılı bir direniş göstermesine rağmen, Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın Göktürkler ile birlik olması Kuzey Qi için ciddi bir tehdit oluşturacağını göstermiş oldu²⁴³.

Kuzey Qi Hanedanlığı mevcut düşmanlıkların kendi hanedanlığına tehdit oluşturacağı korkusu nedeniyle, tutsak ettikleri Yuwen Hu'nun annesini serbest bırakarak, doğu komşusu olan Kuzey Zhou Hanedanlığı ile ilişkilerini düzeltme yoluna gitti²⁴⁴. Dönemin askerî komutanı olan Yuwen Hu'nun annesi Kuzey Zhou Hanedanlığı hükümdarı Yuwen Yong'un teyzesiydi. Yuwen Hu'nun annesi serbest bırakılınca doğuya geldi.

Kuzey Qi Hanedanlığı, Yuwen Hu'nun annesinin serbest bırakılmasıyla Kuzey Zhou Hanedanlığı ile daha iyi ilişkiler kurabileceğini düşünse de hayal kırıklığına uğradı. Çünkü Yuwen Hu, Kuzey Qi Hanedanlığı'na karşı saldırıya geçmediği sürece Göktürklerin saldırı ve baskılarının Kuzey Zhou'ya karşı olacağını endişesini yaşamaktaydı. Bu sebeple Yuwen Hu, hanedanlığın bütün imkânlarını kullanarak 200.000 kişilik bir ordu topladı. Ordu bu saldırı için yeni bir strateji planı yapmak yerine tekrar geçmişte başarısızlıkla sonuçlanmış olan Sarı Nehir güzergâhından Luoyang'a doğru ilerleme yolunu seçti. Yuwen Hu, ana orduyu Hengnong'da (恒農郡)²⁴⁵ konaklatmak için Tongmen Geçidi'nden götürdü. Ardından üç farklı bölgeye üç ayrı birlik gönderdi. Bunlardan birincisi Kuzey Qi Hanedanlığı'nın önemli şehri olan Luoyang'a saldırmak üzere

²⁴² ZZTJ 169.5238.

²⁴³ ZZTJ. 5771-5772.

²⁴⁴ Dien, s. 226.

²⁴⁵ Hongnong Komutanlığı (弘農郡) aynı zamanda Hengnong Komutanlığı (恒農郡) olarak da bilinmektedir. Güneydoğu Shaanxi ile batı Henan'da kurulan Han Hanedanlığı'ndan Tang Hanedanlığı'na kadar devam etmiştir. Hongnong MÖ 113 yılında kuruldu. Kurulduğu mevki ise stratejik öneme sahip olan Hangu Geçidi yanında olan Hongnong topraklarıydı. Hongnong (弘農), Lushi (盧氏), Shan (陝), Yiyang (宜陽), Mianchi (黽池), Danshui (丹水), Xin'an (新安), Shang (商), Xi (析), Luhun (陸渾), Shangluo (上雒) olmak üzere toplamda 11 bölgeyi yönetti.

gönderilen 100.000 kişilik birlikti. İkinci birlik güneydeki, son fethedilen yerlerden Jingzhou (襄州区 Hubei) ve Xiangzhou'da (襄州区 Hubei) başarılı olan güney birliklerinden oluşmaktaydı. Bu birlik de Xuanhua'ya (宣化) saldırmak üzere harekete geçti. Üçüncü birlik ise Jinyang'dan gelen Kuzey Qi Hanedanlığı ordusunun güneye doğru ilerlemesini engelleyecekti²⁴⁶.

Göktürkler ise Kuzey Qi Hanedanlığı'na kuzeyden baskın düzenleyerek kuzeydeki orduyu oyalayacaktı. Ancak Kuzey Qi Hanedanlığı tüm dikkatini güneydeki düşmanına karşı yöneltmiş olsa da Göktürkler onlar için daha büyük bir tehlikeydi. En güneydeki ikinci ordu başarılı oldu ve Yuzhou'nun (予州) merkezi Xuanhua'yı ele geçirerek harekâtın sağ kanadını güvence altına aldı. Ana merkezî güç Luoyang'a baskı yaptı, ancak kuzeyden gelen Kuzey Qi Hanedanlığı birlikleri Kuzey Zhou ordusunu geri püskürttü. Neticede Kuzey Zhou Hanedanlığı Luoyang'da yenilgiye uğrayarak geri çekilmek zorunda kaldı²⁴⁷.

Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın yenilgiye uğraması ve ordunun geri çekilmesi sebebiyle Göktürkler ile ilişkileri kötüleşti. Buna karşın ise Göktürkler Kuzey Qi Hanedanlığı ile temas kurmaya başladı. Kuzey Zhou ile ilişkileri tamamen sonlandı. Kuzey Qi'nin başkentine Luoyang koridoru üzerinden ulaşma stratejisinin başarılı olamayacağı artık Kuzey Zhou için kesinleşmişti. Çünkü Luoyang koridoru sol kanattan yapılan tüm saldırılara oldukça açık hâle gelmişti ve saldırı esnasında herhangi bir manevra yapmak için yeterli kaçış alanları yoktu. Luoyang'a ulaşan herhangi bir ordunun geri çekilmesi gerekirse koridorun oldukça dar hale gelmesi sebebiyle geri çekilen ordunun önünün kesileceği biliniyordu. Bu sebeple Kuzey Zhou kendine alternatif ve daha uygulanabilir planlar hazırlamayı tercih etti. Saldırı yapabilecekleri güzergâhı değiştirmeleri gerekiyordu. Bu güzergâh, Fen Nehri vadisinin doğusundan Kuzey Qi'nin askerî merkezi olan Yecheng şehrinde meydan okuyabilecekleri bir saldırı olacaktı. Aynı zamanda Göktürklerin kuzeye baskısının artacağı da hesaba katılarak, onlar kuzeye baskın yaparken Kuzey Zhou Hanedanlığı da Taihang Dağları üzerinden ovaya ulaşıp oradan da Yecheng şehrine yaklaşıp saldırıya geçecekti²⁴⁸. Ancak bunun tam tersi de mümkündü. Çünkü Fen Nehri vadisi Kuzey Zhou için bir saldırı güzergâhı olduğu gibi aynı zamanda Kuzey Qi'nin

²⁴⁶ ZZTJ 169.5248.

²⁴⁷ ZZTJ 169.5248.

²⁴⁸ ZZTJ. 170.5833.

Kuzey Zhou'ya saldırabilmesi için de önemli bir saldırı rotası görevindeydi. Dönemin Kuzey Zhou Hanedanlığı askerî komutanı olan Yuwen Hu, tüm bu stratejilerin belirlenmesi ve hangi güzergâhın saldırı için uygun olup olmayacağını belirlenmesine rağmen kendi sonunu getirecek kararlar aldı. Yuwen Hu geçmişte defalarca başarısız olunmasına rağmen yeniden Kuzey Qi'ye saldırma planını Sarı Nehir stratejisi üzerinden yaptı²⁴⁹. Bu kararı sonucunda Yuwen Hu'nun hanedanlık ve ordu üzerindeki tüm siyasi yetkileri dramatik bir şekilde sona erdi. 572 yılında Yuwen Hu öldürüldü²⁵⁰.

Kuzey Zhou Hanedanlığı imparatoru Yuwen Yong, Yuwen Hu'nun öldürülmesinin ardından yönetimdeki tüm yetkileri kendinde topladı. Yuwen Yong, doğu ve batıda hâkimiyet sağlayan tek güç kendisi olmak istiyordu. Bu hedefine ulaşabilmek için ise en büyük rakibi olan Kuzey Qi Hanedanlığı'na son verip, onun topraklarını ele geçirmek istiyordu. Nitekim imparator Yuwen Yong, uzun süren savaş hazırlıklarını tamamladıktan sonra Kuzey Qi'ye saldırmak için yeterli güce sahip olduğu kanısına vardı.

Kuzey Zhou Hanedanlığı tarafından Kuzey Qi Hanedanlığı'na 16 Ağustos 575 tarihinde yeniden savaş ilan edildi. Sarı Nehir boyunca Heyin Kasabası'na (河阴镇)²⁵¹ ve ardından Luoyang'a (洛阳) bir ön saldırının yapılması planlandı. Orduya diğer bölgelerden gelebilecek saldırılara karşı koruma sağlamak üzere birlikler gönderildi ve Sarı Nehir'in kıvrımından bir öncü birlik saldırı için yola çıktı. Savaşın merkezi yine Luoyang'da olacaktı, ancak imparatorun ordu komutanları tarafından uyarıldığı gibi şehir ele geçirilse bile her tarafta düşman kuvvetleri bulunduğu Luoyang'da hâkimiyet sağlamak uzun süreli mümkün olamazdı²⁵².

576 yılının başlarına gelindiğinde ise Yuwen Yong yaptığı gezilerle yılın ilerleyen dönemlerinde yapacağı bir sonraki saldırı hattını araştırmaya devam etti. İmparator Yuwen Yong'un yeni saldırı gerekçesi, Zhou Shu'da şu şekilde anlatılmaktadır:

Geçen yıl bazı talihsizlikler yaşadık ve bu yüzden haydutları bastırıp bozguna uğratabadık. Eşkıyaların sınırlarına girdiğimizde düşmanın durumu ortaya çıktı ve birliklerinin çocuk oyununa benzer hareketlerini gözlemledik. Daha da fazlası saraylarının düzensiz olduğunu, yönetimlerinde bir sürü işe yaramaz, kabiliyetsiz

²⁴⁹ ZZTJ. 170.5834-35.

²⁵⁰ ZS 5.75.

²⁵¹ Çin'in kuzeydoğu bölgesindeki Qinghai (青海) Eyaleti'nde yer alan bir kasabadır.

²⁵² ZZTJ 172.5346.

insanların olduğunu, sıradan halkın açlıktan feryat ettiğini, sabahları akşam için plan yapamadıklarını gördük. Eğer göğün bize sunduğu bu fırsatı değerlendirmezsek, sonradan pişmanlıklar yaşanacaktır. Eğer ordularımız nehri geçerlerse, son seferde düşmanı sırtından vururuz, ayaklarına kadar gitmeyiz. Jinzhou, Gao Huan'ın yükselişine başladığı yerdir; oradaki karargâhlar stratejik yerleri elinde tutar; Şimdi biz saldırıya geçtiğimizde, mutlaka yardıma gelecekler, fakat kuvvetli ordumuz onları bekleyecek ve mutlaka galip gelecektir. Sonra düşmanı bambu keser gibi kesecek, davullarımızı çalarak ve doğuya doğru ilerleyerek onları yuvalarından çıkaracağız, birlik sağlayacağız ve zaferimizi ilan edeceğiz²⁵³.

İmparator Yuwen Yong, Kuzey Qi Hanedanlığı'na yapılacak saldırıya karşı engel olmaya çalışanlara askerî yasaların uygulanarak cezalandırılacağı tehdidinde bulundu. Böylece Kuzey Qi Hanedanlığı'na karşı 10 Kasım 576 tarihinde yeni bir saldırı başladı. Saldırıya başlamadan önce Kuzey Zhou ordusu bazı önlemler aldı. Sağ kanattan gelebilecek olan düşmanın herhangi bir saldırı girişimini önleyebilmek için Sarı Nehir geçidindeki bir dizi mevziyi işgal etmek üzere ordu gönderildi. Ordudaki küçük birliklerden diğer bir kısmı ise geri çekilme ihtiyacının oluşması durumunda destek kuvvet olarak Pujin bölgesinde bulunan Sarı Nehir'in başka bir kolundaki geçitte konuşlandırıldı. Kuzey Zhou ordusu Fen Nehri vadisi boyunca da stratejik yerleri işgal etmek için çeşitli müfrezeler (küçük birlik) gönderdi²⁵⁴.

Yaklaşık 10.000 kişiden oluşan bir kuvvet, vadinin oldukça yukarısında yer alan Fenzhou'daki Qi Hanedanlığı'nın destek kuvvetlerine saldırdı. Jinzhou'nun (汾州) merkezi olan Pingyang (平陽)²⁵⁵ ise bizzat İmparator Yuwen Yong komutasında kuşatma altına alındı. Kuzey Qi Hanedanlığı ise buna karşılık olarak ikinci başkentleri olan ve aynı zamanda ordunun ana merkezi olarak bilinen Jinyang'da bir ordu topladı ve burada Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın Pingyang kuşatmasını nasıl kaldırabilecekleri hakkında görüşmeler yaptı. Fakat Kuzey Qi Hanedanlığı kuşatmayı kaldırmak için imparator önderliğinde 1

²⁵³ ZS 6.95.

²⁵⁴ ZZTJ 172.5913-17; Dien, s. 231.

²⁵⁵ Pingyang'ın günümüzdeki ismi Linfen'dir (临汾市). Çin'in Shanxi Eyaleti'nin güneybatısında yer almakta olup batıda Shaanxi Eyaleti'yle komşudur. Fen Nehri'nin kıyısında yer alması sebebiyle stratejik öneme sahip bir bölgedir.

Aralık gününde harekete geçse de, Pingyang Kuzey Qi ordusu gelmeden Kuzey Zhou Hanedanlığı tarafından ele geçirilmiş olacaktı²⁵⁶.

Kuzey Zhou Hanedanlığı ordusunun bir kısmı Fen Nehri vadisinde ilerlemeye devam etti. Fakat Kuzey Qi Hanedanlığı ordusu ile ancak karşı karşıya geldiler. Kuzey Zhou ordusu, Kuzey Qi ordusundan sayıca üstün olmasına rağmen bu karşılaşmadan geri çekildi. Orduyu yöneten generallerin itiraz etmelerine karşın imparator Yuwen Yong orduların Yubi'ye geri çekilmesini istedi. Kuzey Zhou ordusu Fen Nehri vadisinde oldukça mesafe kat edip ilerlemiş olmasına rağmen Kuzey Qi ordusu ile savaşmak için Jinzhou şehri hariç Fen Nehri vadisindeki mücadelesinden vazgeçti²⁵⁷.

Bazı generallerin ısrarlarına rağmen imparator Yuwen Yong, Fen Nehri vadisindeki saldırıdan neden vazgeçtiği hakkında kaynaklarda bir bilgi yoktur. Ancak imparator Kuzey Zhou ordusunu Kuzey Qi'ye karşı saldırıya hazırlarken ve saldırı planları yaparken etrafındaki düşman kuvvetleri hakkında bilgi toplamıştı. Edinmiş olduğu bilgiler ışığında Kuzey Qi ordusunun saldırıya bu kadar direniş gösterebileceğini hesap etmediği gibi sayılarının bu kadar fazla olduğu hakkında da yeterli bilgi sahibi olmamıştı. Ayrıca Kuzey Qi Hanedanlığı Fen Nehri vadisindeki saldırıya karşı çok sert karşılık verince imparator Yuwen Yong planladığı saldırı alanlarından birçoğunun aynı sert direnişle karşılaşacağını ön görerek birçok yeri aynı anda kaybedebileceği korkusuyla özellikle Jinzhou şehrini riske atıp elinden kaybetmek istemedi²⁵⁸. Aslında Jinzhou şehri de henüz Kuzey Zhou egemenliğine geçmemişti. Kuşatma devam ediyordu. İmparator Yuwen Yong, Jinzhou şehrindeki kuşatmaya karşı da Kuzey Qi Hanedanlığı'nın sert bir direniş göstermeye devam ettiği haberini alınca 28 Aralık 576 tarihinde mücadeleye devam etmek için Jinzhou şehrine geri döndü²⁵⁹.

Savaş hattı, kuşatılan Jinzhou şehrinin güneyinde oluşturulmuştu. Kuzey Qi Hanedanlığı'nın ordusu sayıca daha üstündü. Kuzey Qi ordusu yaklaşık 100.000 kişilik bir ordu ile savaşırken Kuzey Zhou Hanedanlığı ordusu 80.000 askerden oluşuyordu. Buna rağmen Kuzey Qi Hanedanlığı mevcut konumlarını savunmak yerine yanlış saldırı

²⁵⁶ ZS 6.96; ZZTJ 172.5354; Shi Hejin, Bei Qi dilizhi, Volume 1 (Beijing, 2008), s. 229–248

²⁵⁷ ZZTJ 172.5356–5357.

²⁵⁸ ZS 6.96–97.

²⁵⁹ ZZTJ 172.5356–5357.

stratejileri uygulayınca ciddi bir şekilde yenilgiye uğrayarak Jinzhou şehrini kaybetti. Jinzhou şehrinin kaybedilmesi, Kuzey Qi Hanedanlığı'nın çöküşünü başlatmış oldu²⁶⁰.

2.7. Göktürklerle İlişkiler

Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları dönemindeki Göktürklerle münasebetler Mukan Kağan (553-572) ile başlayıp Tatpar Kağan dönemi (572-581) ile devam etmiştir. Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları dönemindeki Göktürk münasebetleri Doğu Wei-Batı Wei hanedanlıkları dönemine kıyasla oldukça yoğun geçmiştir. Çünkü Göktürkler 553 sonrası artık yükseliş dönemine geçmişti. Çin topraklarında ise yönetime hâkim olan sadece iki hanedanlık vardı. Bu sebeple Göktürkler ticarî münasebet kurmak, müttefik arayışı ve topraklarını genişletmek amaçları için Kuzey Qi-Kuzey Zhou hanedanlıkları ile sık sık münasebet kurmuştur. 581 yılında Tatpar Kağan'ın ölmesi ve aynı zamanda son hanedanlık Kuzey Zhou'nun da aynı yıl yıkılması ile yaklaşık 30 yıl süren ilişkiler de son bulmuştur²⁶¹.

550 yılında Doğu Wei Hanedanlığı yıkılıp yerine Kuzey Qi Hanedanlığı kuruldu. 557 yılında yıkılacak olan Batı Wei ile Göktürk münasebetleri devam ettiği için Kuzey Qi Hanedanlığı ile Göktürk münasebetlerinin başlangıç yıllarını “Doğu Wei-Batı Wei ile Göktürklerin İlişkileri” bölümünde anlatmıştık. Doğu Wei-Batı Wei ile Göktürklerin ilişkileri bölümündeki ifadelerimizden anlaşılacağı üzere Göktürkler, Batı Wei Hanedanlığı ile daha yakın temas kurmuşlar, müttefik olarak kendilerine onları seçerken, Batı Wei lehine hareket edip, Doğu Wei Hanedanlığı ile de çoğu zaman savaşmak durumunda kalmışlardı. Göktürkler ile müttefiklik durumu Batı Wei'nin devamı olan Kuzey Zhou Hanedanlığı ile devam etmiş ve Doğu Wei devamı olan Kuzey Qi Hanedanlığı ile kısa süre düşmanlık sürmüştür. Çünkü Mukan Kağan 553 yılında Ruanruanlara üçüncü defa saldırı düzenlendiğinde, Göktürklerden kurtulmayı başaran bazı Ruanruan grubu Kuzey Qi Hanedanlığı'na sığınmıştı. Hatta Kuzey Qi Hanedanlığı ilerleyen zamanda kendisine sığınan Ruanruanları yeniden teşkilatlandırıp hayatta kalmaları için gerekli olan gıda ve askerî desteği onlara sağlamıştı. Kuzey Qi Hanedanlığı bununla da sınırlı kalmayıp onları takip eden Göktürkleri Jinyang'ın (晋阳) kuzeyinde

²⁶⁰ ZZTJ 172.5357–5359; Dien, 231.

²⁶¹ BS, 99-3290; Taşağıl, s.31.

durdurdu²⁶². Göktürkler bunlara sığınan Ruanruanları yakalayamadılar, hatta Kuzey Qi ile barış tesis etmek zorunda kaldılar. Her iki taraf kendi topraklarında yetişen mallardan birbirlerine yıllık hediye göndereceği hususunda mutabık kaldı²⁶³. Göktürkler ile Kuzey Qi Hanedanlığı bazen düşmanca bazen de karşılıklı menfaatler için anlaşmaya varmak zorunda kaldıkları görülürken, ilişkilerinin tutarsız bir şekilde devam ettiği söylenebilir.

557 yılında Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın kurulmasından sonra Mukan Kağan yeni kurulan devleti tanıdığını ifade etmek adına onlara hediyeler gönderdi. 561 yılında ise Mukan Kağan, yeniden Kuzey Zhou Hanedanlığı'na elçi göndererek, Göktürk topraklarında yetişen mallardan onlara hediyeler sundu²⁶⁴. Mukan Kağan'ın bunu yapmasındaki temel amacı, ticarî faaliyetlerini sürdürebilme politikasıydı.

Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları arasındaki güç savaşına baktığımızda, 560 yılına kadar Kuzey Qi'nin yadsınamaz bir üstünlüğü varken, Kuzey Zhou ise sürekli savunma hâlindeydi. Fakat Kuzey Qi Hanedanlığı'nda 559 sonrası hanedan üyeleri arasında imparatorluk seçimleri için yaşanan anlaşmazlıklar ve kısa sürede ani imparator değişiklikleri süreci nedeniyle iç karışıklıklar oldu. Kuzey Qi'nin bu güçsüzlüğünden yararlanan Kuzey Zhou Hanedanlığı nihayetinde savunma siyasetinden saldırı siyasetine geçmişti. Böylece 560'lı yılların ilk zamanları Kuzey Qi-Kuzey Zhou arasındaki mücadelelerin kızıştığı bir dönem oldu. Bu tarihlerde her iki hanedanlık da hızla büyüyen, her geçen güçlenen Göktürkleri kendi tarafına çekmeye çalıştı.

Kuzey Qi Hanedanlığı vakit kaybetmeden, Göktürk kağanı Mukan'a bir elçi aracılığıyla hediyeler göndererek, kağana kızı ile evlenme teklifi sundu. Aynı şekilde Kuzey Zhou Hanedanlığı da hediyeler sunarak evlilik teklifinde bulundu. Fakat Mukan Kağan, gönderilen hediyeleri kendi devletin ekonomik çıkarları için düşünmeye başladı ve Kuzey Qi'nin daha fazla hediye göndermesi sebebiyle onlarla anlaşma yapacağını ileri sürdü. Ancak Kuzey Zhou Hanedanlığı elçisi Yang Jian (楊堅)²⁶⁵ çok zeki biriydi. Mukan Kağan ile yaptığı görüşmede Kuzey Qi Hanedanlığı'nın daha önce Göktürklerden kaçan Ruanruanları korumasına alıp onları yeniden teşkilatlandırdığını kağana hatırlattı. Bunun sonucunda ise Mukan Kağan, Kuzey Zhou Hanedanlığı ile anlaşma yapmaya ve kızını da onlara gelin olarak göndermeye razı oldu. Ayrıca kağan ile yapmış olduğu görüşmede,

²⁶² BQS, s. 22.

²⁶³ 孙新萌, 西部蒙古论坛 Journal of the Western Mongolian Studies, 2023 年第 2 期, s.64.

²⁶⁴ ZS 5.75.

²⁶⁵ Bkz. s.36.

kağanı Kuzey Qi Hanedanlığı'na karşı saldırı düzenlemeye de ikna etmişti. Yang Jian'ın elçi olarak Göktürlere gidişi, Kuzey Zhou Hanedanlığı lehine önemli sonuçlar vermişti. Göktürkler ile anlaşmanın yapıldığı yıl (563), Göktürkler ve Kuzey Zhou Hanedanlığı sefer hazırlıklarına başladı²⁶⁶. Kuzey Qi Hanedanlığı başkenti olan aynı zamanda Kuzey Zhou'nun sınırına yakın olan Jinyang şehri orduların ele geçirmek istedikleri ilk hedef verdi. Bu sebeple Göktürk ordusu güneyden Youzhou şehrine kadar ilerlemeyi başardı²⁶⁷.

Sefer hazırlıkları tamamlandıktan sonra, 563 yılı sonunda, Kuzey Zhou Hanedanlığı Göktürkler ile birlikte Kuzey Qi'ye saldırı düzenlemek için harekete geçti. Önce Kuzey Zhou ordusu saldıracak ve Göktürk ordusu da onların arkasından destek verecekti. Böylece hem kuzeyden hem de güneyden saldırı düzenlenmiş olacaktı. Fakat yoğun kar yağışı sebebiyle çok geniş bir alan yaklaşık bir metre yüksekliğinde karla kaplanmıştı. Hava koşullarının olumsuz şartlarda seyretmesi Kuzey Qi ordusunun Jinyang'a ulaşması ve oradan gelecek saldırıya karşı korunmak için Pingyang'a 30.000 asker yerleştirmesi için zaman tanımış oldu²⁶⁸. Kuzey Qi Hanedanlığı ordusunun beklenenin aksine çok iyi bir şekilde teşkilatlanması, Göktürklerin henüz savaş başlamadan geri çekilmesine neden oldu. Neticede Kuzey Zhou ordusu ağır bir yenilgiye uğrayıp geri çekilmek zorunda kaldı²⁶⁹. Göktürkler savaşa katılmadı, fakat Youzhou'dan geri çekilirken ordu geçtiği her yerde yağma yaptı. Çin sınırını terk eden Göktürk ordusunun başındaki Mukan Kağan, yaptığı yağmalarla hedefine ulaşmış, çok sayıda ganimet elde etmişti²⁷⁰. Bu yağmalar esnasında ise Kuzey Qi Hanedanlığı ordu komutanı Hulü-Guang Göktürklerden çok sayıda at ele geçirme fırsatı yakalamıştı²⁷¹.

Kuzey Zhou Hanedanlığı için talihsizlikle sonuçlanan bu seferden yalnızca birkaç ay sonra Göktürkler, Kuzey Zhou Hanedanlığı'na kendi topraklarındaki mallarından yeniden hediyeler sundular. 564 yılının yaz aylarında Kuzey Zhou Hanedanlığı, Göktürklerden yardım istemeden yeniden Fenzhou şehrini kuşatmak amacıyla saldırı düzenlemek istedi. Fakat Kuzey Zhou ordusunun yeterli yiyeceği ve mühimmatı yoktu. Bu sebeple vakit kaybetmeden Göktürlere elçi gönderilerek onlardan destek isteme kararı alındı. Göktürkler, Kuzey Zhou ordusuna destek için geldiler ve Kuzey Qi'ye saldırmak için Wo-

²⁶⁶ ZZTJ 170.5274.

²⁶⁷ ZZTJ. 5779.

²⁶⁸ BQS 17.223.

²⁶⁹ ZZTJ 169.5236

²⁷⁰ BQS-7.5238; Taşağıl, Göktürkler, s.24.

²⁷¹ ZZTJ 169.5236.

ye kasabasında birleştiler. Ancak herhangi bir saldırı olmadan Göktürk ordusu geri döndü. Çünkü Kuzey Qi Hanedanlığı imparatoru Gao Zhan, annesi imparatoriçe Lou'nun ölümünün ardından askerî ve idari yapıdaki görevlerini yerine getirmediği için hanedanlık yönetiminde bir kargaşa süreci yaşandı. Bu da Kuzey Qi Hanedanlığı'nın Kuzey Zhou Hanedanlığı ile savaşılabilecek güce sahip olmadığına bir göstergesiydi. Bu nedenle Kuzey Qi Hanedanlığı, vakit kaybetmeden daha önceden esir aldıkları Yuwen-Hu'nun annesini serbest bırakma karşılığında Kuzey Zhou Hanedanlığı'ndan saldırıyı iptal etmelerini istedi. Böylece iki hanedanlık arasında sulh sağlanmış oldu. Fakat Kuzey Zhou Hanedanlığı bir taraftan Kuzey Qi ile barış ilan edip ittifak kurarken diğer taraftan Göktürklerle olan anlaşmalarını ihlal etmekteydi. Göktürkler, Wo-ye kasabasına kadar gidip savaş olmaksızın geri dönmelerini kendilerine bir ihanet olarak kabul etti²⁷². Bunun sonucunda Mukan Kağan, sadece ordusunu toplayıp geri dönmekle kalmadı. Aynı zamanda Kuzey Zhou Hanedanlığı'na kızının gelin gitmesi anlaşmasını da bozdu²⁷³.

Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın, Kuzey Qi ile sulh ilan etmesinden sonra Göktürkler Kuzey Zhou Hanedanlığı'ndan bağımsız hareket edip 564 yılı Eylül ayında Kuzey Qi Hanedanlığı'nın Youzhou (幽州) Eyaleti'ne saldırdı. Mukan Kağan, Çin seddini aşarak ve girdikleri yerlerde yağmalar yaparak büyük miktarlarda ganimet elde etti²⁷⁴.

Kuzey Zhou Hanedanlığı, Göktürklerin ittifak anlaşmasını bozmasından oldukça huzursuz oldu ve hemen teyakkuza geçerek Mukan Kağan'a hediyeler sundu. Mukan Kağan'ın kızı ile evlenme taleplerini yenilediler. Bu sırada Mukan Kağan da Kuzey Qi Hanedanlığı'na kendi topraklarının mallarından hediyeler sunarak yeniden aralarında dostluk anlaşması yaptı (568)²⁷⁵. Fakat tam bu sırada birdenbire şiddetli bir fırtına çıktı ve bir haftadan fazla süren bir kar fırtınası yaşandı. Türklerin geleneğinde doğa olaylarının Gökteğri'nin hükümdara bir işareti olduğuna inanılırdı. Bu sebeple, Kuzey Zhou ile ittifakın sonlandırılacağı kararı üzerine yaşanan kar fırtınasını Mukan Kağan, Gökteğri'nin kendisini cezalandırdığı yönünde yorumlayarak kızını gelin olarak Kuzey Zhou'ya göndermeye karar verdi²⁷⁶. Mukan Kagan'ın kızı prenses Aşina (阿史那皇后, Prensess A-

²⁷² ZZTJ.5781.

²⁷³ 马长寿: 突厥人和突厥汗国, 上海人民出版社, 1957 年, 第 20 页.

²⁷⁴ BQS, 8-144; ZZTJ. 5779; Taşağıl, s.25; Kingship in Early Medieval China, s.103

²⁷⁵ BQS, 8-99; Taşağıl, s.25

²⁷⁶ ZZTJ.170.5813; 北宋 司马光: 资治通鉴, 卷 170, 临海王, 中华书局, 1974 年, 第 5273 页.

shi-na 阿史那公主) böylece Kuzey Zhou Hanedanlığı imparatoriçesi oldu²⁷⁷. İmparatoriçe Aşina ile birlikte giden Türk halkı Kuzey Zhou topraklarına yerleşip, orada yaşamaya başladı²⁷⁸. İmparatoriçeyi Kuzey Zhou topraklarına götüren heyet Göktürk topraklarına vardığında Mukan Kağan'a atlarının çok zayıf ve güçsüz olduğunu ilettiler. Bunun üzerine de Mukan Kağan, Kuzey Zhou Hanedanlığı'na Göktürk atlarından hediye gönderdi. Kuzey Zhou Hanedanlığı ise Göktürlere 100.000 adet ipek ve brokar hediye etti²⁷⁹. Böylece Göktürkler evlilik yoluyla Kuzey Zhou Hanedanlığı ile müttefikliğini sağlamış ve batı sınırlarında herhangi bir saldırı olmayacağını garanti altına almışlardı. Kuzey Zhou Hanedanlığı ise Mukan Kağan'ın kızını imparatoriçe olarak gelin almakla Orta Asya'nın güçlü devleti ile barışı sağlamıştı²⁸⁰. Böylece askerî gücünü sadece Kuzey Qi mücadelesi için kullanabilecekti. Kaldı ki Kuzey Qi Hanedanlığı Göktürklerle olan müttefikliğini kaybetmesi ve iç karışıklık yaşaması nedeniyle gücünü kaybetti. Buna karşın Göktürk ittifakı ile askerî açıdan güçlenen Kuzey Zhou Hanedanlığı, 577 yılında Kuzey Qi Hanedanlığı'na son vererek bütün Çin'e hâkim olma fırsatını elde etmiş oldu.

Sonuç olarak Kuzey Zhou Hanedanlığı ile Göktürkler arasında yapılan evlilik; iki devlet arasındaki hem siyasi ve ekonomik hem de kültürel olmak üzere birçok alana etki yaratmıştır. Bu evlilik, her iki devlet arasındaki siyasi ilişkilerin bir denge içinde devam etmesine sebep olduğu gibi, karşılıklı gönderilen hediyeler sayesinde hem kültür aktarımı gerçekleşmiş hem de ülke ekonomisine destek sağlanmıştır. Ayrıca her iki devlet de sınır güvenliklerini garanti altına almış oldular. Gönderilen hediyelerle bir kültür geçişi sağlanmış olsa da Türklerden Çin topraklarına gelen Türk imparatoriçe kültürünü de beraberinde imparatorluğa getirmiştir. Böylece kültürel alışverişin en zirve noktaya ulaşması da evlilik yoluyla gerçekleşmiştir.

²⁷⁷ ZS, 9. 142; 孙新萌, 西部蒙古论坛 Journal of the Western Mongolian Studies, 2023, sayı 2, s. 64.

²⁷⁸ ZS, 50-907-911. İmparatoriçe Aşina ile birlikte Kuzey Zhou topraklarına yerleşen Türkler dışında Mukan Kağan'ın sonradan yerleştirdiği Türkler de vardı. İmparator Aşina'yı gelin olarak almak için Kuzey Zhou Hanedanlığı'ndan gelen elçiler Mukan Kağan'a ordularındaki atların zayıf ve güçsüz olduğunu söyledi. Bunun üzerine Mukan Kağan, Kuzey Zhou Hanedanlığı'na çok sayıda at hediye etti ve bu sayede de daha fazla Türk'ün oraya yerleşmesini sağladı. Kuzey Zhou topraklarına yerleşen Türkler et yiyor, en güzel kıyafetleri giyiyor ve çok iyi şartlarda yaşıyorlardı. Buradaki Türkler özellikle Türk-Çin-Xianbei kültür alışverişinde çok önemli rol oynamıştır.

²⁷⁹ 唐, 令狐德棻: 周书, 卷 50, 突厥传, 中华书局, 1971 年, 第 911 页.

²⁸⁰ ZS 50.911.

572 yılında Mukan Kağan'ın ölmesi üzerine Göktürk devletinin başına kardeşi Tatpar Kağan²⁸¹ geçti. Göktürklerin başına geçen yeni kağan ile ittifak için Kuzey Zhou ve Kuzey Qi Hanedanlığı yarış içine girdiler. İlk önce Kuzey Zhou Hanedanlığı yeni kağanı kutlamak için hem ham hem de işlenmiş ipeği hediye olarak Göktürlere gönderdi. Bunu duyan Kuzey Qi Hanedanlığı, Göktürklerin saldırısından korktuğu için bir elçi aracılığıyla çok sayıda hediyeyi Tatpar Kağan'a ulaştırdı. Tatpar Kağan'da Çin topraklarına hâkim olan her iki hanedanlık tarafından dostluk anlaşması için gönderilen hediyeleri ağabeyi Mukan Kağan gibi kendi devletinin çıkarlarına kullandı. Böylece Tatpar Kağan Göktürk devleti başına geçtiğinde her iki hanedanlık ile de müttefik olmuş ve Çin toprakları tarafından herhangi bir saldırıyı önlemiş olmuştu. Kuzey Qi-Kuzey Zhou hanedanlıkları da Göktürk saldırısından korktukları için bir süreliğine aralarında yaşanabilecek herhangi bir savaşa engel olmuşlardı.

Hem Kuzey Qi hem de Kuzey Zhou hanedanlıkları Göktürkler ile ittifak kurmanın vermiş olduğu güvenle 572 yılı itibariyle kendi aralarında çok çetin mücadeleye girdi. Kuzey Qi Hanedanlığı resmi olarak 577 yılında yıkılmasına rağmen, 572 yılında neredeyse gücünü tamamen kaybetmişti. Hanedanlık içindeki imparator seçimlerinde yaşanan liyakatsizlikler, yönetimde tecrübesiz ve küçük yaştaki imparatorların olması, bu imparatorların da etrafındaki danışmanları ile üst düzey görevlerdeki kişilerin ilgisizlikleri dâhil olmak üzere hanedanlığın en yiğit yönetici ve aynı zamanda komutanı olan Hulü Guang'ın öldürtülmesi ile Kuzey Qi Hanedanlığı'nın başarısızlığı kesinleşmişti. Ayrıca Kuzey Qi Hanedanlığı'na güneyden saldıran ve yavaş yavaş Kuzey Qi topraklarına ilerleyen bir de Chen Hanedanlığı (陈朝, 557-589) faktörü bulunmaktaydı²⁸². Böylece Kuzey Qi Hanedanlığı ordusu kuzey ile güneye bölünmüş ve güç kaybetmiş oldu. Buna karşın ise Kuzey Zhou Hanedanlığı daha da güçlenmeye başlamıştı.

²⁸¹ Tatpar Kağan, Çince metinlerde Tuo bo ke han (佉钵可汗) olarak geçmektedir. Soğdça yazılı Bugut kitabesindeki adının Taspar Kağan veya Tatpar Kağan olduğu hakkında tartışmalar vardır. Henüz tam olarak bir fikir birliğine varıldığı söylenemez. Bazı araştırmacılar Soğdça karşılığını Taspar olarak kullanırken bazı araştırmacılar ise Tatpar telaffuz etmiştir. Takashi ŌSAWA ve Yutaka YOSHIDA'nın Bugut yazıtı üzerine yapmış olduğu çalışmaya göre Tatpar karşılığının doğru olduğunu düşünerek bu ismi kullandık. Bu açıklamadan anlaşılabileceği üzere aslında Tatpar ne Çince ne de Türkçe bir isim olmayıp Soğdça karşılığı Türkçe'ye geçmiş bir isimdir. Bkz. Provisional Report of Researches on Historical Sites and Inscriptions in Mongolia from 1996 to 1998, ed. Takao MORIYASO and Ayudai OCHIR, The Society of Central Eurasian Studies, 1999, s. 122-124; Takashi Ōsawa, Birinci Eski Türk Kağanlığı'nda Umna Kağan'ın Güzerghâhı Ve Onun Oynadığı Siyasi Ve Kültürel Rol Üzerine 2007-2008 Yılındaki Moğol Ve Japon Ortak Yüzyet Araştırmalarına Göre, Belleten, 2012, s. 61-62.

²⁸² Chen Hanedanlığı hakkında detaylı bilgi için bkz. ZJTJ. 167, 169, 170, 177, 180.

Kuzey Qi Hanedanlığı bir kargaşa süreci yaşarken Tatpar Kağan daha önce Kuzey Zhou Hanedanlığı'na verilen destek nedeniyle güçlendiklerini ileri sürerek Kuzey Qi Hanedanlığı ile yakınlaşma teşebbüsünde bulundu. İdari ve askerî açıdan gücünü kaybeden Kuzey Qi'ye destek olmak için elçi göndererek at hediye etti. Hatta 573 yılında Tatpar Kağan, Kuzey Qi Hanedanlığı'na yeniden elçi göndererek bir prensesle evlenme teklifinde bulundu²⁸³. Göktürkler, Kuzey Qi Hanedanlığı'nı desteklerken 574 yılından sonra Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıkları arasında savaşlar yeniden hızlandı. Kuzey Zhou Hanedanlığı, Kuzey Qi'ye karşı büyük saldırılar düzenlemeye başladı. 575 yılında Kuzey Zhou Hanedanlığı Luoyang şehrini kuşattı, ardından 576'da Kuzey Qi'nin önemli şehirleri olan Fenzhou ve daha sonra da Yunzhou kuşatması gerçekleşti. Kuzey Qi Hanedanlığı Göktürkler'den yardım istedi. Fakat 577 yılında Göktürk ordusu gelmeden Kuzey Qi Hanedanlığı yıkılarak, toprakları Kuzey Zhou Hanedanlığı'na geçti²⁸⁴.

Kuzey Qi Hanedanlığı ile Göktürklerin ittifaklığı kısa sürmüştü. Birkaç yıl içinde Kuzey Qi tamamen yıkılıp Kuzey Zhou egemenliği altına girmişti. Fakat Göktürk kağanı Tatpar'ın, Kuzey Qi Hanedanlığı hayranlığı Budizmin Göktürk topraklarına ve kültürüne girmesine sebep oldu²⁸⁵. Türklerin yüzyıllar boyunca devam ettirdikleri kültürlerinin parçası olan Göktanrı inancıydı. Fakat daha önce Türkler, Hunlar ve Tabgaçlar döneminde Budizm ile tanışmışlardı. Ancak Budizm Türkler arasında dönemsel olarak kültürlerine dâhil olmuştu. Tabgaçlardan sonra ise Doğu Wei-Batı Wei, Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları döneminde Budizm zirveye ulaşmıştı. Budizmin bu topraklarda yaygın olmasından Göktürk kağanı Tatpar'da nasibini almış ve yeniden Türk kültür ve inancı arasına Budizm etkilerinin girmesine neden olmuştur.

2.8. Kuzey Zhou Hanedanlığı Yıkılışı

Yuwen Yong'un (ölüm 578) oğlu Yuwen Yun babasının ölümünün ardından Kuzey Zhou Hanedanlığı'na imparator olduğunda on dokuz yaşındaydı. Yuwen Yun 578 yılında imparator olup 579 yılında ise onun imparatorluğu kendi isteğiyle son bulmuştur. Ölümünden sonra Yuwen Yun imparator Xuan olarak adlandırıldı.

²⁸³ Evlilik teklifinde bulunulduğu kaynaklarda açıkça yazmaktadır. Ancak Tatpar Kağan'ın evlilik teklifinin olumlu veya olumsuz yanıtına dair bir bilgi bulunmamaktadır. ZZTJ.171.5878; BQS, 8-107.

²⁸⁴ W. Eberhard, Çin Tarihi, s. 175; Taşağıl, s. 29.

²⁸⁵ BS, 99-s.3290; Taşağıl, s. 28.

Zhoushu yıllığında Yuwen Yun'un babası Yuwen Yong hakkında övgü dolu sözler edilirken, Yuwen Yun hakkında Çin tarihinde nadir rastlanan bir durum söz konusu olmuştur. Zhou Kitabı'nda Yuwen Yun hakkında kötü söylemler bulunan bir hükümdardır²⁸⁶. Çin tarihçiliğinde bir hükümdar hakkında olumsuz görüşlerin yazılması tarih yazımı geleneğinde az rastlanan bir durumdur. Yuwen Yun'un imparatorluğunun ilk başlarında onun hanedanlığı yönetmeye uygunluğu konusunda fazlaca endişeler vardı. Çünkü imparator Yuwen Yong, ölümünden önce Yuwen Yun'un aşırıya kaçan davranışlarını ve alışkanlıklarını dayakla durdurmaya çalıştı. Bununla da kalmayarak Yuwen Yun'u başka bir oğlunu varis olarak atamakla tehdit etti. Hatta onun çevresinde bulunan ve onun kötü alışkanlıklarına ortak olan veya destekleyen her kim varsa onları ortadan kaldırdı ve Yuwen Yun'un her hareketini, yaptıklarını, görüşmelerini rapor ettirdi. Bütün bunlar Yuwen Yun'un babasına karşı nefret beslemesinden başka pek bir etkisi olmadı. Hatta babasının cenazesinde hiçbir üzüntü belirtisi göstermediği gibi üzüntüsünün olmadığını da sözleriyle ifade etmekten hiç çekinmedi. Babasının cenazesinden sonra da öncelikli olarak amcası Yuwen Xian olmak üzere çok sayıda kişiyi kendi kaprisleri uğruna onlara kızdığı gerekçesiyle idam ettirdi. Savurganlıklarının sınır tanımaması ve bir imparator olarak sorumluluklardan uzak kalması bir yana, tavır ve davranışları da giderek tuhaflaşmaya başladı. 579 yılında birdenbire kendi isteğiyle imparatorluktan çekilerek henüz 6 yaşındaki oğlu Yuwen Yan'ı²⁸⁷ (573-581) tahta oturttu. Böylece kendisini, yönetimin sorumluluklarını üstlenme konusundan tamamen uzaklaştırdı. İmparatorların hanedanlığa karşı sorumluluklarını yerine yetirmemesi, kişisel hırsları ve kaprisleri, yönetimin aksaması, küçük yaşta yönetime getirilen imparatorların tecrübesizlikleri, ani imparator değişiklikleri vb. gibi durumlarda hanedanlığın sona ermesi kaçınılmaz bir gerçektir. Kuzey Zhou Hanedanlığı'nda ise bunun gerçekleşmesi çok hızlı oldu.

580 yılına gelindiğinde, henüz 21 yaşında olan önceki imparator Yuwen Yun aniden hastalandı. Hastalığından haberdar olan yardımcıları Liu Fang (刘昉) ve Yan Zhiyi (颜之仪-523-591)²⁸⁸ onun artık iyileşemeyeceğini anladılar. Bunun üzerine Liu Fang Kuzey Zhou

²⁸⁶ ZS, İmparatorlar Bölümü 7-s.115-129.

²⁸⁷ İmparatorluk dönemi 579-581 yılları arasında süren Yuwen Yan'ın kendi ismi Yan olup, kaynaklarda "Jing" olarak geçmektedir. Yuwen Yun'un en büyük oğludur. Babasının ölümünün hemen ardından imparator olsa da çok kısa sürede hanedanlık yönetimi onun elinden alındı. ZS, Bölüm 8, s.131-139.

²⁸⁸ Liu Fang, Yan Zhiyi ve Zheng Yi, Kuzey Zhou Hanedanlığı döneminde idari yapı içerisinde üst düzey görevlerde bulunmuş kişilerdi. Bir askeri komutan olan Sui Hanedanlığı kurucusu Yang Jian ile de yakın arkadaşlardı. İdari yapı içerisindeki güçlerini güçlü bir dostluk ilişkileri olan Yang Jian lehine kullandılar. Böylece hem Yang Jian'ı imparator ilan ettiler, hem de Kuzey Zhou Hanedanlığı'na son verip

Hanedanlığı'nın yönetimini kontrol altına alabilmek için kendisine yakın düşüncede olan kişileri bir araya topladı. Bir grup önemli görevlerde yer almış kişiler bir araya geldikten sonra imparatorun kayınpederi olan Yang Jian'ı mevcut yönetimi kontrol altına alabilmek için onların gösterdikleri çabaları desteklemesi için ikna etmek istediler. Yang Jian, bir askerî komutan olarak çok sayıda kişinin saygınlığını kazanmış ve ordudaki başarılarından dolayı yönetimde ne kadar başarılı olduğu ispatlanmış biriydi. Ancak Yuwen Yong'un ölmeden önce baskıyla oğlu Yuwen Yun'u zorla imparator etmesi, Yuwen Yun'un de yönetime gelmesinin ardından hanedanlığı yıkılışa götürecek ortamlar hazırlaması ve aniden imparatorluğu bırakıp oğluna yönetimi devretmesi gibi kaotik süreçte Yang Jian canını zar zor kurtarıp hayatta kalmayı başarmıştı. Yeni imparator Yuwen Yan'ın, Yang Jian'a karşı bir düşmanlığı vardı. Bu sebeple Liu Fang ve arkadaşlarının yönetimi ele geçirmek için düzenleyecekleri komploya Yang Jian'ın onlara katılması için ikna etmeleri çok uzun sürmedi. Neticede geçmiş yönetimlerde önemli görevlerde yer almış çok sayıda kişi bir amaç uğruna bir araya toplanmış oldu²⁸⁹.

22 Haziran 580 yılında eski imparator Yuwen Yun öldü. Ancak onun ölümü bir süre gizli tutuldu ve öldüğü kimseye haber verilmedi. Liu Fang ve başka bir saray mensubu olan Zheng Yi (郑译), büyük bir risk alarak Yuwen Yun tarafından kaleme alınmış gibi sahte bir vasiyetname hazırladılar. Bu vasiyetnameye göre Yuwen Yun'un ölmeden imparator yaptığı oğlu Yuwen Yan²⁹⁰ için Yang Jian vekil tayin edildi. Hepsi çok tehlikeli bir iş yaptıklarının farkındaydı. Ancak Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın büyük bir belirsizlik içinde olması ve yönetimi büyük tehlikelerin beklediği öngörüsüyle hareket ederek herkesin özlemini çektiği huzur ortamının yeniden oluşturulması için bu büyük riski almaya karar verdiler. Neticede Yuwen-Yun'un vasiyeti sonucu Yang Jian'ın vekil tayin edildiği haberini ulaştırmak için Yuwen Yun'un beşkardeşi başkente çağrıldı²⁹¹.

Yuwen Yun'un ölüm haberi herkese duyurulduktan sonra Yang Jian, hemen askerî kuvvetlerin yönetim komutasını devralmak için harekete geçti. Yang Jian'a katılan herkes yaptıkları darbenin başarılı olmaması durumunda kendilerinin ve ailelerinin ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olduklarını biliyorlardı. Ancak Yang Jian, kendisine karşı direniş

Sui Hanedanlığı'nı kurdular. Detaylı bilgi için bkz. SS, Bölüm 38, Biyografiler 3: Liu Fang, Zheng Yi, Liu Qiu, Huang Fuji, Lu Ben.

²⁸⁹ ZS 7.124.

²⁹⁰ ZS, 8. 131.

²⁹¹ ZS 7.125; ZZTJ 174.5408-5411; Arthur F. Wright, "The Sui dynasty (581-617)" The Cambridge history of China, Volume 3, Part 1, Sui and T'ang China, ed. Denis Twitchett and John K. Fairbank (Cambridge, 1979), s. 58-60.

gösteren herkesi ortadan kaldırmak için büyük çaba harcadı. Ona karşı çıkanlar ilk başta Yuwen Yun'un başkente getirilen kardeşleriydi. Onların Yang Jian'a karşı düzenledikleri tüm komplo teorileri boşa çıktı ve neticede idam edildiler²⁹².

Yang Jian ve arkadaşlarına karşı en ciddi direniş eski Kuzey Qi Hanedanlığı başkenti olan Yecheng'da Yuchi Jiong tarafından yönetildi. Yuchi Jiong (尉遲迥), Yuwen Tai'nin damadıydı ve bu sebeple kendini Batı Wei Hanedanlığı varisi olarak görerek bölgede Xianbei kökenlerinin varlığını sürdürmek için kontrolü elinde tutmak istedi. Hem kendisi hem de oğlu Yecheng Eyaleti'nin doğusu ve kuzeydoğusundaki bölgeleri kontrol ediyordu. Yecheng Eyaleti'nde büyük bir çatışma gerçekleşti. Yuchi Jiong, Kuzey Zhou Hanedanlığı'na mensup ordu komutanı Wei Xiaokuan (韋孝寬 509-580) tarafından mağlup edildi. Neticede Yuchi Jiong, Yecheng'de intihar ederek hayatına son verdi²⁹³. Yuchi Jiong'un başarısızlığı ve ölümü sonrasında Yang Jian'ın Kuzey Zhou Hanedanlığı yönetimini tamamen ele geçirmesi için artık bir engel yoktu. Böylece Yang Jian yönetimi devraldı ve önemli reform hareketleri gerçekleştirdi.

Bu reformlardan ilki 579 yılında yapılan kıyafet reformuydu. Kuzey Zhou yönetimindeki saray mensuplarına artık Xianbei kıyafetleri yerine geleneksel Han kıyafetleri giyme zorunluluğu getirildi. 580 yılında daha önce yasaklanan Budizm²⁹⁴ üzerine kısıtlamalar tamamen kaldırıldı²⁹⁵. 580 yılının sonuna gelindiğinde ise ordunun kabile örgütlenmesinin temelini oluşturan Xianbei soyadlarının verilmesi sistemi terk edildi ve artık insanlar Xianbei soyadları yerine kendi orijinal isimlerini geri almaya başladı. Aslında Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın kuruluşundaki Xianbei kabile topluluğu ile birlikte klasik Çin ritüellerinden oluşan melez uygulamalar artık parçalanmaktaydı. Yang Jian, Xianbei kültürüne ait olan tüm unsurları ortadan kaldırdı. Çünkü Yang Jian artık her alanda Han kültürünün üstünlüğünü kabul ederek yönetimde mevcut yaşanan tüm sıkıntıların Xianbei geleneklerinden uzaklaşarak çözüleceğine inanmaktaydı. Bu kültürel reform hareketlerini yaparken Yang Jian kendisi için de özel ayrıcalıkların sağlanması hususunda ısrarcı oluyordu. Sonuçta 4 Mart 581 tarihinde çocuk yaşta imparatorluğa

²⁹² ZS, Bölüm 8, s. 134.

²⁹³ On this event and the subsequent appearance of Yuchi Jiong as a ghost and a cult figure, see Glen Dudbridge, "Yü-ch'ih Chiung at An-yang: An eighth-century cult and its myths," AM, 3rd series 3.1 (1990), pp. 27-49.

²⁹⁴ Budizm, 567 yılında Kuzey Zhou Hanedanlığı imparatoru Yuwen Yong tarafından yasaklandı. Detaylı bilgi için bkz. Bölüm 4, 4.2.1. Budizm başlığı.

²⁹⁵ ZS 7.124.

getirilmesine rağmen yönetimde söz sahibi olamayacağı gerekçesiyle Yuwen Yan hanedanlık yönetiminden feragat ettirildi²⁹⁶. Bunun üzerine de Yang Jian, Çin'de kuzey ile güney arasında 270 yıl süren parçalanmışlığa son vererek yeni bir Çin tarihi döneminin başladığı Sui Hanedanlığını kurdu²⁹⁷.

²⁹⁶ ZS 8.135.

²⁹⁷ Corradini, s. 137.

3. BÖLÜM

DOĞU WEİ, BATI WEİ, KUZEY Qİ VE KUZEY ZHOU HANEDANLIKLARININ İDARİ VE ASKERİ YAPISI

Kuzey Wei Hanedanlığı'nın (Tabgaçlar) ardılları olan Doğu Wei ile Batı Wei, Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıkları, devlet yapılarını, Tabgaçlardaki gibi oluşturmuştur. Tabgaçlar, kurdukları hanedanlığın yönetim sistemini geliştirirken; bozkır gelenekleri ile devam ettirilen bir askerî yapı ve Çinlilerin yönetime dâhil edildiği idari yapılanma şeklinde bir yönetim anlayışı benimsemiştir. Böylece bozkır geleneği ile Çin yönetim biçimi birleştirilerek oluşturulmuş bir yönetim sistemi ortaya çıkmıştır²⁹⁸.

Bozkır halkı olan Xianbei kökenliler de Tabgaçlar gibi askerî alanda oldukça başarılı olmalarına rağmen devletin yönetim sistemini oluşturan idari yapılanmada yeterince tecrübeli değillerdi. Bu sebeple kurdukları devletler uzun ömürlü olmamıştır. Tabgaçlarda olduğu gibi idari yapı içerisine Çinlileri dâhil ettikleri bir yönetim anlayışı benimsemişlerdir. Ancak Doğu Wei Hanedanlığı ile Batı Wei Hanedanlığı kurucularının idari yapı içerisine dâhil ettikleri Çinliler konusunda farklı yaklaşımları olmuştur. Doğu Wei Hanedanlığı'nın kurucusu Gao Huan, idari yapı içerisinde önemli görevlere Xianbei kökenli kişilerin getirilmesi konusuna özen göstermiş olsa da başarılı bir yönetime ve güçlü bir devlet yapısına sahip olabilmek için Çinli yöneticilerin hanedanlık yönetim kadrosu içinde yer alması gerektiğini savunmaktaydı. Batı Wei Hanedanlığı'nın kurucusu Yuwen-Tai ise yönetimde sadece Xianbei kökenlilerin olmasını tercih etse de yine de az sayıda da olsa Çinlilerin de yönetim kadrosunda olduğu bilinmektedir. Fakat Yuwen-Tai, yönetim kadrosuna getirdiği bu Çinli yöneticilere sonradan Xianbei isim veya soyismi vererek hem ordunun hem de hanedanlık yönetiminin tamamen Xianbei olması adına bazı değişiklikler yapmıştır²⁹⁹. Bu konu etnik yapı başlığı altında ayrıca değerlendirilmiştir.

Doğu Wei ile Batı Wei ve Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıkları bozkır geleneğinin getirmiş olduğu güçlü bir ordu sistemine sahiptir. Her müstakil hanedanlığın bir imparatoru vardır. Doğu Wei ile Kuzey Qi hanedanlıklarında tüm yetkiler ve güç imparatorun elindeyken Batı Wei ile Kuzey Zhou hanedanlıklarında yetkiler ve güç başbakandaydı. Eyaletlerin yönetiminden eyalet valisi sorumluydu. Eyalet valileri askerî

²⁹⁸ Balcı Gökçe, age., s. 77.

²⁹⁹ WS 113.3005–3014.

kökenli olup imparatorun danışmalarından seçilirdi. Ordunun başında ordu komutanı bulunmaktaydı. Türk devletlerinde olan meclis, kurultay, toy gibi gelenekler veya yapılar bu dönemde görülmemektedir³⁰⁰. Savaş kararları alınması durumunda veya hanedanlığı ilgilendiren önemli konular için ordu komutanları ile imparatorun ve başbakanın etrafındaki güvendiği, fikir aldığı danışmanları ile bire bir görüşmeler yapılmırdı.

Doğu Wei ile Batı Wei ve Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıklarının idari yapısı ve askerî yapısı aşağıda detaylı bir şekilde müstakil başlıklar halinde ele alınmıştır.

3.1. İdari Yapı

Doğu Wei, Batı Wei ile Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları dönemindeki idari yapı; imparator ve başbakanın görevleri ile yetki alanları, imparatoriçe seçimi, imparatoriçenin hanedanlık yönetimindeki yetkileri, bakanlık düzeyinde kurulan Altı Ofis'in kimlerden oluştuğu ve yetkili oldukları alanlar ile birlikte imparatorların yardımcıları olarak yönetimde söz sahibi olup fikirlerini açıkça beyan eden danışmanlar olmak üzere en yetkili kişi ve yapıdan başlayarak hiyerarjik düzene göre ifade edilmiştir.

3.1.1. İmparator

Kuzey Wei Hanedanlığı 534 yılında Doğu Wei ve Batı Wei hanedanlıkları olarak ikiye ayrılmıştır. Bunun neticesinde Kuzey Wei Hanedanlığı son bulmuştur. Fakat Kuzey Wei Hanedanlığı'ndaki idari ve askerî yapı düzeninin yanında unvan veya kavramlar da Doğu Wei ile Batı Wei hanedanlığı ve Kuzey Qi- Kuzey Zhou hanedanlıklarında kullanılmaya devam etmiştir. "İmparator" unvanı da bunlardan biridir. Etimolojik olarak imparator kelimesi ele alındığında "ordu kumandanı" manasına gelse de özellikle uzun süreli hükümdarlık sürmüş ve birden fazla etnik kökene sahip kabilelerin yani etno-kültürel veya çok uluslu bir yönetimin hükümdarına verilen unvan olduğu bilinmektedir. Fakat Doğu Wei Hanedanlığı'nın 534-550, Batı Wei Hanedanlığı'nın 535-557, Kuzey Qi Hanedanlığı'nın 550-577 ve son olarak Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın 557-581 yılları arasında çok kısa süren bir yönetim dönemi olmuştur. Buna rağmen bu dönemde hanedanlığın başında olan kişi Çin kaynaklarında Huangdi, Wudi veya Wendi (皇帝, 武帝,

³⁰⁰ Bu durum toy ve kurultay gibi yapıların ilk olarak Göktürklerde olduğu ile ilgili bilgiyi desteklemektedir. Detaylı bilgi için bkz. Ahmet Taşağıl, s.38.

文帝), yani imparator olarak adlandırılmaktadır³⁰¹. Bu sebeple biz de hanedanlık yöneticisini Çin kaynaklarında geçtiği şekliyle imparator olarak ifade ettik.

Bu devletlerin nüfusunun bir kısmını³⁰² oluşturan Xianbei kökenli kabileler bozkır kültüründen gelen göçebe halklardı. Göçebe kültüründen getirmiş oldukları herkesin yönetme ve yönetilmede eşit haklara sahip oldukları gelenekleri vardı. Kuzey Wei Hanedanlığı döneminde idari yapı oluşturulurken hem bozkır gelenekleri hem de Çinlilerin de dâhil edildiği bir yönetim anlayışı belirlenmişti. Çünkü göçebe geleneğine sahip Xianbei kökenli halklar sınır güvenliklerini sağlamak, savaşmak ve herhangi bir saldırı sırasında birlik olmak gibi askerî konularda oldukça başarılıydı. Fakat buna karşın idari yapıda yeterince tecrübeleri olmadığı için yönetimde başarılı olamıyorlardı. Göçebe halkların ortak özelliği olan uzun süreli bir devlet kuramama durumu, Xianbei kökenliler için de geçerlidir. Bu sebeple Kuzey Wei Hanedanlığı kurulurken, Çinli idarecileri yönetime dâhil ettiler. Bu idari yapı sistemine de ikili sistem denilmiştir. Bu ikili sistem ile eşitlikçi Xianbei gelenekleri³⁰³ terk edilerek imparator yönetimde tek başına söz sahibi olmuştur. Yönetim anlayışında güç imparatorun elinde olmuştur. Kuzey Wei Hanedanlığı'nda başlatılan bu yönetim şekli Doğu Wei ile Kuzey Qi hanedanlıkları döneminde aynı şekilde sürdürülmüştür. Batı Wei ile Kuzey Zhou hanedanlıklarında yönetimde tam yetkili olan kişi başbakan oldu. Başbakan tarafından atanan imparator ise yönetim kadrosunun yetkileri olmayan bir birimiydi.

3.1.2. İmparator Seçimi

Doğu Wei ve Kuzey Qi ile Batı Wei ve Kuzey Zhou hanedanlıkları arasında imparator seçiminde farklılıklar vardır. Çünkü Doğu Wei ile Kuzey Qi hanedanlıkları

³⁰¹ Doğu Wei Hanedanlığı'nın kurucusu Gao Huan'ın biyografisinin verildiği BQ, Bölüm 10, s. 347'de Wudi ve Wendi kavramlarına sık sık rastlanmaktadır.

³⁰² Bu hanedanlıkların sadece Xianbei kökenlilerden oluşmadığını etnik yapıda ele aldık. Kuzey Wei Hanedanlığı'nı yıkıp bu hanedanlıkları kurdukları için Kuzey Wei Hanedanlığı etnik yapısı da nüfusa dâhil oldu. Xianbei kökenliler yanında Han-Çin kökenli yönetici kadrosu ve halk olduğu gibi Sogd kökenliler de hanedanlık nüfusu içinde yer almaktaydı.

³⁰³ Buradaki eşitlikçi Xianbei gelenekleri ibaresinde anlatılmak istenen şudur: Metnin yukarısında ifade edildiği gibi göçebe bir geleneğe sahip olan Xianbeilerde herkesin yönetme ve yönetilme hakkı olduğu kabul edilmiştir. Doğu Wei Hanedanlığı kurulmadan önce Xianbeiler Kuzey Wei Hanedanlığı'nın idari ve askerî yapısında görev almıştı. Fakat Doğu Wei ile Batı Wei hanedanlıkları ile ilk kez bir hanedanlık kurmuşlardı. Bunun neticesinde Doğu Wei Hanedanlığı'na imparator Batı Wei Hanedanlığı'na ise başbakan atama durumu ile karşı karşıya kalmışlardı. Xianbeiler için ilk olan hanedanlık yönetimi atamasında Xianbei gelenekleri ile Kuzey Wei Hanedanlığı yönetim biçimi olan Han-Çin kökenlilerin yönetime dâhil edilmesi birleştirilmiştir. Ayrıca hanedanlığa seçilen imparator için de Xianbei geleneklerindeki herkesin yönetimde söz sahibi olması ortadan kaldırılarak çoğunlukla babadan oğula geçen bir sistem haline gelmiştir.

kuruluştan itibaren imparatorun tam yetkili olduğu bir sistem ile yönetilirken Batı Wei ile Kuzey Zhou hanedanlıkları 535’den 572 yılına kadar yetkileri olmayan bir imparator ve yönetimde tam yetkili bir başbakan tarafından yönetilmekteydi. Bu sebeple Doğu Wei ile Kuzey Qi hanedanlıklarında imparator seçimi yapılırken, Batı Wei ile Kuzey Zhou hanedanlıklarında başbakan (府長史 Fu Zhang Shi) seçimi yapılmaktaydı. Bu iki hanedanlıktaki imparator seçiminde ise tek yetkili kişi başbakandı. İmparator ve başbakan seçimlerinin nasıl yapıldığı, kimlerin imparator veya başbakan olduğu, bu süreçte karşılaşılan sorunlar Doğu Wei Hanedanlığı kurucusu Gao Huan’dan başlayarak detaylı bir şekilde ifade edilmiştir.

Doğu Wei Hanedanlığı’nın kurucusu Gao Huan, Kuzey Wei Hanedanlığı’nın yıkılış döneminde askerî alanda etkin kişilerden biriydi. Hun liderlerinden Erzhu Rong’a danışmanlık yapmış, aynı zamanda eyalet valisi olarak da atanmış önemli bir komutandı³⁰⁴. Hem orduda önemli görevlerde bulunması hem de eyalet valiliği yapmış olması ona askerî ve idari yapıda oldukça deneyim kazandırmıştı. Gao Huan, Kuzey Wei Hanedanlığı’nın çalkantılı dönemlerinden faydalananarak yönetimi altında olduğu Hun lideri Erzhu Zhao’nun izniyle birliğini Jinyang şehri merkezinden ovalara taşıma fırsatını buldu. Merkezden uzaklaşan Gao Huan, Kuzey Wei Hanedanlığı’nda önemli güce sahip Hun liderlerinin de baskısından ve kontrolünden uzaklaşmış oldu. Böylece ileride kuracağı hanedanlık için ilk başlangıcı mevcut yönetimin kontrolünden uzaklaşarak yapmış oldu. 532 yılında Hun liderlerinden Erzhu ailesini mağlup ederek Yecheng şehrini ele geçirdi³⁰⁵. Yecheng şehrini ele geçirmesinin sonucunda bu şehrin yönetimini de kendisi üstlenmiş oldu. Böylece Gao Huan ilk kez Yecheng’de yönetim faaliyetlerini başlatma fırsatını elde etmiş oldu. 534’te Kuzey Wei Hanedanlığı’nın başkenti olan Luoyang’da mevcut yönetime son vererek yeni başkent olarak Yecheng şehrini ilan etti. Yeni kurduğu Doğu Wei Hanedanlığı’nın başına da imparator olarak kendisini ilan etti³⁰⁶.

Batı Wei Hanedanlığı’nın kurucusu Yuwen-Tai de Gao Huan gibi Erzhu birliğinde yer alan askerî komutanlardan biriydi. 532 yılında Gao Huan’ın Erzhu birliklerini yenilgiye uğratması sonucunda Yecheng şehrini ele geçirmesini fırsat bilen Yuwen-Tai de Chang’an şehrini ele geçirdi. Gao Huan’ın Doğu Wei Hanedanlığı’nı kurduğu süreçte halkın bir kısmı Gao Huan tarafında yer alırken diğer bir kısmı ise Gao Huan’ı desteklemeyerek onun

³⁰⁴ WS 11. s. 281.

³⁰⁵ ZZTJ 156.4829

³⁰⁶ ZZTJ 156.4829; Wang Yichen, Dong Wei, s. 134–137.

yönetimine dâhil olmak istemedi. Gao Huan yönetimine muhalif olan kişiler Yuwen-Tai etrafında toplandı ³⁰⁷ . Bu şekilde güçlenen Yuwen-Tai, 535 yılında Doğu Wei Hanedanlığı'nın batısında yeni bir hanedanlık kurdu³⁰⁸. İmparatorluk soyundan gelmediği için hanedanlığın başına kendi kontrolünde olan bir imparator atadı ve kendisini de imparatorluğun başbakanı olarak ilan etti. Böylece Batı Wei Hanedanlığı ile Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın sonlarına kadar hanedanlık imparator ve başbakandan oluşan ikili bir yönetim sistemiyle idare edildi. 572 yılında Kuzey Zhou Hanedanlığı imparatoru Yuwen-Yong başbakanlık sistemine son vererek tüm yetkileri imparatora topladı³⁰⁹. Böylece Kuzey Zhou Hanedanlığı 572 ile 581 yılları arasında imparatorluk sistemi ile yönetildi. 581 yılında hanedanlık son buldu.

Gao Huan imparator olma, Yuwen-Tai'nin imparator atama ve kendisini de başbakan ilan etme aşamalarına baktığımızda mevcut hanedanlığa son verip müstakil hanedanlıklarını kurarak kendilerini de imparator veya başbakan ilan ettiklerini görmekteyiz. Fakat Gao Huan ve Yuwen-Tai soyundan gelenler için bazılarının babaları tarafından veliaht ilan edildiklerini görmekteyken, bazı imparatorların ise imparator olma mücadelelerini, çeşitli entrikalarını, imparator olma yolunda her şeyi mübah saydıklarına şahit olmaktayız. Fakat şunu da belirtmeliyiz ki Doğu Wei ve Batı Wei hanedanlıkları döneminde az sayıda hanedanın yönetimde olması sebebiyle etrikaların fazla yaşanmadığı bir dönemdir. Buna karşın Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıkları dönemi oldukça çalkantılı geçmiştir. Ayrıca Kuzey Qi Hanedanlığı ile Kuzey Zhou Hanedanlığı dönemindeki imparator yetkileri ve imparator seçimleri arasında da bazı farklılıklar görülmektedir. İmparator seçimleri hususundaki gelişmeler ve imparator yetkileri Doğu Wei Hanedanlığı'ndan başlayarak kronolojik sırayla Batı Wei ve Kuzey Qi Hanedanlığı ile devam edip Kuzey Zhou Hanedanlığı ile sonlandırılacaktır.

3.1.2.1. Doğu Wei Hanedanlığı

Doğu Wei Hanedanlığı'nın kurucusu Gao Huan'ın ölümünden sonra yerine oğlu Gao Cheng imparator oldu. Gao Cheng, ilk ve tek sorunsuz bir şekilde imparator olan kişiydi, ancak Gao Cheng sonrası imparator olmak için mücadeleler başladı. Gao Cheng, Gao

³⁰⁷ Albert E. Dien, *The Cambridge History of China Volume 2 The Six Dynasties*, 220–589, 2019, s. 212.

³⁰⁸ ZS, Bölüm 2, s. 40-41.

³⁰⁹ BQS 17. 226.

Huan'ın 10 oğlundan biriydi. Çocukluğundan beri babası onu veliahtı olarak gördü ve Gao Cheng'ı bir imparator gibi yetiştirdi. İdari ve askerî alanda onu donanımlı hale getirdi. Hanedanlıkta kime güvenilip kime güvenilmeyeceğini, kimin dost kimin düşman olduğunu ona anlattı. İmparator olarak doğan Gao Cheng, babasının kurmuş olduğu mevcut düzeni yönettiği için imparatorluk dönemi sorunsuz geçti. 549 yılında sebebi bilinmeyen bir şekilde suikasta uğrayarak öldürüldü³¹⁰. Ölümünün ardından kardeşi Gao Yang imparator oldu. Bu nedenle Gao Cheng'ın kardeşi tarafından öldürtüldüğünden şüphelenilmektedir. Burada da imparator olmak için kardeş kavgalarının ve kardeş katliamının başladığının ilk örneği görülmektedir.

3.1.2.2. Kuzey Qi Hanedanlığı

Kuzey Qi Hanedanlığı'nın kurucusu Gao Yang'ın veliaht tayin ettiği oğlu Gao Yin (545-561) henüz daha 15 yaşındayken imparator oldu. Fakat amcaları Gao Yan ve Gao Zhan, onu tahtan indirmek için mücadele etti. Bunun en önemli sebebi Gao Yin'in Xianbei kökenli olmayıp Han-Çin kökenli olmasından kaynaklanmaktaydı. Gao Yin'in annesi imparatoriçe Li Zu'e (李祖娥), Kuzey Qi Hanedanlığı'nın kurucusu Gao Yang tarafından danışmanlarının itirazlarına rağmen imparatoriçe ilan edildi³¹¹. Bunun sonucunda da ilk kez Gao Yin ile Han-Çin kökenli birinin imparator olması gerçeğiyle karşı karşıya gelindi. Fakat Gao Yin'in amcaları ulus olma bilincine bağlı olarak Gao Yin'in imparatorluğuna son vermek için yaşının küçük ve yönetimde tecrübesiz olması gerekçelerini de ileri sürdüler. Sonuçta Gao Yin tahttan indirildi. Gao Yin'in tahttan indirilmesi sonucunda Gao Yan imparator oldu³¹². Özellikle tarım alanında önemli reformlar başlatarak başarılı bir yönetim sistemi uygulamaya çalışan Gao Yan kısa süre sonra attan düşerek yaralandı. Bu talihsiz kaza sonrasında oğlunu veliaht ilan etmek istedi. Fakat bu duruma kardeşi Gao Zhan karşı çıkarak Gao Yan'ın oğlu Gao Bainian'ı (高百年) idam ettirdi (564)³¹³. Kardeşler arası taht kavgalarının yeniden yaşandığı ve taht için her şeyin mübah görüldüğü bir durumla yeniden karşı karşıya gelinmekteydi. Bozkır halkı geleneğinden gelen ikinci nesil akrabaların da hanedanlık yönetiminde söz sahibi olabilecekleri ilkesini burada görmekteyiz. İmparatorun ölmeden varis atamış olmasının çok bir ehemmiyeti yoktur.

³¹⁰ BQS 3.37–38; BQS 4.44; ZZTJ 162.5026.

³¹¹ BQS 9.125.

³¹² Eisenberg, Andrew, Kingship in Early Medieval China, 2008, BRILL. s.118.

³¹³ BQS 12.158.

Herhangi birinin imparatoru yerinden etmek için mücadele göstermesi, destekçilerinin olması ve mücadeleyi kazanması sonucu hanedanlık yönetimi ele geçirilebiliyordu.

Gao Zhan'ın hanedanlık dönemi (564-565) çok kısa sürdü. Gao Zhan imparator olduktan kısa süre sonra annesi imparatoriçe Lou öldü³¹⁴. En büyük destekçisi olan annesinin ölümü üzerine büyük üzüntü yaşayan Gao Zhan, alkol bağımlısı olup yönetimden tamamen elini eteğini çekti. Bunun üzerine kendisi yönetime uzaktan destek olma koşuluyla oğlu Gao Wei'i imparator ilan etti³¹⁵. İlk kez Gao Zhan döneminde imparator tahttan feragat ederek yerine veliahtını çıkarttı. Ancak yine de hanedanlığın kontrolünü uzaktan sağlamaya çalıştı. Dolayısıyla Gao Zhan'ın oğlu Gao Wei (565-577) mevcut imparator tarafından tahta çıkartılan imparator oldu. İşin ilginç tarafı 577 yılında Gao Wei de tahttan feragat ederek 8 yaşındaki oğlu Gao Heng'ı imparator ilan etti³¹⁶. Fakat Gao Heng sadece 4-22 Şubat 577 arasında imparator olarak kaldı. Çünkü 22 Şubat 577'de Kuzey Qi Hanedanlığı'nın başkenti Yecheng Kuzey Zhou Hanedanlığı tarafından işgal edilip hanedanlığa son verildi³¹⁷.

3.1.2.3. Batı Wei Hanedanlığı ve Kuzey Zhou Hanedanlığı

Batı Wei Hanedanlığı ile onun devamı niteliğinde olan Kuzey Zhou Hanedanlığı yönetimi Doğu Wei ile Kuzey Qi hanedanlıklarından farklıydı. Buradaki yönetimde askerî yapının imparator seçiminde oldukça etkili olduğunu görmekteyiz. Bunlardan ilk örneği Batı Wei Hanedanlığı'nın kurucusu Yuwen-Tai'nin Kuzey Wei Hanedanlığı döneminde ordu komutanı olmasıydı. 535 yılında Yuwen-Tai, Batı Wei Hanedanlığı'nı kurduğunda, imparatorluk soyundan gelmediği için hanedanlığa bütün yetkilerden yoksun bir imparator tayin etti. Kendisi ise Batı Wei Hanedanlığı başbakanı oldu. Böylece Batı Wei Hanedanlığı, Yuwen-Tai'nin 556 yılında ölümüne kadar geçen süreci yetkileri olmayan bir imparator ve hem askerî hem de idari yapıda tam yetkili bir başbakan ile yönetildi. Batı Wei Hanedanlığı'nda imparatorun bir yetkisi olmadığı için ölen imparatorun yerine oğlu doğrudan veliaht olmaktaydı. Fakat 551 yılında ölen Batı Wei imparatoru Yuan Baoju'nun (元寶炬, 507-551) ardından veliaht olan Yuan Qin (元欽) imparatorun yetkisiz ve kukla muamelesi görmesinden rahatsız oldu. Tüm yetkileri kendisinde toplayan başbakan

³¹⁴ ZZTJ 5043; BQS 9.123–124.

³¹⁵ Andrew Eisenberg, *Kingship in early medieval China*, s. 106–114.

³¹⁶ ZZTJ. 173.5917.

³¹⁷ BQS 8.111.

Yuwen-Tai'ye karşı düşmanlık besleyerek ona suikast düzenlenmesine karar verdi. Fakat bu suikast girişimi 554 yılında imparatorun zehirlenerek öldürülmesiyle neticelendi³¹⁸. İmparator Yuan Qin'in başbakanlık sistemini ortadan kaldırma teşebbüsü kendisinin hazin sonu oldu. Onun ölümünün ardından Yuwen-Tai, Yuan Kuo'yu (元廓, 554-557) imparator ilan ederek kendisi de yine hanedanlığın başbakanı olarak devam etti. Bununla beraber Yuwen-Tai ölmeden önce başbakanlık görevini oğlu yerine yeğeni Yuwen-Hu'nun devam ettirmesini istedi³¹⁹. Bunun nedeni ise tamamen yönetimde liyakata vermiş olduğu önemden kaynaklanmaktaydı. Çünkü Yuwen-Tai'nin oğlu Yuwen-Jue'nin henüz çok genç olduğu için idari ve askerî işlerde yeterli tecrübesi yoktu. Bu sebeple oğlu yerine askerî ve idari yapıda oldukça deneyimli olan yeğenin başbakanlık görevini devam ettirmesini istedi. Yuwen-Tai'nin oğlu Yuwen-Jue ise hanedanlığın devamında veliaht olamadığı, görev ve yetkilerden uzak tutulduğu için yönetime karşı düşmanlık besledi. Daha sonra başbakan Yuwen-Hu, imparator Yuwen Kuo'ya görevinden istifa ettirerek imparatorluğu Yuwen-Jue'ye bırakması hususunda ısrarcı olsa da başarılı olamadı. Bunun neticesinde Yuwen-Tai'nin oğlu Yuwen-Jue 557 yılında Batı Wei Hanedanlığı'na son verdi. Yeni kurduğu Kuzey Zhou Hanedanlığı'nda kendini imparator ilan etti. Fakat Yuwen-Jue'nin de imparatorluk serüveni çok uzun sürmedi. Çünkü başbakanın askerî, idari yapı ile toplumsal konularda tam yetkili olmasına karşı gelen yöneticilerin imparatora baskı kurması neticesinde Yuwen-Hu, imparator Yuwen-Jue yerine yine Yuwen-Tai'nin diğer oğlu Yuwen-Yu'yu (宇文毓 557-560) imparator ilan etti³²⁰. 559 yılında imparator Yuwen-Yu, başbakan Yuwen-Hu'dan sivil yönetimin yetkilerini alarak imparatora devretti. Sadece askerî yönetimden sorumlu olarak kalan başbakan Yuwen-Hu, askerî yetkilerin imparatora devredilmesi için yapılacak çalışmaları öngörmesi sebebiyle imparator Yuwen-Yu'yu öldürttü. Ardından Yuwen-Tai'nin bir başka oğlu Yuwen-Yong'u (宇文邕 560-578) imparator ilan etti³²¹. 572 yılında imparator Yuwen Yong'un emriyle Yuwen-Hu'ya suikast düzenlenerek başbakan öldürüldü³²². Yuwen-Yong, başbakanı ortadan kaldırarak başbakanlık sistemine de son vermiş oldu. Böylece Yuwen-Yong ile birlikte artık ikili sisteme son verilmiş ve hem askerî hem idari yönetimin tüm yetkileri imparatora geçmiş

³¹⁸ ZS 2.35.

³¹⁹ ZZTJ, 166.5153–5154.

³²⁰ ZS, 4.53.

³²¹ ZS, 5.63.

³²² ZS, 11.175–176

oldu. 572 yılında Yuwen Yong'un imparator yetkilerini düzenlemesinden itibaren 581 yılında Kuzey Zhou Hanedanlığı yıkılana kadar geçen süreci imparator yönetmiştir.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere 535 yılında Batı Wei Hanedanlığı'nın kurulmasından Kuzey Zhou Hanedanlığı imparatoru Yuwen-Yong dönemine kadar geçen 37 yıl boyunca her iki hanedanlığın imparator seçimi tamamen askerî kökenli olan başbakan tarafından yapılmıştır. 572 yılından itibaren sadece imparator tarafından yönetilmeye başlanan hanedanlığın imparator seçimi 581 yıllana kadar babadan oğula veliahtlık olarak devam etmişti.

3.1.3. İmparatorun Görev ve Yetkileri

İmparator seçiminin nasıl yapıldığını ifade ettiğimiz bölümden anlaşılacağı üzere Doğu Wei Hanedanlığı ve Kuzey Qi Hanedanlığı dönemi (534-550, 550-577) ile Batı Wei Hanedanlığı ve Kuzey Zhou Hanedanlığı dönemlerindeki (535-557, 557-581) imparatorun görev ve yetkileri farklılıklar göstermektedir.

3.1.3.1. Doğu Wei Hanedanlığı ile Kuzey Qi Hanedanlıkları Dönemi

Hanedanlık yönetiminde imparator tam yetkili olan kişiydi. Askerî ve sivil yönetime dair her konuda imparator yetkiliydi. Savaş kararları alınırken imparator danışmanlarını toplar, onlardan fikir edinirdi. Ancak son kararı her zaman imparator verirdi. Savaş sırasında imparatorun orduyu yönetme yetkisi vardı. Bazı savaşlarda düşmana karşı birden fazla koldan saldırı düzenlemek gerekirdi. Bu durumda bazı orduları ordu komutanı yönetirken özellikle önemli görülen saldırı kanadına imparator kendisi bizzat komutanlık etmekteydi. Ordu komutanlarını imparator atamaktaydı.

Hanedanlığın yönetimini kolaylaştırmak için devlet eyaletlere bölünmüştü ve her eyaleti yöneten eyalet valisi vardı. Bu eyaletlerin valilerini de imparator kendisi atama kararı alırdı. İmparatorun önemli kararları alma hususunda fikir danıştığı danışmanları vardı. Bu danışmanları da imparator kendisi seçerdi. Çünkü danışmanları güvenilebileceği kişilerden olması gerekirdi. Ekonomi, hukuk, tarım, ticaret ve vergi düzenlemeleri gibi konularda değişiklikler yapmak, yeni düzenlemeler getirmek, kanun çıkartmak ve eski kararları kaldırmak gibi konularda yine imparator tam yetkiliydi.

3.1.3.2. Batı Wei Hanedanlığı ile Kuzey Zhou Hanedanlığı Dönemi

Batı Wei Hanedanlığı'nın kurulduğu 534 yılından 572 yılına kadar her iki hanedanlık döneminde de imparator ve başbakan olmak üzere iki yönetici vardı. Kuzey Wei Hanedanlığı yönetim sisteminde hanedanlığın en üst yöneticisi imparatordu. Batı Wei Hanedanlığı kurulduktan sonra idari kadroda imparator atamasını ortadan kaldırmadı. Hanedanlığın başına bir imparator atandı. Fakat bu dönemdeki imparator görev ve yetkileri Doğu Wei-Kuzey Qi hanedanlığı ile aynı değildi. Bu dönemdeki imparatorun kaynaklarda “kukla imparator” (kuilei 傀儡 veya mu'ou 木偶) olarak ifade edildiğini görmekteyiz³²³. Çünkü bu dönemde imparatorun yetkisi yoktu. Sadece Kuzey Wei Hanedanlığı'ndaki imparator geleneğinin devam ettirilmesi adına hanedanlık başına getirilmiş bir kişiydi. Batı Wei ile Kuzey Zhou hanedanlıklarında 572 yılına kadar yönetimle alakalı tüm yetkiler başbakandaydı. Hatta imparatorun kim olacağına da başbakan karar verirdi. Askerî ve idari yapıdaki tüm görevlendirmelerden başbakan sorumluydu. Savaş kararları başbakan tarafından etrafındaki danışmanlarının fikir ve önerileriyle alınırdı. Her iki hanedanlık toprakları eyaletlere ayrılmıştı. Eyaletlere vali atamasını da başbakan bizzat kendisi yapardı. Savaş zamanlarında orduyu ordu komutanı ile birlikte başbakan yönetirdi. Başbakan doğrudan kendisi de savaflara katılırdı. Hanedanlık ile alakalı askerî, idari ve toplumsal tüm sorunlar ile alakadar olan kişi yine başbakandı. Hanedanlık yönetim kadrosunu belirlediği gibi hanedanlıkla ilgili tüm reformlar hakkında karar veren merciiydi.

Kuzey Zhou Hanedanlığı imparatoru Yuwen Yong, imparatorun vasıfsız bir konumda olmasından rahatsız olmaktaydı. İmparatorun görev ve yetkilerinin olup, yönetimde söz sahibi olmasını istemekteydi. O dönemde hanedanlığın tüm görev ve yetkileri dönemin başbakanı Yuwen-Hu'daydı. Fakat Yuwen-Hu'nun 572 yılında bir suikast sonucu öldürülmesi³²⁴ üzerine tüm askerî ve idari yapıdaki görev ve sorumlulukları imparator devraldı. Yuwen-Hu'nun ölümüyle birlikte başbakanlık sistemi de ortadan kalkmış oldu. Çünkü daha önce başbakanda toplanan tüm yetkiler artık imparatora geçmişti. Başbakan görevini üstlenecek biri olmadığı gibi bu idari kadroya ihtiyaç da duyulmadı.

³²³ BS, 7.243-266.

³²⁴ ZS 11.175-176.

3.1.4 İmparatoriçe

Doğu Wei ile Batı Wei ve Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıklarında imparatorun eşleri de imparatoriçe (皇后) olarak adlandırılıyordu. İmparatoriçe'nin ilan, Kuzey Wei Hanedanlığı'ndan devralınmış bir gelenektir³²⁵. Veraset sistemine bakıldığında veliaht tayini ile imparatoriçelik birbirine doğrudan bağlıydı. Çünkü imparatoriçenin oğulları doğrudan taht için hak sahibi olabiliyordu. Doğu Wei ile Batı Wei ve Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıklarında geleneksel Çin veraset sistemindeki tahtın imparatoriçenin en büyük oğlunun hakkı olduğuna dair kesin bir yargı olmamıştır³²⁶. İmparatorun birden fazla eşi olabiliyordu ve aralarından kimin imparatoriçe olacağını imparator kendisi karar veriyordu. Veliaht hakkı ise sadece imparatoriçenin oğulları ile sınırlandırılmamıştı. Çünkü Doğu Wei ile Batı Wei ve Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıkları bozkır geleneğinden gelen anlayışa göre yönetim hanedanın ortak malıdır. Bu sebeple hanedan üyelerinden kan bağı olanlar taht üzerinde hak iddia edebilirdi.

Doğu Wei ile Batı Wei ve Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıkları dönemindeki imparatoriçelerin konumlarına ve hanedanlıktaki etki alanlarına bakıldığında ortak bir yargı yoktur. Çünkü Doğu Wei ile Batı Wei hanedanlıkları dönemi incelendiğinde Gao Huan ve Yuwen-Tai hanedanlık yöneticilerinin tamamının Xianbei kökenli olmasına özen göstermiştir. Bunun yanında eş seçimlerini de Xianbei kökenlilerden yaptıkları için imparatoriçenin de Xianbei olduğu görülmektedir. Fakat Doğu Wei ile Batı Wei hanedanlıklarında imparatoriçelerin yönetimde etkin bir konumları olduğuna dair kesin bir malumatımız yoktur. İmparator seçilmesinde veya veliaht tayininde imparatoriçelerin bir etkisi olmamıştır. Bilindiği üzere Doğu Wei Hanedanlığı 16 yıl hüküm sürmüştü. 534-547 yılları arasında hanedanlığın kurucusu Gao Huan imparatoru ve ölmeden önce veliahtını kendi yetiştirip tayin etmişti. Batı Wei Hanedanlığı ise 22 yıl hüküm sürmüştü. Batı Wei Hanedanlığı kurucusu Yuwen-Tai 535-556 yılları arasında başbakandı. Onun ölümünün hemen ardından ise oğlu Yuwen-Jue imparator olup, Batı Wei Hanedanlığı'na son vermişti. Sonuç olarak her iki hanedanlık kurucularının da neredeyse hanedanlığın başından sonuna kadar imparator ve başbakan olarak devam ettiklerini görmekteyiz. Bu iki hanedanlık döneminde de imparator olmak için bir kargaşa döneminin yaşandığına

³²⁵ Balcı, Gökçe, Tabgaçlar Bozkırdan Çin Tahtına, s. 85

³²⁶ Andrew Eisenberg, "Retired Emperorhip in Medieval China: The Northern Wei", T'oung Pao, Second Series, C. 77, S. 1/3, 1991, 57; Luo, a.g.e., s. 54.

rastlanmamaktadır. Bu sebeple de imparatoriçelerin yönetimde ve veliaht tayinlerine müdahil olmadıkları anlaşılmaktadır.

Kuzey Qi Hanedanlığı (550) dönemine gelindiğinde imparatoriçe seçimi yapılırken ilk kez etnik yapının göz ardı edilmesi hususu karşımıza çıkmaktadır³²⁷. Çünkü Batı Wei Hanedanlığı ulus bilincini ön planda tutarken Doğu Wei Hanedanlığı'nın kurucusu Gao Huan ise Han-Çin kökenliler ile Xianbeiler arasında ayırım yapmadı. Gao Huan, başarılı bir yönetim anlayışının ancak Han-Çin kökenlilerle olan iş birliği doğrultusunda gerçekleşeceğine inanmaktaydı. Bu sebeple Doğu Wei Hanedanlığı'nda olduğu gibi onun devamı olan Kuzey Qi Hanedanlığı döneminde de Han-Çin kökenlilere hem yönetimde hem de evlilik hususlarında etnik ayırım yapılmadı. Bu anlayışın sonucu olarak Kuzey Qi Hanedanlığı'nın kurucusu Gao Yang'ın biri Xianbei kökenli olan diğeri ise Han-Çin kökenli olan iki eşi vardı. Gao Yang, danışmanlarının ve yönetimdeki önemli kişilerin tüm öğütlerine rağmen onları dinlemedi ve Çinli eşini imparatoriçe yaptı³²⁸. Böylece ilk kez Xianbei kökenliler dışında Çinlilerin de hanedanlık yönetiminde söz sahibi olabileceği ve Çinli oğulların da veliaht olabileceği gerçeğiyle karşı karşıya kalındı. Han-Çin kökenli imparatoriçe seçimiyle birlikte ise imparatoriçelerin yönetime müdahil olduklarının ilk örnekleri görülmeye başlanmıştır.

Gao Yang'ın Han-Çin etnik kökenli olan eşi imparatoriçe Li Zu'e (李祖娥) idi. Gao Yang'ın 559 yılında genç yaşta ölmesi sonucu imparatoriçe Li Zu'e, hemen vakit kaybetmeden oğlu Gao Yin'i imparator ilan etti. Fakat Gao Yang'ın Han kökenli eşini imparatoriçe yapmak istediğinde danışmanlar tarafından imparatorun kararına karşı çıkılmıştı. Aynı durum Xianbei kökenli olmayan Gao Yin'in imparator ilan edilmesi sırasında yaşandı. Han-Çin kökenli Gao Yin'in imparator ilan edilmesi hanedan üyeleri arasında tartışmaların yaşanmasına sebep oldu. Gao Yin imparator olmasına rağmen Gao Huan'ın eşi, Gao Yang'ın da annesi olan imparatoriçe Lou Zhaojun (婁昭君; 501 – 20 May 562) hanedanlık yönetimine müdahale etti³²⁹. Böylece iki imparatoriçenin de aynı dönemde yönetime dâhil oldukları görülmektedir. Xianbei kökenli imparatoriçe Han-Çin kökenli olan Gao Yin'in imparatorluğuna son verip yeniden Xianbei kökenli birinin

³²⁷ BQS 9.124.

³²⁸ BQS 9.125.

³²⁹ ZZTJ 5042-5043; Lily Xiao Hong Lee; A. D. Stefanowska; Sue Wiles (ed.), *Biographical dictionary of Chinese women: antiquity through Sui, 1600 B.C.E. – 618 C.E. Vol.3* (Hong Kong), 2012, s. 314.

yönetime gelmesi için çaba sarf etti. Han-Çin kökenli veliaht tayini hususunda Xianbei kökenli ve Han-Çin kökenli imparatoriçeler arasında yaşanan anlaşmazlık Xianbei kökenli imparatoriçe Lou Zhaojun'un başarısıyla sonuçlandı. İmparatoriçe Lou, Han kökenli olan veliahtı hanedanlıktan indirerek kendi oğlu Gao Yan'ı imparator ilan etti³³⁰.

İmparatoriçelik müessesinin kurulmasının bir diğer sebebi de küçük yaşta birinin imparator olması veya imparatorluk sürecinde hanedanlık ile ilgili görev ve sorumluluklarını yerine getirmemesi durumunda imparatoriçenin yönetimde söz sahibi olmasıydı³³¹. Gao Huan'ın eşi imparatoriçe Lou Zhaojun'un yönetimdeki etkinliği bu duruma en iyi örnek olarak gösterilebilir. Kuzey Qi Hanedanlığı'nı kuran Gao Yang alkol bağımlısı ve kadın düşkünü olarak tanınıyordu. Hatta bu iki önemli sebepten dolayı Gao Yang, Kuzey Qi Hanedanlığı yönetiminde halka göstermiş olduğu zulümlerle tanınır. 559 yılında Gao Yang öldüğünde herkes tarafından ilk kez bir imparatorun ölümü sevinçle karşılandı. Gao Yang imparatorluğu döneminde zamanının çoğunu eğlenceye ayırdı ve hanedanlık yönetimindeki görevlerini yerine getirmede. Bu sebeple annesi imparatoriçe Lou, hanedanlık yönetimini idare etti. İmparatoriçe Lou sadece oğlu Gao Yang döneminde değil, aynı zamanda diğer oğulları Gao Yan ve Gao Zhan'ın imparator olma süreçlerinde ve yönetimlerinde de etkili oldu. Gao Yan imparator olduğunda 15 yaşındaydı. Hanedanlığı yönetecek yeterli tecrübeye sahip olmayan Gao Yan'a annesi imparatoriçe Lou destek oldu. İmparatoriçe Lou, 562 yılında oğlu Gao Zhan'ın imparator olmasından kısa bir süre sonra öldü³³².

3.1.5.Altı Ofis (liuguan 六官)

Yuwen Tai 535 yılında Batı Wei Hanedanlığı'nı kurduktan sonra hem askerî hem de idari yapıda önemli reformlar başlattı. Askerî reformlardan en önemlisi Fubing sistemini kurmuş olmasıdır³³³. Yuwen-Tai, yeni kurmuş olduğu devletin hayatta kalmasını sağlamaya çalışırken fubing sistemini kurma çabaları, kesinlikle ordusunun sadakatini

³³⁰ Eisenberg, Andrew, *Kingship in Early Medieval China*, 2008, BRILL. s.118.; Watt, James C. Y.; Jiayao, An; Howard, Angela F.; Marshak, Boris I.; Bai, Su; Feng, Zhao, *China: Dawn of a Golden Age, 200-750 AD*. 2004, New York: Metropolitan Museum of Art. s. 33.; Rothschild, Norman Harry (2015), *Emperor Wu Zhao and her pantheon of deities, divinities, and dynastic mothers*, New York Columbia University Press, s. 205.

³³¹ Lien-sheng Yang, *Female Rulers in Imperial China*, Harvard Journal of Asiatic Studies, C. 23, 1961, s. 50-51.

³³² ZZTJ 5043; BQS 9.123-124.

³³³ Bkz. s. 116-118.

korumakla ilgiliydi, ancak aynı zamanda yerleşik sivil halkın desteğini almanın gerekliliğini de düşünmekteydi. Çünkü Fubing sistemine göre asker alımları halkın gönüllük esasına göre yapılmaktaydı. Zorla askere alma yoktu. Bu bağlamda, Yuwen-Tai'nin Su Chuo (蘇綽)³³⁴ ile karşılaşması çok tesadüf idi. Seçkin bir Guanzhong ailesinin çocuğu olan Su Chuo (498–546) çok yetenekli biriydi ve Yuwen-Tai çok kısa sürede onun yeteneklerinin farkına vardı. Su Chuo, kısa sürede yüksek makamla ödüllendirildi ve Yuwen Tai'nin güvenilir yardımcısı ve danışmanı oldu³³⁵.

Su Chuo, Konfüçyüsçü geleneğin en eski ahlakî ve felsefi düşüncesiyle yetişmişti. Kariyeri çok kısa sürmesine rağmen, Batı Wei Hanedanlığı devlet yapısının oluşmasında önemli bir etkisi oldu. Yuwen Tai'nin Su Chuo'dan beklentisi, yetkililere toplumdaki rollerinde etkili olan ahlakî değerleri kazandırmaktı. Ayrıca toplumsal konularda kapsamlı bir reform yaparak yöneticiler ve halkın arasında Xianbei etnik yapısının üstünlük duygusunu kazandırmaktı. Böylece, rakip Doğu Wei yönetiminin dayandığı Han-Çin geleneğinin yozlaşmasından ve ahlakî karmaşasından kendilerini uzaklaştırabilirdi³³⁶.

Bu fikirlere toplumun vereceği tepki ne olursa olsun, Yuwen Tai, ordu için bu düşüncelerini gerçekleştirmeyi başardığı zaman halkın arasında da planını uygulamaya başlayacaktı. Yuwen-Tai'nin amacı, Han Hanedanlığı'ndan (MÖ 202 – MS 9, MS. 25–220) beri takip edilen idari terminolojiyi terk etmek ve onun yerine, saygıdeğer buldukları Zhouli'de (周礼 Zhou Ayinleri)³³⁷ detaylandırıldığı gibi, antik Zhou'nun terminolojisini askerî ve idari yapıya yerleştirmekti. Aslında burada Yuwen-Tai'nin yapmak istediği yeniliklerden ziyade eski geleneklere bir geri dönüş çabasıydı. Çünkü Yuwen-Tai hem askerî yapıda hem idari yapıda oluşturulan her tür kanunların ve kuralların eski geleneklerden yola çıkarak oluşturulmasını ve topluma eski kanunların rehber olmasını amaçlamaktaydı³³⁸.

Bu varsayılan sistemin yeniden uygulanmaya başlanması fikri ilk defa Batı Wei Hanedanlığı döneminde (西魏) Su Chuo 蘇綽 (498-546) tarafından ileri sürülmüştü. Bu

³³⁴ Su Chuo aynı zamanda Lingchuo (令綽) olarak da bilinmekteydi. Dövüş sanatlarıyla uğraşan çok iyi bir bilgindi. Dövüş sanatlarındaki ustalığından dolayı Yuwen-Tai onu danışmanı yaptı. Aynı zamanda da Batı Wei Hanedanlığı döneminde tarımdan sorumlu kişiydi. Detaylı bilgi için ZS, Bölüm 23, Biyografiler 15, s.381.

³³⁵ ZS, Bölüm 23, Su Chuo Biyografisi, s, 381-382.

³³⁶ ZS, Bölüm 23, s. 392-396.

³³⁷ Zhou Ayinleri MÖ.11.yy ile 770 yılları arasında Çin'de hüküm sürmüş olan Batı Zhou Hanedanlığı döneminde imparatorun kabul etmiş olduğu bir tür kanunlar kitabıdır. Bkz. ZS, Bölüm 2, s. 23.

³³⁸ ZS, Bölüm 23.

nedenle Su Chuo'ya ilk önce belirlenen kıstaslara göre şema hazırlama görevi verilmişti. Ancak Su Chuo bunu tamamlayamadan öldü. Bunun üzerine, bu görev çok itibarlı bir bilgin olan Lu Bian'a 盧辯 verildi³³⁹. Altı Ofis (liuguan 六官) adı verilen yeni sistemin temeli 556'da oluşturuldu³⁴⁰. Bu Altı Ofis öğretileri tamamen Konfüçyüsçü geleneklere dayanmaktaydı³⁴¹. Konfüçyüs öğretilerine göre:

- 1: Ruhun yönetilmesi,
- 2: Eğitim ve öğretim konularının dikkate alınması,
- 3: Topraktan mümkün olan tüm kârın elde edilmesi,
- 4: Hem yetenekli hem de dürüst kişilerin yönetimlere seçilmesi,
- 5: Adalet sistemini uygularken merhametin göz ardı edilmemesi,
- 6: Eşit görev dağılımına özen gösterilmesi gerekmektedir³⁴².

Bir reform niteliğinde kurulan Altı Ofis ile birlikte yönetici anlamına gelen gong 公、bakan düzeyindeki görevli kişi manasına gelen qing 卿、önemli görevlere getirilen kişi manasına gelen dafu 大夫³⁴³ ve eğitimci olan shi 士 unvanları da yeniden canlandırıldı. Merkezi bir devlet yapısı oluşumu için kurulan Altı Ofis, isimlerini gök, toprak ve dört mevsimden almıştır³⁴⁴. Bu Altı Ofis isimleri, görevliler ve unvanları şu şekildedir.

3.1.5.1. Göksel Ofis (Tian Guanfu 天官府)

Göksel Ofis olarak geçen aslında hanedanlığın en üst düzey yönetici kadrosudur. Batı Wei ile Kuzey Zhou hanedanlıklarında tüm yetki Da zhongzai Qing (大冢宰卿)

³³⁹ ZS, Bölüm 24 Lu Bian Biyografisi, s. 403-406.

³⁴⁰ Zhouli Klasığı'ne göre, merkezi hükümet Altı Ofis'ten (liuguan 六官) oluşmaktadır. Göksel Ofis (tianguan fu 天官府), Karasal Ofis (diguan fu 地官府) ve dört mevsimin her biri için (春官, 夏官, 秋官, 冬官) ayrı bir ofis olmak üzere toplam altı ofistir. Merkezi hükümetin bu yapısı genellikle "Kuzey Zhou'nun Altı Ofisi" (Beizhou liuguan 北周六官) olarak da bilinir. Çünkü oluşturulma aşaması Batı Wei Hanedanlığı'nın son yıllarına denk gelirken asıl uygulaması Kuzey Zhou Hanedanlığı'nda gerçekleşmiştir.

³⁴¹ ZS, Bölüm 24 Lu Bian Biyografisi, s. 404.

³⁴² ZS, Bölüm 23, s. 384-386.

³⁴³ 大夫 dafu, bugünkü kullanımı ile doktor manasına gelmektedir. Fakat buradaki kullanım alanı bugünkünden tamamen farklı olup üst düzey yöneticilere verilen ünvanıdır.

³⁴⁴ ZS, Bölüm 24, s. 404; Corradini Piero, Notes on the Policy and the Administration of the Northern Zhou, 2004, s. 8.

olarak bilinen başbakandaydı. Başbakanın yanında ona yardımcı olan iki başbakan yardımcısı (Xiao Zhongzai Dafu 小冢宰大夫) vardı. Başbakan ve başbakan yardımcılarının yönetim kadrosunda bulunduğu Göksel kadro en önemli ofisti. Hanedanlığa ait tüm kararların alınıp uygulandığı yerd. Yuwen-Tai'den itibaren hem hanedanlık hem de ordu yönetimi başbakanın yetkilerindeydi. Kuzey Zhou Hanedanlığı döneminde imparator Yuwen-Yong ilk kez ordunun yönetim yetkilerini imparatora devredip sadece sivil yönetim kadrosunu başbakanın sorumluluğuna bıraktı³⁴⁵.

Göksel Ofis'te başbakan ve başbakan yardımcıları dışında görevli kişiler olduğu gibi onlara verilen unvanlar da vardı. Yuzheng Dafu (禦正大夫), bir tür denetçi veya müfettişti. Bunun dışında Nayan Dafu (纳言大夫) unvanıyla adlandırılan idari işlerden sorumlu kişi, Sihui Dafu (司會大夫) memurları, sekreterleri denetleyen kişi, Zongshi Dafu (宗師大夫) hanedan aile üyeleri ile irtibat halinde olan kişi, Taifu Dafu (太府大夫) finansal meseleler, gelirlerden sorumlu kişi, Jibu Dafu (計部大夫) giderlerin hesaplanmasından sorumlu kişi, Shanbu Dafu (膳部大夫) hanedanlığa ait hammadde veya diğer malların stoklanmasından sorumlu ve son olarak da Taiyi Dafu (太醫大夫) hanedanlıktaki hasta kişilerin bakımından sorumlu kişidir³⁴⁶.

3.1.5.2. Karasal Ofis (Di Guanfu 地官府)

Bu ofisin en yetkilisi Da Situ Qing (大司徒卿) olarak bilinen, aslında eğitim işlerinden sorumlu olan kişiydi. Eğitim Bakanı olarak da adlandırılabilen bu kişinin yanında iki tane de Xiao Situ Shang Dafu (小司徒上大夫), yani yardımcılarını bulmaktaydı. Karasal Ofis toprak ile alakalı meselelerle, nüfusun sayımı ile nüfus sayımının kayıt altına alınması ve de vergi konularıyla alakadar olmaktadır. Bu ofisin içerisinde önemli olan bazı memur ve yönetici kadrosu şunlardı:

Minbu Dafu (民部大夫), nüfus sayımı yapıp kayıt altına alan görevliydi. Zaishi Dafu (載師大夫), tarım işlerinden sorumlu, ürünlerin stoklanması hususuyla alakadar olan, halka toprağı eşit bir şekilde paylaştıran, vergileri kontrol eden ve aynı zamanda herhangi bir doğal afet veya felaket durumunda nüfusun yer değiştirmesi meseleleriyle ilgilenen

³⁴⁵ Bkz. s.63-64.

³⁴⁶ Corradini Piero, Notes on the Policy and the Administration of the Northern Zhou, 2004, s. 8-9.

memurdu. Sicang Dafu (司倉大夫) ise tahıl ambarlarının kontrolünü sağlayan yetkiliydi. Shishi Dafu (師氏大夫), soylu ailelerin çocuklarının eğitimleriyle ilgilenmekteydi. Baoshi Dafu (保氏大夫) bir tür itiraz makamı şeklinde görev yapmaktaydı. Hanedanlığın yönetim birimindeki kişilerin işlerini yapmakta olduğu süreçte herhangi bir hata görüldüğünde bu birim tarafından şikâyetler kabul edilir ve gerekli tahkikatlerin yapılması sonucu ilgili kişi veya kişiler uyarılırdı. Simen Dafu (司門大夫) sınır kapılarından sorumlu olup özellikle hanedanlığın başkentine giren ve çıkan vergilerin kontrollerini sağlamaktaydı. Son olarak doğayı korumak ve tarımı desteklemek amacıyla avlanma yasağının olması sebebiyle³⁴⁷ bu ofiste yer alan Ju yu bu Dafu (駒虞部大夫) ise dağlarda, ormanlarda ve nehirlerdeki avlanmayı kontrol eden bir tür bekçi görevindeki memurdu³⁴⁸.

3.1.5.3. İlkbahar Ofisi (Chuan Guanfu 春官府)

Bu ofisin başındaki en yetkili kişi, Da Zongbo Qing (大宗伯卿) olarak adlandırılan ve dinî törenler ile ayinlerden sorumlu kişiydi. Her ofiste olduğu gibi burada da Xiao Zongbo Shang Dafu (小宗伯上大夫) olarak bilinen iki tane bakan yardımcısı vardı. Bu ofis adından da anlaşılacağı üzere dinî törenler, ritüeller, ayinler konularıyla ilgilenmekte ve bu alandaki sorunların çözümüyle uğraşmaktaydı. Ayrıca sadece dönemin konuları ve sorunları ile değil, aynı zamanda da imparatorların atalarının dinî törenleri, mezhepleri, inançları ve tapınma şekilleri gibi hususlarla da ilgilenmekteydiler. Bu ofislerin oluşturulma amacı da zaten eski geleneklere bir dönüş çabasıydı. Bu sebeple atalarının inançları ve inançları gereği yaptıkları tüm uygulamaları öğrenmek, mevcut hanedanlık için bir yol gösterici niteliğindeydi.

İlkbahar Ofisi dinî törenler yanında astronomi konuları ile de ilgilenmekteydi. Hatta sanata yönelik olan alanlardan müzik ve dans gibi meselelerle de bu ofis ilgilenmekteydi. Bu ofisin içinde yer alan önemli bazı memur kadroları şunlardı:

Libu Dafu (禮部大夫) olarak isimlendirilen birim, Budizm ve Taoizm gereği yapılan dinî törenler ile birlikte ayinler vb. konulardaki sorunlarla ilgilenir. Aynı zamanda soylu ailelerin sıkıntıları ile de bu birimdeki memurlar alakadar olmaktadır. Simiao Dafu (寺廟

³⁴⁷ ZS, Bölüm 23, Biyografi 15, s. 385. Su Chuo biyografisinde tarım ve hayvancılık konusundaki bilgilerde avlanmanın imparator tarafından yasaklandığı bilgisine ulaşmaktayız.

³⁴⁸ Corradini Piero, Notes on the Policy and the Administration of the Northern Zhou, 2004, s. 9.

大夫) birimi yine dinî meselelerden biri olan tapınak meseleleri ile ilgilenmektedir. Fakat Simiao Dafu birimi güncel tapınaklarla değil, ata külütürünü korumak için geçmişten kalan tapınakların bakım ve onarımından sorumludur. Dianba Dafu (典耙大夫) birimindeki görevli memurlar hanedanlığın dinî inançları ve tapınma usullerine uygun inandıkları varlık adına yaptıkları fedakârlıklar veya o uğurda tanrıya sundukları kurbanlar ile ilgilenmektedir. Taizhu Dafu (太祝大夫) alanı ise ruhani alanlarla ilgilenmekteydi. Dinî ritüellere göre tapınma yapılırken beden dili ile birlikte ruhun da ayinlere eşlik etmesi şeklindeki meselerde kişilere rehberlik etmekteydiler. Bunun dışında Taibu Dafu (太卜大夫) olarak adlandırılan birimdeki görevliler de kehanet meseleleriyle ilgilenirdi. Xiagai Dafu (夏採大夫) biriminde görev alan memurlar ise cenaze merasimleri ile ölü gömme usullerinden sorumluydu.

İlkbahar Ofisi'nde dinî meseleler dışında bilim, eğitim, müzik ve askerî alanlarda görevli olan birimler ve memurlar da vardı. Taishi Dafu (太史大夫) bilim meseleleri üzerine çalışmakta ve astronomi ile takvim hususlarıyla alakadar olmaktadır. Boshi Dafu (博士大夫) biriminde eğitim ile ilgili sorunlarla uğraşan memurlar vardı. Yuebu Dafu (樂部大夫) birimi müzik ve dans meselelerinden sorumluydu. Waishi Dafu (外史大夫) olarak adlandırılan birim ise imparatorun konuşmalarını not almakta ve aynı zamanda da imparatorun seferlerini kayıt altına almaktaydı. Sichelu Dafu (司車輅大夫) biriminde görevli olan kişiler de imparatorluğun savaş arabaları meseleleriyle ilgilenmekteydi. Ayrıca Neishi Dafu (内史大夫) olarak bilinen bu birim de iç içleri ile alakalı meseleleri takip etmekteydi. Bu iç meseleler arasında imparatorun fermanlarını derleyip toplamak, cezai yaptırım gerektiren hallerde tavsiyeler ve önerilerde bulunmak, ilgili kişilere ödül dağıtılması ve aynı zamanda askerî başarılarda orduya takdir tebliğinde bulunma gibi konular vardır³⁴⁹.

³⁴⁹ ZS, Bölüm 24, s. 404.

3.1.5.4. Yaz Ofisi (夏官府)

Yaz Ofisi tamamen hanedanlığın savaş meseleri ile alakadar olmaktaydı. Bu ofisin başında Da Sima Qing (大司馬卿)³⁵⁰ olarak adlandırılan savaş konularından sorumlu üst düzey yönetici bulunmaktaydı. Diğer tüm ofislerde olduğu gibi yanında da iki tane Xiao Sima Shang Dafu (小司馬上大夫) görev almaktaydı. Bu ofisin yöneticileri ve memurları askerlerin sorunları, ordu nizamı ve kuralları, orduya gerekli olan malzemeler ve ordunun iskânı meseleleriyle ilgilenmekteydi. Yaz Ofisi'nin başındaki yetkili kişi ve yardımcıları dışında önemli görevlerde bulunan kadro şu şekildedir³⁵¹:

Sixun Dafu (司勳大夫) birimi, askerî alandaki ödüllerle ilgilenirdi. Dayu Dafu (大馭大夫) ise hem savaş arabalarının kullanılması hem de onların tamirat ve değişiminden sorumluydu. Sishi Dafu (司射大夫) birimindekiler okçular ve yaylı tüfek kullananlarla ilgilenmekteydi. Atların beslenmesi ile alakadar olan birim ise Jiajun Dafu'ydu (駕郡大夫). Aynı zamanda hanedanlığın askerî yapı dışındaki idari yönetimdeki memurları da kontrol eden Sishi Dafu (司士大夫) birimiydi. İdari yönetimde memurların seçilmesi ve onların memuriyetteki ilerlemeleri ve başarılarıyla alakalı konulardan Libu Dafu (吏部大夫) birimindekiler sorumluydu. Zhifang Dafu (職方大夫) birimi coğrafya konusuyla ilgilenmekteydi. Ordu için kurulacak karargâhların yeri, savaş sırasında askerlerin nerelerde konumlandırılacağı ve aynı zamanda seçilen bölgelerin doğal kaynaklarının neler olduğu meselelerine önem verirdi. İki tane Wubo Dafu (武伯大夫) birimi vardı. İki tane olmasının sebebi ise biri sağ Zuo Wubo Dafu (左武伯大夫) diğeri ise sol You Wubo Dafu (右武伯大夫) idi. Bu birim imparatorun sağ ve sol tarafında bulunarak imparatorun kişisel güvenliğini sağlayan özel korumaları ile ilgilenmekteydi. Wuzang Dafu (武藏大夫) olarak görev yapan birim ise silahların yeniden stoklanmasından sorumluydu. Son olarak ise Bingbu Dafu (兵部大夫) birimi savaş kurulu olarak çalışmakta olup savaş dönemlerindeki genel konular ile ilgilenmekteydi³⁵².

³⁵⁰ Sima (司馬) kelimesinin tam karşılığı Savaş Bakanı'dır. Bu kavram ve unvan ilk defa Han Hanedanlığı döneminde kullanılmaya başlanmıştır.

³⁵¹ Corradini Piero, Notes on the Policy and the Administration of the Northern Zhou, 2004, s. 10.

³⁵² ZS, Bölüm 24, s. 405.

3.1.5.5. Sonbahar Ofisi (Qiu Guanfu 秋官府)

Dört mevsim ofisinden üçüncüsü olan Sonbahar Ofisi bir taraftan hak, hukuk ve adalet işleriyle ilgilenirken diğer taraftan uluslararası ilişkiler ile alakalı meselelerden de sorumludur. Bu ofisin başında Da Sikou Qing (大司寇卿) olarak adlandırılan Adalet Bakanı en üst düzey yetkilidir. Her ofiste olduğu gibi Adalet bakanının yanında Xiao Sikou Shang Dafu (小司寇大夫) olarak adlandırılan iki tane yardımcısı bulunmaktadır³⁵³. Bu ofiste bakan ve yardımcıları dışında görevli en önemli diğer birimler ve memurlar şunlardır:

Sixian Dafu (司憲大夫) birimi kanunların yürürlüğe girmesi meseleleri ile ilgilenirken Xingbu Dafu (刑部大夫) birimi ise kanun gereği uygulanacak cezaların yürürlüğe girmesi hususunda yetkili birimdir. Cidiao Dafu (詞調大夫) birimi arabululucuk meseleri, Zhangchao Dafu (掌朝大夫) birimi ise mahkeme kuralları ile ilgilenmektedir. Shixian Dafu (市憲大夫) birimindeki görevliler şehir planlaması, şehirler ile alakalı yasaların ve tüzüklerin hazırlanmasından sorumluydu. Hem kölelerin hem de hapishanelerdeki tutuklular ile beraber cezaevi sayılarının azaltılması konularıyla Sili Dafu (司隸大夫) birimi ilgilenmekteydi³⁵⁴.

Sonbahar Ofisi'nde uluslararası ilişkiler meseleleri ile ilgilenen iki önemli birim vardı. Bunlardan Binbu Dafu (賓部大夫) birimi diğer devletlerden gelen elçiler ve görevliler ile ilgilenmekteydi. Ayrıca Fanbu Dafu (藩部大夫) birimindeki görevliler de geçmişte varolan ve mevcudiyette irtibatın kesildiği soylu aileleri araştırıp bulma ve onlarla temas kurma işleriyle ilgilenmekteydi³⁵⁵.

3.1.5.6. Kış Ofisi (Dong Guanfu 冬官府)

Dört mevsim ofisinden sonuncusu olan Kış Ofisi, devletin bayındırlık işlerinden sorumludur. Bu ofisin en yetkili kişisi Çalışma Bakanı statüsünde görev yapan Da Sikong Qing'dir (大司空卿). Çalışma bakanının yanında ise iki tane Xiao Sikong Shang Dafu (小

³⁵³ Hucker, No: 6036.

³⁵⁴ Corradini Piero, Notes on the Policy and the Administration of the Northern Zhou, 2004, s. 9.

³⁵⁵ Corradini Piero, Notes on the Policy and the Administration of the Northern Zhou, 2004, s. 9.

司空上大夫) yardımcısı bulunmaktadır³⁵⁶. Bu ofiste bakan ve yardımcıları dışında önemli görevleri yerine getirmekle sorumlu bazı birimler şunlardır:

Ofisin tüm bayındırlık işleriyle alakadar olan Gongbu Dafu (工部大夫) birimi bulunmaktadır. Jiangshi Dafu (匠師大夫) birimi şehirlerdeki tüm yapılar ile birlikte imparatorluğa ait olan saray binalarının tüm işleri ile ilgilenmektedir. Ayrıca yapıların ağırlık ve uzunluk ölçüleri de kontrol edilmektedir. Simu Dafu (司木大夫) birimindeki görevliler devletin ahşap yapılarından, Situ Dafu (司土大夫) birimindekiler toprak arazilerdeki işlerden, Sijin Dafu (司金大夫) birimi altın, mücevher gibi değerli madenlerden ve Siyu Dafu (司玉大夫) birimi ise yeşim taşı ve diğer değerli taşlar ile ilgili işlerden sorumluydu. Sishui Dafu (司水大夫) birimindekiler su ile alakalı olan tüm işlerle ilgilenmekteydi. Ayrıca Sichou Dafu (司綢大夫) birimi ipek üretimi ve aynı zamanda ipeğin işlenmesi meseleleri ile meşgülken Sihui Dafu (司卉大夫) birimindekiler de bambo üretimi ve kullanımıyla alakalı tüm işlerden sorumluydu. Bunların yanında da Sipi Dafu (司皮大夫), hayvan derilerinin işlenmesi, post yapımı işleriyle ilgilenirken Sise Dafu (司色大夫) birimindekiler de boyama ve vernikleme çalışmalarıyla meşguldüleri³⁵⁷.

Bu reform hareketlerini başlatan kişi Yuwen-Tai olmasına rağmen onun ömrü uygulamaların yapıldığını görmek için yetmedi. Bu nedenle, asıl uygulamalar yeni kurulan Kuzey Zhou Hanedanlığı döneminde gerçekleştirildi³⁵⁸.

Yuwen Tai'nin yapmak istediği, eski Zhou geleneğinden yararlanarak, Xianbei geleneklerini hem orduda hem de idari yapıda korumaktı. Böylece yeniliğin getirmiş olabileceği her türlü belirsizliği ortadan kaldırmış olacaktı. Fakat Yuwen-Tai'nin ölümünün ardından hem orduda hem de toplumsal yapıda Çinlilerin yönetime dâhil edilmesiyle birlikte hibrit bir Xianbei-Çin devlet yapısı oluşturuldu³⁵⁹.

³⁵⁶ Hucker, numara 6037.

³⁵⁷ Corradini, s. 133.

³⁵⁸ Dien Albert, s.293-295.

³⁵⁹ ZS, Bölüm 24, Lu Bian Biyografisi, s, 404.

3.1.6. Danışmanlar

Doğu Wei Hanedanlığı ile Kuzey Qi Hanedanlığı yönetiminde tek yetkili kişi imparatordu. Buna karşın Batı Wei Hanedanlığı ile Kuzey Zhou Hanedanlığı imparatoru Yuwen Yong dönemine (572) kadar yönetim şekli başbakan ve imparator olmak üzere ikili bir sistemle devam etti. Doğu Wei Hanedanlığı ile Kuzey Qi Hanedanlığı'nda yönetimdeki tüm yetkiler imparatora toplanmıştı. Batı Wei Hanedanlığı ile Kuzey Zhou Hanedanlığı'nda ise imparator sadece bir idari kadro olarak yer alıp, imparator olarak atama yapılmasına rağmen tüm yetkiler başbakanın elindeydi. İmparator ve başbakan tarafından yönetilen bu dört hanedanlıkta tüm yetki sahibi tek bir kişi olmasına rağmen hanedanlıkla alakalı idari ve askerî alan ile toplumsal konulardaki her türlü kararlarda imparator ve başbakanın etrafında fikirlerine, görüşlerine ve önerilerine başvurduğu danışmaları (guwen 顾问) vardı. Bu danışmanlar alınan tüm kararlarda oldukça etkililerdi.

Doğu Wei Hanedanlığı'nın kurucusu Gao Huan ve Batı Wei Hanedanlığı'nın kurucusu olan Yuwen-Tai, Kuzey Wei Hanedanlığı yıkılmadan önce ordu içinde yetişmiş ve askerî alanda önemli görevlerde yer almışlardı. Her ikisi de asker kökenli olan bu iki hanedanlık kurucuları, kendi müstakil hanedanlıklarını kurduklarında da danışmanlarını askerî kökenli ve güvendikleri kişilerden seçtiler. Bunun nedeni Gao Huan ve Yuwen-Tai'nin orduda görev almış olmalarından kaynaklanmaktadır. Dört hanedanlık yönetimi boyunca bütün danışmanların askerî kökenli olma zorunluluğu veya asker kökenlilerin sadece danışman oldukları sonucu ortaya çıkmamaktadır.

Ele alınan dört hanedanlık yönetiminde bir meclis veya kurultay gibi kurumun varlığı bilinmemektedir³⁶⁰. İmparator veya başbakan askerî ve idari yapının yanında halkın yönetiminde de tek yetkili karar merciiydi. Ancak imparator veya başbakan son kararı veren olmasına rağmen yönetimle ilgili kararları tek başına almazdı. Hanedanlık ile alakalı her tür kararlarda danışmanların fikir ve önerileri etkili olmuştur.

Doğu Wei ile Batı Wei hanedanlıkları ve Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıkları döneminde sadece danışman adı altında bir görev tanımı yoktu. Hanedanlığın askerî ve idari yapısı içinde üst düzey görevlerde bulunan kişiler aynı zamanda imparatora danışmanlık yapmaktaydı. Danışmanlar; eyalet valisi ((州刺史 Zhou Cishi), vali (大都督

³⁶⁰ Taşağıl, age. s.38.

Da Dudu veya 刺史 Cishi), ordu komutanı(柱國大將軍 Zhuguo Dajiang Jun), savaş bakanı (司馬 Sima), iç işlerinden sorumlu (内政), dış işlerden sorumlu (外交), hukuk alanından sorumlu (司法), ekonomi işlerinden sorumlu (经济), tarım ve hayvancılıktan sorumlu (农牧业) yöneticilerden oluşmaktadır³⁶¹. İmparator, hanedanlık ile ilgili önemli kararları alırken bu danışmanlar ile fikir alış verişi yapardı. Danışmanlar sadece imparator fikir sorduğunda danışmanlık yapmazdı. Bazen de hanedanlık için önemli görülen mevzularda bu danışmanlar imparatorun aldığı kararı sorgulayabiliyordu. İmparator tarafından alınmış bir kararın doğru olmadığı hususunda görüşlerini imparatora iletirlerdi. Bütün yetkiler imparatora olmasına rağmen hanedanlıkla alakalı alınan kararlarda danışmanların büyük etkisi vardı.

Danışmanlık uygulaması ilk olarak Gao Huan ile başlamıştır. Kuzey Wei Hanedanlığı'nın son yıllarında Gao Huan, Fen Nehri Vadisi'ndeki bölgelerin yönetiminden sorumlu Hun liderlerinden Erzhu Rong'a danışmanlık yapmaktaydı³⁶². Gao Huan o dönemlerde askerî bir komutan olmanın yanında aynı zamanda bölge valisine danışmanlık yapmaktaydı. Kuzey Wei Hanedanlığı yıkıldıktan sonra yerine kurulan Doğu Wei ile Batı Wei hanedanlığı, Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıkları döneminde danışmanlık statüsü etkili bir şekilde devam etti. Danışmanların önemli kararlardaki müdahaleleri hakkında bazı örnekler aşağıda sıralanmıştır.

Kuzey Qi Hanedanlığı kurucusu Gao Yang'ın biri Xianbei kökenli diğeri ise Han-Çin kökenli iki eşi vardı. İmparator Gao Yang, imparatoriçe seçimini Han-Çin kökenli eşinden yana kullanmıştı. Bunun üzerine Gao Yang'ın danışmanları imparatorun kararına itiraz ettiler. Han-Çin kökenli imparatoriçe seçiminin yanlış bir karar olduğunu ve hanedanlığın geleceği için büyük sorunlara sebep olacağını ifade ettiler³⁶³. Çünkü imparatoriçe seçimi ilerdeki veliahtın kim olacağını da belirlemekteydi. Çinli bir imparatoriçe seçilmesi hanedanlık yönetimine Xianbei kökenliler dışında Han-Çin kökenlilerin de veliaht adayları arasına dâhil edilmesini sağlamış olacaktı. Han-Çin kökenli birinin veliaht olması hanedanlık yönetiminin ve yöneticilerinin Xianbei geleneklerinden uzaklaşacağı sonucunu ortaya koymaktaydı. Bu sebeplerle danışmanlar imparatorun

³⁶¹ Günümüzdeki merkezî idare birimi olan ilgili bakanlığın başında bulunan bakandır. VI. yüzyılda bakanlık ve bakan kavramları, kurum ve kuruluşları mevcut olmadığı için ilgili alanlardan sorumlu idari birimler olarak ifade edilmiştir.

³⁶² WS 11. s. 280.

³⁶³ ZZTJ, 163, 5562.

kararını değiştirip Xianbei kökenli eşini imparatoriçe seçmesi hususunda ısrarcı oldular. Fakat Gao Yang, danışmanlarının uyarılarını dikkate almadı ve kararını da değiştirmedir³⁶⁴. Danışmanların görüşleri imparatorun kararında değişikliğe sebep olmadı. Ancak burada önemli olan imparatorun etrafındaki danışmanlarının imparatorun kararlarını sorguluyor, kararlarına müdahale ediyor ve fikirlerini de açıkça imparatora ifade ediyor olmalarıdır.

Gao Yang'ın ölümünden sonra Kuzey Qi Hanedanlığı imparatoru olan Han-Çin kökenli oğlu Gao Yin'in imparatorluğuna son verilmesi kararında da danışmanların son derece etkisi vardır. Gao Yang'ı imparatoriçe tayini konusunda ikna edemeyen danışmanlar, Gao Yang'ın bu yanlış kararını veliahtının imparatorluğuna son verdirerek telafi ettiler. Danışmanlar Gao Yin'in henüz 15 yaşında olup yönetim konusunda tecrübesiz olmasını gerekçe olarak ileri sürmüş olsalar bile asıl sebep Han-Çin kökenli birinin hanedanlığın veliahtı olmasıydı. İlerde Han-Çin kökenlilerinin yönetimi ele geçirmelerine olanak sağlayacak her tür olasılığı danışmanlar Gao Yin'in imparatorluğuna son vererek ortadan kaldırmıştı³⁶⁵.

Kuzey Zhou Hanedanlığı dönemine gelindiğinde ise Yang Jian'ın (楊堅) farklı görev ve sorumlulukları olması ile birlikte imparatora danışmanlık yaptığı hususlar hanedanlığın kaderini belirlemede son derece önemlidir. Yang Jian'nın imparatora yakınlığı sebebiyle imparator üzerinde etkisi de oldukça fazla olmuştur. Yang Jian, henüz 14 yaşındayken ilk kez Batı Wei Hanedanlığı döneminde Yuwen-Tai emri altında orduda görev almaya başladı. Yang Jian hakkındaki tarihî kayıtlar onun zekâsının ve yeteneklerinin tartışmasız olduğu hususunda kesin yargılarda bulunmuştur. 557 yılında Kuzey Zhou Hanedanlığı kurulunca ise Yang Jian ilk önce iç işlerinden sorumlu birim yardımcısı olur, daha sonra ise iç işlerinin sorumluluğunu tamamen üstlenir. Kuzey Zhou Hanedanlığı imparatoru Yuwen Yun ile Yang Jian'ın kızı evlendirilmiş ve böylece aralarında akrabalık bağı da kurulmuştur³⁶⁶.

Yang Jian hem Kuzey Zhou Hanedanlığı'nda iç işlerinden sorumluydu hem de Göktürlere elçi olarak gönderilmişti. 560'lı yılların başında Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlığı arasındaki mücadeleler kızıştığında her iki hanedanlık da Göktürkleri kendi tarafına müttefik olarak çekmek için büyük çaba sarf etti. Yang Jian, Göktürlere elçi

³⁶⁴ BQS 9.125.

³⁶⁵ BQS 5.76.

³⁶⁶ Tanner, Harold Miles (2009). China: A History. Hackett Publishing, s. 167–168.

olarak gittiğinde Mukan Kağan'ı, kızını imparatora gelin olarak göndermeye ikna etmişti³⁶⁷. Yang Jian'nın elçi olarak gittiği Göktürk topraklarındaki siyasi başarısı bununla kalmadı. Yang Jian, Mukan Kağan'ı da Kuzey Qi'ye karşı hızlı bir ortak saldırı düzenlemeye ikna etmişti³⁶⁸. Yang Jian'nın Göktürk topraklarına elçi olarak gitme sebebi kağanın kızını gelin göndermeye ikna etmekti. Fakat Yang Jian hem iç işlerinden sorumlu olan, hem elçi giden hem de imparatora danışmanlık yapan biri olarak burada Göktürkleri Kuzey Qi'ye karşı ortak saldırıya ikna etmesi imparator tarafından planlanmış bir mesele değildi. Yang Jian tamamen kendi siyasi zekâsına güvenerek imparatorun elçisi ve danışmanı olarak imparator adına bir talepte bulundu. Bu talebinde de başarılı oldu. Yang Jian'nın Mukan Kağan ile yapmış olduğu görüşme sonrasında Göktürkler uzun bir süre Kuzey Zhou lehine hareket ettiler. Bütün bu siyasi gelişmelerden anlaşılacağı üzere Yang Jian danışmanlık yaptığı süreçte özellikle Göktürklerle ilişkileri konusunda önemli bir aktör haline gelmiştir.

Yang Jian sadece bunlarla kalmayarak imparatora kölelerin serbest bırakılması konusunda danışmanlık yapmıştır. Kuzey Qi Hanedanlığı'na ait Jinzhou bölgesi ele geçirildikten sonra Kuzey Qi Hanedanlığı'nın tutsak ettiği tüm köleler Yang Jian'nın etkisiyle serbest bırakılmıştır³⁶⁹.

Yine Yang Jian'ın danışmanlığında çok önemli kültürel reformlar gerçekleştirildi. Kuzey Zhou Hanedanlığı yıkılmadan kısa bir süre önce, 579 yılında, kıyafet reformu yapıldı. Kuzey Wei Hanedanlığı'nın yıkılmasının ardından kurulan Doğu Wei ile Batı Wei hanedanlıklarının Xianbei geleneklerinin sürdürülmesi adına yapılan tüm reformların neredeyse tamamı Yang Jian danışmanlığı sayesinde ortadan kaldırıldı. 534 yılından itibaren Xianbei geleneklerine uygun giyinme ve Xianbei soyisimleri taşıma zorunluluğuna 579'da son verildi. Daha önceki Xianbei geleneklerine göre giyinme koşulu yerine geleneksel Han-Çin kıyafetleri giyme şartı getirildi. Ayrıca daha önce yasaklanan Budizm³⁷⁰ üzerindeki yasak da 580 yılında tamamen ortadan kaldırıldı³⁷¹. Yang Jian özellikle Kuzey Zhou Hanedanlığı döneminin son yıllarında gelecekte kuracağı Han-Çin kökenli Sui Hanedanlığı temellerini kültürel deformasyon yaparak oluşturmaya başlamıştı.

³⁶⁷ ZZTJ 170.5274.

³⁶⁸ ZZTJ 170.5274.

³⁶⁹ Bkz. s.67.

³⁷⁰ Budizm'in yasaklanması hakkındaki detaylı bilgiler çalışmamızın 4. Bölümünde inanç sistemi başlığı altında ele alınmıştır.

³⁷¹ ZS 7.124.

Yukarıdaki ifadelerde danışmanların yönetimde ve imparator kararlarında etkili olduğu bazı durumlar örneklerle açıklanmıştır. Etnik yapı, askerî yapı, sosyal sorumluluklar alanındaki danışmanlıklar son derece önemlidir. Fakat özellikle Yang Jian'nın danışmanlığı Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın kaderini tamamen değiştirmiştir. Çünkü Yang Jian, Göktürkler ile güçlü bir ittifak kurarak hem Göktürkleri müttefik kazanmış hem de bu sayede Kuzey Qi Hanedanlığı'na karşı üstün başarı elde etmiştir. Batı Wei Hanedanlığı başbakanı Yuwen-Tai tarafından başlatılan ordudaki reformlar Kuzey Qi Hanedanlığı döneminde daha etkili bir hâle gelmişti. Bu sebeple Kuzey Qi Hanedanlığı ordusu Kuzey Zhou Hanedanlığı ordusuna göre çok daha güçlüydü. Fakat Kuzey Qi Hanedanlığı yönetimi Budizm'in etkisi altında kalarak askerî ve idari sorumluluklarını ihmal etmişti. Kuzey Qi Hanedanlığı'nın yönetiminde oluşan bu boşluktan Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın önemli ismi olan Yang Jian yararlandı. Askerî güç ve ordu olarak baktığımızda Kuzey Qi Hanedanlığı daha güçlü olup yıkılmasını beklemek çok mümkün değildi. Ancak ordu olarak güçlü olmak başarılı olmak için tek başına yeterli değildi. Ordunun gücünün yanında yöneticilerin de siyasi olarak güçlü orduyu desteklemeleri gerekmektedir. Kuzey Qi Hanedanlığı yöneticileri Budizm'e hayranlığı ile meşgul olurken güçlü müttefikleri Göktürkleri kaybettikleri gibi kendi topraklarında 572'de tamamen Kuzey Zhou Hanedanlığı egemenliğine girdi.

3.2. Askerî Yapı

Bozkır geleneğinden gelen Xianbei kökenli kabileler askerî alanda oldukça güçlüydüler. İdari yapıda tecrübesiz olmaları ve devlet kurma konusunda çok başarılı olamayışlarının sebeplerinden biri de hayatlarının çoğunu bozkırda hayatta kalma mücadelesi vermeleri ve sürekli savunma veya saldırı halinde olmalarıydı. Xianbei halkı nihayetinde askerî alandaki güçlerini Kuzey Wei Hanedanlığı'na son verip kendi hanedanlıklarını kurarak taçlandırırmış oldular.

Doğu Wei Hanedanlığı'nın kurucusu Gao Huan ile Batı Wei Hanedanlığı'nın kurucusu Yuwen-Tai, Kuzey Wei Hanedanlığı'nın son yıllarında askerî yapı içerisinde etkin rol oynamıştı. Kuzey Wei Hanedanlığı lehine sonuçlanacak isyanları bastırmış ve bunların neticesinde ordu komutanlığı yapmak, eyalet valisi olarak atanmak gibi önemli görevlerle ödüllendirilmişlerdi. Böylece her iki komutan da askerî alandaki üstün başarıları sayesinde yönetimin bir parçası haline gelerek idari ve siyasi yapı içerisinde dâhil olma fırsatı

yakalamıştı. Gao Huan ve Yuwen-Tai'nin hem askerî hem de idari yapıda tecrübeler kazanmış olmaları; parçalanmış, idari ve askerî alanda ciddi sorunlar yaşayan Kuzey Wei Hanedanlığı'na son verip kendi müsatakil hanedanlıklarını kurma cesaretini sağlamıştı.

534 yılında Doğu Wei Hanedanlığı, 535 yılında ise Batı Wei Hanedanlığı kurulduğunda imparator Gao Huan ve başbakan Yuwen-Tai askerî dehalarına güvendikleri kişileri ordu komutanı olarak atadı. Her iki hanedanlık kurulduktan sonra birbirleri ile mücadele içine girdi. Doğu Wei Hanedanlığı'nın doğu sınırı Sarı Deniz olması sebebiyle topraklarını genişletebileceği kara sınırı batı yönündeydi. Batı Wei Hanedanlığı ise toprak sınırını Sarı Deniz'e kadar ulaştırmak amacıyla doğuya doğru askerî saldırılar düzenlemek için mücadele etmekteydi. Her iki hanedanlık topraklarını genişletme arzusu içindeydi. Bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için askerî yapının güçlü olması, ordunun iyi yönetilmesi, savaşlarda önemli taktiklerin yapılması gerekmektedir.

Gao Huan'ın savaş yönetme stratejilerine bakıldığında Göktürkler dönemindeki Türklerin orduyu sağ ve sol kanattan idare etme sitemi ile benzerlik görüldüğüne dikkat çekmek gerekmektedir. Gao Huan, ordunun doğu kanadını yöneten bir komutan görevlendirirken kendisi de ordunun batı kanadını yönetmekteydi. Ordunun doğu kanadı saldırı hattı düzenleyip düşmanı hem oyalama, hem de püskürtme stratejisi ile ilerlerken, batı kanadı ise düşmanı arkasında oyalayan ordunun vermiş olduğu destekle ilerleyişine devam etmekteydi. Aynı strateji ise Batı Wei Hanedanlığı'nda sağ ve sol ordu kanadı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu savaş stratejisinin orduya kazandırmış olduğu avantajları olmasının yanında her zaman başarı ile sonuçlanmış da değildir. Bunun nedeni ise doğu-batı/ sağ-sol ordu kanadı stratejisi değil, karşı tarafın daha iyi stratejilerle savunma hattı oluşturmalarıdır.

Her hanedanlık döneminde sınırda sefer ordusu olarak adlandırılan bir karargâh kurulmaktaydı. Bu karargâha asker seçiminde büyük özen gösterilirdi. Xianbei kökenli olmasına dikkat edilirdi. Ayrıca Xianbei kökenliler arasında “eski kurt” Lao Lang (老狼) olarak adlandırdıkları askerî deha sayılacak kişiler vardı. Bu kişiler ordunun neredeyse temel taşı oluşturulan ve önemli karargâhlara yerleştirilen kişilerdi.

3.2.1. Ordu Sistemi

Gao Yang, Kuzey Qi Hanedanlığı'nı kurduktan sonra ordu birliği kurdu. Bu birliğe seçtiği askerler de yine tecrübeli kişilerden oluşmaktaydı. Birliğe ise yongshi (勇士) adı verilmişti. Yongshi denilmesinin sebebi de cesur askerler birliği olmasındandı. Yongshi kelimesi linguistik açıdan ele alındığında yong (勇) cesur, shi (士) ise asker anlamına gelmektedir. Kaynaklarda abartıldığını düşünmekle birlikte, bu birliğe alınan her bir tecrübeli Xianbeili'nin 100 askerle tek başına savaşabilecek kabiliyette olduğu söylenmektedir³⁷². 100 askerin buradaki karşılığının nicelik olarak gerçekliliği olmadığını, ancak nitelik olarak değerlendirildiğinde bu birliğe alınanların ne kadar güçlü ve kuvvetli olduklarının izahı için bir askere karşılık 100 asker mübalağa edildiğini düşünmekteyiz.

Askerî yapının güçlendirilmesi açısından bu dönemde önemli reformların yapıldığı da dikkat çekmektedir. Orduda yapılan önemli düzenlemeler ve reformlara imza atan kişi de başarılı bir askerî komutan olan Yuwen-Tai olmuştur.

537 yılında Doğu Wei ile Batı Wei hanedanlıkları arasında gerçekleşen ve Batı Wei'nin zaferi ile sonuçlanan Shayuan Savaşı'nın ardından Yuwen Tai, orduda reformlar yaptı. Yirmi Dört Ordu olarak da bilinen fubing (府兵)³⁷³ ordu sistemini kurdu. Yuwen-Tai'nin kurmuş olduğu ordu sistemi, 618 yılında kurulup uzun yıllar Çin'de hüküm sürmüş ve Çin'e altın çağını yaşatmış olan Tang Hanedanlığı'nın ordu sisteminin temelini oluşturmuştur. Yapılan bazı araştırma eserler veya doktora tezlerinde Fubing Sistemi temeli yine Yuwen-Tai tarafından oluşturulduğuna dayandırılmış olsa da Tang Hanedanlığı döneminde uygulanmaya başlamış olduğu şeklinde ifade edilmiştir³⁷⁴. Ancak Fubing sisteminin ordudaki etkileri ve uygulanması Tang Hanedanlığı döneminde zirveye ulaşmış olsa da asıl temelleri Yuwen-Tai tarafından atılmış ve hem Batı Wei Hanedanlığı hem de Kuzey Zhou Hanedanlığı döneminin askerî yapıyı önemli ölçüde şekillendirmiş bir sistemdir. Tang Hanedanlığı döneminde Fubing sistemi o dönemin şartlarına göre geliştirilerek daha etkili bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu sebeplerle askerî alanda ciddi bir reform olan ve neredeyse Çin'in ordu sisteminin şekillenmesinde ciddi bir yapılanmaya sahip olan fubing sisteminin temeli, Yuwen-Tai tarafından atılmış ve sadece

³⁷² BQS, 4.50.

³⁷³ WS, 72.1619; ZZTJ 151.4271; He, "Fubing zhiqian de Beichao bingzhi," s. 351–352

³⁷⁴ Kapuzoğlu Gökçen, age., s.50-53.

bununla kalmayarak bu sistem Batı Wei Hanedanlığı döneminden başlayarak uygulamaya da geçirilmiştir³⁷⁵.

Fubing sistemini kuran Yuwen-Tai, ilk olarak Fubing ordusuna 12 komutan atadı. Bu komutanlardan 8'i Xianbei'ydi (bunlardan altısı Yuwen Tai'nin memleketi Wuchuan'dandı), ikisi Xiongnu'ydu (Hun) ve ikisi Kuzeydoğu'dan gelen aslen Çinli olup sonradan Xianbei kabilesine tabii olanlardandı. Batı Wei ve ardından gelen Kuzey Zhou Hanedanlığı döneminde, kıdemli askerî liderler karakteristik olarak çok güçlü olmaları nedeniyle eski kurt şeklinde tabir edilen Xianbeililerden veya bunların yakın akraba gruplarından seçilmekteydi³⁷⁶.

537 yılı sonrasında başlayan ordudaki reform hareketleri sonucunda oluşturulan Fubing sistemi kapsamındaki askerî kuvvetlerin piramit şeklindeki son hali 550 yılına kadar oluşmuş oldu. Askerî yapıyı piramit şeklinde oluşturan 24'lü ordu sistemiydi. Bu 24'lü ordu sisteminde altı kişi kıdemli general (大将军 jiangjun) anlamına gelen tümgeneral olup devletin en büyük ordularına komutanlık etmektedir. Bu altı kişinin her birinin altında daha küçük orduları yöneten iki tane tugay komutanı (帥都督 shuai dudu) bulunmaktaydı. Tugay komutanlarının birinin altında da iki albay (开服 kaifu) vardı. Böylece tugay komutanlarının altında toplam 24 albay yer almış oldu. Bu her albay da bir orduya (军 jun) önderlik etti ve sonuçta bu şekliyle 24'lü ordu sisteminin yapısı oluştu³⁷⁷.

Bu ordu sistemine yaklaşık 3000 Xianbei katıldı. Fakat Batı Wei Hanedanlığı'nın oluşturduğu bu rejimin ayakta kalabilmesi için bu sayı yeterli değildi. Şüphesiz ki yerel halktan asker toplamak gerekmekteydi. Bu düşüncenin ne kadar yerinde olduğu 543 yılında Doğu Wei ile yapılan bir savaşta ciddi kayıplar verildiğinde anlaşılmış oldu³⁷⁸. 543 yılındaki yenilginin ardından ordunun büyüklüğünü artırmak için yerel seçkinler olan (好友 haoyou'dan askere alınma çağrısı geldi. Bu ordu sistemindeki askerler gönüllü olarak orduya katılmaktaydı. Zorunlu orduya alma durumu asla söz konusu değildi³⁷⁹.

³⁷⁵ 汤勤福, 关于宇文泰初置十二军的若干问题, 上烧师专学报 年第 期, s.65-70.

³⁷⁶ 周书, 卷 17, 刘亮传 Biyografisi, s. 284,285.

³⁷⁷ ZS, Bölüm 24, Lu Bian Biyografisi, s. 407.

³⁷⁸ 赵昆生, 吴佳临, 论宇文泰政治军事集团, 汉江师范学院学报, 2018 年 2 月第 38 卷第 1 期, s. 64-68.

³⁷⁹ 汤勤福, 关于宇文泰初置十二军的若干问题, s.68.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere orduda yer alan askerî komutanların unvanları vardı. Bu unvanlardan Zhuguo Dajiangjun (柱国大将军) olarak adlandırılan kişi orduda en üst rütbeye sahip kişiydi. Aslında devletin genelkurmaybaşkanı niteliğinde görev yapmaktaydı. Fakat böyle bir rütbe belirlenmesine rağmen bu unvan ve rütbe devletin başbakanına verilmişti. Batı Wei Hanedanlığı döneminde devleti yöneten başbakan Yuwen-Tai aynı zamanda devletin genelkurmaybaşkanı olarak görev yapmaktaydı³⁸⁰.

En üst rütbe olan genelkurmayın altında görev alan tümgeneraller (大将军 jiangjun) vardı. Büyük general veya kıdemli general manasına da gelmekte olup devletin en büyük ve aynı zamanda en stratejik öneme sahip orduların yönetiminden sorumlulardı. Tümgenerallerin alt rütbesi ise tugay komutanlarıydı (帥都督 shuai dudu). Albay (开服 kaifu) unvanına sahip kişiler ise en alt rütbeye sahip olanlardı. Albaylardan sonra ise ordu yönetimi dışında sadece savaflara katılan (shibing 士兵) askerler bulunmaktaydı.

³⁸⁰ ZS, Bölüm 24, Lu Bian.

4. BÖLÜM

DOĞU WEİ, BATI WEİ, KUZHEY Qİ VE KUZHEY ZHOU HANEDANLIKLARININ SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK YAPISI

4. 1. Etnik Yapı

Çin kaynaklarına göre ele aldığımız hanedanlıkların kurucusu olan Xianbei etnik kökeni ilk defa M.Ö VII. yüzyılın ortalarında ortaya çıkmıştır. Xianbeiler, Dong Hu (東胡) boylar birliğine dâhil bir kabiledir. Dong Hu boy birliğinin Türkçe karşılığına baktığımızda 東 Dong, “doğu” demektir. 胡 Hu kelimesinin karşılığı hakkında ise farklı görüşler vardır. Pulleyblank, Hu kelimesinin etnik bir isim olduğunu ve Proto-Moğollar için kullanıldığını ifade etmiştir³⁸¹. Beckwith ise Hu kelimesinin o dönemde yaşayan Çinliler dışındaki Kitan, Türk, Soğd gibi farklı dilleri konuşan tüm yabancı etnik kökenlileri tanımlayan bir kavram olduğunu ileri sürmüştür³⁸². Hu kelimesinin anlam kargaşası ve araştırmacıların tam net bir ortak karşılıkta buluşamamaları nedeniyle birçok araştırma eserinde Dong Hu (東胡) boy birliği Doğu Hu olarak literatüre geçmiştir.

Doğu Hu boylar birliği M.Ö VII. yüzyılın ortalarında bugünkü Pekin civarı olduğu tahmin edilen Yan (燕)³⁸³ şehrinin kuzeyinde yaşıyordu. Savaşan Devletler döneminde (M.Ö. 403-221) ise Çin’in günümüz Hebei Eyaleti’nin kuzeyden doğuya kadar olan sınırı boyunca güçlü bir siyasi güce sahipti³⁸⁴. Orjinalinde İç Moğolistan’ın güneydoğusu ile Liaoxi (辽西) olarak adlandırılan Çin’in kuzeydoğu bölgelerinde yaşamakta olan Xianbei halkı M.S 89-105 yılları arasında Kuzey Hunlarından kaçarak Moğolistan platolarına yerleşmişti³⁸⁵.

Tarihî kayıtlarda Xianbei adı ilk defa 24 Hanedanlık Tarihi kitabından ilki olan Shi Ji (史記), yani Tarihi Kayıtlar kitabı³⁸⁶ ile ikincisi olan Han Shu (漢書), yani Han

³⁸¹ Pulleyblank (1983), s. 452-454.

³⁸² Beckwith (2009), s. 393

³⁸³ SJ, Bölüm 110, s. 2883.

³⁸⁴ Andrew Shimunek, s. 37.

³⁸⁵ HHS, 90, 2986.

³⁸⁶ SJ, Bölüm 110, s. 2879-2920.

Kitabında³⁸⁷ Hunlar ile alakalı olan açıklamalar bölümünde geçmeye başlamıştır. Bu kayıtlarda Xianbeilerin yaşam tarzı ve kültürleri hakkında bilgiler vardır. At üstünde ok atmakta çok başarılı oldukları, Moğollar gibi yuvarlak çadırlarda göçebe olarak yaşadıkları ve avcılıkla uğraştıkları bilinmektedir. Ayrıca et yedikleri gibi hayvanlardan elde ettikleri fermente süt ürünleri de tüketmekteydiler. Giyim kuşam şekilleri ise hayvanların derisinden yaptıkları hayvan kürkleridir. Çadırlarını Doğu yönüne bakacak şekilde kurmaktaydılar. Bununla beraber dört mevsimi ayırt etmeyi de kuşları gözlemleyerek ve av hayvanlarının hamile veya emziren olduklarına göre yapmaktaydılar³⁸⁸.

M.Ö II. yüzyılda Hunlar tarafından ağır bir yenilgiye uğratılan Doğu Hular kuzey ve güney bölgelerine doğru ikiye ayrıldı. Kuzeyde kalanlar Xianbei (鲜卑) Dağı'nda yaşamaya başladıkları için Xianbei adıyla anılırken güneydekiler de Wuhuan (乌桓) Dağı'nda yaşadıkları için onlar da Wuhuan olarak adlandırıldılar³⁸⁹. Üç Krallık olarak yıllığı (三国志) bu ifadenin doğruluğunu teyit etmektedir³⁹⁰.

M.S 48 yılında Hunların kuzey ve güney olarak ikiye ayrılması sonucunda kuzeyde yaşayan Xianbeiler, Kuzey Hunlarına ciddi baskılar yaptılar. Bunun neticesinde ise M.S 87 yılında binlerce Hun halkı Xianbei egemenliği altına girdi³⁹¹. Böylece yıllar boyu Xianbeiler ile Hunların birlikte yaşaması ve aralarında evliliklerin yapılması ortaya çıkmış oldu³⁹².

M.S I. yüzyıldan itibaren Xianbeiler, Han-Çin kökenliler lehine hareket etmiş, hatta Çinlilerin sınır güvenliklerini korumak için paralı asker olarak görev almıştır. Neticede ise III. yüzyıldan itibaren İç Moğolistan'ın güneyi Çin'in kuzeyine eski Hun topraklarına yerleşmeye başladılar. 386 yılında Kuzey Wei Hanedanlığı kurulana kadar geçen yaklaşık 300 yıl boyunca Xianbei halkı Çin kültürü etkisi altında kalmış ve kendi etnik kökenleri dışında farklı milletler ile kaynaşmıştır. Kuzey Wei Hanedanlığı döneminde de önemli görevlerde bulunmuş Xianbei kökenliler birçok boy birliğinden müteşekkil olan bu

³⁸⁷ HS, 94a, 94b.

³⁸⁸ HHS 90, s. 2980; Andrew Shimunek, s. 44.

³⁸⁹ HHS, 90: 2985; Taşağıl, Hunlar., s. 46.

³⁹⁰ SGZ, Bölüm 30, s. 832. “烏丸鮮卑即古所謂東胡也”. Üç Krallık Kayıtlarında geçen cümle olduğu gibi yazılmış olup, anlamının ise Wuhuan ve Xianbei boylar birliğinin eski zamanlarda Doğu Hular olarak adlandırıldığıdır.

³⁹¹ Taşağıl, s. 226.

³⁹² HHS, 90, 2985-2998; Otkan Pulat, Tabgaçlar, s. 55.

hanedanlığın kültür yapısından da etkilenmiştir³⁹³. Neticede 534 yılında ilk kez kendi müstakil hanedanlıklarını kuran Xianbei halkı yüzyıllar boyunca eski geleneklere ait Çin kültürü, Goguryeo kültürü ve Türk kültürü ile doğrudan ve dolaylı ilişkiler kurmaları nedeniyle karşılıklı kültür alışverişinde bulunmuştur. Bu sebeple Xianbeiler, birçok etnik kökenin birbiri ile kaynaşması sonucunda farklı milletlerin bir araya geldiği çok uluslu bir halk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doğu Wei Hanedanlığı'nın kurucusu Gao Huan'ın etnik kökeni hakkında Çin kaynaklarından edindiğimiz bazı bilgiler etnik yapı konusunda çok daha aydınlatıcı olmuştur. Kuzey Qi Hanedanlığı Kitabı olarak bilinen Bei Qi Shu (北齐书) Bölüm I'deki Gao Huan Biyografisine göre Gao Huan'ın ataları altı nesile kadar dayandırılmıştır. Gao Huan hakkındaki bilgiler şöyle ifade edilmiştir:

Kuzey Qi Hanedanlığı'nın atası³⁹⁴ olarak bilinen imparator Gaozu 高祖 Shenwu'nun 神武 gerçek adı Huan, soyadı ise Gao idi. 鲜卑 Xianbei asıllı olduğu için Xianbei kökenli adı olan Heliuhun, (贺六浑) Bohai'nin (渤海) yetenekli insanları anlamına da gelmektedir. Altıncı Nesil olan Yin (隐), Jin Hanedanlığı'nın (265-420) yanlış ve güvenilmez vilayet başkanları yüzünden göz önünden uzak tutuldu. Yin (隐), Qing'i (庆) dünyaya getirdi, (庆) Qing ise Tai'yi (泰) dünyaya getirdi, Tai'yi (泰) de Hu'yu (胡) dünyaya getirdi. Bunlardan üçüncüsü, Jin Hanedanlığı döneminde Hunların kabile liderlerinden biri olan Mu Rong (慕容) idi. 慕容 Mu Rong'un tüm hazinesi elinden gitti, ülke kaos halindeydi ve büyük kargaşalar yaşanıyordu. Hu(胡) batının komutanı olarak tüm halka öncülük ve liderlik ederek onları Wei topraklarına geri döndürdü. Hu'nun dört çocuğu oldu. Üçüncü çocuğu Mi (谧), Wei Hanedanlığı'nda Hükümdarlık Sansür işlerinde resmî göreve getirildi. Daha sonra ise Huashuo (怀朔) Askerî Birliği'nin başına getirildi. Mi (谧) ise Shu'yu (树) dünyaya getirdi, fakat o ailesinin malına mülküne, neslinin değerlerine sahip çıkabilecek biri değildi. Baidao'nun(白道) güneyinde yaşarken, sıklıkla sıradan olmayan bir şekilde uğurlu kehanet olduğuna inandığı kırmızı ışık

³⁹³ Balcı Gökçe, s. 38-39.

³⁹⁴ Kuzey Qi Hanedanlığı atası denilme sebebi şudur; Doğu Wei Hanedanlığı'nı kuran Gao Huan'dır. Daha sonra Doğu Wei Hanedanlığı'nı yıkıp Kuzey Qi Hanedanlığı'nı kuranlar ise yine Gao Huan neslinden gelenlerdir.

figürü gördü. Onun yakınındakiler bunun bir hayalet olduğunu düşündü ve bundan kaçmak için yerlerini yurtlarını değiştirdiler. 皇考日 Huangkao gününde özgürlüğün onlara uğur getirmediğini anladılar. Evleri sakin ve rahattı. Bir gün Shenwu 神武 dünyaya geldi ve hükümdarın annesi 韩氏 Hanshi doğum sırasında öldü. Çocuğun bakımını en büyük kız kardeşi üstlendi. Kız kardeşinin eşi askerî rütbeli aileden gelen biriydi. Shenwu, kuzeyde tuğla, taş ve toprak yığınlarından bir yer inşa etti. Bu Xianbei kabilesinin eski gelenekleriydi. Büyüdü ve aşırı asil ruhlu biri oldu. Cesur atalarının yaptığı gibi kendisine güçlü bir ordu kurdu. Her şeyi eksiksiz yaptı. Dış görünüşüne bakıldığında saçları uzundu, dişleri beyazdı ve dişleri yeşim taşı ile kıyaslanacak kadar güzeldi. Birçok kişiyle kıyaslandığında çok az kişide bulunabilecek sıra dışı özelliklere sahipti. Ailesi yoksuldu ve imparatoriçe Wuming 武明 ile evlendi³⁹⁵.

Gao Huan 534 yılında başkenti Luoyang'dan Yecheng şehrine taşıyarak Doğu Wei Hanedanlığı'nı kurduğunda yeni bir yönetim ve yapılanma olmasına rağmen bu hanedanlık Kuzey Wei Hanedanlığı enkazı üstüne kurulmuştu. Gao Huan bir Xianbei kökenli olmasının yanında Kuzey Wei Hanedanlığı'ndaki görev süresince Han-Çin kökenlilerle iç içe yaşamıştı. Gao Huan kurduğu hanedanlığın Xianbei kültür ve gelenekleri doğrultusunda bir yönetim anlayışına sahip olmasını istemekteydi. Fakat bunu yaparken mevcut Han-Çin kökenli entellektüeller ve önemli görevlerde bulunmuş yönetici kesimin göz ardı edilmesinin doğru olmadığını düşünmekteydi. Kurduğu hanedanlığın hükümdarının kendisi olduğunu ileri sürerken Han-Çin kökenlilerin yönetimden uzaklaştırılmasının mümkün olmayacağını da biliyordu. Yeni kurulan hanedanlığın ancak Xianbei gelenekleri ve üst düzey yöneticilik tecrübelerine sahip Han-Çin kültüründeki kişiler ile birlikte başarıya ulaşabileceğini söylemekteydi. Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere Gao Huan'ın yönetim anlayışında Han-Çin ile Xianbei etnik kökeni arasında bir ayırım yapmadığı görülmektedir.

Gao Huan'ın Han-Çin ve Xianbei etnik yapısını birlikte sürdürme politikası ileride Kuzey Qi Hanedanlığı'nın Çinlileşmesi hususunda belirleyici bir etki oluşturmuştur. Kuzey Qi Hanedanlığı kurucusu Gao Huan'ın oğlu Gao Yang'ın Çinli eşini imparatoriçe seçme konusundaki ısrarı Çinlileşme yolundaki önemli etkilerden biri olmuştur.

³⁹⁵ BQS, Bölüm 1, s. 1.

Gao Huan ve oğullarının Çinlileşme yolundaki adımlarına karşın Batı Wei Hanedanlığı ile onun devamı niteliğinde olan Kuzey Zhou Hanedanlığı'nda ise etnik yapı konusunda daha sert uygulamaların yapıldığı görülmüştür. Batı Wei Hanedanlığı'nın kurucusu Yuwen-Tai, yenilikçi bir yönetim anlayışının tamamen dışında olup eski geleneklere göre bir yönetim biçimi uygulamak ve Çin etnik yapısını ise neredeyse tamamen etki dışı bırakmak için çeşitli reformlar yapmıştır.

Hanedanlığın yönetim kadrosu asker kökenli kişilerden oluşmaktaydı. Bu sebeple ordu, aslında hanedanlığın hem etnik yapısında hem de idari yapısında en önemli temel taşıydı. Batı Wei ile Kuzey Zhou hanedanlıkları döneminde ordunun özellikle Xianbei kökenli kişilerden oluşmasına özen gösterilmişti. Ancak orduda ve yönetim kadrosunda önemli görevlerde bulunan Han-Çin kökenli kişiler de vardı. Bu kişiler için ise özel bir uygulama yapıldı. Orduya tamamen Xianbei kökenli görüntüsü vermek için Xianbei olmayanlara Xianbei soyadları bahşedildi. Verilen soyadları veya kabile isimleri ise Kuzey Wei Hanedanlığı'nın kökenlerine kadar dayanmaktaydı³⁹⁶. 496 yılında Kuzey Wei Hanedanlığı döneminde dil reformu yapıldı ve Xianbei kökenlilerin kullandıkları soyadları başta olmak üzere Xianbei kültürüne ait her şey Çince isimlerle revize edilmişti³⁹⁷. Yuwen Tai ise bu uygulamanın aksine ilk olarak ordudan başlayarak Xianbei kökenlilere yönetimde öncelik tanıdı. Yuwen Tai bu politikasının resmileşmesini ise 549 yılında bir ferman yayınlayarak Han-Çinli olmayanların soy isimlerinin geri verilmesi kanunu ile yaptı³⁹⁸.

Yuwen-Tai'nin soyad bahşetme uygulaması askerlerle sınırlı kalmadı. Aynı zamanda entelektüel kesim olan soylu etnik yapıdaki Çinlilere de Xianbei soyadı verildi. Bu uygulama ilk kez Batı Wei-Kuzey Zhou hanedanlıkları döneminde yapıldı. Genel olarak Çinlilere soyadı bahşetme uygulaması dört kategoriye ayrıldı: Birincisi erken dönemlerde Yuwen-Tai ile yakın ilişki kuran rütbeli generallerdi. İkinci grup ise Yuwen adını taşıyan edebiyatçı veya idari hizmetlerde görev alanlardı. Üçüncü sıralamada yer alanlar yine edebiyatçı veya idari hizmetlerde bulunup ancak, Yuwen adı dışında farklı isimlerle adlandırılanlardı. Son kategoride yer alanlar da seçkin aile üyelerinden olup, yerel yedek askerlere liderlik yapan shuai dudu (帥都督) yani tugay komutanı gibi unvanlara sahip

³⁹⁶ ZS 2.34; Li Wencai, "Shilun Xi Wei Bei Zhou shiqi de ci, fu huxing," in idem, *Wei Jin Nanbeichao Sui Tang zhengzhi yu wenhua lungao* (Beijing, 2006), s. 208–223; Dien, "The Bestowal of Surnames under the Western Wei/Northern Chou: A Case of Counter-Acculturation," s. 156-171.

³⁹⁷ Corradini Piero, s. 128.

³⁹⁸ WS 113.3005–3014.

olan kişilerdi³⁹⁹. Sonuç olarak genel anlamda soyadı bahsetme durumuna bakıldığında “Yuwen” adının diğerlerinden daha fazla olduğu görülmektedir. Yuwen adının fazlaca yaygın kullanılmasının önemli bir sebebi olduğu gibi tamamen geleneksel yaklaşımdan kaynaklanmaktaydı. Çin kaynaklarından Zhou Kitabı’nın Yuwen-Tai kayıtlarından anlaşıldığı üzere Xianbeililerin ataları bozkırda yaşamaktaydı. Bozkırda yaşayan bu göçebe halkın kullandıkları geleneksel dilde günümüzde gök veya göksel anlamına gelen tian (天) kelimesi yerine “yü”, yönetici anlamına gelen jun (君) kelimesi için de “wen” kullanmaktaydılar. Bu sebeple ilk önce yaşadıkları toprakların adını “göksel yönetici” anlamına gelen Yuwen olarak adlandırmaya başladılar. Daha sonra ise Yuwen kelimesini kişilere verilen bir isim şeklinde kullanmaya devam ettiler⁴⁰⁰.

Batı Wei Hanedanlığı başbakanı Yuwen-Tai tarafından Xianbei geleneklerini yeniden canlandırma ve sürdürme çabaları Kuzey Zhou Hanedanlığı sonlarına gelindiğinde tek tek yok edildiği görülmektedir. Kuzey Zhou Hanedanlığı döneminde yönetimde önemli görevlerde yer almış kişilerden olup Kuzey Zhou Hanedanlığı’na son vererek 581 yılında Sui Hanedanlığı’nı kuran Yang Jian, Xianbei kültürü ve geleneklerine ait her şeyi ortadan kaldırmıştır. İlk olarak 579 yılında yapılan kıyafet reformuyla Xianbei tarzı giyim-kuşamı yerine Han-Çin geleneksel kıyafetlerinin giyilmesi zorunluluğunu getirdi. Hemen ardından ise Budizm yasağını ortadan kaldırdı. Bununla birlikte de önceden Han-Çin kökenlilere bahşedilen Xianbei isim veya soyisimlerini kaldırarak herkesin eski isimlerini veya yeni Çinli isimleri kullanması uygulamasını getirdi⁴⁰¹. Son Xianbei yönetimi olan Kuzey Zhou Hanedanlığı 581 yılında yıkılmadan önce Xianbei kültürüne ait birçok şey yok edilmiş oldu.

Bazı araştırmacılar 16 devlet içinde yer alan Xianbeilerin kurduğu Doğu-Batı Wei ve Kuzey Qi-Zhou hanedanlıkları yıkıldıktan sonra Xianbei adının kaybolduğunu dile getirmiştir⁴⁰². Kuzey Zhou Hanedanlığı sonunda Xianbei kültürüne ait birçok gelenek yok edilmişti. Fakat kaynaklardan anlaşıldığına göre Kuzey Zhou Hanedanlığı ile Xianbeilerin tarih sahnesinden silinmiş olduğu söylenemez. Xianbeiler bundan sonraki süreçte sadece Xianbei adı yerine başka isimle devam etmiştir. 581 yılında kurulan Sui Hanedanlığı

³⁹⁹ ZS 36.643; 朴漢濟, 西魏. 北周時代胡姓再行與胡漢體制、文史哲-Pu Hanji, “Xi Wei Bei Zhou shidai huxing zaixing yu Hu Han tizhi,” Wen shi zhe 1993,3, s. 17-19.

⁴⁰⁰ ZS, Bölüm 1 Yuwen-Tai Kayıtları, s. 1; Andrew Shimunek, s. 42-43.

⁴⁰¹ ZS, Bölüm 8, s. 134-136.

⁴⁰² Balcı Gökçe, s. 47.

yönetimine dâhil olan Xianbeiler bundan sonraki süreçte kendilerini Shirwi “Shiwei (室韋)” olarak adlandırmıştır. Çin kaynaklarından Wei Hanedanlıkları, Kuzey Hanedanlıkları ve Sui Hanedanlığı yıllıklarından ataları Xianbei kökenli olan Shirwilerin VI. yüzyıl ile IX. yüzyıllar arasında Çin hanedanlıkları içerisinde varlıklarını devam ettirdikleri anlaşılmaktadır⁴⁰³.

4.1.1. Xianbeilerin Dili

M.Ö VII. yüzyılda Doğu Hu boylar birliğine mensup olan Xianbeiler, ilk ortaya çıktıkları coğrafyaya baktığımızda İç Moğolistan’ın güneydoğusu ile çevresinde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Yaşadıkları coğrafya sebebiyle Çince konuşan halklarla, Goguryeo (Kore)-Japonya halkıyla ve daha sonra ise Türk halklarıyla temaslarının olduğunu Çin kaynaklarından öğrenmekteyiz⁴⁰⁴. Bu halklar dışında, erken Xianbei halklarıyla ilişkileri mevcut tarihlerde anlatılmayan ancak dilsel verilerden temaslarının açıkça anlaşıldığı başka halklar da vardı. Tarihsel dillerin karşılaştırılması neticesinde Xianbei, Tunguz, Tibet Birman, Hint-Avrupa arasındaki erken temasın olduğu ortaya çıkarılmıştır⁴⁰⁵.

Xianbeilerin kendilerine özgü konuştukları bir dil vardı. Xianbei dilinin Moğolca ile benzerlik gösterdiği düşünülse de henüz Xianbei-Moğol dili hakkında yapıbilim veya şekilbilim açısından yeterli çalışma yapılmamıştır. Xianbeilerin kullandıkları dil içinde Kitan, Tabgaç ve Tuyühunların diline ait kelimeler vardır. Bu dillerin ise Moğolca ile aynı kökenden geldiği düşünülmektedir. Kullanılan yapım ve çekim eklerindeki benzerlikler de bu iddiayı desteklemektedir. Kitan, Tabgaç, Tuyühun ve Moğol dillerinin daha geç dönemde ortaya çıkması nedeniyle yapı ve şekilbilim açısından değerlendirildiğinde ise bütün bu dillerin başka bir proto dilden türemiş olduğu ve bu proto dilin de Proto-Xianbei-Moğol dili olabileceği düşüncesi hâsıl olmaktadır⁴⁰⁶.

Xianbeiler ilk ortaya çıktıkları M.Ö. VII. yüzyıldan 534/535 yıllarında kendi müstakil hanedanlıklarını kurana kadar geçen süreçte çok çeşitli boyların, boylar birliğinin ve devletlerin egemenliği altında yaşadıkları için kültürel asimilasyonun gerçekleşmesi

⁴⁰³ BS, Bölüm 94, s. 3119; Andrew Shimunek, s. 64.

⁴⁰⁴ ZS, Bölüm 50, s. 907-917; Hong Wontack, *The Xianbei-Donghu And The Ye-Maek Tungus, East Asian History: A Korean Perspective* Vol. 1. No. 11. 2005. 3. 5. s. 1.

⁴⁰⁵ Shimunek, s. 46.

⁴⁰⁶ Shimunek, s. 284.

kaçınılmaz oldu. Bu sebeple kendilerine özgü dilleri de zamanla evrildi ve sonuçta egemenliğinde yaşadıkları devletletlerin dilini konuşmaya başladılar. 386-534 yılları arasında Xianbeiler, Kuzey Wei Hanedanlığı egemenliğinde yaşadı. Kuzey Wei Hanedanlığı yönetimi Xianbei halkına Çin dili ve kültürünü resmen kabul ettirerek onları kendi dillerinden tamamen uzaklaştırmış oldu⁴⁰⁷.

Zamanla yaşadıkları kültürün etkisiyle kendi dillerini kaybeden Xianbei halkı, Çin diline katkı sundukları kelimeleri de vardır. Kaynaklardan anlaşıldığı üzere bozkırda yaşayan bu göçebe halkın kullandıkları geleneksel dilde günümüzde gök veya göksel anlamına gelen tian (天) kelimesi yerine “yü (宇)”, yönetici anlamına gelen jun (君) kelimesi için de “wen (文)” kullanmaktaydı. Bu sebeple ilk önce yaşadıkları toprakların adını “göksel yönetici” anlamına gelen Yuwen olarak adlandırmaya başladılar. Daha sonra ise Yuwen (宇文) kelimesini kişilere verilen bir soyisim olarak kullanmaya devam ettiler. Kültürel asimilasyon sonucu Xianbeilerin konuştukları dil ölü bir dil haline gelmiş olsa da özellikle Yuwen (宇文) ve Tuobo (拓跋 Tabgaçlar) kelimeleri Çinceye Xianbei dilinden geçmiş olan kelimelerdir.⁴⁰⁸

4.2. İnanç Sistemi

Dönemin askerî, idari ve sosyal yapısı bir bütün olarak ele alındığında kuşkusuz dinî inanışlar gereği yapılan uygulamalar, dinî ritüeller ve bu konulara ayrılan bütçeler hanedanlıkların yönetim şeklini belirlemede, gelişiminde ve yıkılışında oldukça etkili olmuştur.

Doğu Wei-Batı Wei ile Kuzey Qi-Kuzey Zhou hanedanlıklarının inanç sistemine baktığımızda Konfüçyüsçülük (Rujiao 儒教) ve Budizmin (Fojiao 佛教) etkin olduğu görülmektedir.

Konfüçyüsçülük, eski geleneklere geri dönüş amacı taşımaktadır. Konfüçyüsçülüğün bu dönemdeki en büyük etkisi askerî ve idari alanda yapılan reformlarda karşımıza çıkmaktadır. İdari yapı alt başlığında ele alınan Altı Ofis'in kurulması tamamen Konfüçyüsçülük inanç sisteminin getirmiş olduğu geleneklere bağlı ortaya çıkan önemli bir

⁴⁰⁷ Jin Xu, s. 2.

⁴⁰⁸ ZS, Bölüm 1 Yuwen-Tai Kayıtları, s. 1; Andrew Shimunek, s. 42-43.

reform hareketidir⁴⁰⁹. Konfüçyüsçülüğün bu dönemdeki önemli katkılarından bir diğeri ise orduda kurulan Fubing sisteminin ortaya çıkmasıdır.

Bir diğeri inanç sistemi olan Budizm ile Konfüçyüsçülük kıyaslandığında ise Budizmin dönemin etkin bir inancı olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Çünkü Doğu Wei-Batı Wei ile Kuzey Qi-Kuzey Zhou hanedanlıkları, Kuzey Wei Hanedanlığı'ndan yoğun Budizm etkisinde olan bir yönetim şekli devralmıştı.

Budizmin ortaya çıkışı, Kuzey Wei Hanedanlığı dönemindeki yükselişi, Kuzey Qi Hanedanlığı dönemindeki Budizm alanında yapılan önemli faaliyetler, Budizmin yasaklanması ve yeniden kabulü gibi konular Budizm başlığı altında detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

4.2.1. Budizm (汉传佛教)

Ticaret başlığı altında dünyanın en eski ticaret yolu olan İpek Yolu'nun Han Hanedanlığı (MÖ 206-MS 220) imparatoru Wudi (武帝) döneminde (MÖ 141-87) oluşturulmaya başlandığını ifade etmiştik. Çin'e Budizm'in ilk defa girmesi de İpek Yolu'nun oluşturulması ile İpek Yolu üzerinden gerçekleştirilmiştir⁴¹⁰. MS. 68'de Hindistan'dan İpek Yolu üzerinden Çin'e gelen iki Budist misyoner aracılığıyla Çin ilk kez Budizm ile tanışmıştır⁴¹¹. İpek Yolu'nun ilk defa Han Hanedanlığı döneminde oluşturulup yine Han Hanedanlığı döneminde Çin'in Budizm ile tanışması nedeniyle Han Budizmi (Hanchuan Fojiao 汉传佛教) olarak da bilinmektedir.

Han Hanedanlığı'nın MS.220'de yıkılması ile 581 yılında Sui Hanedanlığı kurulana kadar geçen süreç Çin'de oldukça çalkantılı geçti. Bu sebeple 220 ile 581 yılları arası Çin tarihinde “parçalanma dönemi” olarak bilinmektedir. Çin'de yaklaşık üç buçuk yüzyıl birçok göçebe ve yabancı kabilenin yönetime egemen olduğu, çok sayıda hanedanlığın kurulup yıkıldığı ve istikrarsızlıkla geçen bir dönem yaşandı. Fakat tüm bunlara rağmen Çin'de kurulan çok sayıdaki bu hanedanlıklar Çin kültüründen etkilendikleri gibi aynı zamanda Çin'e kültür, sanat ve inanç sistemi gibi konularda fazlaca katkı sundu. Han Hanedanlığı'nın yıkılması sonrasında Çin'e Budizm'i tanıtır yaygınlaştıran ise 386 yılında

⁴⁰⁹ Bkz. s. 103.

⁴¹⁰ Shinko Mochizuki, Pure Land Buddhism in China: A Doctrinal History Author's Preface and Chapter One: A General Survey, çev. Leo M. Pruden, s.94.

⁴¹¹ Ming Kuang, Popular Deities of Chinese Buddhism, Malezya, 1985, s. 18.

Kuzey Çin’de kurulan Kuzey Wei Hanedanlığı (Tabgaçlar) oldu. Hanedanlığın kurulmasının ardından Budizm, To-pa imparatorları tarafından teşvik edilmeye başlandı. Budizm, To-pa halkı tarafından yoğun bir ilgi gördü. Bunun sonucunda ise Kuzey Wei Hanedanlığı döneminde Budizm To-pa halkı ve onların Çinli tebası tarafından yaygın bir din olarak benimsendi⁴¹².

Kuzey Wei Hanedanlığı imparatoru Xiaowendi (孝文帝 471-499), 495 yılında Tabgaçların başkentini Pingcheng’den Luoyang’a taşıdı. Başkent Luoyang’a taşınır taşınmaz imparatorun emri ve ekonomik desteğiyle Batuo (跋陀) tarafından Shaolin Tapınağı (少林寺) inşa edildi. Batuo, 490 yılında İpek Yolu güzergâhı üzerinden Budizmi yaymak için Pingcheng’e gelen Hindistanlı bir keşişti. Batuo, Budizm ilkelerini öğretmek hususunda uzman biri olduğu gibi aynı zamanda da Budizmin olaylarını, faaliyet alanını, manzarasını ve mizansenini görsel hâle getirebilen önemli bir ressamdı. Böylece Batuo önderliğinde Shaolin Tapınağı, Budizm öğretilerinin yayıldığı önemli bir eğitim merkezi haline geldi⁴¹³.

Kuzey Wei Hanedanlığı imparatoru Xiaowendi önderliğinde yeni başkent Luoyang’da Budizmin yayılması için başlatılan ve sonraki imparatorlar döneminde devam ettirilen manastır inşa süreci Shaolin Tapınağı ile sınırlı kalmadı. Kuzey Wei Hanedanlığı döneminde Shaolin Tapınağı inşası ile başlatılan Budizm öğretilerinin yayılmasının zirveye ulaşması ise 516 yılından sonra İmparatoriçe Ling (靈皇后)⁴¹⁴ döneminde oldu. İmparatoriçe Ling, başkent Luoyang’da⁴¹⁵ o dönemin en uzun ve en görkemli olan Yongning Tapınağı’nı (永宁寺) inşa ettirdi. Yongning Tapınağı, pagoda olarak bilinen Uzak Doğu’ya ait bir tür tapınaktır⁴¹⁶.

⁴¹² Ch’en Kenneth, *Buddhism in China*, Princeton University, 1964, s. 147; *Early Chinese Religion Part Two: The Period of Division (220–589 AD)* Ed. John Lagerwey and Lu Pengzhi Volume One, Brill, 2010, s. 195.

⁴¹³ Shahar Meir, *The Shaolin Monastery*, University of Hawai’i Press, 2008, s. 17.

⁴¹⁴ Kaynaklarda İmparatoriçe Ling olarak bilinmektedir. Fakat Tabgaçlar üzerine yapılan birçok araştırma eserde İmparatoriçe Hu (胡太后) olarak kullanılmıştır. İmparatoriçe Hu ile Ling aynı kişidir. 515-528 yılları arasında Tabgaç imparatorluğu yapmış imparator Xiaoming’in (孝明帝) annesidir. Bkz. Balcı Gökçe, age, s. 128.

⁴¹⁵ 495 yılında imparator Xiaowen (孝文帝 467-499) döneminde Kuzey Wei Hanedanlığı başkenti Pingcheng’den (平城) Luoyang’a taşınmıştı. Bkz. Corradini, s. 124.

⁴¹⁶ Pagoda’nın Çince karşılığı 塔 ta’dır ve Budistlerin dinî yapılarına verilen addır. Sanskritçedeki karşılığı ise “Stupa’dır”. Buda’yı ve onun öğretisi olan dharmayı temsil eder. Taş, tuğla ve ahşaptan yapılan pagoda çeşitleri vardır. Yongning Tapınağı ise ahşaptan yapılmış olup 534 yılında çıkan bir yangında yandığı için günümüzde mevcut değildir. WS.114, 3042.

495-534 yılları arasında Kuzey Wei Hanedanlığı'nın başkenti olan, 534 yılından sonra ise Doğu Wei Hanedanlığı'nın önemli bir kültür şehri olan Luoyang'da küçüklü büyüklü 1.000'den fazla Budist tapınağının inşa edildiği bilinmektedir⁴¹⁷.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere Kuzey Wei Hanedanlığı'nı yıkarak Doğu Wei-Batı Wei ile Kuzey Qi-Kuzey Zhou olmak üzere dört ayrı hanedanlık kuran Xianbeiler, bu coğrafyada oldukça yaygın bir Budizm etkisi ile karşılaşmış oldular.

Doğu Wei, Batı Wei, Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları dönemi kuruluş, birbirleri ile ve komşuları ile geçen mücadeleler ve yıkılış süreci olarak yalnızca 47 yıl sürmesine rağmen bu dönemde Budizm açısından oldukça önemli gelişmeler yaşandı. Kuzey Qi Hanedanlığı'nın kurucusu Gao Yang (550-559), Gao Yang'ın kardeşi Gao Zhan (561-565) ve Gao Wei (565-577) Budist öğretileri ve projelerine en çok yatırım yapan hükümdarlardı. Kuzey Qi Hanedanlığı imparatorları Budizmi tanıtmak ve yaygınlaştırmak için çeşitli politikalar izledi.

Gao Yang, imparatorluğunun ilk yıllarında hayvanların avlanması hususuna sınırlamalar getirdi. İlk olarak 551 yılında kartalların yakalanması ile ilgilenen imparatorluğa ait olan (yingshi cao 鷹師曹) birimin işlevine son vererek burayı (Baodesi 報德寺) Budist Tapınağı'na dönüştürdü. 556 yılında Budizm'in merhamet ilkeleri doğrultusunda et yemenin bu ilkeye aykırı olduğunu düşünerek et yemekten kaçındığını açıkça ifade etti. 557 yılında ise yine aynı gerekçeyle balık dışındaki tüm deniz canlıları ile hem resmî hem de özel sebeplerle yapılan kartal avcılığının durdurulmasını emretti. 558 yılının ikinci ayında böcekleri, hatta otları ve ağaçları korumak için daha sıkı bir politika ilan edildi: Tarım arazilerinin yakılmasına her yılın yalnızca ilk ayında izin verilmesine karar verdi⁴¹⁸.

Gao Yang 558 yılında Budist misyoner-tercüman Nalian Tili Yeshe 那連提黎耶舍 (Sanskritçesi Narendrayaśas, 490–589) desteğiyle Tianping Tapınağı (Tianpingsi 天平寺) içinde bir çeviri merkezi kurdu. Ardından misyoner keşiş Nalian Tili Yeshe Tianping Tapınağı'na yerleştirildikten sonra Gao Yang tarafından Budist Öğretileri/Kanunları Merkezi'nden (Sanzang dian 三藏殿) binden fazla palmiye yaprakları üzerine Sanskritçe

⁴¹⁷ Ch'en Kenneth, age., s.161.

⁴¹⁸ BQS, 4.63.

yazılı metinlerin getirilmesi emri verildi⁴¹⁹. Rahip, tercüman ve memurlardan oluşan 20’den fazla kişi uzun bir süre Sanskritçe yazılmış olan Budist metinleri çevirmekle meşgul oldu. Neticede ise Kuzey Qi Hanedanlığı döneminde yapılan çeviriler 52 fasikülden oluşan toplam yedi kutsal metin hâline getirildi⁴²⁰.

Gao Yang’dan sonra kardeşi Gao Zhan da çok sayıda tapınak inşa etmeye devam etti. 561 yılında önemli bir pagoda inşa ettirdi ve burada Sanskritçede Sutra (Dapin jing 大品經) olarak adlandırılan Budist öğretilerini sürekli tekrarlattırdı. Gao Yang’ın yaptığına benzer ancak daha kesin bir uygulamayla hayvan kesimini ve et yemenin önüne geçmek için kasaplığı yasaklayan bir ferman yayınladı. Aynı yıl içinde “Santai” 三臺” adı verilen imparatorluk sarayını “Yükselen Bilgenin Büyük Manastırı (Daxingshengsi 大興聖寺)” adıyla değiştirerek bir tapınağa dönüştürmek istedi⁴²¹. Fakat bunu gerçekleştiremedi.

562 yılında ise Gao Zhan, halkın çoğunluğunun ilgisini çektiğini düşündüğü için ünlü keşiş Huizang’ı 慧藏 (522–605) Budizm öğretileri (Sūtra) üzerine ders vermesi için sarayına davet etti. Daha sonra imparatorluktan çekilerek oğlu Gao Wei’yi veliaht olarak seçti. Gao Wei ise imparator olur olmaz babasının Santai İmparatorluk Sarayı’nın manastıra dönüştürülmesi isteğini gerçekleştirdi⁴²².

565 yılının sonlarına doğru Gao Wei alkollü içeceklerin yapımını yasakladı. Ardından ise Liu Shiqing (劉世清), Nirvana Sutra’nın Türkçe dilinde hazırlanması için görevlendirildi. Gao Wei, Türkçe dilinde hazırlanmış Budist öğretilerini Göktürk kağanına hediye ederek Türkleri de kendi dinlerinden döndürüp Budizm öğretileri doğrultusunda yönlendirmek istedi⁴²³. Tüm bu Budist öğretilerinin yayılması alanında yapmış olduğu çalışmaların en dikkat çekicisi ise bir gecede on bin havza (havuz) ölçeğinde petrol yakılarak Jinyang’daki bir dağın tamamını oyma çalışmasıydı. Jinyang’daki bu dağ oyularak devasa bir Buda heykeli inşa edildi⁴²⁴.

⁴¹⁹ Sen Tansen, *Buddhism Across Asia: Networks of Material, Intellectual and Cultural Exchange*, volume 1, Institute of Southeast Asian Studies, 2014, s. 244.

⁴²⁰ Chen Jinhua, *The Northern Qi (550–77) was one of the shortest-lived dynasties in the history of imperial China*, s.4.

⁴²¹ BQS, 9.91.

⁴²² BQS, 8.288.

⁴²³ Chen Jinhua, s. 4.

⁴²⁴ BQS, 9.301.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere Kuzey Qi Hanedanlığı dönemi yoğun bir Budizm etkisi altında geçti. Hanedanlığın gelir kaynaklarının çoğu Budizm öğretilerinin yayılması amacıyla yapılan faaliyetlere, tapınak inşa edilmesine ve Buda heykelleri yapılması gibi meselelere ayrıldı. Budizm öğretileri ön planda tutularak üretimin devlet tarafından desteklenmesi son buldu⁴²⁵. Neticede Budizm'in yayılmasının ve bunun sonuçlarının etkisiyle Kuzey Qi Hanedanlığı, kuzeydoğuda yer alan Kuzey Zhou Hanedanlığı ve güney komşuları Chen Hanedanlığı'nın saldırılarına karşı zayıf kalarak 577 yılında Kuzey Zhou Hanedanlığı tarafından yıkıldı.

Diğer taraftan Kuzey Zhou Hanedanlığı dönemine gelindiğinde ise ilk dönemde yoğun bir Budizm etkisi olduğu görülse de 567 yılında Yuwen Yong, Budist rahip Wei Yuansong (衛元嵩)⁴²⁶ önerisiyle Budizmi üretimi engelleyen bir din olması hasebiyle yasakladı⁴²⁷.

579 yılında imparator Yuwen Yun tarafından Budizm yasağı ortadan kaldırıldı⁴²⁸. 580 yılında ise imparator Yuwen Yan tarafından yeniden rahiplerin faaliyetlerine ve tapınak inşaları ile ziyaretlerine izin verildi⁴²⁹.

Xianbeiler tarafından Çin'in Gansu Eyaleti'ne bağlı olan Dunhuang şehrinde yer alan Mogao Mağaraları (莫高窟) içine çok sayıda Budist rahipleri çizimleri, duvar resimleri ve Budalar yapıldı. Mogao Mağaraları'na, 535 ile 556 yılları arasında Batı Wei Hanedanlığı döneminde 10 adet, 557-580 yılları arasında ise Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları döneminde 15 adet yeraltı odası inşa edildi.

4.3. Sosyo-Ekonomik Yapı

Doğu Wei, Batı Wei ile Kuzey Qi, Kuzey Zhou hanedanlıkları döneminde temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktı. Bunun yanında ise İpek Yolu'nun önemli güzergâh geçitleri olan Chang'an ve Luoyang gibi şehirlerde hâkimiyet kurmuş olmaları hasabıyla bu hanedanlıklar, VI. yüzyılda önemli ticari faaliyetlerde de bulundular. Bu dönemdeki

⁴²⁵ 刘立夫, 魏建中, 胡勇译注, 弘明集, 北京, 2013, s. 111.

⁴²⁶ ZS, 47. 500.

⁴²⁷ Corradini, s. 135.

⁴²⁸ ZS, 7.70.

⁴²⁹ ZS, 8. 135. Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın son yıllarında her ne kadar hanedanlığın bir imparatoru olsa da yönetimi yönlendiren dönemin etkin ismi Yang Jian'dı. Budizm üzerindeki yasağı kaldıran kişi de Yang Jian olmuştur. Bkz. s. 118

tarım ve hayvancılık alanında yapılan çalışmalar ile birlikte ticari münasebetler alt başlıklar halinde detaylı bir şekilde ifade edilmiştir.

4.3.1. Tarım ve Hayvancılık

Doğu Wei Hanedanlığı yıkılıp yerine Kuzey Qi Hanedanlığı, Batı Wei Hanedanlığı yıkılıp yerine de Kuzey Zhou Hanedanlığı kurulmuştur. Doğu Wei Hanedanlığı'nın mevcut toprakları üzerinde Kuzey Qi Hanedanlığı, Batı Wei Hanedanlığı toprakları üzerinde ise Kuzey Zhou Hanedanlığı devam etmiştir. 577 yılında Kuzey Zhou Hanedanlığı, Kuzey Qi Hanedanlığı topraklarını tamamen ele geçirene kadar bu dört hanedanlığın kuruluşan itibaren topraklarında bir değişiklik olmamıştır. Bu sebeple tarım ve hayvancılık hakkındaki bilgiler her hanedanlık için ayrı ayrı ele alınmamıştır. Tarım alanları, tarım alanındaki reformlar, yetiştirilen tarım ürünleri ve hayvancılık daha çok ilk kurulan Doğu Wei ile Batı Wei hanedanlığı coğrafyası ve iklimi ile ifade edilmiştir.

Batı Wei Hanedanlığı toprakları Doğu Wei Hanedanlığı topraklarına kıyasla çok daha verimli, tarım ve hayvancılık için daha uygundu. Doğu Wei Hanedanlığı toprakları Çin'in kuzey-doğusunda, Batı Wei toprakları ise Çin'in kuzeyinde yer almaktaydı. Bölgede muson iklimi görülmektedir. Bu iklime bağlı olarak yazları ılık ve yağışlı, kışları ise kuru ve soğuk geçmekteydi. Doğu Wei Hanedanlığı toprakları doğrudan muson yağmurlarına maruz kalmaktaydı. Bu sebeple bölgede sık sık sel felaketleri görülmektedir. Yaşanan aşırı yağış ve sel felaketleri nedeniyle bu bölgede tarım ve hayvancılık Batı Wei topraklarına kıyasla daha zor şartlarda yapılmaktaydı. Hatta sel felaketleri nedeniyle tarım alanları su baskınları altında kalmakta ve bunun sonucunda da kıtlık ortaya çıkmaktaydı⁴³⁰.

Doğu Wei Hanedanlığı'nda tarım alanında üretimi teşvik için yapılmış reformlara pek rastlanmamaktadır. Çünkü Doğu Wei Hanedanlığı yönetim sürecini çoğunlukla Batı Wei Hanedanlığı ile mücadelelerle geçirmiştir. Aslında bu savaşların temel nedeni de toprakları genişletme arzusundan kaynaklanmaktaydı. Doğu Wei Hanedanlığı toprakları Batı Wei Hanedanlığı'na kıyasla oldukça verimsizdir. Bu sebeple tarım için elverişli ve verimli toprakların fazlaca mevcut olduğu Batı Wei Hanedanlığı'na karşı sürekli savaşlar düzenlenerek bu verimli topraklar ele geçirilmek istenmiştir. Gao Huan'ın iki defa Yubi savaşı düzenlemesi de verimli tarım arazilerini ele geçirme gayesiydi. Çünkü Yubi, tarım

⁴³⁰ Albert Dien, s. 361.

için stratejik öneme sahip bir yerdi. Emei Ovası olarak bilinen Emei Platosu, Yubi'nin kuzey ucunda yer almaktaydı. Bu plato ılıman iklime sahipti. Bu sebeple halk ve ordu için yeterli tarım ürünlerinin yetiştirilebildiği araziye de sahipti. Bu platoda tahıl ve kenevir üretiminin yapıldığı bilinmektedir⁴³¹.

Doğu Wei Hanedanlığı döneminde sürekli savaşların olması, sel baskınları ve tahıl üretiminin yetersizliği sebebiyle ciddi bir kıtlık yaşanmıştır. Bu sebeple de tahıl ürünlerinin fiyatları artmıştır⁴³². Tarımda yaşanan sıkıntılar doğrudan hayvancılığı da etkilemiştir. Çünkü tarım ile hayvancılık doğrudan birbiri ile bağlantılı olarak gelişim göstermekte veya gerilemektedir. Sel baskınları nedeniyle tarım arazileri su altında kaldığı gibi hayvancılık için gerekli olan hayvanların otlatıldığı araziler de yok olmuştur. Yeterli tahıl üretimi yapılamaması sebebiyle hayvancılık için yeterli ürün de karşılanamamıştır.

Doğu Wei Hanedanlığı'nda yaşanan tarım ve hayvancılık alanındaki ciddi sıkıntılar Kuzey Qi Hanedanlığı'nda da devam etmiştir. Fakat bu dönemde çok kısa bir süre imparator olmuş olan Gao Yin tarımda reform hareketlerine girişmiştir. Amcası Gao Yan'ı tarımdan sorumlu kişi olarak görevlendirmiştir. Tahıl üretiminin artırılması ve geçmişten gelen sebeplerle ciddi oranda artan tahıl fiyatlarının kontrol altına alınmasını istemiştir. Böylece Sarı Nehir ile Yangtze Nehri arasından geçen Huai Nehri'nin güney yamaçlarında tarım yapmak için araziler hazırlandı. Ayrıca hem Sarı Nehir'in merkezinde hem de kuzey sınırındaki tarım arazilerinde tahıl üretimi yapıldı. Tarım arazilerinin sulamalarıyla da yakından ilgilenildi. Böylece tahıl üretimi artırılarak tahıl fiyatlarının düşürülmesi sağlandı. Bölgede artan üretim sayesinde nakliye maliyeti ortadan kaldırılmış oldu⁴³³.

Batı Wei Hanedanlığı coğrafyasına baktığımızda öncelikle Çin'in kuzeyindeki topraklarda varlıklarını sürdürdükleri görülmektedir. Çin'in kuzey bölgesinde doğuda olduğu gibi muson iklimi görülmektedir. Fakat Batı Wei Hanedanlığı coğrafyasında muson iklimi görülmesine rağmen tarım ve hayvancılık için oldukça önemli nehir ve vadiler mevcuttu. Wei Nehri Havzası bölgenin neredeyse bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecek verimli topraklara sahipti. Ayrıca bu bölgenin kalbi olarak bilinen Wei Nehri Vadisi oldukça geniş ve büyük tarım arazilerinin oluşmasını sağlamıştı. Wei Nehri Vadisi'nin güneyinde muson yağmurlarını sınırlayan Qinling Dağları yer almaktaydı. Bu sebeple bölgede muson

⁴³¹ 靳生禾, 谢鸿喜, 东西魏玉壁之战研究, 太原大学学报, 2002年9月 第3卷第3期总第11期, s. 10-12.

⁴³² ZZTJ 158.

⁴³³ BQS 22.319.

iklimine bağılı muson yağmurları görülmesine rağmen Qinling Dağları gibi muson yağmurlarının şiddetini ve miktarını engelleyen doğal oluşumlar vardı. Muson yağmurları şiddetinin sınırlanması sonucunda Batı Wei Hanedanlığı coğrafyasındaki topraklarda tarım yapmak için elverişli löslü araziler oluşmaktaydı. Bu löslü arazilerde tarımın yanında hayvan sürülerini otlatmak için de yeterince verimli topraklar vardı⁴³⁴.

Tarım, bölgenin coğrafi şartları ile bir bütün hâlinde ve ona göre yapılmaktadır. Tarım arazilerinin ekme-dikme için hazırlık zamanları ve bu arazilerde yetiştirilen tarım ürünleri çeşitliliği için o bölgenin iklim koşulları son derece önemlidir. Bölgedeki iklime göre hangi zamanda tarlanın sürülmesi, ekilmesi ve hasat edilmesi gerektiği değişiklik gösterir. Doğu Wei ile Batı Wei ve Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıklarının coğrafyasında muson iklimi görülmekteydi. Muson iklimine göre yazları yağışlı ve ılık geçerken, kışları da oldukça kuru ve soğuk geçmektedir. Bu nedenle arazisi olan kişiler ilkbaharda tarlalarını sürerek ekme-dikme için hazırlık yapardı. Yaz ayları ılık ve yağışlı geçtiği için arazilerine tohumlarını ekerlerdi. Toprakla tohum buluştuktan sonra tohumun fidenmesi için gerekli yağış yaz aylarında gerçekleşirdi. Yağışın yanında ılıman hava koşulları mahsulün büyüüp gelişmesi için gereken ortamı sağlamaktaydı. Neticede ise sonbahar mevsiminde hasat gerçekleşirdi. Kış mevsimi çok aşırı sert ve soğuk geçtiği için elde edilen tarım ürünleri de kışın tüketilirdi. Çiftçiliğin anahtarı bu üç mevsimdi. İlkbaharda tarla sürülmez, yazın ekme-dikme olmazsa sonbaharda hasat olmazdı. Hasat olmayınca tahıl elde edilemezdi. Sonuçta halk ve hayvanlar aç kalırdı.

Batı Wei Hanedanlığı dönemindeki tarım ile alakalı en önemli bilgileri Yuwen-Tai'nin danışmanı olan tarımdan sorumlu kişi Su Chuo'nun biyografisinden öğrenmekteyiz. Su Chuo biyografisinde şu ifadeler geçmektedir:

Eğer bir erkek çiftçilik yapmazsa, dünyada açlıktan muzdarip insanlar olacaktır; eğer bir kadın dokuma yapmazsa, dünyada soğuktan muzdarip insanlar olacaktır. Eğer çiftçilik için önemli olan tarlayı hazırlama, ekme-dikme ve hasat dönemi olan üç vakit düzenli bir şekilde yapılmaz ise halk çiftçiliği terk etmek zorunda bırakılırsa, o zaman insanların kaderi ölüme sürüklenecektir. Büyükbaş hayvanı olmayan haneler dezavantajlıdır. Fakat büyükbaş hayvanı olmayan haneler ile tarımla uğraşan kişilerin birbirleriyle iletişim kurmalarını teşvik edebiliriz. Tarımla

⁴³⁴ Cambridge History of China Volume 2 The Six Dynasties 220-589, ed. Albert E. Dien and Keith N Knapp, s. 211.

uğraşıp çiftçilik yapacak insanlara geçimlerini sağlayabilmek için yağmurlu dönemlerde bahçeleriyle ilgilenerak dut yetiştirme, meyve ve sebze yetiştirme, hayvancılıkla uğraşmak, tavuk ve domuz yavrusu yetiştirme öğretilmelidir. Bunlar gerçekleşirse insanlar yaşlılıklarında sıkıntı içinde yaşamazlar⁴³⁵.

Su Chuo'nun biyografisinde anlatılan yukarıdaki ifadeden anlaşılabacağı üzere tarım ve hayvancılık insanların hayatta kalabilmelerinin temel gereksinimiydi. Erkekler çiftçilikle uğraşarak mahsul yetiştirme işinden sorumluydu. Yetiştirilen tarım ürünlerinin başında buğday gelirken, özellikle dut ve başka meyvelerin de yetiştirildiği anlaşılmaktadır⁴³⁶. Diğer meyveler genel bir tanımla bahis edilirken dut meyvesinin tek başına özellikle ifade edilmesinin nedeni bölgede yaygın olan ipekböcekçiliğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü bölgedeki tarım ve hayvancılık alanlarında yapılan en önemli geçim kaynağından bir diğeri de ipekböcekçiliğiydi. İpek böcekleri dut yapraklarıyla beslendikleri için dut yetiştiriciliği oldukça önem arz etmekteydi. İpek böcekçiliği sayesinde elde edilen iplikler kadınlar tarafından dokuma için kullanılırdı. İpekten yapılan dokuma sayesinde de halkın giyim-kuşam ihtiyacı karşılanmaktaydı. Erkekler tarımla uğraşmaz, kadınlar ise dokuma yapmazsa insanlar hem açlıktan hem de soğuktan ölürdü.

Su Chuo'nun biyografisinde bahis edilen diğer bir önemli nokta ise hayvancılıktır. Büyükbaş hayvanı olmayan hanelerin dezavantajlı olduğu ifade edilmiştir. Çünkü büyükbaş hayvanı olan hanelerin hayvanın hem etinden hem sütünden fazlaca miktarda yararlanma imkânı vardır. Bir inekten elde edilen süt miktarı ile bir koyundan elde edilen süt miktarı arasında oldukça fazla fark vardır. Bu sebeplerle büyükbaş hayvanı olan insanlar ile olmayan insanların açlıktan ölmemeleri için hayvancılık yapan ve tarımla uğraşan kişilerin birbiri ile iletişim halinde devam etmeleri tavsiye edilmiştir. Ayrıca bu dönemde büyükbaş hayvancılıkta domuz, küçükbaş hayvancılıkta da tavuk yetiştiriciliğinin teşvik edildiğini anlamaktayız⁴³⁷.

Su Chuo biyografisinde değinilen diğer bir husus ise yine tarım ve hayvancılık için önem arz eden doğayı koruma ve avlanma yasağıdır. Ağaçları ve otları kesmek imparatorun kararı ile yasaklandığı gibi ava çıkmak da yasaklanmıştı⁴³⁸. Çünkü ağaçları, otları kesmenin ve avlanmanın doğaya aykırı olduğu düşünülmekteydi. Ağaçların

⁴³⁵ ZS, Bölüm 23, Biyografi 15, s. 385.

⁴³⁶ ZS, s. 385-386.

⁴³⁷ ZS, s. 386.

⁴³⁸ ZS, s. 386.

meyvelerinden faydalanıldığı gibi doğada yetişen otlar da hayvanların otlatılması için önemliydi. Ayrıca doğanın bir uyum içinde var olması gerekirdi. Ağaçlar, doğadaki otlar ve hayvanların varlığı dört mevsimin düzenli bir şekilde gerçekleşmesi demekti. Doğanın dengesi bozulursa, dört mevsim de düzenli bir şekilde yaşanmazdı. Mevsimlerin bozulması tarım ve hayvancılığın zarar görmesi anlamına gelirdi. Tarım ve hayvancılık yapılamaz ise insanlar kıtlık ve açlıktan ölürdü. Bu sebeplerle doğaya aykırı davranan kişilerin imparatorun ilkelerini ihlal ettikleri gerekçesiyle cezalandırıldıklarından bahsedilmektedir⁴³⁹.

4.3.2. Ticaret

Dünyanın en eski ticaret yolu olarak bilinen İpek Yolu, Han Hanedanlığı (MÖ 206-MS 220) imparatoru Wudi (武帝 M.Ö 156-87) döneminde oluşturulmaya başlandı. Başlangıçta İpek Yolu üzerinden batıya sadece ipek ticareti yapılmaktaydı. Bunun ticari sebebi olmasının yanında en önemli nedeni, Çin'in göçebe toplumlara karşı oluşturduğu kültürel asimilasyon diplomasisidir⁴⁴⁰.

İpek Yolu üzerindeki en önemli tüccar grubu Soğdlulardır. İlk kez M.Ö. 6. yüzyıla ait Farsça yazıtlarda adı geçen Soğdiana bölgesi günümüz Özbekistan ve Tacikistan'ı kapsayan bölgeydi. Soğdiana bölgesi Semerkand, Buhara ve Pencikent gibi önemli şehir devletlerini barındırıyordu. Soğdlular MS 300'den itibaren doğuya doğru genişlemeye başladılar. İlk önce günümüz Taşkent, Doğu Özbekistan ve oradan da Çin'e doğru genişlediler⁴⁴¹.

İpek yolu üzerinden gerçekleşen ticaret Türk devletlerinde olduğu gibi bu dönemde de Soğdluların elindeydi. Ticareti gerçekleştiren ise Soğd kervanbaşları veya karavan liderleriydi. Soğd kervan liderlerine Çince de sabao (薩寶) denilmekteydi⁴⁴². Fakat Kuzey Qi Hanedanlığı dönemine (550-577) gelindiğinde aynı anlama gelen safu (薩甫) kelimesi sabao yerine kullanılmaya başlandı. Ayrıca daha önce sabao Soğd kervanbaşı, siyasi işlerden sorumlu aynı zamanda yönetici kadrosunda olan kişi için kullanılıyordu. Fakat

⁴³⁹ ZS, Bölüm 23, Su Chuo Biyografisi.

⁴⁴⁰ Vaissiere, çev. James Ward, 2005, s. 176.

⁴⁴¹ Hansen Valerie, New Work On The Sogdians, The Most Important Traders On The Silk Road, A.D. 500-1000, Brill, Leiden, 2003, s. 149.

⁴⁴² Soğd ticareti konusundaki uluslararası eserlerde Soğd kervanbaşı Soğdça kelime olan sabao'nun Çince transkripsiyonu olarak literatüre geçmiştir. Dien, 2019, s.379; Kuzakçı, 2022, s.55; Vaissiere, çev. James Ward, 2005, s. 148-149-151.

Kuzey Qi Hanedanlığı'nda safu için kullanım alanında bazı değişiklikler oldu. Safu, aynı zamanda hem dış işlerinden sorumlu hem de dış ticaretten sorumlu olan yönetici için kullanılmaya başlandı. Başkentte iki tane safu görevlendirilirken hanedanlığın diğer her bölgesine de imparator tarafından bir safu görevlendirildi⁴⁴³. Kuzey Qi Hanedanlığı'nın iki başkenti vardı. Biri Doğu Wei Hanedanlığı'ndan beri devam eden Yecheng (邺城), ikinci başkenti de Jinyang'dı (晉陽). İki başkentte toplam dört safu görev aldı.

Soğdluların Semerkand ve Buhara'dan başlayan ticaret güzergâhı MS. 300'den sonra doğuya doğru genişlemeye başladı. Doğudaki ticaret güzergâhının ulaştığı en son kara sınırı Sarı Deniz'e kadar ulaşmaktaydı. 534-581 yılları arasında Doğu Wei ile Batı Wei hanedanlıkları ve Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıklarının yaşadıkları coğrafyanın en kuzey-doğu sınırı Yingzhou şehriydi. Böylece Semerkand'dan başlayıp Dunhuang'a⁴⁴⁴ (敦煌市), oradan da bütün Çin topraklarına yayılan Soğd ticaret güzergâhının doğuda ulaştığı en son noktası Yingzhou'du (郢州). Doğuda Yingzhou'dan başlayan ticaret yolu Youzhou (幽州 bugünkü Pekin toprakları) şehri üzerinden batıya devam etmektedir. Fakat bu ticaret güzergâhı Youzhou şehrinde iki kola ayrılmaktadır. Youzhou üzerindeki bir kolu kuzeyden Batı Wei Hanedanlığı-Kuzey Qi Hanedanlığı toprakları üzerinden devam edip Yunzhou (云州), Jiaozhou (胶州) ve Bingzhou (并州) şehirleri üzerinden geçerek Dunhuang'a ulaşır. Youzhou'daki diğer kol ise daha güneye doğru ayrılarak hem Doğu Wei ile Batı Wei hanedanlıkları hem de Batı Wei ile Kuzey Zhou hanedanlıkları toprakları üzerinden geçerek ticaret güzergâhı batıya doğru devam eder. Youzhou'dan başlayan bu ticaret kolu Dingzhou, Weizhou, Xingzhou, Anyang, Luoyang, Tongzhou ve oradan da Batı Wei başkenti Chang'an üzerinden batıya ulaşır⁴⁴⁵.

Soğdlular ticaretle uğraşmanın getirdiği gereklilik nedeniyle alışveriş için madeni parayı Çinlilere göre daha yaygın kullandılar. VI. yüzyılda Soğdluların Sasani gümüş sikkeleri kullandıkları bilinmektedir⁴⁴⁶. Çin'de yapılan kazılarda az sayıda da olsa Sasani gümüş sikkelerine rastlanmıştır. Bu gümüş sikkeler Soğdların ticari faaliyetleri sonucunda kara yolu aracılığıyla geniş bir alana yayılmıştır. Soğdlular VI. ve VII. yüzyıllarda ise Sasani drahmelerini ticari faaliyetlerinde kullandı⁴⁴⁷. Sasani drahmelerinin VI. yüzyıl

⁴⁴³ Vaissiere, çev. James Ward, 2005, s. 149.

⁴⁴⁴ Çin'in Gansu Eyaleti'nde bulunan bir şehirdir.

⁴⁴⁵ Hansen Valerie, 2003, s. 154.

⁴⁴⁶ Kuzakçı, 2022, s. 214.

⁴⁴⁷ Vaissiere, çev. James Ward, 2005, s. 173.

sonlarına doğru Çin'in Gansu Koridoru'nda (Hexi Koridoru) resmî para birimi olarak da kullanıldığı bilinmektedir.

Soğdların bu dönemdeki Doğu Wei, Batı Wei, Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları ile olan ticari faaliyetlerine baktığımızda ise ticaret bir paraya⁴⁴⁸ ihtiyaç duyulmadan oldukça iyi bir yöntemle yapılmaktaydı. Asya'nın bir ucundan diğer bir ucuna kadar uzanan büyük ölçekli bir takas ekonomisi vardı. Takas edilen mallar arasında altın, gümüş, pirinç, safran, ipek ve şifalı bitkiler gibi oldukça değerli ve nadir bulunan ürünler yer almaktaydı⁴⁴⁹. Bu mallardan sadece ipek Çin'den batıya gitmekteydi ve diğer ürünlerin tamamı batıdan Soğdlar aracılığıyla Çin'e gelmekteydi. Hatta o dönemde pirinç de İran'da üretilmekteydi⁴⁵⁰.

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki bir batılı için takas gibi görünen bu durum bir Çinli için parasal bir takastı. Çünkü Soğd ürünlerinin bedeli Çin'de ipek ruloları ve tahıl ile ödenmekteydi. Çin'de özellikle ipek ve tahıl aslında para olarak kullanılmaktaydı. Soğd-Çin ticaretinde ipeğin parasal işlev görmesi nedeniyle Çin ipeği Soğd ticaretinde oldukça önemliydi⁴⁵¹.

İpek yolu üzerinden Soğdların gerçekleştirmiş olduğu ticaret MÖ. II. yüzyıl ile MS VII. ve VIII. yüzyıllarda altın çağını yaşamıştır. Çünkü MÖ. II. yüzyıldaki Çin'in amacı ipek ticareti sayesinde göçebe toplumları asimile etme politikasıydı. Bunun için de Çin'den batıya çok ciddi bir ipek ticareti gerçekleştirildi. VII-VIII. yüzyıllarda İpek Yolu üzerinden batıya ipek ticaretinin en yoğun yapıldığı ikinci dönemi oldu. Fakat VI. yüzyıl ise İpek Yolu tarihinde Çin, Göktürkler ve Soğdlar arasında canlı bir ticaret ağının kurulduğu önemli bir dönem oldu⁴⁵².

XX. yüzyılda Kuzeybatı Çin'de arkeologlar tarafından yapılan kazılarda VI. yüzyıla ait çok sayıda ipek kalıntısı ile Fars brokarı⁴⁵³ adını taşıyan ticari sözleşmeler ortaya çıktı. Doğu Wei ile Batı Wei ve Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıkları döneminde en çok

⁴⁴⁸ Çin'de kâğıt paranın icadı VII. yüzyılda gerçekleşmiştir.

⁴⁴⁹ Vaissiere, çev. James Ward, 2005, s. 134.

⁴⁵⁰ Laufer Berthold, Sino-İranica, Chinese Contributions to the History of Civilization in Ancient İran, Field Museum of Natural History, Chicago, 1919, s. 309, 372, 508, 535.

⁴⁵¹ Vaissiere, çev. James Ward, 2005, s. 171-175; Kuzakçı, 2022, s. 215-217.

⁴⁵² Xu Jin, Doktora Tezi, 2017, s. 60; Xinru Liu, The Silk Road in World History, Oxford Press, 2010, s. 42-86.

⁴⁵³ Bazı araştırmacıların ipekli dokuma olarak ifade etmiş olduğu aslında brokardır. Kuzakçı, s. 85, 86.

beğenilen Fars brokarı olmuştur. Bu sebeple Çin'den ham ipek ithracatı yapılırken, Fars brokarı olarak bilinen işlenmiş hazır giyim Çin tarafından ithalatı yapılmaktaydı⁴⁵⁴. Altıncı yüzyılın en aktif uluslararası tüccarları olan Soğdlular, Sasani brokerlarını Çin'e getirmekle kalmadı, aynı zamanda Çinli zanaatkârlara, Batı dokuma tekniğini de tanıttı⁴⁵⁵.

542 yılında Türk Devleti'nin doğuşu ile birlikte Çin ipeği başka bir öneme daha sahip oldu⁴⁵⁶. 550'li yıllardan itibaren Batı Wei, Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları döneminde ipek, Göktürklerle gönderilen diplomatik amaçlı ipek olarak yürürlüğe girdi⁴⁵⁷. Çünkü Göktürkler kurulduktan sonra doğuda ve kuzeyde yaşayan Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları endişeye kapıldılar. Kendi aralarında devam eden bir mücadele mevcuttu. Bunun yanında ise Orta Asya'da yeni kurulmuş olan Göktürk Devleti'ni kendilerine düşman kazandırmak istemediler. Bu sebeple her iki hanedanlık da Göktürkleri kendi taraflarına müttefik olarak çekmek istedi. Bunun sonucunda ise her iki hanedanlık da yeni kurulan Göktürkleri tanıdıklarını göstermek için onlara tonlarca rulo ipek hediye gönderdiler. İpeğin diplomatik ilişkilerde kullanımı bununla sınırlı kalmadı. Bumin Kağan'ın Batı Wei Hanedanlığı ile ittifak anlaşması karşılığında bir prensesle evlenme teklifi Batı Wei tarafından kabul edildi. 551 yılında Batı Wei Hanedanlığı'ndan Göktürklerle gelin giden prenses Changle ile birlikte Göktürklerle tonlarca rulo ipek de hediye olarak sunuldu⁴⁵⁸.

Doğu Wei ile Batı Wei hanedanlıkları ve Kuzey Qi ile Kuzey Zhou hanedanlıklarının Göktürkler ile ticaretleri sadece ipek ile sınırlı değildi. Göktürklerin Doğu Wei Hanedanlığı dışında diğer üç hanedanlıkla da ilişkileri olmuştur. Göktürklerden bu üç hanedanlığa yapılan at ticareti özellikle askerî yapı için oldukça önem teşkil etmiştir. Göktürklerle ittifak kurmak amaçlı, evlilik teklifi veya savaş kararları almak gibi sebeplerle giden elçiler, Göktürklerin ne kadar kuvvetli atlarının olduğunu gördüler. Bu sebeple

⁴⁵⁴ Huo Wei 霍巍, "Yipi liusan haiwai de Tubo wenwu de chubu kaocha 一批流散海外的吐蕃文物的初步考察," *Gugong bowuyuan yuankan* 5 (2007): 27-41; Xu Jin, *Doktora Tezi*, 2017, s. 64.

⁴⁵⁵ Çin çözümlü yüzlü adı verilen dokuma yapısını kullanmaktaydı. Bunun aksine ise Batı tarzı olan atkı yüzlü bileşiklerle karakterize edilmiş dokuma sistemini Çinlilere öğretmiş oldular. Bkz. Mariachiara Gasparini, "A Mathematic Expression of Art: Sino-Iranian and Uighur Textile Interaction and the Turfan Textile Collection in Berlin," *Transcultural Studies* 1 (2014), s. 141; Tidball Harriet, *Brocade*, 1967, s. 11, 23.

⁴⁵⁶ Taşağıl, s. 15.

⁴⁵⁷ Vaissiere, çev. James Ward, 2005, s. 177.

⁴⁵⁸ 孙新萌, 西部蒙古论坛 *Journal of the Western Mongolian Studies*, 2023 年第 2 期, s.65-66.

orduyu güçlendirmeye çalışan bu devletler ipek karşılığında veya Göktürlere gönderilen gelinler karşılığında onlarla at ticaretinde de bulunmuştur⁴⁵⁹.

⁴⁵⁹ (唐) 令狐德棻: 《周书》卷 50 《突厥传》, 中华书局, 1971 年, 第 911 页.

SONUÇ

Siyasi ve kültür tarihi çalışması olarak ortaya çıkan bu araştırmada Çin kaynakları tarihsel perspektiften incelendi. Bunun neticesinde ise Xianbeilerin Tabgaçların kurucu boylar birliğinden biri olduğu, askerî yapısında oldukça etkin rol oynadıkları ve Tabgaçlara son veren kavmin de Xianbeiler olduğu tespit edildi. Tabgaçlar ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde Tabgaçların kuruluş yılı 386 olarak tarihlendirilmişken yıkılış tarihi ise farklılıklar göstermektedir. Çünkü Xianbeilerin siyasi tarihi hakkında bir çalışma yapılmadığı için birçok araştırma eserde Xianbeilerin kurmuş olduğu Doğu Wei, Batı Wei, Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları Tabgaç Devleti olarak ifade edilmiştir. Fakat bu çalışmayla hem Tabgaçların yıkılış tarihinin 534 yılı olduğu hem de Tabgaçlara son veren boyun Xianbeiler olduğu Çin kaynaklarındaki bilgilere göre tespit edildi. Bununla birlikte zayıflamış ve parçalanmış bir Tabgaç Devleti'ne son veren Xianbeiler kuzey-doğu ile kuzey Çin'de, batı ve doğu olmak üzere kendi müstakil hanedanlıklarını kurarak Tabgaçların ardılları olarak aynı coğrafyada farklı yönetim şekliyle devam ettiler.

Xianbeiler 534 yılında ilk olarak Çin'in kuzeydoğusunda Doğu Wei Hanedanlığı'nı, kuzey Çin'de ise 535 yılında Batı Wei Hanedanlığı'nı kurdukları sürece gelene kadar Çin kaynaklarında ne zaman isimlerinden ilk defa bahsedilmeye başlandığı araştırıldı. Neticede Xianbeilerin ilk olarak VII. yüzyılda Doğu Hu (Dong Hu 東胡) boylar birliğine mensup bir topluluk olduğu, bugünkü Pekin civarı olduğu düşünülen Yan (燕) şehrinin kuzeyinde yaşadıkları ve henüz Xianbei adıyla anılmadıkları Çin kaynaklarındaki verilerden elde edildi. MÖ. II. yüzyılda Hunlar tarafından ağır yenilgiye uğrayan Doğu Huların kuzeye kaçanları Xianbei (鲜卑) Dağı'nda yaşamaya başladıkları için boy isimlerini yaşadıkları yerin adıyla anılmaya başlandılar. MS. I. yüzyılda Hunların kuzey ve güney olarak ikiye bölünmesi sonucunda Xianbeiler kuzeydeki Hunları ağır yenilgiye uğrattı. Neticede binlerce Hun halkı Xianbei egemenliği altında yaşamaya başladı. Bu dönemden itibaren yoğun bir Xianbei-Hun kaynaşması olması sebebiyle karşılıklı kültür alışverişi yaşandı. Böylece Xianbeilerin Hun kültüründen etkilendikleri tespit edildi. Gao Huan'ın Doğu Wei Hanedanlığı'nı kurmadan önce, 532 yılında, Erzhu birliklerini ağır bir yenilgiye uğratması sonucunda Luoyang'da yeni bir imparatoru Kuzey Wei Hanedanı olarak tahta çıkardı. Bu yeni imparatorun tahta çıkış merasimi diğerlerinden farklı oldu. Kaynaklarda Gao Huan tarafından özellikle imparatorun siyah keçe üzerinde taşınarak tahta çıkarılmasının

vurgulanması Xianbeilerin uzun yıllar Hunlarla birlikte yaşamış olması ve Türk kültürü ile geleneklerini özümseyerek uyguladıklarından kaynaklanmaktadır.

Xianbeilerin, Moğollar gibi yuvarlak çadırlarda göçebe yaşadıklarını ve avcılıkla uğraştıkları bilgisi Han Hanedanlığı Kitabı'nda ifade edilmiştir. Ayrıca Xianbeilerin kendilerine özgü konuştukları dili de vardı. Xianbeilerin etnik kökenleri ile dilleri hakkında farklı görüşler mevcuttur. Etnik kökenleri konusunda bazı araştırmacılar Proto-Moğollar olduklarını bazı araştırmacılar ise Doğu Huların, Hunların bir boyu olup Xianbeilerin de Türklerin ataları olduğunu iddia etmektedir. Xianbeilerin, Türklerin ataları olduğu düşüncesi çok iddialı olmanın yanında kaynaklarda bunu net bir şekilde ispat edecek bir veri yoktur. İç Moğolistan'ın güneydoğusunda yaşamış olan Xianbeilerin, hem Türk hem de Moğol kültüründen etkilenmiş özgün bir topluluk oldukları bizce daha doğru bir tespit olduğu düşünülmektedir. Çünkü Xianbeilerin konuştukları dil hakkında yapılan çalışmalar incelendiğinde Xianbei dili içerisinde Moğolca ile aynı kökenden geldiği düşünülen Kitan, Tabgaç, Tuyuhun dillerine ait kelimelerin var olduğu tespit edilmiştir. Ancak, Kitan, Tabgaç, Tuyuhun ve Moğol dillerinin daha geç dönemde ortaya çıkması nedeniyle bütün bu dillerin başka bir proto dilden türemiş olabileceğini düşünmekteyiz. Bu gerekçelerle Xianbeilerin dilleri hakkında dilbilimciler tarafından yeterince çalışma yapılmamış olması Xianbeilerin etnik kökenleri ile dili hakkında henüz kesin bir yargıya varılmasına engel olmaktadır. Ancak Xianbei dilinin şekil ve yapıbilim açısından çeşitli çalışmaların yapılması neticesinde bu soruların yanıtları netlik kazanacaktır.

534 yılında kurulan Doğu Wei ile 535'de kurulan Batı Wei hanedanlıkları Tabgaçların hâkimiyetine son vererek kurulurken, Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıklarının ise Doğu ile Batı Wei hanedanlıkları yönetimine Xianbei veliahtlarının taht mücadeleleri sebebiyle son vermesi ile gerçekleşmiştir. Xianbeiler tarafından kurulan bu iki ayrı yönetim, bölgesel farklılıkla birlikte idari yapıda da benzerlik göstermemekteydi. Doğu Wei Hanedanlığı, imparatorun tam yetkili olduğu bir sistem ile yönetilirken, Batı Wei Hanedanlığı, imparator ve başbakanın olduğu ikili sistemle yönetildi. Batı Wei Hanedanlığı'nda askerî ve idari yapıda tüm yetkiler başbakana aitti. Doğu Wei Hanedanlığı'na son veren Kuzey Qi Hanedanlığı da aynı idari yapıyı devam ettirdi ve imparator tarafından yönetildi. Batı Wei Hanedanlığı'na son veren Kuzey Zhou Hanedanlığı yönetim şekline gelindiğinde ise 557-572 yılları arası yine ikili sistem ile devam etti. Ancak 572 yılında imparator Yuwen-Yong'un emriyle mevcut başbakan

suikast sonucu öldürüldü ve neticede imparator tüm yetkileri kendinde topladı. Böylece 572-581 yılları arasında Kuzey Zhou Hanedanlığı yönetiminde de tek yetkili birim imparator oldu. Çalışmamızda başbakanlık sistemi ile yönetilen Batı Wei Hanedanlığı ile Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın yönetimde liyakatın akrabalık ilişkilerinden üstün tutulduğu ve hem askerî hem de idari yapıdaki görevlendirmelerin liyakat esas alınarak yapıldığı tespit edilmiştir. Liyakatın ön planda tutulduğu özellikle Batı Wei Hanedanlığı diğer hanedanlıklara göre daha sorunsuz ve başarılı bir yönetim sürdürmüştür. Hatta bu gerekçelerden dolayı önemli reformlar gerçekleştirme fırsatı doğmuştur.

Batı Wei ile Doğu Wei hanedanlıklarının siyasi tarihinden anlaşıldığı üzere sürekli kendi aralarında mücadele ettiklerini görmekteyiz. Her hanedanlık bir diğerini kendi egemenliği altına alarak Çin'in kuzey ve kuzeydoğu bölgelerinde tek hâkimiyet kurma gayesi içindeydi. Ancak Doğu Wei Hanedanlığı'nın başka bir hedefi de mevcut topraklarının Batı Wei Hanedanlığı topraklarına nazaran daha verimsiz olması nedeniyle tarım ve hayvancılık için çok daha elverişli verimli toprakları ele geçirmek istemesiydi. Batı Wei ile Doğu Wei hanedanlıkları kendi aralarında mücadele ederken bir de güneyde Liang Hanedanlığı baskısı vardı. 553 yılında Batı Wei Hanedanlığı tarafından Liang Hanedanlığı topraklarının çoğu ele geçirildi ve Batı Wei başbakanı Yuwen-Tai tarafından ele geçirilen bu bölgelere Xianbei isimleri de verildi. Böylece güneydeki Liang Hanedanlığı tehdidi bertaraf edilmiş oldu.

Batı Wei ile Doğu Wei hanedanlıkları kendi aralarında mücadele ederken her ikisi de müttefik arayışına girdi. Neticede Doğu Wei Hanedanlığı Ruanruanlarla, Batı Wei Hanedanlığı da Göktürkler ile müttefik oldu. Böylece Göktürkleri siyasi olarak ilk kez tanıyan Batı Wei yönetimi oldu. Bumin Kağan'ın talebi doğrultusunda Batı Wei Hanedanlığı'ndan Göktürlere gelin gitmesi sonucunda Batı Wei Hanedanlığı ile Göktürklerin siyasi ilişkileri ve müttefiklikleri evlilik yoluyla taçlandırılmış oldu. Göktürklerin Batı Wei Hanedanlığı ile ipek ticareti yapma amacı güdülerek başlayan müttefiklik en çok Göktürklerin işine yaradı. Çünkü Göktürklerin güney sınırında yer alan Batı Wei ile Doğu Wei sürekli kendi aralarında mücadele etmeleri sebebiyle Göktürkler için Çin topraklarından gelebilecek bir tehdit yoktu. Aynı zamanda Göktürklerin Batı Wei ile müttefik olması güney sınırlarını güvence altına almaktaydı. Böylece Göktürkler akınlarını başka bölgelere yoğunlaştırma imkânı buldu. Hatta Göktürklerin Tuyuhunları mağlup etmesindeki en büyük etken Batı Wei Hanedanlığı'nın askerî desteği oldu.

Batı Wei Hanedanlığı bu dönemde Çin tarihinde emsal teşkil eden reformlar gerçekleştirdi. Bu reformlardan en önemlisi fubing (府兵) ordu sistemiydi. Bu ordu sisteminin kurucusu Batı Wei Hanedanlığı başbakanı Yuwen-Tai'di. 24'lü ordu sistemi olarak bilinen fubing, orduda büyük düzenlemelerin yapılmasını, ordu komutanlarının liyakata dayalı belirlenmesini ve her komutanın emri altına verilen askerî rütbelerin dağıtılmasını sağladı. Böylece ordu eskisinden daha güçlü hâle getirildi. Bazı araştırmacılar fubing sisteminin ilk başlangıç temellerinin Batı Wei Hanedanlığı olduğunu belirtse de bu sistemi asıl Tang Hanedanlığı döneminde ortaya çıktığını zikretmektedirler. Fakat Çin kaynaklarından anlaşıldığı üzere fubing sisteminin kuruluş dönemi Batı Wei Hanedanlığı olup uygulamaya başlanması Batı Wei Hanedanlığı'nın devamı olan Kuzey Zhou Hanedanlığı döneminde olmuştur. Bu sistemi geliştirerek tam manasıyla yararlanan ise Tang Hanedanlığı imparatorları olmuştur. Çünkü Batı Wei ile Kuzey Zhou hanedanlıkları bilindiği üzere çok uzun yıllar varlığını sürdüremediği için fubing sistemini de tam anlamıyla uygulamadaki eksiklerini veya artılarını değerlendirme imkânı bulamamıştır. Ancak fubing sistemini ortaya çıkartarak kendi topraklarında kurulan diğer Çin hanedanlıklarına önemli bir askerî tecrübe ve sistem bırakmış oldular.

Batı Wei Hanedanlığı'nın Çin tarihine kazandırmış olduğu başka bir reform ise Altı Ofis (liuguan 六官) olarak adlandırılan idari yapıdaki düzenlemelerdir. 556 yılında Konfüçyüsçü geleneklere dayanarak temeli oluşturulmaya başlanılan bu sistem Kuzey Zhou Hanedanlığı döneminde tamamlanmıştır. Altı Ofis ile birlikte hanedanlığın idari yapısındaki yöneticilerin görev ve sorumlulukları ile birlikte unvanları belirlenmiştir. Bu sayede devleti yöneten kişinin çevresindeki askerî, idari ve sivil yapıdaki tüm görev ve yetkiler belirlenmiştir. Her ofisin başına günümüzde karşılığının bakan olduğunu tespit ettiğimiz en yetkili kişi getirilerek bakanın yardımcıları ve o bakanlığın hangi meselelerden sorumlu olduğu, hangi unvanların o ofiste çalıştığı ile birlikte görev ve yetkileri tespit edildi.

Doğu Wei, Batı Wei, Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları döneminin iktisadi yapısı hakkındaki araştırmalar neticesinde VI. yüzyılın İpek Yolu tarihinde önemli bir dönem olduğu tespit edildi. Çünkü VI. yüzyıl Çin, Göktürkler ve Soğdlar arasında canlı bir ticaret ağının kurulduğu dönemdi. Yüzyıllar boyunca İpek Yolu güzergâhındaki ticaretin öncüleri olan Soğdlar bu dönemin ticaretinde de etkin rol oynadı. Soğdlar ile Doğu Wei, Batı Wei, Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıklarının ticari faaliyetlerinin en önemli

unsuru para karşılığında değil, takas yöntemiyle yapılmasıydı. VI. yüzyılda Çin ipeğine Göktürkler, komşu devletler ve batı tarafından fazlaca talep olması gerekçesiyle Soğdlar, batıdan Çin'e altın gibi değerli eşyalar ile baharat ve gıda ticareti yaparken, Çin'den de bunların karşılığında ipek ruloları almaktaydı. Doğu Wei, Batı Wei, Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları batıya ham ipek göndermekte ve ipeğin işlenmiş kumaş halini ise yeniden batıdan Soğd tüccarlar vasıtasıyla geri almaktaydı. Çalışmamızda tespit edilen en ilgi çekici konulardan birisi de brokardır. Bazı araştırmacılar ipekli dokuma olarak tercüme ederek literatüre kazandırdıkları aslında brokar olup işlenmiş ipek kumaştır. Arkeologlar tarafından yapılan kazılarda VI. yüzyıla ait Fars brokarı sözleşmeleri kalıntılarına ulaşılmıştır. Fars brokarı denilmesinin sebebi ise Sasani Devleti'nin ipeği hazır giyim haline getirmesidir. Doğu Wei, Batı Wei, Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları bu dönemde Soğdlarla ticari münasebetleri yanında onlardan batı dokuma tekniğini de öğrendikleri tespit edilmiştir. Ayrıca bu dönemde ipeğin ticari ilişkiler dışında farklı amaçla kullanıldığı da anlaşılmaktadır. 551 yılında Batı Wei Hanedanlığı'ndan Göktüklere gelin giden prenses Changle ile birlikte Çin'den Göktüklere tonlarca rulo ipek hediye gönderildi. Çin'den ticari ve kültürel ilişkiler karşılığında ipek alan Göktürkler, bunların karşılığında Doğu Wei, Batı Wei, Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıklarıyla at ticaretinde bulunmuştur.

Yine çalışmamızda Budizm'in dönemin yönetim sistemini önemli ölçüde etki altında bıraktığı sonucuna varıldı. Özellikle Kuzey Qi Hanedanlığı'nın güçlü bir askerî yapısının olmasına rağmen Kuzey Zhou Hanedanlığı tarafından yıkılmasının temel sebebinin Budizm inancı olduğu ortaya konuldu. Ayrıca askerî ve idari alanlarda yapılan reformlar gibi bu dönemdeki Budizm alanında yapılan faaliyetlerin Çin tarihi açısından büyük önem taşımasıyla birlikte ilerde aynı coğrafyada kurulan Han-Çin kökenli hanedanlıkların inanç sistemine bir kültür aktarımı niteliğinde oldu. Budizm inancı sadece Çin kültürüne etki etmekle kalmadı aynı zamanda Göktürklerin Budizm ile tanışmasına da vesile oldu. Böylece Göktürklerin Budizm ile ilk kez Tabgaçların ardılları olan Doğu Wei, Batı Wei, Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları döneminde tanıştıkları bu çalışmayla tespit edildi.

KAYNAKÇA

- Ban Gu; —Han Tarihi, Zhonghua Shuju, Pekin, 1995, (班固; 汉书, 中华书局, 北京, 1995年).
- Chen Tao; —Üç Devlet Tarihi, Zhonghua Shuju, Pekin, 1982, (陈寿; 三国志, 北京, 中华书局, 1982年).
- Fan Ye; —Son Han Tarihi, Zhonghua Shuju, Pekin, 1995, (范晔; 后汉书, 中华书局, 北京, 1995年).
- Li Baiyao; —Kuzey Qi Hanedanlığı Kitabı, Zhonghua Shuju, Pekin, 1974, (李百藥, 北齊書, 中華書局, 北京, 1974年).
- Linghu Defen; —Zhou Tarihi, Zhonghua Shuju, Pekin, 1988, (令狐德棻; 周书, 中华书局, 北京, 1988年).
- Li Yanshou, —Kuzey Tarihi, Zhonghua Shuju, Pekin, 1974, (李延壽, 中華書局, 北史, 1974年).
- Sima Guang, —Zizhi Tongjian, Zhonghua Shuju, Shanghai, 1976, (通鑑, 中華書局, 上海, 1976年).
- Sima Qian; —Tarih Kayıtları, Zhonghua Shuju, Pekin, 1982, (司马迁; 史记, 中华书局, 北京, 1995年).
- Wei Shou; —Wei Tarihi, Zhonghua Shuju, Pekin, 1995, (魏收; 魏书, 中华书局, 北京, 1995年).
- Wei Zheng; —Sui Tarihi, Zhonghua Shuju, Pekin, 1994, (魏徵; 隋书, 中华书局, 北京, 1994年).
- Aktaş, Ş., (2020), Çin Kaynaklarına Göre Türklerin Menşei Hakkında Bir İnceleme, “Xianbeilerden Tuobalara (Tuoba Xianbe) Türk Tarihi, Ankara, (Doktora Tezi)
- Arakawa, M., (2005), “Sogdian merchants and Chinese Han merchants during the Tang Dynasty”, in Vaissière, E & Trombert, E (eds.), Les Sogdiens en Chine, Paris: École Française d’Extrême-Orient.
- Balcı, Tuğba Gökçe., (2021) Tabgaçlar Bozkırdan Çin Tahtına, Kronik, İstanbul.
- Barthold, V., (1928), Turkestan: Down to the Mongol Invasion, London: Oxford University Press.

- Barthold, V., (1990), *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, Ankara: TTK.
- Baykuzu, T.D., (2013), *An Lu-shan İsyanı ve Büyük Yen Devleti*, Konya: Kömen Yayınları
- Baykuzu, T.D., (2014), “T’ang Hanedanlığının Büyük Türk Generali Pu-Ku Huai-En”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 54/1, ss. 377-400.
- Baykuzu, T.D., (2020), *Asya Hun İmparatorluğu*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Beckwith, C., (2009), *Empires of the Silk Road: A History of Central Eurasia from the Bronze Age to the Present*, Princeton: Princeton University Press.
- Boodberg, Peter ., (1938), “Marginalia to the histories of the Northern Dynasties,” *HJAS* 3, s. 245
- Boqin, J., (1994), *Dunhuang and Turfan Documents concerning the Silk Road*, Beijing.
- Chang Chi, (Supervisor), (1980), Yun, Cheng Kuang Yu, Hsu Sheng Mo (ed.), *Historical Atlas of China Vol. I*, Chinese Culture University Press, Taipei, China.
- Chang Chi, (Supervisor), (1980), Yun, Cheng Kuang Yu, Hsu Sheng Mo (ed.), *Historical Atlas of China Vol. II*, Chinese Culture University Press, Taipei, China.
- Chavannes, E, (2007) *Çin Kaynaklarına Göre Batı Türkleri*, çev. Koç. M., Selenge Yayınları, İstanbul.
- Chavannes, E., (1941), *Documents sur less Tou-kiue (Turcs)*, Paris: Librairie d’Amerique et d’Orient.
- Ch’en Kenneth, (1964), *Buddhism in China*, Princeton University.
- Christian, D, & Benjamin, C, (ed.), “Realms of the Silk Roads: Ancient and Modern”. Belgium: Brepols, s.1-12.
- Clauson, G, (2002), *Studies in Turkic and Mongolic linguistics*, London: Routledge.
- Corradini, P., (2004), *Notes On The Policy And The Administration Of The Northern Zhou*, JSTOR, Sapienza - Università di Roma, s.123-137.
- Dien, Albert E., (1977), *The Bestowal of Surnames under the Western Wei-Northern Chou*, *T’oung Pao* L VIII, 2-3.
- Dien, Albert E., (1990), “The role of the military in the Western Wei/Northern Chou state,” in *State and society in early medieval China*, ed. İdem, Stanford, s. 333–334.
- Dien, Albert E., *Western Wei–Northern Zhou* (2019), Albert E. Dien, Keith N. Knapp (ed.), *The Cambridge History Of China Volume 2 The Six Dynasties, 220–589*, s. 210-237.
- Eberhard, W., (2007), *Çin Tarihi, Türk Tarih Kurumu*, Ankara.

- Eisenberg, A., (2008), *Kingship in Early Medieval China*, Brill, Leiden Boston.
- Ekrem, N.H., (2020), Göktürk Prensesi Ve Çin İmparatoriçesi Asena'nın (Aşina/Ashina) Kayıp Altınları, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Ankara, 2020 Güz (33), 57-89.
- Erkoç, H.İ., (2016), "Batı Göktürk Kağanlığının Kuruluşu", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 33/1.
- Erkoç, H.İ., "Göktürk Tarihinin Çin Kaynakları", Doğan, Orhan, Demirci Hikmet (ed.) Genel Türk Tarihi Araştırmaları ve Günümüzdeki Durumu, s. 191-195.
- Erkoç, H.İ., (2018), "Çin ve Tibet Kaynaklarına Göre Göktürk Mitleri", Belleten, C.LXXXII, s. 293.
- Erride Mutu, (2007), Xianbei Soy Kökeni Araştırmaları, İç Moğolistan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (额尔德木图, —鲜卑族源考, 内蒙古民族大学学报(社会科学版), Sayı: 33, Cilt 5, s. 13.
- Fang Zhuang Tai; —Xianbei Dil Araştırmaları, Yanjing Eğitim Dergisi, Sekizinci Sayı (方壮猷; —鲜卑语言考, 燕京学报, 第八期).
- Gang, Li, (2010), *Early Chinese Religion Part Two: The Period of Division (220–589 AD)* Ed. John Lagerwey and Lu Pengzhi Volume One, Brill, 2010, s. 195.
- Graff, David (2002), *Medieval Chinese Warfare, 300-900*, Routledge, London.
- Graff, David (2015). "Bei shi 北史", Dien, Albert E.; Chennault, Cynthia Louise; Knapp, Keith Nathaniel; Berkowitz, Alan J. (ed.) *Early Medieval Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley, CA: Institute of East Asian Studies, University of California. s. 18–23
- Grenet, F., & Zhang Guangda, (1996), "The Last Refuge of the Sogdian Religion: Dunhuang in the Ninth and Tenth Centuries", in BAI 10.
- Grenet, F., (1984), *Les pratiques funéraires dans l'Asie centrale sédentaire de la conquête grecque à l'islamisation*, Paris: Éditions du CNRS.
- Grenet, F., (1994), "The Second of Three Encounters between Zoroastrianism and Hinduism: Plastic Influences in Bactria and Sogdiana (2nd-8th century A.D.)," *Journal of the Asiatic Society of Bombay*, S. 69.
- Grenet, F., (1995), "Vaiśravaṇa in Sogdiana: About the Origins of Bishamon-ten", *Silk Road Art and Archaeology* 4, s. 277-297.

- Grenet, F., (2002), "Regional Interaction in Central Asia and North-West India in the Kidarite and Hephtalite Period", *Indo-Iranian Languages and Peoples*, (Proceedings of the British Academy 116), ed. N. Sims- Williams, London, s. 203-224.
- Grenet, F., (2003), "The Pre-Islamic Civilization of the Sogdians (seventh century BCE to eighth century CE): A Bibliographic Essay (studies since 1986)." *The Silk Road*, 1(2), s.23-86.
- Grenet, F., (2005), "The Self-Image of the Sogdians", in Vaissière, E et al, (eds.), *Les Sogdiens en Chine*, s.123-140.
- Grenet, F., (2006), "Iranian gods in Hindu garb. The Zoroastrian pantheon of the Bactrians and Sogdians, second – eighth centuries", *Bulletin of the Asia Institute*, 20, s. 87-99. 258.
- Grenet, F., (2010), "A View from Samarkand: The Chionite and Kidarite Periods in the Archaeology of Sogdiana (Fourth–Fifth Centuries A.D.)", *Coins, Art and Chronology*, vol. II: The First Millennium CE in the Indo- Iranian Borderlands, ed. M. Alram, Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, s.267-286.
- Grenet, F., (2015), "Zoroastrianism in Central Asia," in *The Wiley Blackwell Companion to Zoroastrianism*, Ed. Michael Stausberg and Yuhan Sohrab-Dinshaw Vevaina. Malden, MA and Oxford: John Wiley & Sons, s.129-146.
- Grenet, F., de la Vaissière, É., (2002), "The Last Days of Panjikent", *Silk Road Art and Archaeology*, 8, s. 155-196
- Grenet, F., Sims-Williams, N., & Vaissière, E., (2001), *The Sogdian Ancient Letter V, Alexander's Legacy in the East*, in BAI 12, s. 91-104.
- Grenet, F., Sims-Williams, N., "The historical context of the Sogdian Ancient Letters", *Transition periods in Iranian history, Actes du Symposium de Fribourg-en-Brisgau (22-24 Mai 1985)*, Leuven: E. Peeters, 1987.
- Haibo, Chen ., (2011), *Lun Bei Wei monian Erzhu Rong junshi jituanzhong de liuzhen haoqiang qiushuai*, s. 381–391.
- Hansen, V, (2005), "The Impact of the Silk Road Trade on a Local Community: The Turfan Oasis, 500-800", in Vaissière É., & Trombert, E., (eds.), *Les Sogdiens en Chine*, Paris, s.283-310.
- Hansen, V., (1995), *Negotiating Daily Life in Traditional China. How Ordinary People Used Contracts 600–1400*, New Haven: Yale University Press.

- Holcombe, Charles (2011), *A History of East Asia From The Origins of Civilization to the Twenty-First Century*, New York.
- Holmgren, J., (1978), "Empress Dowager Ling Of The Northern Wei And The T'opa Sinicization Question", *Papers on Far Eastern History*, S. 18, s. 123-170.
- Holmgren, J.,(1980), "Lineage Falsification In The Northern Dynasty: Wei Shou's Ancestry", *Papers On Far Eastern History*, S. 21, s. 1-16.
- Holmgren, J., (1981), "Seeds of madness: A portrait of Kao Yang, First Emperor of Northern Ch'i, 530–560 a.d.," *PFEH* 24, s. 83–134.
- Holmgren, J.,(1981), "Widow Chastity in the Northern Dynasties: The Lieh-nü Biographies in the Wei-shu", *Papers on Far Eastern History*, S. 23, s. 165-186.
- Holmgren, J., (1983), "The Lu Clan of Tai Commandery and Their Contribution to the T'o-pa State of Northern Wei in the Fifth Century", *T'oung-pao*, Second Series, C. 69, S. 4/5, s. 272-312.
- Holmgren, J., (1983), "Wei-Shu Records On The Bestowal Of Imperial Princesses During The Northern Wei Dynasty", *Papers on Far Eastern History*, S. 27, s. 21-97.
- Holmgren, J., (1984), "The Making of an Elite: Local Politics and Social Relations in Northeastern China During The Fifth Century A.D.", *Papers on Far Eastern History*, S. 30, s. 1-79.
- Holmgren, J., (1989), "Northern Wei As A Conquest Dynasty: Current Perceptions; Past Scholarship", *Papers on Far Eastern History*, S. 40, s. 1-50.
- Hulsewé, A. F. P, (1961), "Notes on the Historiography of the Han Period," in Beasley, W. G., Pulleyblank, E. G. (eds.), *Historians of China and Japan*, London: Oxford University Press, s.31-43.
- Hulsewé, A.F.P.& Loewe, M.A.N., (1979), *China in Central Asia: The Early Stage 125 B.C.—A.D. 23*, Leiden: Brill.
- Hunter, E., (2009), "The Persian contribution to Christianity in China: reflections in the Xian Fu Syriac inscription", Winkler, D & Li Tang, (eds.), *Hidden treasures and intercultural encounters- Studies on East Syriac Christianity in China and Central Asia*, Berlin: LIT, s.71-85.
- İzgi, Ö., (1978), "XI. Yüzyıla Kadar Orta Asya Türk Devletlerinin Çin'le Yaptığı Ticarî Münasebetler", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 9, s.87-106.

- Jin sheng he, (2002), xiehongxi, dongxi weiyubi zhi zhan yanjiu, taiyuan daxue xuebao, (靳生禾,谢鸿喜, 东西魏玉壁之战研究¹, 太原大学学报, 2002 年 9 月第 3 卷第 3 期总第 11 期第)
- Jin Xu, (2017), Engraving Identities in Stone: Stone Mortuary Equipment Of The Northern Dynasties (386-581 Ce), Chicago, Doktora Tezi.
- Junming Ha, (2016), Shaping Religious and Cultural Aspiration: Engraved Sutras in Southwestern Shandong Province from the Northern Qi Dynasty (550-577 CE), China, Duke University, Durham, Kuzey Karolina, ABD.
- Kafesoğlu, İ., (2018), Türk Millî Kültürü, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kapusuzoğlu, G., (2020), Tang Hanedanı Döneminde Jiedushılık Ve Türk Komutanlar (710-756), Ankara, Doktora Tezi.
- Kara, G. (2015), “Zhou Tarihi’nin Türkler Bölümü Üzerinde Metin Çalışması”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4(3), s.542-562.
- Kırilen, G. (2018), “Xuan Zang’ın Orta Asya İzlenimleri”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s.1-16.
- Kırilen, G., (2013), “Xuan Zang’ın Orta Asya İzlenimler”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 53/1, s. 63-84.
- Kim, H.J., (2016), The Huns, London/New York: Routledge.
- Kuzakçı, B., (2023), Soğdlar ve Türkler İpek Yolu’nun Tüccarları ve Hakimleri, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul.
- Lerner, J. (2001), “The Merchant Empire of the Sogdians”, in Juliano A & Lerner, J. (eds.), Monks and Merchants. Silk Road Treasures from Northern China. Gansu and Ningxia 4th-7th Century, New York, s.220-230.
- Lerner, J., (1995), “Central Asians in Sixth-century China: A Zoroastrian Funerary Rite”, Iranica Antiqua, XXX, (Festschrift K. Schippmann II), Gand, ss.179-190.
- Lerner, J., (2005), “Aspects of assimilation: The funerary practices and furnishings of Central Asia in China”, in Sino Platonic Papers vol. 168, s.1-51.
- Lieu, S., (1998). Manicheism in Central Asia and China. Leiden: Brill.
- Litvinsky, B.A.&Zhang Guang-da&Shabani, S. R., (1996), History of Civilizations of Central Asia. Vol. 3: The Crossroads of Civilizations, A.D. 250 to 750, Paris: UNESCO Yayınları.
- Liu, Xinru, (2010), The Silk Road in World History, Oxford University Press.

- MacKenzie, D.N., (1976), *The Buddhist Sogdian Texts of the British Library*, Leiden: Brill
- Maenchen-Helfen, O. J., (1973), *The World of the Huns. Studies in their History and Culture*, Berkeley: University of California Press.
- Marshak, B, (2001), “Central Asia from the Third to the Seventh Century”, in Juliano, A Lerner, J, (eds.) *Nomads, Traders and Holy Men along China's Silk Road*, ss.11-22.
- Marshak, B, (2001), “The Sogdians in Their Homeland”, in Juliano A., & Lerner, J., (eds.), *Monks and Merchants. Silk Road Treasures from Northern China. Gansu and Ningxia 4th-7th Century*, New York, s.230-237.
- McNair, A., (2013), *Patronage of Buddhist Buildings and Sovereignty in Medieval China: Four Cases from the Northern Wei Dynasty*, Ed. Barbara Schuler, In *Stifter und Mäzene und ihre Rolle in der Religion: Von Königen, Mönchen, Vordenkern und Laien in Indien, China und anderen Kulturen*, Wiesbaden: Harrassowitz, s. 19-42.
- Mori, M., (1967), “Sogdians in the Eastern T’u-Chüeh Empire,” in *Historical studies of the ancient Turkic peoples*, Tokyo, s.61-93.
- Onat, A., (2012), *Çin Kaynaklarında Türkler Han Hanedanlığı Tarihinde “Batı Bölgeleri”*, Ankara: TTK.
- Onat, A., Orsoy S., Ercilasun, K., (2020), *Han Hanedanı Tarihi; Hsiung-Nu (Hun) Monografisi*, Ankara: TTK.
- Otkan, P., (2018), *Tarihçinin Kayıtları’na (Shi Ji) göre Hunlar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Otkan, P., (2020), *Tabgaçlar Toplum ve Ekonomi*, Yayına Hazırlayan, Gürhan Kırilen, Ötüken, İstanbul.
- Overbey, Ryan Richard, (2023), *A Gandhāran among the Türks: Buddhist Texts and Travels in the Biographies of Dhyānagupta (528–605)*, ed. Michelle C. Wang Ryan Richard Overbey, *Beyond the Silk and Book Roads Rethinking Networks of Exchange and Material Culture*, Brill, Leiden Boston, s. 126-151.
- Ögel, B, (1971), *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı.
- Ögel, B, (2010), *Türk Mitolojisi I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 5. Baskı.
- Ögel, B., (2015), *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi, I-II. Cilt*, Ankara: TTK.
- Pelliot, P, (1996), *L’inscription nestorienne de Si-ngan-fou*, (ed. avec suppléments par Antonino Forte), Kyoto et Paris, Princeton: Markus Wiener Publishers.

- Pelliot, P. (1914), “Chrétien d’Asie centrale et d’Extrême-Orient”, *T’oung Pao*, 15(5), s.623-644
- Pulleyblank, E., (1952), “A Sogdian Colony in Inner Mongolia”, in *Toung Pao* 41, s. 317-356.
- Pulleyblank, E., (1954), “China,” s. 57-81 in D. Sinor, ed., *Orientalism and History*. Cambridge: W. Heffer and Sons. Revised edition 1970, s. 68-92.
- Pulleyblank, E. (1955), *The Background of the Rebellion of An Lu-Shan*, London: Oxford University Press.
- Pulleyblank, E., (1983), “The Chinese and Their Neighbours in Prehistoric and Early Historic Times,” David N. Keightley, ed., *The Origins of Chinese Civilization*. Berkeley: University of California Press, s. 411-466.
- Pulleyblank, E., (1984), *Middle Chinese: A Study in Historical Phonology*. Vancouver: University of British Columbia Press.
- Pulleyblank, E., (1989), *Studies in Language Origins, Volume 1*. Edited with Jan Wind, Eric de Grolier and Bernard H. Bichakjian. Amsterdam and Philadelphia: Benjamins.
- Pulleyblank, E., (1994), *A Chinese Text in Central Asian Brahmi Script: New Evidence for the Pronunciation of Late Middle Chinese and Khotanese*. With R. E. Emmerick. Rome: Istituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente.
- Pulleyblank, E., (2001), *Essays on Tang and Pre-Tang China*. Aldershot, GB, and Burlington, VT: Ashgate.
- Pulleyblank, E., (2002), *Central Asia and Non-Chinese Peoples of Ancient China*. Aldershot, GB, and Burlington, VT: Ashgate.
- Rong X, (2005), “Sabao or Sabo: Sogdian Caravan Leaders in the Wall-Paintings in Buddhist Caves”, in Vaissière, E., & Trombert, E., (eds.), *Les Sogdiens en Chine*, s. 207-230.
- Rong X., (2003), Middle period. China and Outside Cultures, in *T'oung Pao*, Second Series, Vol. 89, s.149-161.
- Rong, X, (2000), *The Migrations and Settlements of the Sogdians in the Northern Dynasties, Sui and Tang*”, in *China Archaeology and Art Digest*, 4/1, ss.117-163.
- Rong, X, (2012), “The Migrations and Settlements of the Sogdians in the Northern Dynasties, Sui and Tang”, in Hansen, V., (ed.) *The Silk Road: key papers*, s.338-396.

- Rong, X., (2001), “New Light on Sogdian Colonies along the Silk Road Recent Archaeological Finds in Northern China (20 Eylül 2001, BBAW)”, Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften Berichte und Abhandlungen serisi, 10, Berlin: Akademie Verlag, 2006, s.147-160.
- Rossabi, M., (1997), *When Silk was Gold: Central Asian and Chinese Textiles*, New York: The Metropolitan Museum of Art.
- Scott, P., (2000), Who, and what, was Hou Jing?” EMC 6, s. 49–73.
- Scott, P., (2001), *Form and Matter: Archaizing Reform and Sixth century China*, Scott Pearce, Audrey Spiro, and Patricia Ebrey (ed.), *Culture and Power in the Reconstitution of the Chinese Realm, 200-600*, Harvard University Press Cambridge (Massachusetts) and London, s. 149-181.
- Scott, P., (2015). "Zhou shu 周書", Dien, Albert E; Chennault, Cynthia Louise; Knapp, Keith Nathaniel; Berkowitz, Alan J (ed.). *Early Medieval Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley: Institute of East Asian Studies University of California. s.510–513.
- Scott, P., (2019), *The Cambridge History of China: Volume 2, The Six Dynasties, 220–589*. Cambridge University Press, s. 179.
- Scott, P., (2023), *Northern Wei (386– 534) A New Form of Empire in East Asia*, Oxford University Press, s.255-298.
- Shimunek, A., (2017), *Languages of Ancient Southern Mongolia and North China*, Harrassowitz Verlag-Wiesbaden, Almanya.
- Sims-Williams, N, (1983), “Indian Elements in Parthian and Sogdian,” *Sprachen des Buddhismus in Zentralasien*, ed. K. Röhborn and W. Veenker, Wiesbaden, s.132-141.
- Sims-Williams, N. & Grenet, F., (2006). 'The Sogdian inscriptions of Kultobe.' *Shygy*, S.1, s. 95-111
- Sims-Williams, N., (1996), *The Sogdian merchants in China and India*, in Cadonna, A. & Lanciotti, L, (eds.), *Cina e Iran da Alessandro Magno alla dinastia Tang*, Florence, s. 45-67.
- Sims-Williams, N., (2000), “Some Reflections on Zoroastrianism in Sogdiana and Bactria”, *Realms of the Silk Roads: Ancient and Modern*, ed. D. Christian and C. Benjamin, Belgium: Brepols, s. 1–12.

- Sinor, D., (1990), "The Hun Period", Cambridge History of Early Inner Asia, ed. D. Sinor, Cambridge, s.177-205.
- Sun Xinmeng, (2023), Nan bei chao shiqi Tujue yu Xiwei, Beizhoujian heqin shiliao pashu, Xibu Menggu Luntan, 2 qi, s. 64-69 (孙新萌, 南北朝时期突厥与西魏、北周间和亲史料爬梳, 西部蒙古论坛, 2023 年第 2 期).
- Tang Qinfu, (1991), Guanyu Yuwen-Tai chuzhi Ershi jun de ruogan wenti, Shangrao shizhuan xuebao, 3 qi, s.65-76.(汤勤福, 关于宇文泰初置十二军的若干问题, 上饶师专学报 1991 年第 3 期)
- Taşagıl, A, (2017), Eski Türk Boyları Çin Kaynaklarına Göre, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Taşagıl, A, (2018) Gök-Türkler I, II, III, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Taşagıl, A. (1996), "Türk Tarihi ile İlgili Çin Kaynaklarının Türkçe Neşri Üzerine Düşünceler", Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri, İstanbul, s. 113-124.
- Taşagıl, A. (2013), Kök Tengri'nin Çocukları Avrasya Bozkırlarında İslam Öncesi Türk Tarihi, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- Taşagıl, A. (2020), Bozkırların İlk İmparatorluğu Hunlar, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Thierry, F, (1998), "The Origins and Development of Chinese Coins", in Bopearachchi, O, & Weerakkody, D (eds.) Origin, evolution and circulation of foreign coins in the Indian Ocean, Sri Lanka, s.15-62.
- Togan, Z. V., (2020), Umumî Türk Tarihine Giriş; En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tremblay, X, (2007), "The Spread of Buddhism in Serindia-Buddhism among Iranians, Tocharians, and Turks before the 13th century", in Cosmo, N, & Sinor, D, (eds.) Handbook of Oriental Studies. Section 8 Uralic & Central Asian Studies, Leiden: Brill, s.75-129.
- Twitchett, D., (1990), The Cambridge History of China, Volume 3, Sui and Tang China, 589-906, Part I, Pekin.
- Vaissière, É., (2003), "The Sogdians in China: a Short History and Some New Discoveries", in Bulletin of the Silk Road Institute, s.23-27.

- Vaissière, É., (2005), *Sogdian traders: A history*, (Handbook of Oriental Studies: Part 8 Uralic Studies & Central Asia), Leiden: Brill.
- Valenstein, Suzanne G. (2007), *Cultural Convergence in the Northern Qi Period; A Flamboyant Chinese Ceramic Container: a research monograph*, Department of Asian Art, The Metropolitan Museum of Art Publication, Canada.
- Wallacker, E. B., (1968), "Studies in medieval Chinese siegecraft: The siege of Yü-pi, a.d. 546," *JAS* 28.4, s. 789–794.
- Wallacker, E. B., (1971), "Studies in medieval Chinese siegecraft: The siege of Ying-ch'uan, a.d. 548–549," *JAS* 31, s. 612–622.
- Walter, M, (2006), "Sogdians and Buddhism", in *Sino-Platonic Papers* 174, s.1-66.
- Wang Yichen, ((2006), *Dong Wei bei Qi de tong zhi ji tuan*, Taipei Shi: Wen jin chu ban she, (王怡辰著, 台北市：文津出版社), s. 22–30
- Watson, B, (1993), *Sima Qian, Records of the Grand Historian: Han Dynasty II*, New York: CUP
- Wright A. F., (1979), *The Sui Dynasty (581-618)*, D. Twitchett, J. K. Fairbank (ed.), *The Cambridge History of China : Volume 3, Sui and Tang China, 589-906 AD, Part One*, Cambridge, UK, Cambridge University Press, s- 57-72.
- Xin, W., (2014), "Zoroastrians of Central Asia: Evidence from Archaeology and Art", *Fezana Journal*, 28/2, s.22-30.
- Xiong, V, (2000), "Sui-Tang Çangan. A Study in the Urban History of Medieval China", *Ann Arbor: Center for Chinese Studies*, s.370.
- Yavrucuk, G., (2023), *Xueyantuların Kökenleri ve Tarihlerindeki Boşluklar*, TTK, Belleten, s. 833-852.
- Yoshida, Y., (2015), "A Handlist of Buddhist Sogdian Texts," *Memoirs of the Faculty of Letters Kyoto University*, S. 54, s.167-180.
- Zhang, G, & Xinjiang, R, (1998), "A Concise History of the Turfan Oasis and Its Exploration", in *Asia Major* vol. 11, s.13-37.
- Zhang, G., (2002), "The Role of Sogdians as Translators of Buddhist Texts", *Nomads, Traders and Holy Men along China's Silk Road*, ed. A. Juliano and J. Lerner, Belgium: Brepols, s. 75–79.
- 关治中, 刘树友, (1990), 沙苑之战述评, 西北大学学报, 1990年第2期第20卷, s. 18-22.
- 白话二十四史, 魏书, 下 北齐书, 八.

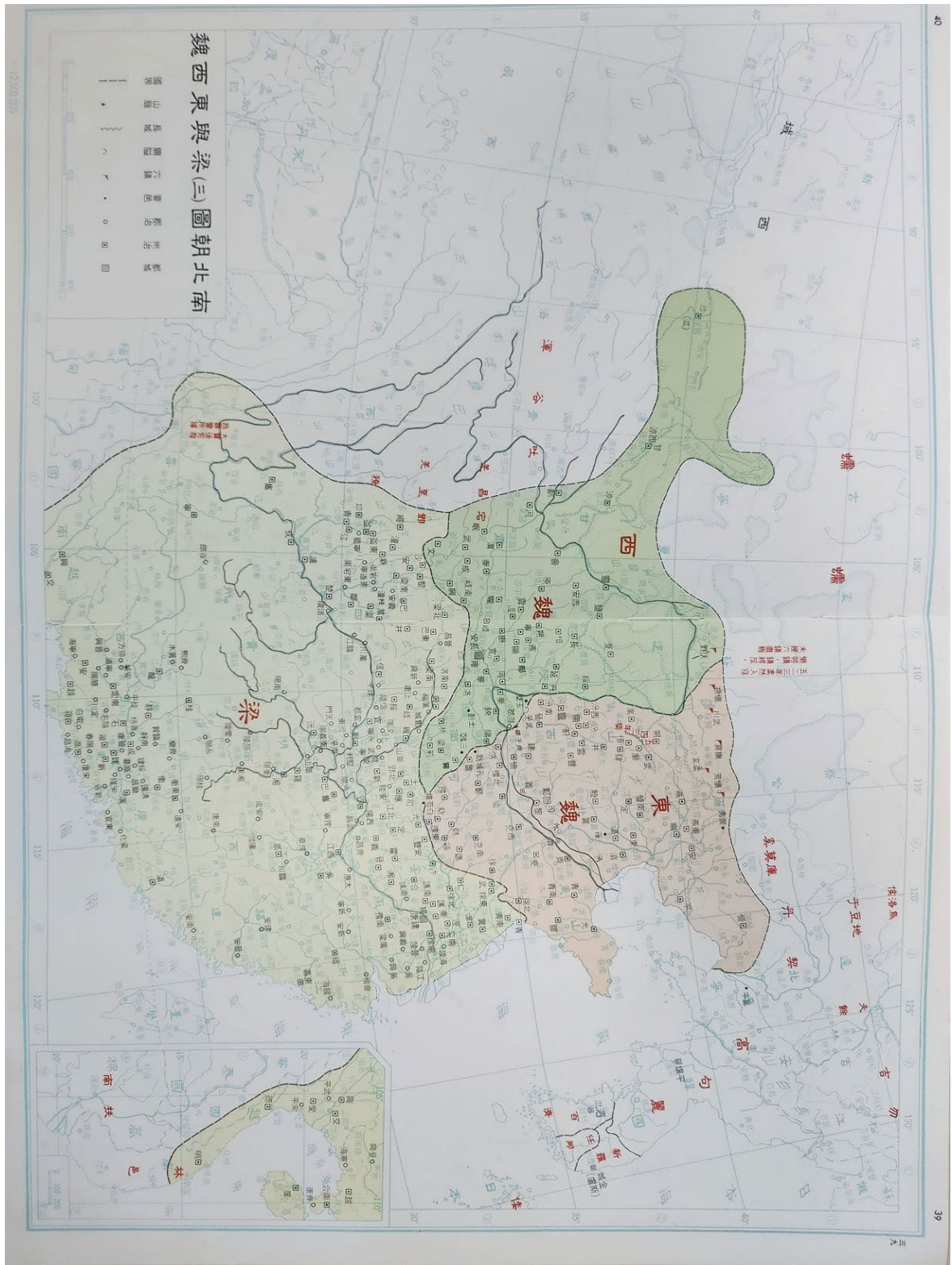
- 常倩, (2015), 商周至魏晋南北朝的羌人, 甘肃民族出版社, Gansu, Lanzhou.
- 靳生禾, 谢鸿喜, 东西魏玉壁之战研究, 太原大学学报, 2002 年 9 月第 3 卷第 3 期总第 11 期, s.7-12.
- 呂春盛, (2010), 閼隴集團的權力結構演变, 西魏北周政治史研究, 出版:稻鄉出版社, Taipei.
- 王贺, (2012), 北周武帝孝陵出土金属器的科学分析与制作技术研究, 北京科技大学冶金与生态 工程学院, 北京.
- 王贺., 梅建军, 潘路, 杨军昌, 张建 林. (2013). 北周武帝孝陵出土部分金器和鎏金铜器的初步科学分析, 中国国家博物馆馆刊, s. 129-137.
- 赵文润, (2010), 西魏北周与长安文明, 陕西出版集团陕西人民出版社, Shaanxi, Çin.
- 周一良, (2015), 魏晋南北朝史札记, 中华书局, 北京瑞古冠中印刷厂, Pekin.
- 周一良, (2020), 魏晋南北朝史论集, 中华现代学术名看丛书, 商务印书馆, Pekin.
- <https://xts.uchicago.edu/>
- https://www.sohu.com/a/126347256_488776
- <https://www.bilibili.com/read/cv14402889/>
- <https://www.britishmuseum.org/>
- <https://barakatgallery.eu/artworks/categories/930/73247-eastern-wei-painted-pottery-warrior-carrying-a-shield-534-ce-550-ce/>
- <http://www.chinaknowledge.de/History/Division/dongwei-rulers.html>
- <https://www.britannica.com/topic/Wei-dynasty>
- <https://www.album-online.com/detail/en/ZTVjYzI1MA/standing-bodhisattva-eastern-wei-dynasty-sandstone-traces-paint-gold-x-alb4389156>

EKLER

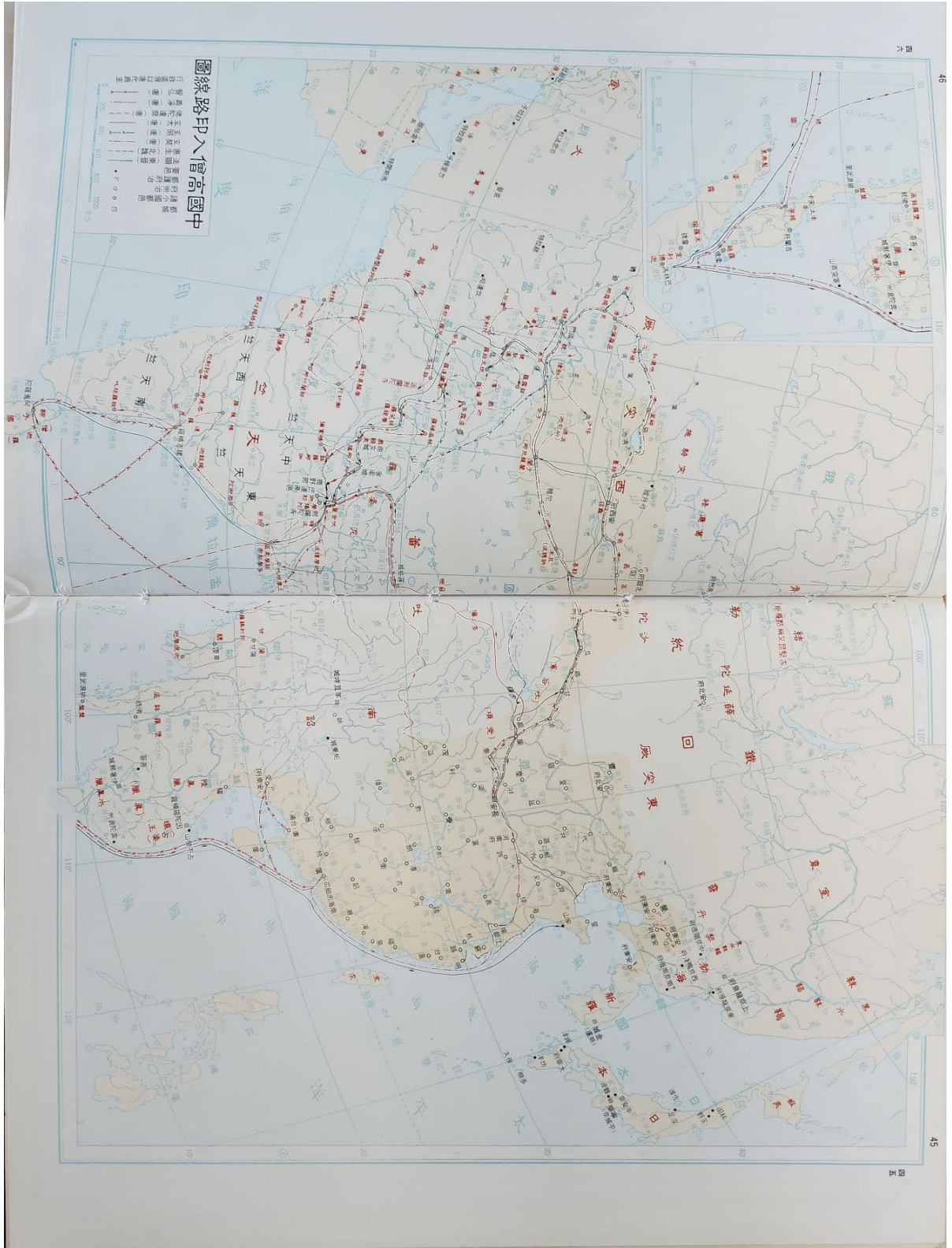
RESİMLER

Resim 1: Kuzey Wei Hanedanlığı olarak kaynaklarda geçen Tabgaçlar dönemine ait harita. Bkz. Chang Chi Yun (Supervisor), Cheng Kuang Yu, Hsu Sheng Mo (ed.), Historical Atlas of China Vol. I, Chinese Culture University Press, Taipei, China, 1980, s. 35.

Resim 2: Doğu Wei ile Batı Wei hanedanlıkları dönemine ait harita. Bkz. Chang Chi Yun (Supervisor), Cheng Kuang Yu, Hsu Sheng Mo (ed.), Historical Atlas of China Vol. I, Chinese Culture University Press, Taipei, China, 1980, s. 39.

Resim 4: Çinli keşifler tarafından Hindistan'a ulaşmak için takip edilen İpek Yolu güzergahı. Bkz. Chang Chi Yun (Supervisor), Cheng Kuang Yu, Hsu Sheng Mo (ed.), Historical Atlas of China Vol. II, Chinese Culture University Press, Taipei, China, 1980, s. 45.

Resim 5: Çin'in Hebei Eyaleti'ne bağlı Cixian kasabasındaki mezardan çıkan, topraktan yapılmış çanak çömlek grubuna dâhil bir zırhlı savaşçı askerdir. Kuzey Qi Hanedanlığı kurucusu Gao Yang olduğu düşünülmektedir. Bkz. Suzanne G. Valenstein, *Cultural Convergence in the Northern Qi Period; A Flamboyant Chinese Ceramic Container: a research monograph*, Department of Asian Art, s. 111.

Resim 6: New York Başkent Sanat Müzesi'nde sergilenen Budist pagoda tapınağıdır. Bkz. Suzanne G. Valenstein, *Cultural Convergence in the Northern Qi Period; A Flamboyant Chinese Ceramic Container: a research monograph*, Department of Asian Art, s. 114.

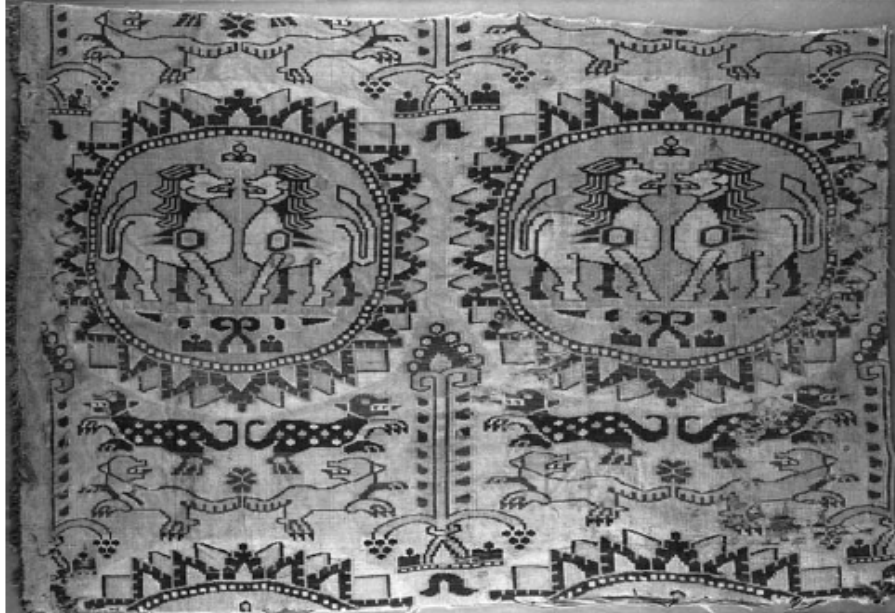

Resim 7: New York Başkent Sanat Müzesi'nde sergilenen bu tabak Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın son yıllarına ait bir eşyadır. Kabartma ile birlikte çeşitli desenlerle süslenmiş taştan yapılmış bir tabaktır. Bkz. Suzanne G. Valenstein, *Cultural Convergence in the Northern Qi Period; A Flamboyant Chinese Ceramic Container: a research monograph*, Department of Asian Art, s. 116.

Resim 8: Doğu Wei Hanedanlığı dönemine ait olup 550 yılında Hebei Eyaleti'nin Cixian kasabasına gömülen Ruanruan prensesi Linhe'nin mezarının güney girişine çizilen bir resimdir. Doğu Wei Hanedanlığı döneminin resim sanatını yansıtmaktadır. New York Başkent Sanat Müzesi'nde sergilenmektedir. Bkz. Suzanne G. Valenstein, *Cultural Convergence in the Northern Qi Period; A Flamboyant Chinese Ceramic Container: a research monograph*, Department of Asian Art, s. 117.

Ceramic Container: a research monograph, Department of Asian Art, s. 117.

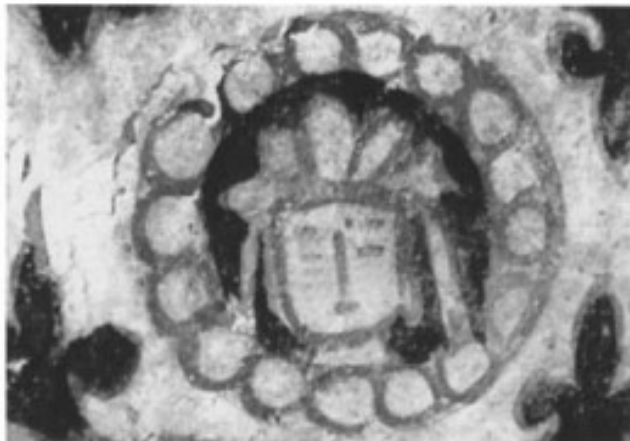
Resim 9: Soğdlu tüccarlar aracılığıyla Doğu Wei, Batı We ile Kuzey Qi, Kuzey Zhou hanedanlıklarına ticareti yapılan Sasani brokarıdır. Londra'daki Victoria ve Albert Müzesinde'dir. Bkz. Xinru Liu, *The Silk Road in World History*, Oxford University Press, 2010, s. 83.

Resim 10: Kuzey Qi Hanedanlığı'nın son dönemleri ile Sui Hanedanlığı dönemine ait olan bir pagoda tapınağının merkezi sütununun yan tarafındaki detayları göstermektedir. Bkz. Suzanne G. Valenstein, *Cultural Convergence in the Northern Qi Period; A Flamboyant Chinese Ceramic Container: a research monograph*, Department of Asian Art, s. 125.

Resim 11: Shaanxi Eyaleti, Xian şehrinde Kuzey Zhou Hanedanlığı döneminde 579 yılında ölen An Jia'nın mezarından çıkan bronz kemerdur. Bkz. Suzanne G. Valenstein, s. 120.

Resim 12: Duvar boyaması hakkında bilgi veren bir detaydır. Shaanxi Eyaleti, Taiyuan şehrinde, Kuzey Qi Hanedanlığı dönemine ait olan Xu Xianxiu'nun mezarındır. Bkz. Suzanne G. Valenstein, s. 125.

Resim 13: New York Başkent Sanat Müzesinde bulunan, Kuzey Qi Hanedanlığı dönemine ait Buda kafası. Bkz. <https://xts.uchicago.edu/single-sculpture/35>.

Resim 14: Japonyadaki Oryantal Seramik Müzesi'nde bulunan Kuzey Qi Hanedanlığı döneminde pipa çalan bir müzisyen. Bkz. <https://xts.uchicago.edu/single-sculpture/39>.

Resim 15: Çin'in Hebei Eyaleti güneyinde, kuzey Xiangtangshan'da bulunan Kuzey Qi Hanedanlığı dönemine ait kuzey mağarasıdır. Büyük Buda Mağarası olarak da bilinmektedir. Mağaranın içinde, içine Üç Çağın (Geçmiş, Bugün ve Gelecek) Budalarını temsil eden devasa büyüklükteki üç ana Buda imgesinin oyulduğu, dört kenarlı devasa bir merkezi sütun vardır.Bkz. <https://xts.uchicago.edu/content/north-site-north-cave>.

ANA KAYNAK METİNLER

Bei Qishu, 1. Bölüm, Gao Huan'ın imparatorluk dönemi kayıtlarına ait ana kaynak metindir.

北齊書卷一

帝紀第一

神武上

齊高祖神武皇帝，姓高名歡，字賀六渾，渤海蓆人也。六世祖隱，晉玄菟太守。隱生慶，慶生泰，泰生湖，三世仕慕容氏。及慕容寶敗，國亂，湖率衆歸魏，爲右將軍。湖生四子，第三子謐，仕魏位至侍御史，坐法徙居懷朔鎮。謐生皇考樹，性通率，不事家業。住居白道南，數有赤光紫氣之異，隣人以爲怪，勸徙居以避之。皇考曰：「安知非吉？」居之自若。及神武生而皇妣韓氏殂，養於同產姊婿鎮獄尉景家。

神武既累世北邊，故習其俗，遂同鮮卑。長而深沉有大度，輕財重士，爲豪俠所宗。目有精光，長頭高顴，齒白如玉，少有人傑表。家貧，及聘武明皇后，始有馬，得給鎮爲隊主。鎮將遼西段長常奇神武貌，謂曰：「君有康濟才，終不徒然。」便以子孫爲託。及貴，追贈長

司空，擢其子寧用之。神武自隊主轉爲函使。嘗乘驛過建興，雲霧晝晦，雷聲隨之，半日乃絕，若有神應者。每行道路，往來無風塵之色。又嘗夢履衆星而行，覺而內喜。爲函使六年，每至洛陽，給令史麻祥使。祥嘗以肉啗神武，神武性不立食，坐而進之。祥以爲慢已，笞神武四十。及自洛陽還，傾產以結客，親故怪問之。答曰：「吾至洛陽，宿衛羽林相率焚領軍張彝宅，朝廷懼其亂而不問，爲政若此，事可知也。財物豈可常守邪？」自是乃有澄清天下之志。與懷朔省事雲中司馬子如及秀容人劉貴、中山人賈顯智爲奔走之友，懷朔戶曹史孫騰、外兵史侯景亦相友結。劉貴嘗得一白鷹，與神武及尉景、蔡儁、子如、賈顯智等獵於沃野。見一赤兔，每搏輒逸，遂至迴澤。澤中有茅屋，將奔入，有狗自屋中出，噬之，鷹兔俱死。神武怒，以鳴鏑射之，狗斃。屋中有二人出，持神武襟甚急。其母兩目盲，曳杖呵其二子曰：「何故觸大家！」出甕中酒，烹羊以飯客。因自言善暗相，遍捫諸人皆貴，而指麾俱由神武。又曰：「子如歷位顯，智不善終。」飯竟出，行數里還，更訪之，則本無人居，乃向非人也。由是諸人益加敬異。

孝昌元年，柔玄鎮人杜洛周反於上谷，神武乃與同志從之。醜其行事，私與尉景、段榮、蔡儁圖之，不果而逃，爲其騎所追。文襄及魏永熙后皆幼，武明后於牛上抱負之。文襄屢落牛，神武彎弓將射之以決去。后呼榮求救，賴榮透下取之以免。〔三〕遂奔葛榮，又亡歸

余朱榮於秀容。先是，劉貴事榮，盛言神武美，至是始得見，以憔悴故，未之奇也。貴乃爲神武更衣，復求見焉。因隨榮之廐，廐有惡馬，榮命翦之。神武乃不加羈絆而翦，竟不蹄齧，已而起曰：「御惡人亦如此馬矣。」榮遂坐神武於牀下，屏左右而訪時事。神武曰：「聞公有馬十二谷，色別爲羣，將此竟何用也？」榮曰：「但言爾意。」神武曰：「方今天子愚弱，太后淫亂，孽寵擅命，朝政不行，以明公雄武，乘時奮發，討鄭儼、徐紇而清帝側，霸業可舉鞭而成。此賀六渾之意也。」榮大悅，語自日中至夜半，乃出。自是每參軍謀。後從榮徙據并州，抵揚州邑人龐蒼鷹，止團焦中。蒼鷹每從外歸，主人遙聞行響動地。蒼鷹母數見團焦赤氣赫然屬天。又蒼鷹嘗夜欲入，有青衣人拔刀叱曰：「何故觸王？」言訖不見。始以爲異，密覘之，唯見赤蛇蟠牀上，乃益驚異。因殺牛分肉，厚以相奉。蒼鷹母求以神武爲義子。及得志，以其宅爲第，號爲南宅。雖門巷開廣，堂宇崇麗，其本所住團焦，以石堊塗之，留而不毀，至文宣時遂爲宮。旣而榮以神武爲親信都督。

于時魏明帝銜鄭儼、徐紇，逼靈太后，未敢制，私使榮舉兵內向。榮以神武爲前鋒。至上黨，明帝又私詔停之。及帝暴崩，榮遂入洛，因將篡位。神武諫，恐不聽，請鑄像卜之，鑄不成，乃止。孝莊帝立，以定策勳，封銅鞮伯。及余朱榮擊葛榮，令神武喻下賊別稱王者七人。後與行臺于暉破羊侃于泰山，尋與元天穆破邢杲于濟南。累遷第三鎮人酋長，常在榮

帳內。榮嘗問左右曰：「一日無我，誰可主軍？」皆稱余朱兆。曰：「此正可統三千騎以還，堪代我主衆者唯賀六渾耳。」因誡兆曰：「爾非其匹，終當爲其穿鼻。」乃以神武爲晉州刺史。於是大聚斂，因劉貴貨榮下要人，盡得其意。時州庫角無故自鳴，神武異之，無幾而孝莊誅榮。

及余朱兆自晉陽將舉兵赴洛，召神武。神武使長史孫騰辭以絳蜀、汾胡欲反，不可委去。兆恨焉。騰復命。神武曰：「兆舉兵犯上，此大賊也，吾不能久事之。」自是始有圖兆計。及兆入洛，執莊帝以北，神武聞之，大驚。又使孫騰僞賀兆，因密覘孝莊所在，將劫以舉義，不果。乃以書喻之，言不宜執天子以受惡名於海內。兆不納，殺帝，而與余朱世隆等立長廣王曄，改元建明。封神武爲平陽郡公。及費也頭紇豆陵步藩入秀容，逼晉陽，兆徵神武。神武將往，賀拔焉過兒請緩行以弊之。神武乃往往逗遛，辭以河無橋不得渡。步藩軍盛，兆敗走。初，孝莊之誅余朱榮，知其黨必有逆謀，乃密敕步藩令襲其後。步藩既敗兆等，以兵勢日盛。兆又請救於神武，神武內圖兆，復慮步藩後之難除，乃與兆悉力破之。藩死，深德神武，誓爲兄弟。時世隆、度律、彥伯共執朝政，天光據關右，兆據并州，仲遠據東郡，各擁兵爲暴，天下苦之。

葛榮衆流入并，肆者二十餘萬，爲契胡陵暴，皆不聊生，大小二十六反，誅夷者半，猶草

Zhou Shu, Bölüm 23, Su Chuo biyografisinin olduğu ana kaynak metnidir.

周書卷二十三

列傳第十五

蘇綽

蘇綽字令綽，武功人，魏侍中則之九世孫也。累世二千石。父協，武功郡守。

綽少好學，博覽羣書，尤善筭術。從兄讓爲汾州刺史，二太祖餞於東都門外。臨別，謂讓曰：「卿家子弟之中，誰可任用者？」讓因薦綽。太祖乃召爲行臺郎中。在官歲餘，太祖未深知之。然諸曹疑事，皆詢於綽而後定。所行公文，綽又爲之條式。臺中咸稱其能。後太祖與僕射周惠達論事，惠達不能對，請出外議之。乃召綽，告以其事，綽卽爲量定。惠達入呈，太祖稱善，謂惠達曰：「誰與卿爲此議者？」惠達以綽對，因稱其有王佐之才。太祖曰：「吾亦聞之久矣。」尋除著作佐郎。

屬太祖與公卿往昆明池觀漁，行至城西漢故倉地，三顧問左右，莫有知者。或曰：「蘇

綽博物多通，請問之。」太祖乃召綽。具以狀對。太祖大悅，因問天地造化之始，歷代興亡之迹。綽既有口辯，應對如流。太祖益喜。乃與綽並馬徐行至池，竟不設網罟而還。遂留綽至夜，問以治道，太祖臥而聽之。綽於是指陳帝王之道，兼述申韓之要。太祖乃起，整衣危坐，不覺膝之前席。語遂達曙不厭。詰朝，謂周惠達曰：「蘇綽真奇士也，吾方任之以政。」即拜大行臺左丞，參典機密。自是寵遇日隆。綽始制文案程式，朱出墨入，及計帳、戶籍之法。

大統三年，齊神武三道入寇，諸將咸欲分兵禦之，獨綽意與太祖同。遂併力拒竇泰，擒之於潼關。四年，加衛將軍、右光祿大夫，封美陽縣子，邑三百戶。加通直散騎常侍，進爵爲伯，增邑二百戶。十年，授大行臺度支尚書，^{〔四〕}領著作，兼司農卿。

太祖方欲革易時政，務弘疆國富民之道，故綽得盡其智能，贊成其事。減官員，置二長，并置屯田以資軍國。又爲六條詔書，奏施行之。其一，先治心，曰：

凡今之方伯守令，皆受命天朝，出臨下國，論其尊貴，並古之諸侯也。是以前世帝王，每稱共治天下者，唯良宰守耳。明知百僚卿尹，雖各有所司，然其治民之本，莫若宰守之最重也。凡治民之體，先當治心。心者，一身之主，百行之本。心不清淨，則思慮妄生。思慮妄生，則見理不明。見理不明，則是非謬亂。是非謬亂，則一身不能自

治，安能治民也！是以治民之要，在清心而已。夫所謂清心者，非不貪貨財之謂也，乃欲使心氣清和，志意端靜。心和志靜，則邪僻之慮，無因而作。邪僻不作，則凡所思念，無不皆得至公之理。率至公之理以臨其民，則彼下民孰不從化。是以稱治民之本，先在治心。

其次又在治身。凡人君之身者，乃百姓之表，一國之的也。表不正，不可求直影；的不明，不可責射中。今君身不能自治，而望治百姓，是猶曲表而求直影也；君行不能自脩，而欲百姓脩行者，是猶無的而責射中也。故爲人君者，必心如清水，形如白玉。躬行仁義，躬行孝悌，躬行忠信，躬行禮讓，躬行廉平，躬行儉約，然後繼之以無倦，加之以明察。行此八者，以訓其民。是以其人畏而愛之，則而象之，不待家教日見而自興行矣。

其二，敦教化，曰：

天地之性，唯人爲貴。明其有中和之心，仁恕之行，異於木石，不同禽獸，故貴之耳。然性無常守，隨化而遷。化於敦樸者，則質直；化於澆僞者，則浮薄。浮薄者，則衰弊之風；質直者，則淳和之俗。衰弊則禍亂交興，淳和則天下自治。治亂興亡，無不皆由所化也。

然世道彫喪，已數百年。大亂滋甚，且二十歲。民不見德，唯兵革是聞；上無教化，惟刑罰是用。而中興始爾，大難未平，加之以師旅，因之以饑饉，凡百草創，率多權宜。致使禮讓弗興，風俗未改。比年稍登稔，徭賦差輕，衣食不切，則教化可脩矣。凡諸牧守令長，宜洗心革意，上承朝旨，下宣教化矣。

夫化者，貴能扇之以淳風，浸之以太和，被之以道德，示之以朴素。使百姓寧，中遷於善，[三]邪僞之心，嗜慾之性，潛以消化，而不知其所以然，此之謂化也。然後教之以孝悌，使民慈愛；教之以仁順，使民和睦；教之以禮義，使民敬讓。慈愛則不遺其親，和睦則無怨於人，敬讓則不競於物。三者既備，則王道成矣。此之謂教也。先王之所以移風易俗，還淳反素，垂拱而治天下以至太平者，莫不由此。此之謂要道也。其三，盡地利，曰：

人生天地之間，以衣食爲命。食不足則饑，衣不足則寒。饑寒切體，而欲使民興行禮讓者，此猶逆坂走丸，勢不可得也。是以古之聖王，知其若此，故先足其衣食，然後教化隨之。夫衣食所以足者，在於地利盡。地利所以盡者，由於勸課有方。主此教者，在乎牧守令長而已。民者冥也，智不自周，必待勸教，然後盡其力。諸州郡縣，每至歲首，必戒敕部民，無問少長，但能操持農器者，皆令就田，墾發以時，勿失其所。及

KRONOLOJİK OLAYLAR LİSTESİ

534 yılında Yecheng şehrinde Gao Huan tarafından Doğu Wei Hanedanlığı kuruldu. İkinci başkent olarak Jinyang (晋阳) seçildi.

535 yılında Chang'an'da Yuwen-Tai tarafından Batı Wei Hanedanlığı kuruldu.

537 yılında Doğu Wei Hanedanlığı, Pujin Geçidi'ni ele geçirmek için Batı Wei Hanedanlığı'na saldırdı. Doğu Wei yenilgiye uğradı.

537'de Batı Wei Hanedanlığı, Doğu Wei Hanedanlığı'na saldırdı ve Shao Komutanlığı'nı ele geçirdi.

Kasım 537'de Shayuan Savaşı (沙苑之役) yapıldı. Doğu Wei Hanedanlığı ağır bir yenilgiye uğradı ve Luoyang'ın güneyi Batı Wei tarafından ele geçirildi.

538 yılında Sarı Nehir'in güneyinde yaşayan halk Batı Wei Hanedanlığı'na katılmak istedi. Burada yaşayan halkın yer değişikliği yapılması sırasında Batı Wei Hanedanlığı ordusu Doğu Wei Hanedanlığı tarafından engellendi. Fakat yer değişikliğini başaramayan Batı Wei ordusu geri dönerken Luoyang Kalesi başta olmak üzere tüm şehri yerle bir etti.

540 yılında Doğu Wei Hanedanlığı Shayuan Savaşı'nda kaybettiği güney topraklarını geri almak için saldırıya geçti. Fakat Doğu Wei Hanedanlığı generali Hou Jing başarısız olup geri çekilmek zorunda kaldı.

542 yılında Doğu Wei Hanedanlığı yeniden Fen Nehri boyunca Batı Wei Hanedanlığı'na saldırdı. Amaçları Yubi'deki (玉壁) kaleyi ele geçirmekti. Fakat Batı Wei ordusu Yubi'deki kalede uzun süre direnmeyi başarması sonucunda Doğu Wei Hanedanlığı geri çekilmek zorunda kaldı.

543 yılında Batı Wei Hanedanlığı, Luoyang şehrini ele geçirmek için saldırı düzenledi. Ancak Batı Wei Hanedanlığı'nın yeterli askeri olmadığı için saldırı girişimi başarısızlıkla sonuçlandı.

545 yılında Batı Wei Hanedanlığı, Göktürklerle elçi gönderdi ve Göktürklerle ilişkiler başlamış oldu.

546 yılında Göktürkler, Batı Wei Hanedanlığı'na elçi gönderdi ve bir prensesle evlenme teklifinde bulundu.

546 yılında Doğu Wei Hanedanlığı, Fen Nehri boyunca yeniden bir ordu gönderdi. 542 yılındaki başarısızlığın ardından bir kez daha Yubi'yi ele geçirmek için Batı Wei Hanedanlığı'na saldırı düzenlendi. Saldırı yeniden başarısızlıkla sonuçlandı. Bu başarısızlığın sonucunda Gao Huan Yubi'ye yapılan saldırı girişimlerinin başarılı olamayacağı ve Yubi'yi asla ele geçiremeyeceklerini kabul etmiş oldu. Ayrıca Doğu Wei Hanedanlığı ikinci Yubi saldırısındaki başarısızlığı ile topraklarını batı sınırı yönünde genişletme hayalleri de sona ermiş oldu.

546 yılında yapılan Yubi saldırısındaki başarısızlık sonucunda Gao Huan 8 Şubat 547'de öldü.

547 yılında Doğu Wei Hanedanlığı imparatoru Gao Huan'ın oğlu Gao Cheng oldu.

547'de Gao Huan'ın öldüğünü öğrenen Doğu Wei Hanedanlığı'nın önemli generallerinden biri olan Hou Jing isyan etti. Doğu Wei ordusu tarafından kuşatma altına alınan Hou Jing Batı Wei Hanedanlığı'na Yinchuan'ı (银川) teslim etti ve daha sonra Liang Hanedanlığı'na sığındı.

548 yılında Doğu Wei Hanedanlığı, Yinchuan şehrini Batı Wei Hanedanlığı'ndan geri almak için saldırıya geçti. 549 yılına kadar süren kuşatma sonunda Yinchuan şehri yeniden Doğu Wei Hanedanlığı topraklarına katıldı.

549 yılında Liang Hanedanlığı imparatoru Wudi öldü ve Liang tahtını Hou Jing ele geçirdi.

15 Eylül 549'da Doğu Wei Hanedanlığı imparatoru Gao Cheng zehirlenerek öldürüldü.

19 Şubat 550 tarihinde Gao Yang resmen Doğu Wei Hanedanlığı'nın hükümdarı olarak atandı. Tüm ordunun komutanlığını üstlendi ve devletin tamamen kontrolünü eline geçirdi.

550 yılında Yuwen-Tai, Liang Hanedanlığı toprakları olan Anlu (安陆) ve (竟陵) Jingling bölgelerini Batı Wei Hanedanlığı topraklarına kattı.

9 Haziran 550 tarihinde Gao Yang, Doğu Wei Hanedanlığı'na son vererek Kuzey Qi Hanedanlığı'nı (550-577) kurdu.

550 yılında Gao Yang ilk kez Han-Çin kökenli birini imparatoriçe ilan etti.

551 yılında Batı Wei Hanedanlığı imparatoru Yuan Baoju (元寶炬, 507-551) öldü ve onun yerine oğlu Yuan Qin (元欽 doğumu bilinmiyor, ölümü 554) imparator ilan edildi.

551 yılında Batı Wei Hanedanlığı'ndan Changle gelin olarak Bumin Kağan'a gönderildi.

552 yılında Göktürklerden kaçan Ruanruanlar Kuzey Qi Hanedanlığı'na sığındı.

553 yılında bozkıra geri dönen Ruanruanlar Kitanların saldırısına uğradı. Ruanruanlardan sonra ise Kitanlar Kuzey Qi Hanedanlığı topraklarının kuzeydoğusuna saldırdı.

553 yılında Kuzey Qi Hanedanlığı Kitanların saldırısına karşılık verdi ve Kitanlar mağlup edildi.

553 yılında güneye doğru genişlemeye devam eden Batı Wei Hanedanlığı, Liang Hanedanlığı'nın stratejik öneme sahip olan Sichuan şehrini ele geçirdi.

553 yılında Göktürkler tarafından mağlup edilen Ruanruanlar Kuzey Qi Hanedanlığı'na sığındı. Ruanruanları takip eden Göktürkler, Jinyang'da Kuzey Qi Hanedanlığı tarafından durduruldu. Neticede Göktürkler ile Kuzey Qi Hanedanlığı arasında ilk kez barış ilan edildi. Bu barış anlaşmasıyla birlikte ticari müttefiklik de başlatıldı.

554 yılında Batı Wei imparatorunun başbakan Yuwen-Tai için düzenlemiş olduğu suikast başarısızlıkla sonuçlandı. Neticede ise Yuan Qin zehirlenerek öldürüldü.

554 yılında Yuan Kuo (元廓, 554-557) Batı Wei Hanedanlığı imparatoru ilan edildi.

554 yılında Batı Wei Hanedanlığı tarafından Göktürlere gönderilen elçi tutuklandı. Göktürkler Batı Wei Hanedanlığı yerine Kuzey Qi Hanedanlığı ile müttefik olacaklarını açıkça beyan etmiş oldu.

555 yılında Batı Wei Hanedanlığı Göktürklerle yeniden elçi gönderdi ve Göktürklerle çok sayıda ipek hediye sundu. Göktürkler ile Batı Wei Hanedanlığı ilişkileri yeniden düzeldi.

555 yılında iç karışıklıklarla uğraşan Liang Hanedanlığı zayıflamıştı. Bu sebeple Kuzey Qi Hanedanlığı Liang Hanedanlığı'na bir elçi gönderdi. Neticede ise Liang Hanedanlığı yönetimine dolaylı müdahale etmeye başlayarak iç işlerinde söz sahibi olmaya başladı.

556 yılında Kuzey Qi Hanedanlığı, Liang Hanedanlığı topraklarını tamamen ele geçirmek için güneydoğuda yer alan başkent Jiankang'a (建康) saldırı düzenledi. Fakat Kuzey Qi ordusu ağır bir yenilgiye uğrayıp geri çekildi.

556 yılının sonlarında Batı Wei Hanedanlığı başbakanı Yuwen-Tai öldü. Yerine ise yeğeni Yuwen-Hu başbakan oldu.

557 yılında Göktürkler, Batı Wei Hanedanlığı desteği ile Tuyuhunları mağlup etti.

557 yılında Yuwen-Tai'nin oğlu Yuwen-Jue Batı Wei Hanedanlığı'na son vererek Kuzey Zhou Hanedanlığı'nı kurdu.

557 yılında Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın hemen kurulmasının ardından Yuwen Jue'nin başbakan Yuwen Hu için düzenlediği suikast girişimleri sonucunda imparatorluğuna son verildi. Onun yerine Yuwen-Tai'nin başka oğlu Yuwen-Yu imparator ilan edildi.

559 yılında Kuzey Zhou Hanedanlığı'nın sivil yönetimi imparatora devredildi. Başbakan sadece askerî yapıdan sorumlu oldu.

559 yılında Kuzey Qi Hanedanlığı imparatoru Gao Yang henüz 31 yaşındayken öldü. İmparator olarak ise yerine Han-Çin kökenli oğlu Gao Yin geçti.

559'da Gao Yin'in imparatorluğuna amcaları Gao Yan ve Gao Zhan tarafından son verildi. Kuzey Qi Hanedanlığı Gao Yan ikinci başkent Jinyang'da imparator oldu ve ilk başkent Yecheng'in yönetimi de kardeşi Gao Zhan'a bıraktı.

560'da Gao Yan attan düşerek yaralandı. Yerine veliaht olarak oğlu Gao Bainian'ı bıraktı. Fakat Gao Yan'ın kardeşi Gao Zhan buna müdahale ederek 561 yılında kendisini imparator ilan etti.

561 yılında Kuzey Zhou Hanedanlığı imparatoru Yuwen Yu, başbakan Yuwen Hu'ya suikast düzenledi. Neticede ise imparator Yuwen Yu zehirlenerek öldürüldü ve bir başka kardeşi Yuwen Yong imparator ilan edildi.

561 yılında Mukan Kağan, Kuzey Zhou Hanedanlığı'na elçiler göndererek, ticari faaliyetlerini sürdürebilmek için Göktürk topraklarında yetişen mallarından onlara hediyeler sundu.

562 yılında Gao Huan'ın eşi, Gao Yan ve Gao Zhan'ın annesi imparatoriçe Lou Zhaojun (婁昭君) öldü.

563 yılında Mukan Kağan kızını Kuzey Zhou Hanedanlığı'na gelin olarak göndermeyi kabul etti.

563 yılında Kuzey Zhou Hanedanlığı Göktürklerle ittifak kurdu ve hem kuzeyden hem de güneyden Kuzey Qi Hanedanlığı'nın Fenzhou şehrine ortak bir saldırı düzenlediler. Neticede Kuzey Zhou Hanedanlığı başarısız oldu.

564 yılında Gao Bainian idam edildi.

564 yılının başlarında Kuzey Zhou Hanedanlığı tarafından Kuzey Qi Hanedanlığı'na yine Göktürklerin desteğiyle ikinci defa saldırı düzenledi. Youzhou'a (幽州), Luoyang'a, Zhiguan Geçidi'ne (Taihang Dağları 太行山) ve Sarı Nehir ile Huai Nehri arasındaki Xuanwu'ya (玄武) eş zamanlı saldırı düzenlendi. Sonuçta Kuzey Zhou Hanedanlığı başarısız oldu.

564 yılı yaz aylarında Kuzey Zhou Hanedanlığı tek başına yeniden Kuzey Qi Hanedanlığı'nın Fenzhou şehrine sefer düzenledi. Kuzey Zhou Hanedanlığı yeterince yiyecek ve mühimmatı olmadığı için Göktürklerden yardım istedi. Fakat tam bu sırada Kuzey Qi Hanedanlığı, Kuzey Zhou Hanedanlığı başbakanı Yuwen Hu'nun annesinin esir edilmesine son vererek onlara iade etti. Böylece Kuzey Zhou ile Kuzey Qi hanedanlıkları arasında kısa süreli barış ilan edildi. Göktürk kağanı ise kızını Kuzey Zhou Hanedanlığı'na gelin göndermekten vazgeçti.

564 yılı Eylül ayında Göktürkler Kuzey Qi Hanedanlığı'nın Youzhou (幽州) Eyaleti'ne saldırdı. Mukan Kağan, Çin seddini aşarak girdikleri yerde yağmalar yaptı.

565 yılında Gao Zhan tahttan çekilerek henüz 9 yaşında olan oğlu Gao Wei'yi Kuzey Qi Hanedanlığı imparatoru ilan etti.

567 yılında Hulü Guang'ın babası büyük General Hulü Jin (斛律金) öldü. Onun yerine oğlu Hulü Guang Kuzey Qi Hanedanlığı'nda büyük general oldu.

568 yılında Gao Zhan öldü. Yerine Gao Wei geçti.

568 yılında Mukan Kağan kızı Ashina'yı Kuzey Zhou Hanedanlığı imparatoru Yuwen Yong'a imparatoriçe olarak gönderdi.

569 yılında ise Lu Lingxuan, kör Zu Ting'i (祖珽) sürgünden saraya getirtti. Kendi çıkarları uğruna Kuzey Qi Hanedanlığı yönetimini tecrübesiz, kurnaz ve kötü niyetli kişilerle doldurarak hanedanlığın sonunu getirecek hamlelerini yaptı.

570 yılında Kuzey Qi ve Kuzey Zhou hanedanlıkları arasındaki mücadele yeniden başladı. Kuzey Qi Hanedanlığı Jinyang'ı korumayı başarak Kuzey Zhou Hanedanlığı'nı Sarı Nehir'in kıyılarına geri püskürtmeyi başardı.

571 yılında Kuzey Qi Hanedanlığı imparatoru Gao Wei'nin kardeşi Gao Yan, yönetimindeki görevlendirmelerin liyaksızlıkla yapıldığını düşünerek, destekçileriyle birlikte hanedanlık kapısına baskın yaptı. Adamları öldürüldü. Gao Yan ise daha sonra kardeşi Gao Wei tarafından avlanmaya çıktıkları sırada öldürüldü.

572 yılında Kuzey Qi Hanedanlığı imparatoru Gao Wei'nin emriyle büyük General Hulü Guang ve oğulları öldürüldü.

572 yılında Yuwen Yong'un kardeşi Yuwen-Zhi tarafından Kuzey Zhou Hanedanlığı başbakanı Yuwen-Hu öldürüldü. Onun ölümü ile başbakanlık statüsü de son buldu. Tüm yetkiler imparatora toplandı.

573 yılında Gao Anagong, Mu Tipo ve Han Zhangluan üçlü bir ittifak kurdular ve kendilerini San Gui (三贵) olarak adlandırdılar. İlk önce Zu Ting'in görevine son verdiler, ardından ise 13 Temmuz 573 tarihinde Kuzey Qi Hanedanlığı'nın yönetimini tamamen ele geçirdiler.

29 Ağustos 574 tarihinde Kuzey Zhou Hanedanlığı imparatoru Yuwen Yong'un kardeşi Yuwen Zhi idam edildi.

13 Eylül 574 tarihinde Kuzey Qi Hanedanlığı'nın Shanxi Eyaleti'ne bağlı Shouyang (寿阳县) şehri güney komşusu Chen Hanedanlığı tarafından ele geçirildi.

16 Ağustos 575 tarihinde Kuzey Zhou Hanedanlığı Kuzey Qi Hanedanlığı'na savaş ilan etti. Luoyang şehri kuşatıldı, fakat hâkimiyet sağlanmadı.

575 yılında başlayan savaş 576 yılının sonuna kadar sürdü. Savaşın sonunda Kuzey Zhou Hanedanlığı Kuzey Qi'nin stratejik öneme sahip olan Jinzhou şehrini ele geçirdi.

10 Kasım 576 tarihinde Kuzey Zhou Hanedanlığı tarafından Kuzey Qi Hanedanlığı'na yeni bir saldırı düzenlendi. 1 Aralık 576'da Kuzey Qi Hanedanlığı'nın bir diğer önemli şehri Fenzhou ele geçirildi.

577 yılında Jinzhou'nun ele geçirilmesinin ardından daha önce Kuzey Qi Hanedanlığı tarafından köleleştirilmiş tüm köleler serbest bırakıldı.

19 Ocak 577 tarihinde Kuzey Zhou Hanedanlığı tarafından Jinyang şehri kuşatıldı. Kuzey Qi Hanedanlığı imparatoru Gao Wei kaçtı.

20 Ocak 577 tarihinde Gao Wei, Yecheng şehrine ulaştı.

Gao Wei tahtı oğluna devretti ve 4 Şubat 577'de Gao Wei'nin oğlu Gao Heng (高恆 570–577) henüz 8 yaşında Kuzey Qi Hanedanlığı imparatoru oldu.

22 Şubat 577 tarihinde Kuzey Zhou Hanedanlığı imparator Gao Wei'nin kaçtığı Yecheng şehrini işgal etti. Yecheng şehrinin ele geçirilmesi sonucu Kuzey Qi Hanedanlığı son bularak toprakları tamamen Kuzey Zhou Hanedanlığı egemenliğine geçti.

578 yılında Yuwen Yong öldü.

578 yılından Yuwen Yong'un oğlu Yuwen Yun Kuzey Zhou Hanedanlığı imparatoru oldu.

579 yılında Yuwen Yun kendi isteğiyle tahttan çekilerek yerine henüz 6 yaşında olan oğlu Yuwen Yan'ı Kuzey Zhou Hanedanlığı imparatoru ilan etti.

22 Haziran 580 tarihinde Yuwen Yun aniden hastalanarak öldü.

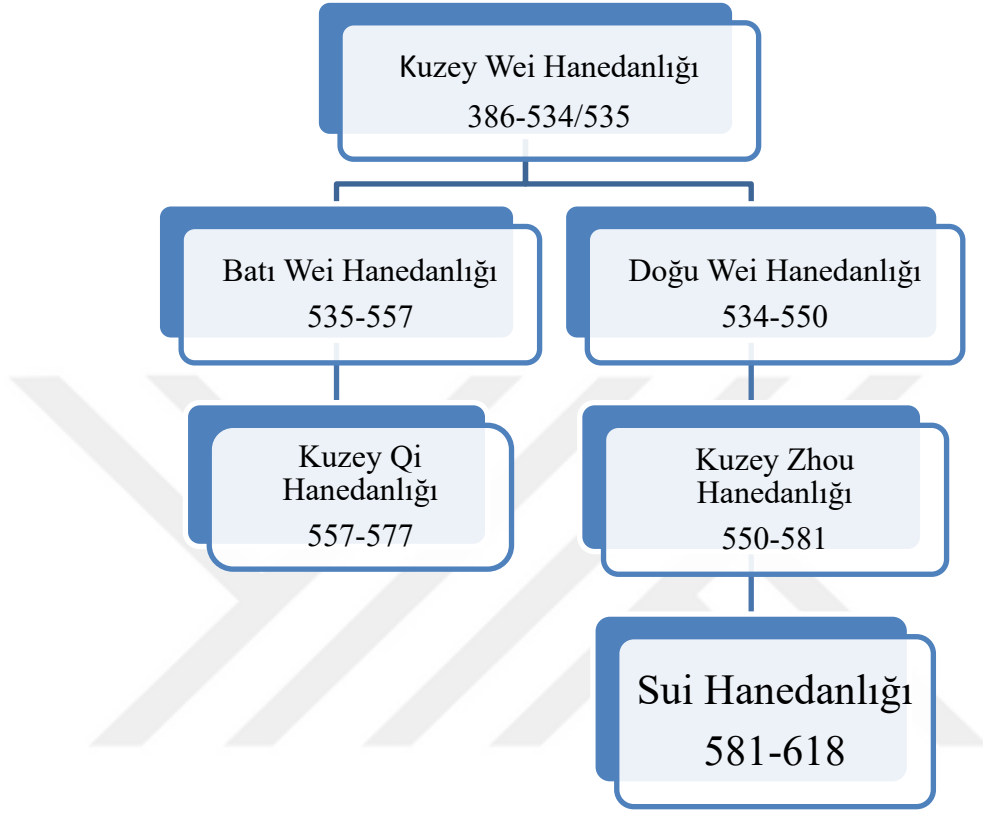
Yuwen Yun'un ölümünün ardından Yang Jian Kuzey Zhou Hanedanlığı yönetimini ele geçirdi.

579 yılında bazı reformlar yapıldı ve Xianbei kültürüne ait gelenekler terk edildi.

580 yılında Budizm yasğı ortadan kalktı. Budizm öğretilerinin yayılması konusunda yeniden çalışmalar yapıldı.

581 yılında Yang Jian tarafından Kuzey Zhou Hanedanlığı'na son verilerek Sui Hanedanlığı kuruldu.

HANEDANLIKLAR DÖNEMİ

İMPARATORLAR/BAŞBAKANLAR KRONOLOJİK LİSTESİ

Doğu Wei Hanedanlığı İmparatorları 534-550		
Kişisel Adı		İmparatorluk Adı
1	Gao Huan (高欢)	Xianwu Huangdi (獻武皇帝) Shenwu Huangdi (神武皇帝) 534-547
2	Gao Cheng (高澄)	Wenxiang Huangdi (文襄皇帝) 547-549
3	Gao Yang (高洋)	Wenxuandi (文宣帝) 549-550

Batı Wei ve Kuzey Zhou Hanedanlıkları Başbakanları 534-572		
Kişisel Adı		İmparatorluk Adı
11	Yuwen Tai (宇文泰)	Wen Huangdi (文皇帝) 535-556
22	Yuwen Hu (宇文護)	557-572

Batı Wei Hanedanlığı İmparatorları 535-557		
Kişisel Adı		İmparatorluk Adı
1	Yuan Baoju (元寶炬)	Xi Wei Wendi (西魏文帝) 535–551
2	Yuan Qin (元欽)	Xi Wei Feidi (西魏廢帝) 552–554
3	Yuan Kuo (元廓)	Xi Wei Gongdi (西魏恭帝) 554–557

Kuzey Qi Hanedanlığı İmparatorları 550-577		
Kişisel Adı		İmparatorluk Adı
1	Gao Yang (高洋)	Wenxuandi (文宣帝) 550-559
2	Gao Yin (高殷)	Bei Qi Feidi (北齊廢帝) 559-560
3	Gao Yan (高演)	Bei Qi Xiaozhaodi (北齊孝昭帝) 560-561
4	Gao Zhan (高湛)	Bei Qi Wenchengdi (北齊武成帝) 561-565
5	Gao Wei (高緯)	Bei Qi Houzhu(北齊後主) 565-577
6	Gao Heng (高恆)	Bei Qi Youzhu (北齊幼主) 577

Kuzey Zhou Hanedanlığı İmparatorları 557-581		
Kişisel Adı		İmparatorluk Adı
1	Yuwen Jue (宇文覺)	Bei Zhou Xiaomindi (北周孝閔帝) 557
2	Yuwen Yu (宇文毓)	Bei Zhou Mingdi (北周明帝) Xiaoming Huangdi (孝明皇帝) 557-560
3	Yuwen Yong (宇文邕)	Bei Zhou Wudi (北周武帝) 561–578
4	Yuwen Yun (宇文贇)	Bei Zhou Xuandi (北周宣帝) 578-579
5	Yuwen Yan (宇文衍)	Bei Zhou Jingdi (北周靜帝) 579-581